

XI.

Iskolai törvények, fegyelmi szabályok.

1. Iskolai törvények,

melyek a nagyon tisztelendő Ferenczrendi atyák gondozása alatt álló ujonnan felállított gymnasiumban az Ur 1728. évében hozattak, összeirattak és nyilvánosan kihirdetettek.

Előszó.

A nemzetek, melyeknek nincsenek törvényeik, természetsszerűleg teljesítik azokat, a miket a törvény parancsol. Így szól az apostol a rómaiakhoz irt 7-ik levelében. Mennyivel inkább tartozunk mi, kiknek törvényeink vannak, azoknak, a miket a törvény rendel, eleget tenni? Hogy tehát a mi iskolánknak is meg legyenek a saját törvényei, és hogy a tanuló ifjuság a rendszabályok szerint élhessen, tetszett nekünk ezeket előírni: hogy azoknak betartásával iskolánkat tökéletesebb forma és szigorubb kötetlék között fentartani és kormányozni képesek legyünk.

Miért is álljon az:

I. t ö r v é n y. Mindenki tudja, hogy a jámborság mindenhez szükséges. Azért tanítványaink (kivéve a kisebbeket) havonként kétszer gyónnak és áldoznak; szokott módon benyújtják gyónó czéduláikat, melyeknek havonként való beszédésére egy alkalmas gyűjtő küldetik ki, hogy azokat az osztályok főnökeinek mutassák be, s így mindegyiknek erkölcsi magaviseleti jegyében a jámborság és áhítatosság jegyeztethessék fel. A nagyobb ünnepeken előre gyónnak azoknak vigiliájában, nehogy az ünnep napjain a tisztelendő atyák a nép gyóntatásában akadályoztassanak.

II. t ö r v é n y. Vasár- és ünnepnapokon a mise és vecsernye előtti első harangozáskor mindnyájan osztályaikban gyűlnek össze s ott beharangozásig a kisebbeket gyakorolják a kátéban; a sodalisták és a tyrok (kezdők) azonban, ha számukra katechesis nincsen s a congregatióban megjelenniök nem kell, valamely, az osztályfőnök által megszabott vallás-erkölcsi munka olvasásában gyakorolják magukat, kirendelvén (ha arra szükség mutatkozik) egy alkalmas javítót, ki az osztályfőnök távollétében az egyes olvasók hibáit kijavítani tudja. Beharangszó után pedig, mint

a többiek, együtt csendben és rendben bemennek a templomba s hasonló rendben és áhitattal résztvesznek mindnyájan az isteni tiszteletben. (Nem a sekrestyében, folyosókon, kóruson, sem a toronyban vagy nyílt téren, mi valamennyinek szigorúan és nagy büntetés terhe alatt tiltatik.) Az isteni tisztelet végeztével, hasonló rendben és csendben eltávoznak innen, de nem a vecsernyék előtt, a mikor ezek mondatnak. Az ez ellen vétőkre a p. familiások serényen felügyelnek s azokat osztályfőnöküknél hűségesen bejelentik. Ha ebben hanyagoknak mutatkoznak, vagy pedig szemet hunynak, erősen büntetessenek, sőt e szolgálattételtől is eltávolítandók, ha meg nem javulnak az ilyen páter familiások.

III. t ö r v é n y. Szűnnapokon reggel 6 órakor a harangszóra szorgalmasan és korán megjelennek s ott a beharangozásig leczkefelmondással vagy áhitatos beszélgetésekkel foglalkozzanak. Ennek megtörténte után a vasárnapra előirt módon bemennek a templomba. Résztvesznek az olvasó misében (nem az énekesben, nehogy tanulmányaikban gátoltasának), s végre, ha csak körmenet nincsen, a nagyobbak elől rendben visszatérnek iskoláikba, hol az osztályfőnök belátása szerint idejüket töltik. Délután pedig egy órakor jelennek meg, hasonlóképen a leczkék felmondása után hűségesen teszik azt, a mit osztályfőnökeik eléjük szabtak.

IV. t ö r v é n y. Nem csak éjjel, hanem nappal is szállásukon tartózkodjanak, míg osztályfőnökeik rendelkezésén kívül állanak. Szállás-gazdájuk tudta nélkül nem szabad onnan eltávozniok. Az ez ellen vétők, különösen kik az esti órákban, vagy a nap lenyugta után kimenni merészkednek, megvizsgálás és rábizonyítás után először nyilvánosan vesszővel vagy korbáccsal büntetessenek, másodsor kizáratnak, végre harmadsor, nehogy mint rühös barmok a többieket megrontsák, összes iskoláinkból kizárassanak s többé vissza ne fogadtassanak. Ugyanezen büntetés terhe alatt tiltatik kettőnek egymással egy ágyban való hálás. Hasonlóképpen bármely nembeli, az iskolához nem tartozó személyekkel való társalkodás. Egymás közt tisztességes módon mulathatnak.

V. t ö r v é n y. Koresmákat, tánczot s gyanus házakat akár nappal, akár éjjel látogatók, habár semmi botrányost sem követnek el, első izben korbácsot, vagy az egész iskolai ifjuság előtt a belátáshoz képest megszabott büntetést szenvednek; másodsor megcsapatnak; harmadsor zárassanak ki minden tekintet nélkül s függesztessék ki a kizáratás egy példánya a nagyobb kapunál, mely eljárásnál még a rokonsági fok sem lehet méntségi ok, ha tény az, hogy a ház vagy a személyek gyanusak.

VI. t ö r v é n y. Az anyanyelven való társalgás megszüntetésére, a mely az ifjuság kárára a kellenél gyakrabban használtatik, czipeljenek a tanulók egy signumot (jelt) vagy olyan eszközt, melyet sem elrejteni, sem eltitkolni nem lehet s tartozzanak azt térdelve bemutatni, mikor osztályfőnökeik az iskolába megjelennek, a kiktől két csapást

kapnak a kézre minden egyes alkalomkor. Sőt keményebben is büntetessenek, ha hibájukba gyakrabban visszaesnek. De nemesak azok, hanem mások is, a kiket rajtakapnak, hogy magyarul beszélnek, az iskolába fecsegnek, a magyarázatnál, ismétlésnél nem figyelnek, vagy (a mi nagyobb baj) a nyitott könyvből felelnek vagy a kik másoknak a vizsgálaton, ismétlésnél vagy leczkefelmondásnál valamit sugnak, megmondanak vagy mutatnak, a belátáshoz képest igen súlyosan és minden kegyelem nélkül büntetessenek. És ezt azért, hogy minden segítségre való remény felhagyásával, kiki igyekezzék munkálkodni, hogy minden kötelességének másnak segítsége nélkül megfelelhessen.

VII. Törvény. Ugy a tanulási, mint a szünidőben (mely gyanánt hetenkint a kedd és a csütörtök egész nap szolgál, a bűjtben félnap ha semmi ünnep nem esik közbe, ha pedig egy ünnep esik közbe, egy nap a szünidő; ha két ünnep van: még egy fél napjuk sem lehet szünnap, azonban a tisztelendő tanár urak közös megegyezés után igazolt ok mellett mindig egy határozott napot adhatnak, de többet nem,) a tanulók alávétve lesznek osztályfőnökük akarátának úgy, hogy mindnyájan megjelenni tartoznak az osztályfőnök által szabandó büntetés terhe alatt. Miért is a szünidőre való elmenetel előtt és a visszajövetel alkalmából névsor olvasandó. A távoilevők hűségesen feljegyzendők; és első büntetésül háromszoros leczke és feladvány adassék; másodsor csapasanak meg virgácsal vagy korbácsal. — Azok pedig, kik a tanulásban feltűnőleg hanyagok, ha kétszer, háromszor megbüntetve nem javulnak, nehogy mint semmivétők mások helyét ingyen elfoglalják, kiutasítandók. Azoknak, kik dohányoznak, első ízben magok a pipázószerek nyakukra akasztandók nyilvánosan az iskolában, s ha nem javulnak súlyosabban büntetendők.

VIII. Törvény. Senki se tartózkodjék fontos ok nélkül a zárda folyósóin vagy a tisztelendő atyák vagy fraterok ajtaja előtt (kik iránt teljes tisztelettel és becsüléssel tartoznak) megfelelő büntetés terhe alatt. Ezzel azonban nincs kizárva az osztályfőnökhöz való bejárás iskolai ügyekben, sőt szabad ut van nyitva hozzájuk, csakhogy zajongás és dörömbölés nélkül, mely zavarná a szerzeteseket. Különben intetnek azok is, a kik a társulat könyvtárából könyvet vettek ki, vagy ki akarnak venni, hogy azokra vigyázzanak s gondozzák, mert ha valami kár ezekben történik, a használati illetéken kívül még a kárt is meg fogják fizetni.

IX. Törvény. A régiektől bevett szokásnak megfelelően nem szüntetik be az ünnepnapokon a szünidő, hanem azok tartama megállapittatik. Így karácsonyi szünidőre Szent Tamás napján mennek és aprószentek napján visszajönnek. A husvétüi ünnepekre mennek nagypénteken délután és visszajönnek harmadik ünnepen. Hushagyatkor az utolsó vasárnap előtti szombaton mennek s visszajönnek hamvazó szerdán. Ha valaki az elmenetel s visszajövetel idejét pontosan be nem tartja, vessző vagy korbácsal fogadtatik, a mulasztás tartamához képest.

X. Törvény. A háziakkal vagy bárki másokkal, valamint egymás között (nehogy iskolánknak szégyenére válják) birkozni ne merészeljenek. Mégkevésbé szabad verekedni vagy fegyvert fogni, hanem, ha valami módon másoktól megsértettek, azt hűségesen mondják meg osztályfőnökeiknek, kiknek kötelességük lesz a maga helyén és idején e bajt orvosolni. Azért senkinek sem szabad magával fegyvert hordania, vagy azt osztályfőnöke világos engedélye nélkül szállásán tartani korbácsbüntetés terhe alatt, senki ne merészelje. Ezt a büntetést az is kapja, a ki másokat akár fegyverrel, akár másképen fenyeget.

XI. Törvény. Továbbá igyekeznek mások előtt egy a tudományokban, mint az erkölcsben példával tündökölni, a miért is, ha valaki az előirt keresztény törvények szabványai szerint élni nem akarna, mint esküszegő, hazug, alattomos besugó, káromló stb. azt, mintegy beteg juhót az egészséges nyájból ki, kell küszöbölni. Ki pedig egészen az iskolai év végeig nem tart ki, (hasonlóképen az, a ki későn a tanítás megkezdése után jó az iskolába) attól a felsőbb osztályba való fellépésre szükséges érdemjegy tagadtassék meg. A miért is az elmaradás ideje és oka mindegyiknél pontosan feljegyzendő.

XII. Törvény. Határoztatik, hogy ha bárki erkölestelen könyvet kiadni, vagy bármely módon ehhez járulni merészelne, azonnal és közvetlenül az egész iskola előtt csapassék meg s zárassék ki, nehogy ez a bűn, mely a világi hatóság előtt főben járó pert képez, az iskolában büntetlenül maradjon. Azért tovább meghagyatik, hogy a kézirat azonoságának megállapítására (ha netán valamely eset felmerülne) tartassék vissza mindenik tanulónak egyik vagy másik iskolai studiuma, mely lehet akár latinul, akár magyarul írva.

XIII. Törvény. Ha valakit, bár csekély dolognak lopásán rajtakaptak, az először szigoruan vesszőztessék vagy korbácsoltassék meg. Erről a gonoszságról, melyet a természet, isteni és emberi törvény tilt, az iskolában hallani nem csekély mértékben borzasztó. Miért is az ilyen, nehogy nálunk megromolva másoknak is kárt okozzon, mindenáron az iskolából kizárandó. Ugyanez történjék az engedetlenekkel, makacsokkal, ellenszegülőkkel, ha egyszer-máskor megbüntetve, nem javulnak.

XIV. Törvény. Ha bárki is észrevette, látta vagy halotta valamely tanulónak feslett erkölcsét vagy akár milyen más hibáját, — akár a szálláson, akár egyebütt, — vagy hogy, az a törvényeket megsértette, tartozik a dolgot az osztályfőnöknek bejelenteni; másképen ha kiderülne, hogy társának hibáját tudta és nem jelentette be, hasonlóképpen büntetessék, mint a bűnös maga. Végre, minthogy tapasztalásból tudjuk, hogy a legnagyobb zavarokat és helyre nem hozható károkat a kolompások, félrevezetők és megrontók okozzák a tanuló ifjúságban, azért, hogy ezen felette ártalmas betegség korán orvosoltassék, elhatároztatik és a legpontosabban betartatni rendeltetik, hogy mindenki, a ki efféle

gonoszagra vetemedik, vagy pedig bármely ügyben merényt követ el, első ízben a legszigorubb megcsapatással intessék, másodízben minden tekintet nélkül csufosan csapassék ki, nehogy egyiknek vagy másiknak gonoszága miatt sokan megromoljanak.

XV. Törvény. Végre, nehogy valaki a jelen törvények nem ismerésével mentegethesse magát, a fennebb megállapított törvények az egész iskolai közönség előtt olvastassanak fel s legalább kétszer-háromszor évenként, felelevenitessenek; t. i. adventben, böjtbén és május hóban. Innen vegyétek tehát, (hogy szent Ágostonnal szóljunk) tanuló ifjak az élet példáját, a hol mintegy mintaintézményben ki vannak fejezve a becsületesség szabályai, mert ezek világosan megmutatják: a mit kerülnötök és a mit megtartanotok kell. Fogadjátok, mondom, ez életszabályokat és törvényeket s tartsátok meg. Mert a törvények szabályainak mennél megfelelőbben éltek, annál inkább fogtok haladni (a törvények alkotója, Isten segítségével) az erényekben és tudományokban.

2) Az Ur nevében kezdődnek a csíksomlyói gymnasium számára a „Norma Regia“ mintájára előirt és évenként felolvasandó szabályok.

I-ső szabály.

Mivel a bölcsesség kezdete az Ur félelme, minden tanuló a vallás tanaira vonatkozó tanításokat tanáraitól úgy elsajátítsa, hogy ne csak ismerje azokat, hanem eszkösei is azon tanításoknak annyira megfelelők legyenek, hogy magát nemcsak az igazi vallás hű követőjének igazolja, hanem más keresztények előtt is a keresztény ragyogó példányképül mutassa be magát. A keresztény vallás ily gyakorlatai, melyekben a tanuló ifju, a földkerekségén mindenütt, fáklyaként ragyogni köteles, részint oly neműek, melyeket a vallás indokából, mint a mindenség Alkotója iránti szigorú kötelességet meg kell tartani, részint pedig olyanok, melyek valamitől óvznak, némelyekkel pedig a fennebb valók, hasonlók és kisebbek, vagy önmaguk iránt tartoznak az ifjak. Ezen kötelezettségeket mindig szemelött tartsák, azoknak eleget tegyenek, a felsőbbég iránt tisztelettel és engedelmisséggel viseltessenek, mint a gyermekek szülőik iránt, ide tartoznak a tanárok; a magasabb osztályok tanulóinak, bármely osztályban kinevezett felügyelőnek, a megfelelő tisztséget megadják.

Az egyenlők iránt kölcsönös szeretetet, őszinte barátságot, a kölcsönös érintkezésben testvériséget, engedelkenységet, őszinteséget és nyíltságot tanusítanak. Ugyanazért a szinlelést és visszavonás indulatát megzabolázzák, az idegeneket nyájasan, jóakarattal fogadják.

A kisebbek iránt ne legyenek vadak, kevélyek, parancsolók, hanem jóakarók, nyájások, emberségesek és őket a példa hatalmával a testvériségre vezetni iparkodjanak. Mely törvényekben jártas és a játék

porából a műveltség és tudomány színvonalára emelkedett ifjuság a társadalomnak művelt polgársága legyen.

Önmagukra vonatkozólag tanuljanak állásukhoz mért szerénységet, a szellemet legszorgalmasabban műveljék ki, de a testre mérsékelt gondot fordítsanak. Ruhában és mindenben legyenek tiszták. A henyélést, minden rossz forrását kerülvén, az időt hasznos foglalkozással és az iskolai teendők pontos végzésével töltsék.

II-ik szabály.

1) *A vallási gyakorlatok megtartása.*

Mivel a külső tisztesség és szerény magaviselet a belső vallásos szellemnek kifejezője, minden tanuló köteles reggel állásához mértén öltözködni, haját megfésülni, megmosdani és így tisztán és kellően öltözködve 6 órakor vagyis első csengetéskor az iskolában megjelenni; ott játékkal, vagy haszontalan, gyermekes, annál kevésbé tisztességtelen beszélgetéssel az időt nem tölti, hanem a tanárok rendelete szerint vagy ismételtetéssel, vagy a lecke felmondásával foglalkozik. A lármázás tilos.

2) *A templomba menetelről.*

Mivel a templomba való testületi bevonulások a kellő isteni tiszteltet megtartására czéloznak s némelyek ünnepélyesek, mint az Isten anyjái és az osztályok védszentjei: hogy ezek az áhítatosságnak megfelelőek legyenek, a szokott zászlók alatt előre mennek az első nemzeti iskola növendékei, ezt követi a második osztály, utána jönnek a grammatika és humaniorok osztályai a legnagyobb esendben, komolysággal és buzgósággal, a megfelelő éneket kellő hanghordozással és a szünetek betartásával énekelve. Szaladgálások, tászigálások, vagy éppen veszekedések a leg súlyosabban és pedig vesszőzéssel vagy pálcázással büntettetnek. A hétköznapi templombamenetelnél mindig előre mennek a humanior, utána a grammatikai és legvégül a nemzeti iskolai osztályok. Ezen bevonulásoknál, minden osztálynál a két felügyelő közül (familiás) egyik elől, a másik hátul megy, hogy nágyobb legyen a rend s a távollevőket fölgyezhessék és az osztályfőnöknek bejelenthessék.

III-ik szabály.

A templomba vonulás előtt.

Hogy a szent mise szolgálaton, mint isteni tisztelten, minden tanuló jelen legyen, úgy a vallásosság, mint a szabályzatok követelik; mert más az ünnep és más a hétköznapi s így más a kötelesség is a szent misén jelen lenni. Ennélfogva a felső és alsó grammatikai osztály vasárnapokon első harangszótól bebarangozásig mindig a káthekezisből oktatást nyer. A távollevőket a felügyelők (pátres familiae) hétfőn az

osztályfőnököknek feljelentik, ki ismételt komoly figyelmeztetés után veszővel fenyeget, a meg nem javulókat pedig a tanár-testületnek a további megjavítás, szigorubb büntetés, vagy esetleg kicsapás végett bejelenti.

A második kateketa az előirt időben az alsó grammatikai osztályt, a 2-ik és 1-ső nemzeti iskolát fogja tanítani, ugyanazon észrevételekkel és a büntetés ugyanazon módzataival. A kateketikai oktatás végével a templomba menetelnél a két humanior osztály után megy az első kateketa, kit követnek hallgatói, azután a második kateketa szintén saját tanítványaival.

IV-ik szabály.

A szent misén való részvétel.

Miután kellő rendben, a legnagyobb csendben, mellözve minden futkosást és zárdán át való kitérést, kellő áhitattal a templomba belépnek, az oltári szentséget térdenállva fogják imádni és a boldogságos Szent Szüzet az angyali üdvözlettel fogják tisztelni. Erre a humaniorák nem különben a legfelsőbb grammatikai osztály hallgatóinak megengedtetik, hogy a padokba beülhessenek. De nem nagyobb kényelem kedvéért, hanem nagyobb áhitatosság okáért. A közép grammatikai osztály utasítatik a rács melletti térdelesre, ugyanezek azonban azon alkalmából, a mikor az áhitatos közönség a szentélyben elhelyezkedett, s vásárnap- és ünnepnapokon, a mikor a sodalistáknak az ülőhelyek elfoglalása tilos, majd ezeknek, majd amazoknak helyüket átengedni kötelesek. A többi legalsóbb grammatikai osztály tanulói s a két nationalis osztály növendékei mindig térdenállva tartoznak részt venni a szent misében, s az alatt buzgó imát tartoznak mondani az Istennek, akár a szent rózsafüzérből, akár pedig az imakönyvből. Mikor azonban az orgonista valamely ismeretes éneket kezd, mindnyájan együttesen énekelnek. A szent mise alatt való illetlen beszélgetésről az osztályok pater familiasai, kik mindig a reájuk bizott növendékek mellett vannak, mindig az illető tanárnak jelentést fognak tenni szigoru megbüntetés végett. Valamint azokat, a kik a szent mise alatt a sekrestyében, vagy a zárdában barangolni szoktak. A szent mise befejezésével és a szokásos imák elmondása után, ugyanazon rendben, a melyben bejöttek, a maguk osztályaiba bemennek és ott csendben a leczkét ismételve s készülve bevárják tanáraikat.

V-ik szabály.

A szentségekhez való járulásról.

Minden Mária társulati tag és ujoncz a Mária társaság szabályai értelmében tartozik havonta kétszer, azonban a legalsóbb grammatikai osztály növendékei, a Norma Regia szabályai értelmében tartoznak ha-

vonkint egyszer a legnagyobb áhítatossággal és lelkiismeretes előkészülettel a szent gyónást elvégezni és az oltári szentséghez járulni, azok pedig, a kik azt elhanyagolják, az iskolából kizárandók.

VI-ik szabály.

Az iskolai fegyelem a tanulmányi haladás szempontjából.

Mivel minden osztálynak a tanára a „Norma Regia“ értelmében az előirt tananyagot az iskolai időben elvégezni köteles, annak figyelmes elsajátítására a tanulók hasonlóképen rászoritandók. Azért, minthogy mindegyik osztály a tanulásra öt órát felhasználni tartozik, megrendeltetik, a mint a „Norma Regia“ is a legszigorubbán meghagyja., hogy reggel 8 órától kezdve fél 11-ig a tanárok oktatását egész figyelemmel csendesen és nyugodtan hallgassa a tanuló és az előadások befejezéséig a legszigorubb büntetés terhe mellett el ne távozzék. A tanítási óra befejeztével, mindenki csendesen a maga szállására távozzék. Valahányszor és bárhol polgári emberekkel találkoznak, bármily állásuak legyenek ezek, kellő tisztelettel és szokásos üdvözléssel kalaplevéve fogadják. Miután otthon dolgaikat elvégezték, iskolai időben mindenki menjen a maga megfelelő osztályába, s ott 12-től 1 óráig csendesen viselje magát s tanulja leczkéit, nem pedig haszontalan játékokkal, versengésekkel és tréfával fecséreljék el haszontalanul a drága időt. Iskolai időben egy órakor az azon nap tanult tananyagnak a felmondása és ismétlése tart egészen két óráig, a mikor is a professorok az iskolába meg szoktak jelenni, a kik aztán egészen fél ötig a maguk előadásait megtartják mint délelőtt; ezen idő elteltével a tanár tanítványait elbocsátja, kivéve a szombati napot, a melyen a lorettói Litániára a templomba mennek, s a litánia végéig ott maradni kötelesek.

VII-ik szabály.

A fegyelem megtartása a szünnapokon.

Minthogy szünnapul hetenkint a péntek nap van a Norma Regiában megjelölve, a tanuló ifjúság egészségi állapotának fenntartására különösen meghagyatik, hogy az betartandó, még pedig nem csak fel-tüdülésre, hanem a tudományokban való bővebb haladásra is. Szabad latin nyelven tisztességes tárgyú beszédeket folytatni, s azokban magukat gyakorolni. A játék azonban és a mód, melylyel tisztességesen mulat-hassanak, nem kényök-kedvökre, hanem a tanítók ítéletére bizatik és ugy intézendő el, hogy ne tűnjék az fel észtelen testgyakorlásnak és ártalmas versengésnek. Mindez kellő rendben vitessék keresztül oly formán, hogy minden szünnapon (ha csak az idő nem alkalmatlan,) a délutáni órákban csengettyűszóra mindenki a maga osztályában megjelenik és a tanárok kísérete mellett kellő rendben, elől a kicsinyek a

kijelölt helyre lassu lépésben vonulnak ki. A játék befejezése után a megállapított rendben kiki iskolájába megy vissza, minden lárma, zaj és czivódás nélkül s ott bevárják tanáraikat, hogy valjon valami parancsolni valója van-e. Erre névsorolvasás után kiki csendesen a maga szállására vonul.

VIII-ik szabály.

Az iskolai ifjaknak tilos:

1. A fegyverek hordása, vagy pedig a puska használata. 2. Czivódás vagy verekedés kezdeményezése vagy ezekbe való avatkozás. 3. Éjjel a meghatározott időn túl, a melyet az angyali üdvözletre való harangszó jelez, a házból elmaradozni, vagy a mi még rosszabb, ide s tova kóborolni. 4. Koresmát látogatni. 5. Nyáron bármilyen folyóban fürdeni vagy uszni. 6. Télen a jégen csuszkálni vagy pedig szánkázni. 7. Tánczot látogatni. 8. Szivarozni. 9. Fák kérgeit lehántani. 10. Végre az anyanyelv használata tilos s a latin használata elrendeltetik, az ellene vétők tanáraik által méltó módon büntettetnek.

IX-ik szabály.

A tanulók büntetéseiről.

A büntetéseknek, melyeknek czélja a tévelygő ifju javítása, meg van a maguk módja. Ezeknek kiszabásában tiltva van a vonalzóval és a vesszővel való kézbeesapás. Tekintve hogy az iskolából a szigort nem lehet kizárni, sőt a visszaélésnek élet kell venni, azért míg a hanyatló erkölcsöket, melyek ezen szabályokkal ellentétben állanak, javítani kell; a nemzeti iskolában, ép ugy valamennyi grammatikai osztályokban a vessző, a felsőbb osztályokban a korbács használata megengedtetik, kivéve azon eseteket, ha valaki káromkodik, vagy tánczokba jár, vagy pedig tisztességtelen beszédet folytat, mely esetekben különösen határoztatik, hogy ha az efféle gonoszság javíthatlan, akkor az illetők kirekesztendők, sőt a polgári törvényszéknek is átadandók. Egyébiránt ha a botrány nyilvános, a büntetés is az egész gymnasium előtt eszközzendő, ha pedig nem, akkor a megfelelő osztály előtt az előadás után.

X-ik szabály.

Az évenkénti szünidőkről.

Az évi szünidők a Norma Regiában következőleg szabályoztatnak: 1. Az ősze szeptember 8-tól november 1-éig olyan feltételek mellett elbocsátatnak, hogy ha valaki szept. 8-ka előtt az iskolából kimaradt, vagy november 1-ére meg nem jelent, az iskolából kirekesztendő. 2. A mi a husvéti s egyéb szünidőt illeti, a legszigorúbban tiltatik, nehogy a tanulók a meghatározott idő előtt elbocsátassanak, mely ünnepek arra valók, hogy ájtatosággal és istenes dolgokkal foglalkozzanak. Husvét

alatt nagycsütörtöktől kezdve husvét hétfőig az ifjuság szabad; azonban tartozik minden isteni tiszteletben részt venni, épügy karácsonkor és pünköstkör. Megengedtetik azonban május hónapban, vagy alkalmas időben 3 napi szünidő, ha jól viselik magukat s szorgalmasan tanulnak, e szünidő nem az erkölcsök meglazulására van, hanem hogy magukat az iskolai munkához üdítsék. Ha ezen szabályokat, melyeket 10 pontban a Norma Regiából, mint főbb szabályokat kivonatilag elkészítettünk, valaki be nem tartaná, a tanárok által a Norma Regiában kiszabott büntetéssel fenytessék.

A kik fentnevezett szabályokat betartani nem akarnák s nem javulnak, az iskolából kirekesztendők, minthogy a kik törvény nélkül élni akarnak, azok törvény nélkül el is pusztulhatnak. A kik azonban betartják e szabályokat, azok, mint az egyháznak és a hazának alkalmas és hasznos polgárai, munkájuk gyümölcsét és az örök boldogságot élvezni fogják.

3. A cziksomlyói kir. gymnasiumnak a Norma Regia értelmében az 1819–20-ik tanévre előirt napirendje.

A régi közmondás szerint: Rend a dolog lelke. Hogy tehát ebben a kir. gymnasiumban és a hozzá csatolt elemi iskolában, minden az ide sereglő tanuló ifjuságnak a tudományosság és jámborság szellemében való sikeres nevelése érdekében, szabályszerűen történjék, alulírott ugy tartományfőnöki tiszteimből kifolyólag, mint a Magyarország főmagasságu hercegprimásától és az erdélyi fejedelemség minden katólikus iskolájának legfőbb igazgatójától különlegesen ráruházott megbízatás erejénél fogva, miután a gymnasium, nemkülönben az elemi iskola tisztelendő igazgatójával és a finevelőház t. kormányzójával tanácsot tartottam, a tanítóatyákat is meghallgattam, a következő napirendet állapítottam meg, melyet minden tanítónak és tanítványnak pontosan meg kell tartani.

A) Vasárnapokon és ünnepeken.

Jeles a pogány költőnek az a mondása: Istennel kezdj mindent. Ezt az igaz kinyilatkoztatás így adja elő: „A bölcsesség kezdete az Ur félelme.“ Minthogy tehát a vallásban, mely által a hit, mint az üdvösség alapja, és az erkölcsök helyes szabályai a zsenge ifjuság szívébe becsepegtethetők, valamint a tanításnak főtárgya, ép ugy mindenkire nézve kötelező kell, hogy legyen, melynek hallgatása alól a gymnasium egyetlen egyéne sem képezhet kivételt.

Minélfogva

I. A rhetorok és poéták, syntaxisták és grammatisták, a retorika tanárának Göde Ignác atyának, a principisták és normalisták a prin-

cipia tanárának Györffi Albert atyának, mint a gymnasiumhoz erre a tanévre kinevezett hittanároknak lesznek alárendelve.

II. Hitoktatás lesz minden vasárnap reggeli 9 órától tíz óráig, vagyis a misére való harangozásig, hol mindenki köteles megjelenni, mit hogy annál nagyobb pontossággal teljesíthessenek, a hetesek rendszeren fél 9 órakor csengetnek, kiki a maga helyét elfoglalja s névsorolvasás után csendben várják a hitszónok atyák megérkezését.

III. Harangozáskor a csengetővel jel adatván, az ifjuság korszertint sorrendben szerényen vonul a templomba, kísérve a hitszónok atyáktól, de ott a padokat a világiak kiszorításával nem foglalja el, hanem a padok előtt mindenik osztály sort képez és a misének ájtatos, a szent beszédnek pedig figyelmes hallgatásával dicséri az Istent, a népnek üdvös példát ad. Más napokon pedig, a vasárnapokon és ünnepeken kívül megengedtetik, hogy a felsőbb osztályok tanulói az isteni tisztelet alatt a székeket szokás szerint elfoglalhassák. A mily rendben jöttek, ép oly rendben térnek vissza az iskolába, hogy onnan lakásukra menjenek.

IV. Hasonlóképen köteles az egész ifjuság a déleesti isten tiszteleten megjelenni s szívből jövő énekkel dicsérni az Istent, ugyanazon illendőséggel menvén be és térvén vissza az iskolába, mint délelőtt.

V. Mivel nagyon illő, hogy a tanuló ifjuság szívében Mária tisztelete is gyarapodjék, minden hó első vasárnapján, a Mária-ünnepeken és nyilvános ünnepnapokon ebéd előtt Mária-társulati gyűlés tartatik és az ujonczokat a társulat elnöke és a tőle kinevezett alkalmas tanító, szokás szerint oktatja.

VI. Továbbá, minthogy az Örök Igazság igéje szerint a bölcsesség lelke nem száll be a bűnös lélekbe, a szent gyónás és az oltári szentség ájtatos vétele havonkint egyszer a gymnasiumra nézve kötelező. E célra a társulatban elnöklő atya táblát készített és a gymnasium t. igazgatójának tudtával, minden egyes esetben megelőző napon alkalmas helyen kiteszi, figyelemmel lévén arra, hogy az ifjuság gyónása a nép összeseregülésének idejével össze ne essék.

VII. És a normálisták is, kik koruknál fogva képesek, kellő oktatás után az illető tanítók vezetése alatt legalább minden két hónapban egyszer a penitencziatartás szentségéhez járuljanak a gym. igazgató tudtával, a ki egyszersmind az elemi iskolának is igazgatója.

B) Köznapokon.

I. Reggeli 7 órakor a hetesek rendszerint jelt adnak a gymnasiumi csengetyűvel, az ifjuság összegyűl és három negyed órán át a leczkék felmondásával foglalkozik. Háromnegyed 8-kor ismét csengetés, az egyes osztályok termeikben elhelyezkednek 8-ig. 8 órától 10-ig előadások ugy változtatva, hogy míg az egyik osztály írásbeli dolgozattal lesz elfog-

lalva, mely állhat fogalmazásból vagy fordításból, addig a másokban előadás tartatik.

II. Tíz óraker csengetéssel jel adatván, minden osztály rendben a templomba megy, hogy csendes misét hallgasson (csupán csak a miséző hetes előzvéen meg az ifjuságot, hogy időt nyerjen az öltözködésre) és legalább egy tanár a szent mise alatt mindig az ifjuság mellett van.

III. Mise alatt, melyet a lehető legájtatosabban illik hallgatni, előre kijelölt énekeket kell énekelni és pedig úrfelmutatásig latinul, (a legszentebbnék felmutatása alatt csendben és mély áhitattal imádandó az Ur Krisztus), úrfelmutatás után pedig magyarul, kivéve szombatot, mely napon Mária rózsafüzéréet imádkozzák. Mise végeztével rendszerint a rhetorok előimádkozása mellett az ifjuság magát Szűz Mária pártfogásába ajánlja, elmondván az „Oltalmad alá folyamodunk“ kezdetű imát a hozzátartozó versecskéekkel „Imádkozzál érettünk Istennek szent anyja. Rs. Hogy méltók lehessünk Krisztus ígéreteire.“ Ez után pedig „Kérünk, Uram, öfnsd lelkünkbe szent malasztodat“ stb. Ekkor oly rendben, mint jöttek, kimennek a templomból és szállásukra vonulnak szerényen és zaj nélkül, mit mindig és mindenütt meg kell tartani.

IV. Ebéd után 1 óraker csengetés és leczkemondás; háromnegyedkor ismét csengetés és csend, 2-től 4-ig írásbeli gyakorlatok és előadások, mint délelőtt.

C) Sz ü n n a p o k o n .

I. Kedden délelőtt a „Norma Regia“ értelmében latin előadások, mint előbb.

2. Minthogy nemcsak a latin, hanem a német nyelv ismerete is nagyon szükséges az ifuságnak, az elemi iskolában tanító atyáknak különösen ajánlom, hogy a német nyelv tanításában teljes szorgalommal működjenek. Azután ajánlom ugyanazon német nyelv tanulmányozását azoknak is, kik a gymnasiumba átmennek. Ezek érdekében az elemi iskola tanítóját, Szöts Dániel atyát az egész gymnasium német nyelvi tanárává nevezem ki, kinek tartozik mindenki teljesen engedelmeskedni és az ő iskoláit látogatni, ugy, hogy ha esetleg találatnának ellenszegülők, azok először megintetnek, azután megfeddetnek és megbüntettetnek, s végül a gymnasiumból kizáratnak.

Ezen nyelv tanítására az idő a gymnasiumra nézve meg van határozva, hogy t. i. kedden délután 2-től 3-ig tartassék az előadás, csütörtökön (misét is hallgatván, mint más napokon) 9-től 10-ig egy vagy két teremben, a mint az ifjuság száma követeli, vagy a tanítónak tetszik. Mindenkit komolyan buzditunk szorgalomra, hogy a nyilvános vizsgálaton, melyet ebből a tantárgyból is, német próbairással kapcsolatban fognak kiállani, ki-ki megmutassa, hogy jövendő boldogsága szívéen fekszik.

III. A szellemi felüdülésre szánt időből két óra ily módon a német

nyelv tanítására fordítván, a tanuló ifjuság ezután rendszerint nem kényszeríthető az együttes szórakozás céljából való összegyülekezésre, csak ritka esetekben, midőn az idő kedvező és nyáron át kellemes; hanem inkább a leczkének beelemzése után, melyet naponkint okos felosztással kell kijelölni, kiváló szorgalmat fordítson az írásbeli tétel gondos kidolgozására, melyet csak vasárnap és csütörtökön kell kijelölni; kedden pedig a német nyelv tanulására szánt egy óra mellett emlézés, a betűknek és az ugynevezett arab számoknak tiszta és csinos írása és pedig három nyelven, u. m.: latinul, magyarul és németül az ifjuságra nézve igen szükséges foglalkozás lesz.

4. Miután a heti szünnapok már fennebb megtatározottak, a karácsoni, husvétii és farsangi szünidőkre nézve felsőbb rendelet jön.

F i g y e l m e z t e t é s.

Minthogy az igazgatók, a főnevelőházak kormányzói és a tanítók a tanulókra nézve a szülők helyettesei, éber szemmel kell, hogy őrködjenek az ifjuságnak nemcsak tanulmánya fölött, hanem tanulása körülményei és házi ellátása fölött is. Minélfogva a finevelő ház kormányzójának komoly gondot kell fordítania a finevelőben összegyűlt ifjuságnak nem csak élelmezésére, hanem a világitás, fűtés és az egészség ügyeinek jó rendben tartására is. A csend fentartására igen ajánlatos nem csupán a semináriumi növendékeknek, hanem a künn lakóknak is, az iskolában kijelölt tételnek kidolgozásával és a leczkék beelemzésével való foglalkozás.

A künnlakókra nézve pedig a szállásoknak megvizsgálása, melyet az igazgatóknak és tanároknak a „Norma Regia“ is előír, az igazgató belátása szerint két tanárra bízatik. Ezeknek pedig különös kötelessége lesz, hogy többeknek egy ágyban hálását ne tűrjék meg s óvják az ifjuságot mindazoktól a veszélyektől, melyek annak egészségét, életét és erkölcsi tisztaságát veszélyeztetik. Ugyanezen kötelesség terheli a regens atyát is övéire nézve. Ismeretes pedig, hogy ezen veszélyek elhárítására a Norma Regia 38-ik lapján minden tanulónak meg van tiltva: 1) fegyvernemek hordozása, vagy püska használata; 2) czivódások, és perlekedések szítása, vagy az ilyenekbe való avatkozás; 3) éjjel a megengedett időn túl a házból való kimaradás vagy mi még rosszabb, az ide s tova barangolás; 4) korcsmák látogatása; 5) nyáron bármiféle folyóban fürdés vagy uszkálás; 6) télen csuszkálás a jégen vagy szánkázás; 7) tánczok és színházak látogatása.

Ezekon kívül az iskolában ép úgy, mint nyilvános helyeken, nem különben a semináriumban ösztönöztessék a tanuló ifjuság a latin nyelv gyakorlására, nem csupán intéssel és parancsal, hanem az iskolákban és seminariumokban gyakorlatilag elfogadott ugynevezett „signum“-nak alkalmazásával és azoknak, kik azt hordozzák, bizonyos tanulmányból álló büntetésével is; kiváltképpen pedig szoktattassék le minden módon

az „a“ és „c“ nek ama nyers kiejtéséről, mely a nemes latin nyelvet annyira elékteleníti. Ez az, mit a tanító atyáknak, a t. igazgató és aligazgató atyáknak nem csupán az én akaratomból, hanem különösen a főmagasságu hercegprimásnak, mint az iskolák legfőbb igazgatójának legkegyelmesebb rendeleténél fogva melegen ajánlok.

Kiadtam, aláírtam és ezen királyi gymnasium és elemi iskola gyűlekezetében való kihirdetését elrendeltem a Boldogságos Szűz Mária látogatásáról nevezett csiksomlyói zárdánkban, November 23-ik napján, 1819. *P. Andrásí Raphaél*, tartományi főnök.

Habár a „Norma Regia“ és a gymnasiumi finövelde helyi törvényei a tanulók fegyelmezéséről bőven gondoskodtak, mindazonáltal a főkormány-szék szükségesnek találta még a következő szabályokat előírni. (1824.)

„1. Távol legyen, hogy a tanulmányokban való kevesebb előhaladás miatt kegyetlenül bánjanak azokkal, kik lassabb felfogásuak; sőt a hanyagokkal szemben is, ha a tudományok hasznát már koruknál fogva is felfogni képesek, nem alkalmazandó más, mint a) intés és feddés; b) a bűn megkorholása, melylyel hálátlanok a szülők, gyámok vagy alapítók és jóttevők iránt, sőt maguknak is ellenségeik; c) az alapítvány elvesztése a másodrendű és az osztály ismétlése a harmadrendű bizonyítvány miatt.

2. A rosz erkölcsi viselet esetén a tanárok kötelessége, hogy a mennyiben rajtuk áll, úgy tanítsák az ifjúságot, miszerint a tisztesség érzetét és az egyeneslelkűséget beléjük csepegtetve, a rosztól való tartózkodásra és a jónak gyakorlására kényszer eszközökkel, különösen pedig testi büntetéssel ne kelljen őket rázorítani.

3 Ha még is néha a törvénytől való félrelépéseket büntetni szükség, előzze meg ezt a bűnösnek atyai megfeddése négy szem között; ezután a súlyosabb megdorgálás az igazgató vagy felügyelő részéről az osztálytanár jelenlétében; ezt követi a tanárok és osztálytársak előtt való megintés; ha ez sem használ, a hol a hely megengedi, bezáratás alkalmaztatik, böjttel vagy a nélkül, mely azonban 24 órán tul nem tarthat. Ily formán a „Norma Regia“ értelmében is az enyhébb büntetésről súlyosabbra haladva, fennmarad még a javíthatatlan ifjunak az iskolából való kizárása, melyet a tanártestületnek kell elhatároznia s a guberniumnak megerősítenie.

4. Az osztályokban is, ha rendkívüli szükség a testi büntetést igazolná, ne történjék az a test meztelenítésével, sem az osztálytársak előtt, sem az előadási óra megzavarásával, hanem a szeméremérzet tekintetbevételével elkülönítve, előadás után és kellő mérséklettel alkalmaztassék, szigoruan megtartva azokat, mik a „Norma Regia“-ban a lökdösés, pofozás, ütlegelés, fülhuzás, rugdosás stb.-re vonatkozólag elő vannak írva.

5. Csupán azon javítási módozatoknak van helyük az előadás órái alatt, melyek intés, megszólítás vagy rendreutasítással rövid uton elintézhetőek, azonban a melyek hosszabb időt, esetleg vizsgálatot vagy tanu kihallgatást igényelnek, előadás idején kívül intézendők el.

6. A vétkesek és hibák különböző volta szerint különböző, és nem mindenütt ugyanazon módon használható eszközöket kell alkalmazni. Szigorubban kell eljárni azokkal szemben, kik rossz akaratból, mint a kik gyermeki könnyelműségből, vagy ifju heveségből hibáznak. A kihágások egyikét nyilvánosan, a másikat magánosan kell büntetni. Az erkölcsi vétségek, melyek csak az elkövetőnek ártanak, magánosan az igazgató vagy felügyelő ítélete szerint, az osztálytanár jelenlétében, ki azt jegyzőkönyvre veszi, — büntettetnek. A kolompos, kinek vétsége erkölcsi mételet terjeszt, az iskolából kizárandó, annál inkább a nevelő házból. Továbbá megbiztatnak az igazgatók, felügyelők és tanárok, hogy oly szellemen vezessék a rájuk bizott ifjuságot, miszerint ez az erény gyakorlatának tiszteletben tartásához szokva, nem a büntetéstől való félelemmel, hanem az erénynek önkéntes követése által vezetve, szelidebb eszközökkel is a kötelesség teljesítésében fenntartható legyen.⁴

Ezen fegyelmezési rendszer habár az eddigiekkel szemben jóval humanusabb volt, mégis jónak látta az erdélyi püspök Kovács Miklós a guberniumot oly irányban megkeresni, hogy a testi büntetés, főleg a felsőbb osztályokban csak gyéren, mérséklettel és discretióval történjék, mindazonáltal egészen ne töröltessék el, azonban a gubernium hivatkozással arra, hogy az ifjuság fegyelmezésének a fennidézett gubernialis rendelettel elég van téve, arra utalt, hogy ehez jövőre is szigoruan kell ragaszkodni.

4. A középtanodai rendtartás 13. pontja értelmében a helyi viszonyoknak megfelelően szerkesztett és a felsőbb tanhatóság által 1867-ben helybenhagyott rend- és fegyelmi szabályok.

I: A fegyelemről általában.

1. §. A középtanoda tevékenységét oly ifjak kiképzésének szentelven, kik mint az egyház és haza reményei, későbbi korokban tágasabb körben lesznek hivatva működni: szükséges, hogy ne csak a tudományokban haladjanak, hanem tiszta katholiķus szellemen hiterkölcseileg is neveltessenek. (V. ö 1869-ki Gymnasiumi Rendtartás 64. §.)

2. §. Az iskola, hogy említett kettős feladatának megfelelhessen, oly rendszabályokat is szükségel, melyek részint a külső rendet biztosítják, részint pedig az engedelmesség, figyelem és szorgalom iránti feltétlen követelményeknek érvényt szereznek. (L. Gymn. Rdts. 65. §. második felét.)

3. §. Minden az intézetbe felvett tanuló köteles magát a tanoda törvényeinek és szabályainak feltétlenül alávetni. A szülők vagy azok helyettesei sem menthetik fel a tanulót az általános rendszabályok, tehát egyes kötelezett tantárgy vagy lecke hallgatása alól. Rendkívüli esetekben csak a felsőbb tanhatóság adhat, a tanári kar meghallgatása után és pedig szoros kivételkép engedélyt arra, hogy egyes tanuló ily tantárgy hallgatása alól felmentessék. Kivételt e tekintetben egyedül csak a testgyakorlat képez, mely alól a tanuló orvosi bizonyítvány alapján, vagy külső testi fogyatkozás miatt az igazgató által felmentethetik. (L. Gymn. Rdts. 66. §. V. ö. 1876-ki középt. Rdts. 14.)

II. Az isteni tiszteletre és vallásgyakorlatokra vonatkozó szabályok.

4. §. Az isteni tisztelet rendszeres látogatására, s a vallásos gyakorlatokban való részvételre vonatkozólag egy középtanodai tanulónak sem szabad külső ösztönzésre szorulnia. Itt az emberiség legszentebb ügyei — és céljáról lévén szó, — mindenki köteles az ebbeli rendszabályokhoz lelkiismeretesen alkalmazkodni (V. ö. Gymn. Rdts. 68. középt. Rdts. 15. 16. §.)

5. §. Az isteni tiszteletre vonatkozó kötelek alóli felmentést első sorban az exhortator adja meg. (V. ö. Gymn. Rdts. 69. §.)

6. §. A hiterkölsi kötelek (az exhortatio, templomlátogatás, mindennemű vallásgyakorlatok és körmenetekben való részvétel, a szükséges ima- és énekkönyvek megszerzése és kéznél tartása) lelkiismeretes teljesítése oly fontos és jellemző minden tanulóra nézve, hogy ezekbeni eljárása határozottan befoly az erkölcsi magaviselet jellemzésére.

III. A tanodában megtartandó szabályok

7. §. A tanuló az intézet minden tanárának az iskolában úgy, mint azon kívül tisztelettel és engedelmességgel tartozik; — szorgalom és erkölcsiség tekintetéből azonban leginkább osztálytanárának felügyelete és vezetése alá van rendelve. (L. Gymn. Rdts. 67. és 3. §§.)

8. §. A tanítás sikere megkívánja, hogy a tanulók a szükséges könyvekkel és taneszközökkel ellátva minden előadásra pontosan megjelenjenek. Betegség vagy egyéb fontos ok általi mulasztásaikat tartoznak kellőleg igazolni (L. Gymn. Rdts. 70 §.)

9. §. Az iskolában tisztán és illedelmesen öltözködve jelenjék meg, úgy, hogy külseje által is tanuló-ifjuhoz illő műveltséget tanusítson (L. 1869. Gymn. fegy. szblyk. 9. §.)

10. §. A jó rend hozza magával, hogy a kiszabott időben mindenki saját osztálytermében, kijelölt helyén legyen, s ott feladatait ismételvén, várja be az előadás kezdetét. (L. Gymn. fegy. szbly. 8. §.)

11. §. Megkivántatik, hogy mindenki a szükséges és tisztán tartott írószerekkel és könyvekkel ellátottan jöjjön az intézetbe. Iskolai kézikönyveken kívül más könyvet, vagy akár mely szert, a melyre ott szükség nincs, odavinni, elkobzás terhe alatt tilos. (L. gymn. fegy. szb. 10. §.)

12. §. Előadások alatt a legnagyobb csend és figyelem ajánlatik; mert ezek nélkül a tudományokban kellő haladást tenni nem lehet. (L. gymn. fegy. szab. 10. §.)

13. §. Az előadásokra későn jönni, vagy azokat szükségnélküli kimenés, egymás kikopogtatása, vagy akárminemű tett által megháborítani nem szabad. (L. gymn. gymn. fegy. szab. 11. §.)

14. §. Szünetek alatt a folyosókon, az udvaron, vagy az iskolai épület előtt való ácsorgás, mely a jó renddel meg nem fér és a tanuló szórakozottságát mozditja elő, meg nem engedtetik. (L. gymn. fegy. szab. 14. §.)

15. §. A tanintézetbe való jövetel és abból való kimenetel mindenkor illedelemmel, csendben és rendben történjék. (L. gymn. fegy. szab. 20. §.)

16. §. Hanyagságból a tanulónak egyetlen tanórát sem szabad elmulasztani. (L. gymn. fegy. szab. 16. §.)

17. §. Ha az iskolai mulasztás előre nem látott akadály miatt történt, a tanuló azt az iskolában való legelső megjelenésekor az osztálytanárnál a szülők- vagy szállásadótól hozott hiteles irat, vagy ha az elmaradásnak oka betegség volt, orvosi bizonyítvány által tartozik igazolni. (L. gymn. fegy. szab. 17. §.)

18. §. Előre látható akadályozás esetén a tanuló — ha mulasztása egy napnál továbbra nem fog terjedni — az osztálytanárnál, ezentul pedig az igazgatónál tartozik előre engedélyt kieszközölni; de mindenkor szüleinek vagy azok helyetteseinek írásbeli kérelme alapján (L. gymn. fegy. szab. 18. §.)

19. §. Azon tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is, annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák összege, a tanintézetből kilépettnek tekintetik. (L. gymn. szab. 19. §.)

20. §. Minthogy a komolyabb tudományok megszerzése gyakorlati tevékenységtől is feltételeztetik, szigoruan tilos a hazai vagy iskolai feladványokat mástól átsempészni. (L. gymn. fegy. szab. 12. §.)

21. §. Az utcákon és a tanodai épület, valamint vásár- és ünnepnapokon a templom előtti csoportozás, czéltalan időzés, futkározás, füttyö-

lés, folyosókon ácsorgás, lépcsőkön veszélyes ugrálás, vagy taszigálás, oly tettek, melyek az ifjuság irányában csak rosz ítéletekre nyújthatnának alkalmat. (L. gymn. fegy. szab. 5. §.)

22. §. A tanuló szeresse és becsülje társait, hogy azok viszont szeressék és becsüljék. Ha magát tanulótársai által sértettnek véli, óvakodjék minden visszatorlástól, mert senki sem lehet bíró saját ügyében; hanem kerülve minden ellenséges vádaskodást, terjessze ügyét az osztálytanár és ez uton az igazgatóság elé, hogy az igazság szerint megítélthessék. (L. gymn. fegy. szab. 5. §.)

23. §. Ha több tanulónak van panasza, soha sem tömegesen, hanem csak egyenkint jelenhetnek meg az illető tanár vagy igazgató előtt, szem előtt tartván azon tiszteletet, melylyel az igazgatónak s tanári karnak minden viszonyok és körülmények közt tartoznak. (L. gymn. fegy. szab. 23. §.)

24. §. Ruhákat, könyveket, írószereket, vagy egyéb tárgyakat, melyet a tanuló saját használatára kapott, elidegeníteni, cserébe adni, vagy elzálogosítani nem szabad. Tilos továbbá a pénz-kölcsönzés. (L. gymn. fegy. szab. 24. §.)

25. §. Nem szabad más jószágát megsérteni, annál kevésbbé azt igazságtalanul elsajátítani. (L. gymn. fegy. szab. 23. §.)

26. §. A tanintézeti épület s tanterem azon hely, hol az ifju saját jövő boldogságának alapját veti meg, ennél fogva mellőzendő benne minden, a mi azon nagy cél méltóságával ellenkezik. Ilyen a lárma, illetlenkedés, mások fagtatása, pörlekedés, veszekedés. (L. gymn. fegy. szab. 23. §.)

27. §. Az iskolai padokon való faragás, rajzolás és írás a tanintézet vagy bármely épülethez tartozó falakon, azok bemocskolása vagy rongálása, továbbá a taneszközök és butorok megkárosítása tilos; a kárt az illető megtéríteni köteles, s ha azt rosz akaratból szándékosan tette, fegyelmi büntetés alá is vonatik. Ha a rongálás, bemocskolás nem szándékosan történik, a tanuló a kárt köteles megtéríteni; ha ellenben rosz akaratból és szándékosan tettetett, a kár megfizetésén kívül fegyelmi büntetés alá is vonatik. Az esetben, ha a tettést kinyomozni nem lehet, a körülményekhez képest a kár az egész osztály által is megtérítettik. (L. Gymn. fegy. szab. 22 és 77. §§.)

IV. Tanodán kívüli szabályok.

28. §. Minden növendék, mivel Isten után szülőinek köszönhet legtöbbet, irántoki háláját és szeretetét jó magaviselete és szorgalma által igyekezzék tanusítani. (L. Gymn. fegy. szab. 2. §.)

29. §. Tisztelettel viseltessék a felsőbbbségi személyek, az érdekeik által kitünő férfiak, s általában az öregebb koruak iránt; legyen

udvarias mindenkivel, mert ez a tanulónál kívánt műveltség elutasíthatlan követelménye. (L. Gymn. fegy. szab. 4. §.)

30. §. Egyleteket s társulatokat csak a tanári kar, illetőleg igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett ennek, vagy az egylet s társulat minőségéhez képest, a felsőbb tanhatóság engedélyével lehet alakítani. (L. Gymn. fegy. szab. 25. §.)

31. §. Az iskola körén kívül levő egyletek, vagy társulatok tagjai tanulók nem lehetnek. (L. Gymn. fegy. szab. 26. §.)

32. §. Közhelyeket (korcsmák, kávéházak, kaszinók stb.) látogatni nem szabad. (V. ö. Ggym. fegy. szab. 27. §.)

33. §. Színházban és más művelt körü társaságban a tanuló az osztálytanár — vagy igazgatónál tett előleges jelentés és erre kinyert engedély után és akkor is csak a szülők vagy helyetteseik kíséretében és jótállása mellett jelenhet meg. (V. ö. Gymn. fegy. szab. 28. §.)

34. §. Középtanodai tanulónak a különben is az ifju szervezetére nézve határozottan ártalmas dohányzás általában tiltatik; nyilvános helyeken vagy iskolai épületekben netalán felmerülhető eset azonnali megrovást és büntetést von maga után. (V. ö. Gymn. Rdtrs. 29. §.)

35. §. Nem különben tilos a fegyverek, sértésre alkalmas eszközök és sétabotok hordása. (V. ö. Gymn. fegy. szab. 30. §.)

36. §. Engedély nélkül az Oltra fürdeni menni nem szabad. A gymnasiumi uszodát és gymnastikai felszerelvényeket is, csak az erre kitézött rendes órákban szabad használni.

37. §. Szeredába vagy más szomszéd helységekre az osztálytanár engedélye nélkül távozni nem szabad.

V. Szállásügyi szabályok.

a) Szülőkre nézve.

38. §. Szállást fogadni, vagy a fogadottat elhagyni, a szülők vagy megbízottjaik engedélye nélkül nem szabad. E részben minden változás a tanodai igazgatóságnak s osztálytanárnak bejelentendő. (L. Gymn. fegy. szab. 31. §.)

39. §. Korcsmai s kávéházi helyiségekben lakást, vagy étkezést fogadni tilos. (L. Gymn. fegy. szab. 32. §.)

b) Szállás-gazdára nézve.

40. §. Egy szállás-gazdának nem szabad több tanulót befogadni, mint a mennyi orvosrendőrileg már 1865. decz. 2-ről 6240. tiszt. sz. a., különbeni bűnhődés terhe alatt meg volt engedve. Ennélfogva általában egy házhoz 6-nál több tanulót befogadni nem szabad; sőt oly szállásokra, hol a gazda családjá a tanulókkal egy szobában tartózkodik, ennyit sem, hanem csak 2-öt vagy 3-at lehet befogadni. A ki pedig al-

kalmassabb helyisége esetén többet is bekíván szállásolni, az tartozik előlegesen a tanári testület véleményét, illetőleg a közp. szolgabírói hivatal beleegyezését kinyerni. (L. 1871. szállásügyi szab. 1. §.)

41. §. A szállás-gazda felelőssé tétetik a befogadott tanulóknak mindazon magatartása és dolgai iránt, melyekben azok, mint önálló ifjak és növendékek természetesen felügyeletre, ellenőrzésre, utasításra és ösztönzésre szorulnak. (L. szállásügyi szab. 2. §.)

42. §. A szállás-gazdának lelkiismeretbeli s mint szülői helyettesnek tartozó kötelessége, a befogadott tanulók által az alább körvonalozott napirendet pontosan megtartatni, az engedetleneket figyelmeztetni és meginteni, s nem javulás, vagy tetemesebb engedetlenség minden esetét az illető tanuló osztálytanáránál, vagy az igazgatóságnál mulhatatlanul bejelenteni; szóval, azon lenni, hogy a gondozására bízott tanulóknak nevelési és tanulási célja meg ne hiúsuljon: ellenkező esetben hatályba lépne a következő §. szabványa, valamint azon büntetések, melyeket nemes Csikszék tisztsége a községi előljáróság által 1865-ik évi január 16-áról 296. sz. a., valamint jelen 1876. évben a központi szolgabírói hivatal a szállás-gazdának értésére adott. (L. szállásügyi szab. 3. §.)

43. §. Ha a felfogadott szállás, vagy a házigazdák ellen, kellő felügyelet hiánya, vagy egyéb fontos ok miatt a tanodai előljáróságnak kifogása lenne: az ily szállást tartoznak az ifjak lehető legrövidebb idő alatt odahagyni, vagy az intézettől elválni. (L. Gymn. fegy. szab. 33. §.)

c) A tanulókra nézve.

44. §. A tanulóknak az iskolai előadásokon kívül mindig a szálláson kell lenniök, s innen a helységbe csak a gazdák hírével és csak nappal távozhatnak el. (L. szállásügyi szab. 4. §.)

45. §. A tanulóknak reggel téli időszakban 5 óraker (nyárban 4 óraker) fel kell kelniök és az $\frac{1}{8}$ -ig terjedő időt iskolai előkészületekre fordítaniök. Ugyan így kell felhasználni a szálláson a 11-től $\frac{3}{2}$ óráig terjedő időt, mint szintén a délutáni 4, illetőleg 5 órától 9, vagy nyáron át 10 óráig terjedő időket, a mikor is minden tanulóknak a szálláson le kell feküdni. Különösen meghagyatik pedig, hogy estvéli szürkülettől senki a szálláson kívül ne maradjon. A szálláson levő honnulás és hasznos foglalkozás kiterjed a vásár- és ünnepnapokra is, a délelőtti és a déleesti isteni tisztelet idejét kivéve; valamint azon szünnapokra is, melyeken az ifjuság nem távozik a szülői házhoz haza. (L. szállásügyi szab. 5. §.)

46. §. A tanulásra szentelendő időt a tanulóknak semmi szín alatt sem szabad pipázásra, kártyázásra, vagy másnemű haszontalan játék, vagy időtöltésre fordítani; ugyanezen főrdekből a szállás-gazdának sem kell a tanulót bármily gazdasági vagy házi teendőik által elfoglalni. (L. szállásügyi szab. 7. §.)

47. §. Az iskolai előadásokról ok nélkül kimaradni nem szabad. Ezen ok pedig betegség esete, vagy az lehet, a mely előre a tanárok vagy az igazgatónál bejelentetett, s illető'eg elbocsátási engedély. Az elmulasztott órák igazolásához nem elég a tanulók által kiállított, s bármint keresztvonásos bizonyítvány, hanem hiteles okirat hiányában megkiváncatik a szállás gazda személyes igazolása. (L. szállásügyi szab. 8. §.)

48. §. Minden szálláson a gazdán kívül a szállás-vizsgáló küldöttség a nagyobbkoru és jobb viseletű ifjut megbizza és erkölcsileg felelőssé teszi arra nézve, hogy tehetségéhez képest szállástársai által ezen szállásügyi szabályok hiven megtartassanak.

49. §. Önként értetik, hogy a szülői háztól közvetlen iskolázó tanulók is ugyanazon szabályok alá tartoznak, melyek fennebb az externus ifjuságra nézve előirattak, a különbeni teljes felelősség a szülőkre háromolván. (L. szál. szab. 10. §.)

VI. A szülők- és helyetteseikre vonatkozó szabályok.

50. §. A tanulók felvételénél, mely szept. 1-ső és 2-ik napján történik, az atya, anya, gyám vagy ezek megbizottjai az igazgatóságnál személyesen kötelesek jelentkezni. (V. ö. középt. Rdts. 12. §.)

51. §. Azon szülők vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekök vagy gyámfiok fölvételekor alkalmas helyettest kötelesek bemutatni. (V. ö. kt. Rdts. 12. §.)

52. §. A szülők és gyámok e részben minden változtatást személyesen vagy írásban tartoznak bejelenteni az igazgatónál; ennek viszont joga és kötelessége ott, hol alapos oknál fogva a gondviselést elégtelennek vagy a befolyást épen károsnak tartja, megkövetelni, hogy e tekintetben czélszerű változás történjék. (V. ö. kt. Rdts. 12. §.)

53. §. A szülők vagy helyettesök kötelességet vállalnak saját gondviselésökkel gyámolítani az iskola törekvéseit. (V. ö. kt. Rdts. 13. §.)

54. §. Különösen felelősek a szülők vagy ezek helyettesei az iránt, hogy a tanulók a szükséges könyvekkel és taneszközökkel elláttassanak. (V. ö. középt. Rdts. 14. §.)

55. §. Különösen figyelmeztetnek a szülők vagy helyetteseik, hogy oly tanuló, ki igazolatlanul, habár szakadozottan is annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák száma; az intézetből kilépettnek tekintetik. (V. ö. kt. Rdts. 14. §. és ezen szabályzat 19. §.)

56. §. A szülőknek vagy helyettesőknek kötelessége a tanulóknak az iskolán kívül való erkölcsös magaviselete fölött örködni. Ehez képest a szülőknek természetű, a gyámnak vagy helyettesnek elvállalt állásából folyó kötelessége odahatni, hogy gyermekeik, illetőleg a gondjukra bizott tanulók az illedelem határaiban megmaradjanak, és maguk viseletében kerüljenek mindent, a mi tanuló pályájokkal meg nem fér, az iskola jó

szellemének árt, botrányt okoz, vagy netalán erkölcsiségüket is veszélyezteti. (L. középt. Rdes. 15. §.)

57. §. A szülők, gyámok, vagy ezek helyettesei 2 napi igazolatlan kimaradás és nagyobb fokú büntetések eseteiről az osztálytanár által rendszerint értesíttetnek. (L. Középt. Relts. 14. vége.)

58. §. Minden szülő, gyám és helyettes tartozik e szabályokat megszerezni, azokat szem előtt és kéznél tartani. (V. ö. középt. Rdts. 13.)

Fegyelmi büntetések.

59. §. Az iskolai fegyelem gyakorlatában a tanári kar büntető hatalmát az ifju neveltetése, kora és egyéb körülményeihez méltó eljárással gyakorolja. (V. ö. középt. Rdts. 18.)

60. §. A fegyelmi büntetések fokozata a növendéknek erkölcsi magaviseletét tekintve:

1. a tanár által való magános figyelmeztetés és intés a tanuló hibájának megvilágosításával:

2. a tanuló hibájának szigorú megfeddése az osztálytanár által magánlag:

3. Az osztály előtt való nyilvános megdorgálás az osztályfőnök közbejöttével; és kivételesen az alsóbb osztályoknál testi büntetés. (V. ö. középt. Rdts. 18. §. Gymn. Rdts. 82. §. V. f. és 88. §.)

4. Az igazgató egyetértve az osztálytanárral eszközli az ifju megfeddését. (V. ö. középt. Rdts. 18. §. és Gymn. Rdts. 89. §.)

5. A tanári szék elé idézés azon figyelmeztetéssel, hogy nem javulás esetében tettes az intézetből kizáratik:

6. Kizárás az intézetből, mely fölött a tanári szék dönt.

Jegyzet. A 3—6 terjedő büntetések a fegyelmi naplóba bevezetnek, s a szülők és gyámok azokról értesíttetnek. (V. ö. Gymn. Rdts. 83 §. és középt. Rdts. 18. 19.)

Az erd. kath. status gyűlés adta ki 1884-ben a ma is érvényben levő és általában ismert fegyelmi szabályokat.

XII.

Tanárok fizetése.

Láttuk, hogy kezdetben a szerzet saját költségén állította be az intézetet és hogy a tanárok fizetésére semmi külsőgélyt nem kapott, hanem saját jövedelmére volt utalva mindaddig, míg Domokos Kázmér közbenjárására Rómából a missiok congregációjából 30 scudi adatott 1667-től kezdődőleg.

Lukács Mihály a syntaxis tanárának fizetésére a seminariumnak hagyott összes vagyonából évi 60 frtot rendel kifizettetni; 1725-ben a retorika tanárának fizetését is Mikó Judit magára vállalta volt, de férje ellenzésére ezt is Lukács Mihály fizette, míg élt, természetben és úgy intézkedett, hogy halála után 2000 frt alaptőke ezen két tanár, t. i. syntaxis és retorika tanára fizetésére fordíttassék.

A gymnasiumi tanárok fizetése állandóan oly csekély volt, hogy kizárólag abból megélni nem lehetett és így a szerzetházra mindig teher volt a gymnasiumi tanár. A normális iskolához két tanító fizetését a közalapok terhére utalta ki a gubernium; az igazgató, hogy a gymnasiumon segítsen, ezen két tanár egyikét a gymnasium alsó osztálya tanítására alkalmazta (1793.), miért aztán megint a gubernium, hogy ha a rendeletek ellenére a gymnasium tanítására alkalmazott tanárt az igazgató nem bocsátja a nemzeti iskolához, az igazgató tartozik visszafizetni a helytelenül alkalmazott tanár eddig felvett fizetését, jövőre pedig ezen fizetés be fog szüntettni. Az igazgató ezen eljárását azzal menti, hogy a rendtartománynak nincs elég alkalmas embere; ezen igazolást nem fogadta el a gubernium, hanem a fizetést beszüntette.

Az igazgató ennek folytán felterjesztésében panaszolja, hogy a szerzet oly szegény, miszerint a tanárokat eltartani nem képes, ugyanazért a syntaxis tanár fizetését ezen fizetés alapítója szándéka ellenére a retorika tanárának javadalmazására fordította, míg a syntaxis tanárának ellátását a semináriumi alapra hárította, ez okból kéri, hogy a gymnasium tanárainak fizetése ép úgy, mint ez más gymnasiumoknál is történik, a nyilvános alapból utaltassék ki. Erre a gubernium válaszol, hogy: „a szerzetesek iskoláiban, melyeket már rég maguk alapítottak, a tanárokat mindig a rend látta el, és hogy a nyilvános alap

nem az ők számukra van. A mi pedig a syntaxis tanára ellátásának a semináriumi alapra való utalását illeti: ez egy guberniális rendeletbe sem ütközik, sőt az határozottan a szerzet egyik tanára részére van kijelölve, s maguk a szerzet főnökei is a tanárok dispositiójánál úgy vélekedtek, hogy „egyik vagy másik tanár egyuttal mindig semináriumi regens is legyen.“

Egy év alatt sikerült az elemi iskolánál két tanítót alkalmazni s fizetésüket a nemzeti iskolák alapjából kiutalványoztatni, ennek folytán a gymnasium tanári személyzete ellen emelt kifogás is elenyészett. (1794.)

A gymnasiumi tanárok hasztalanul kísérelték meg, hogy a nyilvános alapból némi fizetést megszerezzenek. Nevezetes ez ügyben a guberniumnak 1798-ban 9292—L. 495. szám alatt kelt leirata a csiksomlyói ház főnökéhez, mely szerint: „A csiksomlyói gymnasium tanárainak ide terjesztett azon kérésére, melyben az ottani két normális iskolai tanítóhoz hasoplóan egyenkint évi 60 frt díj kiutalását kéri, tudatom Tisztelendőségemet, hogy ezen kérésnek nem lehet eleget tenni, részint alap hiánya miatt, részint már azon okból is, hogy a Ferencz-rendi atyák bőséges alamizsnát élveznek, különösen pedig Csikban, ezen czélből fölségelésükre kapják az adózás alól kiváltságolt confraterek szolgálatait is.“

Ezen elutasító válaszra pár évig megszűnt a segély sürgetése, de elvégre is szükségesnek tartották a gymnasiumi tanárok fölfejteti, hogy az ősi vallás és közjó érdekében tett annyi évi fáradozás után méltán várhatják a segélyt a nyilvános alapból annál inkább, mert a szerzetházban a gymnasiumot igazgató gvardiánok és ennek vikariusán kívül még csak 5 páter van, t. i. a humaniorákra 1, a grammatikára 2, a normális iskolára 2, minék folytán nincs ki alamizsnát gyűjtögessen, vagy a vidéki papság segélyére kimenne, némi jövedelmet szerezzen, mert az iskola tanítói csak nem hagyhatják oda állásukat. Különben is a háboruk folytán a nép vagyonilag annyira tönkre ment, hogy a gazdag könyöradományokra, melyből eddig éltek és ruházkodtak, többé kilátás már nincs. Ennélfogva kérnek 60 frt segélyt személyenkint már a „Norma Regia“ V. §-a alapján is, mely szerint kell, hogy a tanároknak az előadott tantárgyak terjedelméhez és a teljesítendő munkához mért fizetés adassék.

A sok kérés, sürgetés folytán elvégre is a méltányosság és igazság érzete győzött, és az erdélyi többi gymnasiumokénál nem csekélyebb culturmisiót teljesítő csiksomlyói gymnasium tanárai a katolikus gymnasiumok közös alapjából, a tanulmányi alapból, ellátásukra segélyt kaptak; a 3 tanár összesen 216 rhenes frtot, egyenkint 72 frtot kapott, mely évenként mindaddig ki fog adatni, míg ezen szerzet a tanuló ifjuság tanításáról gondoskodni fog. (1799.)

Ezen tanári fizetés, valamint a hitoktatók illetéke is később tekin-

tettel arra, hogy a megélhetési viszonyok nehezebbek lettek s mindenféle drágaság állott be, 50%-kal felemeltettek.

Nem csekély hátrányára volt a gymnasiumnak, hogy a gubernium habár az összes tanulmányi ügyekre az intézkedést magának tartotta fenn és gyakorolta, mindazon által mindig vonakodott a tanulmányi alaphól a csiksomyói gymnasium tanárainak — mint már láttuk — anyagi helyzetén javítani s annál kevésbé volt hajlandó a tanárok létszámának a kellő számra való kiegészítéséhez pénzzel járulni, mit pedig a tanügy érdeke megkívánt volna, holott Erdély többi katolikus gymnasiumainak a kellő számra kiegészített tanári kara ezen alaphól élvezte fizetését. A csiksomlyói gymnasium ezen, ugy szólván, mellözése veres fonálként húzódik át egészen az ötvenes évek végéig, míg maga Csik gondoskodott egy oly alap megteremtéséről, melyből a felgymnasiumot is felállithata. Sőt még ma is emelkednek hangok, melyek a csiksomlyói gymnasium jogosultságát az erd. kath. tanulmányi alaphoz kétségbe vonják.

A csikszeredai katonai hatóság által megkeresett gubernium elrendelte, hogy a gymnasiumi igazgató a normalis iskolához, miután alkalmas szerzetes tanító nincs, fogadjon egy oly fiatal embert tanítóul, ki a német nyelvet tudja tanítani. Az igazgatónak ezen alkalomból adott válasza feltárja egyuttal a gymnasium akkori állapotát is. Az igazgató felmenti, hogy az egész megyében nincs oly csiki származásu ifju, ki németül tudjon beszélni. Maga részéről ajánl egy Léschak nevezetű ifjut, ki egy szerzetes atya segítségével tanítaná a normalis iskolát és a gymnasiumra a latin nyelvben való gyakoroltatás által előkészitené az ugynevezett candidatusokat, mint ez Erdély többi gymnasiumaiban is történik, hol mindenütt jó fizetéssel ellátott 5 tanár van. Csik Somlyón ugyanazon — ha nem több — joggal van szükség szerzetes norma tanítóra (ki ha nem nagyobb, de legalább egyenlő szolgálatot tesz a közjónak s mégis csak 4-ed rész fizetést élvez, mint a többi norma tanító), ez a gymnasiumra jelölteket, hogy előhaladhassanak, előkészíti, különben a latin iskola, megszűnván az alapja, maga is megszűnik. Manapság az új rendszerben a latin iskolák nem szerepelhetnek 3 tanítóval, mint régebb (de hisz akkor is a 3 tanáron kívül, még egy világi vagy egyházi pedagógus volt). Továbbá mert ugyanazon tanítási módszer, ugyanakkora tananyag van előírva a csik somlyói gymnasiumnak is, mint más helytt, azon nagy különbséggel, hogy más gymnasiumokban 5 tanár adja elő ugyanazt, mit itt három, és itt mindenik két osztályt tanít, míg amazok egyet-egyét; ezenfölül a csiksomlyói tanulók számát alig éri el a más helytt tanulók száma. Ugyanazért, ha egyebütt szükséges, ugy Csik-Somlyón megkövetelendő, hogy valamely pedagógus által a gymnasiumba fellépni szándékozó ifjuság előkészítettessék.

A két hiányzó tanári állás szervezésének ügyét elvégre maga a fő kormánytanács is fölkarolta (1823.) azt proponálván, hogy a revindikált

havasok jövedelméből évenként a mondott célra 1500 frt fordítottassék, azonban a legfelsőbb királyi rendelet oda utasította Csiknak főkirálybíróját Sándor Jánost, ki egyttal a gymnasium gondnoka is volt, hogy valamely más alapot keressen, melyből az óhajtott cél elérhető lenne. A főkirálybíró, bár a gymnasiumi igazgatóval ez ügyet megfontolás tárgyává tette, alkalmas alapot nem tudott kimutatni. Az alap hiánya folytán leir a gubernium (1725.), hogy a király ő felsége kegyes volt megengedni, miszerint a csik-somlyói gymnasiumot ezután is három tanár tanítsa.

A tanárok fizetése 1830-ban következő volt: a gymnasium tanárai kaptak évenként és személyenkint ellátásra 60 frtot, ruházatra 60 frtot, összesen 120 frtot, a 3 tanárnak fizetése kitett 360 frtot; ezen kívül a szerzetház, javadalmazás czimen, minden tanárért kapott 28 frt 48 krt, a háromért összesen 86 frt 24 krt. A három tanár tehát összesen 446 rhenes frtba került. A két katekheta kapott összesen 21 frt 36 krt. Ezzel szemben a normalis iskola 2 tanítója mindenikének fizetése volt 120 frt, a szerzet pedig kapott mindenikért külön 70 frtot, úgy hogy a normalis iskola két tanítójáért járó illeték összesen 384 frt volt. A gymnasium tanulóinak száma ez évben volt 144, a normalis iskola tanuló száma 98.

A tanári létszám gyarapításának ügyében a püspök a guberniumnál lépéseket tett s ez valahára megigértte (1837), hogy a tanári létszám szaporittatni fog. A gymnasium felvirágzására ezen örvendetes esemény végre 1845-ben bekövetkezett, mikor is a gubernium értesíti a gymnasiumi igazgatót, hogy a gymnasium öt tanára számára egyenkint az adóhivatalnál a ferenczrendi házfőnök kezeihez évenkénti 200 frtot utalt ki a tanulmányi alapból.

A tanárokról év végén rovatos ivbe vezetett informatiot kellett beküldenie. Nem érdektelenek a tanárookra vonatkozó megjegyzései az igazgatónak. Így az 1822-dik évi minősítvényi kimutatásban az 5 tagból álló tanszemélyzetről (ide értve a normalis iskola 2 tanítóját is) ezen feljegyzést találjuk: *Talentum: insigne, egregium, eximium, praestans, bonum; diligentia: praestantissima, diligentissima, ex innata natura solertissima, accuratissima, accurata; donum didacticum: conspicuum, praestans, insigne, praeclarum, clarum; mores: muneri et statui, conformes, egregii, exemplares, optimi, praestantes; modusagendi cum discipulis: affabilis, gratus, clemens, comis, benignus; progressuset mores scholarium: optimus, praeclarus insignis, egregius, valde bonus.* A gymnasiumi igazgatókrói a kimutatást csak 1834-től kezdődőleg kellett beküldeni.

A tanári személyzet ép úgy, mint más hivatalnok, magán szolgálótokra nem volt kötelezhető.

A szabadságharcz alatt szünetelt iskola visszaállítását 1851. októberében az erdélyi püspök sürgetésére a cs. kir. kormányzék megen-

gedte, hol az erdélyi püspök egyelőre 5 szerzetes tanárt alkalmazott, de rövid időre ezután csak két szerzetes tanárt hagyott meg, a többi négyet az erdélyegyházmegye világi papjaival váltotta fel.

Minden tanár számára 300 frt utalványoztatott havi részletekben, a világi paptanárok ezen felül kaptak 60 frt szálláspénzt, az igazgató pedig igazgatói díj czimén még 100 frtot. A provinciális felhívta a szerzetes tanárokat, hogy fizetésük egy részét adják át a szerzet háznak, midőn pedig vonakodtak, már most megparancsolta, hogy az összes fizetést a házfőnök vegye át és ebből harmad részt adjon át a szerzetes tanároknak.

Az erdélyi püspök a tanárok számára kinyerte, (1852. augusztus 17-én) hogy a gymnasiumi tanárok jövőre a tanulmányi alapból, míg az alap jövedelmei megengedik, 400 frtot kapjanak, mely összeg visszamenőleg már az 1851/2-dik tanévtől fogva folyósítottatott.

Az udvarhelyi gymnasiumi tanárok a mostani drágasági viszonyok között még ezen 400 frtot is kevésnek tartván, átírtak a csiksomlyói gymnasium tanáraihoz, hogy közös egyetértéssel folyamodjanak fizetés emelésért.

A válasz késett 1855-ig, a mikor ugyanis az erd. püspök leiratában maga is elismeri azt, hogy a tanárok fizetése igen csekély, s hogy ő maga is óhajtja a tanárok jobb javadalmazását, de mindaddig míg az elhalt püspökölde alapítványa czélszerűen gyümölcsözteszethető lesz, türelemre inti a tanárokat. A szűkölködőnek azonban nehéz a türelem s így történt, hogy a tanári testület a következő év elején ismét folyamosodik fizetésfelemelés iránt, de a püspök még reményt sem nyújt arra, hogy a kérés teljesíthető legyen, mert a tanulmányi alap azt ez idő szerint nem bírja és újra türelemre inti a tanárokat a jobb időkhig; ugyanazon év ápril havában azonban az erdélyi főkormány a püspök közbenjárására a tanárok mindenikének a téli (6) hónapokra 30—30 frtnyi segélyt utalványoz a tanulmányi alap terhére.

Az idők mostohasága azonban arra kényszeríté a csaknem nyomorgó tanárokat, hogy 1857. év elején drágasági pótlékokat kérjenek, mire az erdélyi Főkormány ugyanazon év május 6-án azzal válaszol, hogy a tanári fizetések felemelése iránt a tárgyalások folynak s remélhető, hogy azok a jövő tanév elejéig kedvező megoldást nyernek, miért is az ideiglenes drágasági pótlékok iránti kéréseknek felsőbb helyre való juttatása időszerűtlen volna. Hogy azonban a tárgyalások nem vezettek eredményre, kitetszik abból, hogy ugyanezen év szeptember havában egy új tanár neveztetik ki, még mindig 400 frt fizetéssel és 60 frt szálláspénzzel.

Annál kevésbé lehetett remélni a gymnasiumi tanárok fizetésének felemelését, mert az erd. róm. kath. tanulmányi alap jövedelmei más irányban vétettek igénybe, így: a kolozsvári akkori orvos-sebész inté-

zetnél egy tanár az erd. róm. kath. tanulmányi alapból élvezte fizetését, mindaddig, míg 1858-ban Haynald püspöknek sikerült 5 Felségénél személyesen kieszközölni azt, hogy az említett tanár fizetése tanulmányi alapunkról töröltessék s ugyanezen alkalommal sürgette meg szintén személyesen a cs. k. közokt. ministernél a gymn. tanárok fizetésének felemelését, a mit ez meg is ígért, azonban csak két év múlva, vagyis 1860-ban valósított meg annyiban, hogy 5 tanárnak 150—150 frt, egy egy szerzetes tanárnak pedig 100 frtnyi ideiglenes rendkívüli segélyt utalványozott.

E segélyzés köszönettel vétetett ugyan, de mert a jövőre nézve semmi bizonyossággal sem kecsegtetett, a tanárok még ugyanezen évben ismét megújítják kérésüket csekély fizetésük felemelése iránt; a válasz azonban a tanulmányi alap tulterheltsége és ez időközben megalakult csiksomlyói iskolaalapnak még csekély volta miatt ismét csak elutasító volt.

Nem sokára sikerült a tanulmányi alapot úgy rendezni, hogy a tanároknak még mindig csak 400 c. m. frt (v. 420 o. é. frt) fizetésükön kívül némi állandó segélyt lehetett juttatni, mert 1861—1865/6-ig 5 nem szerzetes tanárnak 100—100 frtnyi, egy szerzetes tanárnak pedig 80 frtnyi évi segély utaltatott. Hogy pedig a Főhatóságnak komoly törekvése volt a tanárok jobb javdalmazása, mutatja azon körülmény, hogy 1867-ben a tanulmányi alap nagyon meg lévén terhelve, a rendkívüli tárgyak tanárai s az iskolaszolgák fizetésének redukálása tervezetik oly formán, hogy a rendkívüli tárgyak tanításáért adnának 84—84 frtot, az iskolaszolgáknak pedig algymnasiumban 72 frt, főgymnasiumban pedig 100 frt fizetést, azon óhaj kifejezése mellett, hogy iskolaszolgáknak szegény tanulók alkalmaztassanak, hogy ilyeneken is segítve legyen. Így meg volna takarítható néhány száz forint, miből a tanári vizsgát tett, vagy magát másképp kitüntető tanárnak legalább száz forinttal több fizetést lehetne adni. Így volt eszközölhető, hogy már az 1867/8. és 1868/9. tanévben a nem szerzetes tanárok egyenkint 100—100 frt, a szerzetes tanárok pedig 80 frt pótfizetést nyerhettek.

1870. január 1-től kezdődőleg sikerült végre a tanulmányi alapból javadalmazott tanárok fizetését ismét némileg javítani, olyképpen, hogy az eddigi 420 frt rendes fizetéshez hozzácsatoltatott a félévénként külön folyamodvány következtében utalványoztatni szokott nem szerzetes tanároknak évi 100 frt, szerzeteseknek pedig 80 frt pótfizetés s az így származó összeghez még adatott a nem szerzetes tanároknak 60 frt, a szerzeteseknek pedig 40 frt, mi által előbbieknak fizetése évi 580 frtban, utóbbiaké pedig 540 frtban állapított meg. Oly tanárok pedig, kik nyilvános egyetemen a tanári vizsgát kellő eredménnyel leteendik, száz frtnyi évi pótlékra tarthatnak igényt, mely a tanári oklevél bemutatása után fog utalványoztatni; sőt az így minősített tanárok részére később

ha a tanulmányi alap állása megengedi, 800 frtnyi fizetés helyeztetik kilátásba, a szálláspénz azonban még mindig csak 63 frt marad 1871-ig, midőn a tanárok szálláspénze 100 forintra emeltetik, kivéve az igazgatót, fiunöveldei aligazgatót és a szerzetes tanárt, kik — természetbeni lakásuk lévén — szálláspénzt nem élveztek.

Némi fizetésjavításban részesültek ismét a tanárok 1873. január 1-től fogva, midőn a nem szerzetes tanárok évi 580 frt fizetése 600 frtra emeltetett, a szerzetes tanároké pedig megmaradt. Ezen intézkedéssel a helyettes tanárok fizetése meg volt szabva s e 600 frt javadalmazásban részesülnek mind maig; a rendes tanárok fizetésére nézve pedig az 1876. évi erdélyi róm. kath. státusgyűlés jegyzőkönyvének 18. n) pontjában kimondja, hogy a rendes tanárok fizetése 800 frtra emeltetik fel, melyhez 10 évenként újabb 100—100 frt fizetésjavítás csatoltatik, az összes fizetés azonban ez idő szerint az 1000 frtot meg nem haladhatja, s hogy e fizetésjavítás már 1877. január 1-től fogva életbe lép; így történt aztán, hogy intézetünknel már ezen év ápril 1-től fogva két tanár lépik a 800 frt fizetés élvezetébe. Hogy azonban a tanulmányi alap a rohamosan emelkedő költségeket nem bírta meg, mutatja ama körülmény, hogy, noha a csiksomlyói iskola-alap már tetemes részt vesz a gymnasium költségeinek fedezésében, midőn a főgymnasiumhoz szükséges 13-ik tanár alkalmazásáról volt szó s ezt ki kellett nevezni, fizetését sem a tanulmányi, sem a csiksomlyói iskola-alap nem bírta meg, hanem Csikvármegyéhez kellett segélyért folyamodni, melynek törvényhatósági bizottsága a főgymnasiumhoz rendszerezitendő 13-ik tanári állásra a megye nevelési alapjából a fél fizetést és fél szálláspénzt meg is szavazta, a másik felét pedig a tanulmányi alap viselendi. Így neveztetik ki aztán 1877. ápril 6-án a 13-ik tanár, ki ma is e két helyről kapja fizetését.

A tanári javadalmazás némi emelésének tekinthető ama intézkedés is, melylyel az erd. kath. főhatóság a tanárok szálláspénzét 1885. szept. 1-től kezdve 150—150 frtra emelte.

Az eleinte csak rendkívüli, de később részben rendesekké lett tárgyak tanításaért az erd. főkormány néha alapos lebirálással, néha egyszerű tudomásvétellel, ritkán pedig elismeréssel fizetett; midőn pedig e tárgyak tanítása csakugyan közszükséggé vált, nem zárkozhatott el sem az erd. gubernium, sem később az erd. kath. ideiglenes bizottmány és utóbb az erd. r. k. status igazgatótanácsa attól, hogy az ezen tárgyakkal foglalkozó tanároknak legalább némi elismerésül valami jutalomdíjat ne utalványozzon időnkint a tanulmányi alapból, így: 1857-ben az ének és szépírási tanárainak 200 frtot, 1858-ban ugyanazoknak 240 frtot, 1859-ben és 1860-ban ugyanazoknak évi 252 frtot, az utóbbi évben a rajz tanítójának 100 frtot, 1866—1869-ig az ének és szépírási tanárainak évi 252 frtot, a rajz tanítónak pedig 157 frtot. 1870-től kap a tornatanító

azon hónapokra, melyekben tanít — téli torna nem lévén — havonként 15 frtot; a tornatanító jutalomdíja 1886-ig 100 frtra s 1887-től kezdve 150 frtra emeltetik azon kikötéssel, hogy az ifjuság a téli hónapokban is részesítessék az előirt tornaoktatásban. — 1872-ben rajztanító nevezetik ki évi 500 frt fizetéssel, 1885-ben kap egy tanár a gyorsírás sikeres tanításáért 100 frt jutalmat.

De hogy főhatóságunk soha sem zárkozott el a tanárok kérelmei elől, hanem a tanulmányi alap erejéhez mérten méltányolta a sokszor beteges vagy más szükségben levő tanárainak folyamodványait, bizonyítja az, hogy alig van év, melyben egy, esetleg több tanárnak gyógykezeltetés vagy égető szükségeinek fedezése czimén rendkívüli segílyt ne nyújtott volna; de alkalmat nyújtott arra is, hogy ha nem is az egész tanári testület, legalább egy-két tagja tanulmányai öregbitése céljából utazhassék is; így az 1885-iki országos kiállítás megtekintése s tanügyi csoportjának tanulmányozhatása, valamint az ugyanakkor tartott történelmi congressuson való részvétel céljából két tanártársunknak adott 100—100 frtnyi utazási segílyt.

Nagy segítségére volt és van a tanulmányi alapnak a közadakozásból létesült s e mű más pontjában tárgyalt csiksomlyói iskolák pénzalapja, mely lehetővé tette a gymnasiumnak főgymnasiummá való ki egészítését az által, hogy ugy az intézet anyagi szükségletei fedezéséhez, mint főleg a tanárok javadalmazásához már keletkezése óta évről-évre tetemesen hozzájárult, noha más helybeli tanintézetekre is ki kellett terjesztenie áldásos működését.

Arra nézve, hogy tanáraink s általában tanintézetünk személyzetének fizetése mely alapot s mily mértékben érdekel, szolgáljanak a következő adatok:

a) Tanulmányi alap: 1 igazgató 900 frt fizetéssel, 150 frt ig. t.-díjjal és 150 frt internátus-igazgatói illetékkal; 1 tanár 1000 frt fizetéssel és 150 frt szálláspénzzel; 1 tanár 900 frt fizetéssel és 150 frt szálláspénzzel, 3 tanár 800—800 frt fizetéssel s ebből egynek 150 frt szálláspénzzel 1 tanárnak fél fizetése 450 frt és fél szálláspénze 75 frt; a torna-, ének- és zenetanítónak 400 frt fizetés, az iskolaszolgának, 145 frt fizetés. A felsorolt tanárok közül az igazgató, mint finőveldei igazgató és 1. tanár, mint internátusi felügyelő, természetbeni lakást élvezvén, szálláspénzt nem kap, a rajztanár pedig más alából nyeri azt.

b) Csiksomlyó iskolák pénzalapja: 3 tanár 900—900 frt fizetéssel és kettőnek 150—150 frt szálláspénz; 1 tanár 800 frt fizetéssel és 150 frt szálláspénzzel; 1 szerzetes rendes tanár 620 frt fizetéssel, az ének- és zenetanítónak 100 frt fizetés, az iskolaszolgának 65 frt fizetés. Az itt felsorolt tanárok közül egy, mint finőveldei aligazgató és a szerzetes tanár természetbeni lakást élvezvén, szálláspénzt nem kap.

c) Csikmegyei nevelési alap: 1 tanárnak félfizetése 450 frt és fél lakbérére 75 frt, a zene és francia nyelv tanítónak 400 frt.

d) Fogarassy Mihály-féle képezdei alap: a rajztanárnak 100 [frt szálláspénz, a melyért azonban a tanítóképezdében a rajzot tanítani köteles.

A gymnasiumnál működött tanárok:

Évi	Alsóbb iskola (Parva) mely az I. nyelvtani osztályt (Principiorum-Infima Grammatices) magában foglalja	II és III-ik nyelvtani osztály (media grammatica és Syntaxis)	Szónoklati és költészeti osztály (Rhetorika és Poesis)
1693	S. Literati János	—	—
1694	"	P. Antalfi István	—
1698/99	—	Lukács Mihály	—
1710	—	—	P. Ács János
1720	—	P. Zinder Ventura	P. Balázs Ágoston
1721	—	P. Csató Elek	"
1726	Mintszenti Adorján János	P. Péterfi Domokos	"
1727	"	P. Veress Lajos	P. Lengyel Károly
1728	"	"	"
1729	"	"	"
1730	"	P. Bernád János	P. Veress Lajos
1731	"	"	"
1732	"	P. Fodor Pátrik	"
1733	"	"	P. Hoch Apolinár
1734	Fr. Vass Kristóf	P. Donát Bálint	P. Veress Lajos
1735	M. Adorján István	P. Balázs Rafael	"
1736	"	"	"
1737	"	P. Potyó Ventura	"
1738	"	"	"
1739	"	"	"
1740	"	P. Kuna László	P. Potyó Ventura
1741	Fr. Csutak József	"	"
1742	Szt.-Simoni Incze Zsigm.	"	"
1743	Mádéfalvi Mihályfi Istv.	P. Keresztes Vazul	P. Ambrus Jucundián
1744	Szentgyörgyi Szabó M.	P. Fodor Ambrus	P. Keresztes Vazul
1745	Hódosi Deák József	P. Csergő Krizogon	P. Fodor Ambrus
1746	"	P. Péterfi Márton	"
1747	"	P. Csató Gábor	P. Péterfi Márton
1748	"	P. Petres Zsigmond	P. Csató Gábor
1749	"	P. Boeskor Paulin	P. Bödl Serafin
1750	"	"	"
1751/51	"	P. Hideg Berárd	P. Bereczki Romuáld
1753	"	P. Xántus Incze	P. Mihályfi Antal
1754	"	P. Csergő Lőrincz	P. Karda Modest
1755	"	P. Tóth Sebestyén	"
1756	P. Sántha Péter.	"	"
1757	"	P. Kajcsa Joakim	P. Tóth Sebestyén

Év	Alsóbb iskola (Parva) mely az I. nyelvtani osztályt (Principiorum Infima Grammatices) magában foglalja	II és III-ik nyelvtani osztály (media Grammatica és Syntaxis)	Szónoklati és költészeti osztály (Rhetorika és Poesis)
1758	P. Sántha Péter	P. Kajesa Joakim	P. Istváni Silveszter
1759	"	P. Frenk Elek	"
1760	P. Szabó Lajos	P. Sántha Péter	P. Darvas Leo
1761/62	P. Pálfi Domokos	P. Albert Athanász	P. Szabó Lajos
1763	P. Rafain Lukács	P. Damokos Kázmér	"
1764/65	"	P. Madár József	P. Damokos Kázmér
1766	P. Csedő László	P. Halles Kristóf	"
1767	P. Boeskor Ádám	P. Csedő László	P. Halles Kristóf
1768	"	P. Szabó Ágoston	"
1769	P. Salamon Simon	P. Boeskor Ádám	P. Szabó Ágoston
1770	"	P. Györfi Zsigmond	"
1771	P. Szász Ventura	P. Ferenczi Bonavita	P. Györgyi Zsigmond
1772	P. Sándor Lázár.	P. Szász Ventura	P. Ferenczi Bonavita
1773	P. Ferenczi Vitus	"	"
1774/76	P. Borbély Absolon	P. Kézdi Grátian	P. Ferenczi Vitus
1777	P. Fülöp Fábíán	P. Borbély Absolon	P. Kézdi Grátian
1778	P. Tima Boldizsár	P. Fülöp Fábíán	"
1779	P. Csató Ambrus	P. Tima Boldizsár	P. Neydhárt Szaniszló
1780	"	"	P. Szentés Reginald
1781	P. Kádár Rochus	"	"
1782	"	"	P. Boeskor Nepomuk
1783	P. Csedő László	P. Kádár Rochus	P. Tima Boldizsár
1784	—	P. Szász Krisolog	P. Kádár Rochus
1785	—	"	—
1786	P. Csomortáni József	"	P. Szász Krisolog
1787	"	P. Ponori Anaklét	"
1788/90	P. Gáspár Paulin	P. Péterfi Pátrik	P. Péterfi Pátrik
1791	"	"	P. Andrásí Rafael
1792	P. Plümel Henrik	P. Andrásí Rafael	"
1793/94	"	P. Gáspár Paulin	"
1795	"	"	P. Blazsi Banovita
1796	P. Tompos Szaniszló	P. Szabó Paczifik	"
1797	P. Csedő László	"	"
1798/1800	P. Györfi Angyal	"	"
1801	P. Miklósi Mánsvét	"	"
1802	P. Simonfi Crescens	P. Miklósi Mánsvét	P. Szabó Patifk
1803/04	P. Csató Ambrus	P. Kászoni Alajos	P. Kleeberg Cerubin
1805	P. Horváth Názár	P. Csató Ambrus	P. Kászoni Alajos
1806	P. Jánosi Kázmér	P. Martini István	P. Bodor Xávr
1807	P. Ladó Károly	P. Jánosi Kázmér	P. Erős Modest
1808	P. Ferenczi Bonavita	P. Ladó Károly	"
1809	P. Rác Jácint	P. Kopatz Pátrik	P. Orbán Antal
1810	P. Kedves Bálint	P. Ferenczi Ventura	"
1811	P. Ferenczi Paulin	P. Kovács Ignác	"
1812	"	P. Ambrus Elek	"

Év	Alsóbb iskola (Parva) mely az I. nyelvtani osztályt (Principiorum-Infima Grammatices) magában foglalja.	II. és III-ik nyelvtani osztály (media Grammatices Syntaxis)	Szónoklati és költészeti osztály (Rhetorika és Poesis)
1813	P. Szánthó Bernárd	P. Ferenczi Paulin	P. Salamon Serafin
1814	P. Both Názár	P. Györfi Ferencz	P. Bodor Xavér
1815	"	P. Györfi Serafin	P. Györfi Ferencz
1816/17	P. Darvas Venancz	P. Jakab György	"
1818	"	P. Göde Ignác	P. Jakab György
1819	P. Becze Ferencz	"	P. Pásztori László
1820	P. Györfi Albert	P. Sas Konstantin	P. Göde Ignác
1821	P. Vitos Elek	P. Darvas Venancz	"
1822	"	P. Sánta Dénes	"
1823	"	"	"
1824	P. Keresztes József	P. Vitos Elek	"
1825	P. Bodor Rafael	P. Keresztes József	P. Vitos Elek
1826	P. Varga Kelemen	"	"
1827/28	P. Mátyás Ferencz	"	"
1829	P. Péterfi Márton	P. Mátyás Ferencz	P. Keresztes József
1830	"	P. Varga Kelemen	"
1831/32	P. Márkos Cherubin	P. Péterfi Márton	P. Varga Kelemen.
1833/34	P. Bartos Fülöp	P. Márkos Cherubin	"
1835	"	P. Györfi Albert	"
1836	P. Kánya Fausztin	P. Bartos Fülöp	P. Györfi Albert
1837	P. Márton Lajos	P. Kánya Fausztin	"
1838	P. Bodó Sebestyén	P. Márton Lajos	P. Kánya Fausztin
1839/40	P. Simon Jucundian	P. Bodó Sebestyén	P. Márton Lajos
1841	P. Szőcs Linus	"	"
1842	P. Györfi Xav. Ferencz	P. Szőcs Linus	P. Bodó Sebestyén
1843	P. Tulit Ignác	"	"
1844	P. Andrásí Rafael	P. Ciriél Sándor	P. Simon Jucundian
1845	P. Vancsa Gáspár	"	"
1846	P. Andrásí Román	P. Vancsa Gáspár	P. Bodó Jácint
		P. Ciriél Sándor	P. Simon Jucundian
1847	P. Ciriél Sándor	P. Andrásí Román	"
		P. Vancsa Gáspár	"
		P. Ciriél Sándor	P. Vancsa Gáspár
1848	P. Hozó Bernárd	P. Andrásí Román	P. Bodó Jácint

1846-tól kezdve 5 tanár működött és pedig:

1846-ban a principiánál P. Andrásí Román; II. gramm. P. Vancsa Gáspár; synt. P. Ciriél Sándor; rhet. P. Bodó Jácint; poesisnél P. Simon Jucundián.

1847-ben princ. P. Ciriél Sándor; II. gramm. P. Andrásí Román; synt. P. Vancsa Gáspár; rhet. P. Bodó Jácint; poet. P. Simon Jucundián.

1848-ban princ. P. Hozó Bernád; II. gramm. P. Ciriél Sándor; synt. P. Andrásí Román; rhet. P. Vancsa Gáspár; poet. P. Bodó Jácint.

Az I—III. nationalis iskolában rendszeren 2 professor működött, kiknek neveit mellőzzük.

A Diffinitoriumnak 1721-beli határozata szerint a kisebb iskolák tanítására egy világi egyén vétetett fel.

1848-ig a gymnasiumi praefectusok (igazgatók) rendszeren a csik-somlyói zárda főnökei voltak, kik tanítással nem foglalkoztak.

1848—9—1850—1-ig az iskola szünetelt.

1851—2-ben a tanári kar: P. Varga Kelemen, igazgató,

P. Bodó Sebestyén,

Pálfi József,

Vikár János,

Lajos Mózes,

Pap János.

- 1852—3-ban: P. Varga Kelemen, helyett Szontagh József igazgató, Pálfi József h. Fejér József, Pap János h. Antalfi Károly.
- 1853—4-ben: Lajos Mózes h. László Elek, Fejér József h. Bors Lázár.
- 1854—5-ben: Szontagh József igazg. h. Bodó Alajos igazgató. Vákár János h. Fejér József, Bors Lázár h. Pap János.
- 1855—6-ban: Fejér József h. Balázs Imre.
- 1856—7-ben: Balázs Imre h. Adorján Imre, László Elek h. Horváth Károly, Pap János h. P. Kozma Döme.
- 1857—8-ban: az V. oszt. megnyilt; új állomásra: Bálint Károly.
- 1858—9-ben: a VI. oszt. megnyiltával új állomások: Balog Elek, Madár Imre. P. Bodó Sebestyén h. P. Nagy Dániel.
- 1859—60-ban: Bodó Alajos igazg. h. Horváth Károly igazgató, a VII. oszt. megnyiltával új tanárok: Éltés Elek, Fekete Márton, Balog Elek h. Nagy Imre.
- 1860—1-ben: Bálint Károly h. Márkos János.
- 1861—2-ben: P. Kozma Döme h. P. Bodó Miklós.
- 1862—3-ban: P. Bodó Miklós h. P. Veress Lajos, P. Nagy Dániel h. P. Dávid Antal.
- 1863—4-ben: P. Dávid Antal h. Darvas Dezső.
- 1864—5-ben: Horváth Károly igazg. h. Both Ferencz igazg., Nagy Imre h. Keserü József.
- 1865—6-ban: Both Ferencz igazg. h. Nagy Imre igazgató.
- 1866—7-ben: Keserü József h. Incze János.
- 1867—8-ban: Antalfi Károly h. Tilier Károly, P. Veres Lajos h. P. Sándor Ventura.
- 1868—9-ben: P. Sándor Ventura h. Elekes Lőrincz.
- 1868—70-ben: Madár Imre h. Király Lajos, P. Darvas Dezső h. Lakatos Kornél.
- 1870—1-ben: Nagy Imre igazg. h. Imets F. Jákó igazg., Tilier Károly h. Ávéd Jákó.

- 1871—2-ben: Ávéd Jákó h. Andrásy Jenő.
1872—3-ban: Incze János h. Kiss Gusztáv, P. Elekes Lőrincz h. P. László Polykarp, P. Lakatos Kornél h. P. Imre Márk, Éltés Elek h. Bálint Lázár, Andrásy Jenő h. Szentpéteri János, rajztanár: Sipos Sándor.
1873—4-ben: Szentpétery János h. Tellmann Ferencz, P. Imre Márk h. P. Tima Dénes, a VIII. oszt. megnyiltával új állomásra: Lakatos Izra.
1874—5-ben: P. Tima Dénes h. P. Lakatos Kornél (2-szor), Kiss Gusztáv h. Glósz Miksa.
1875—6-ban: P. László Polykarp h. P. Boga Bernát.
1876—7-ben: Bálint Lázár h. Szabó István, Tellmann Ferencz. h. Pál Gábor, új állomásra: Szász Károly.
1877—8-ban: Márkos János h. Csiszér János, P. Boga Bernát h. P. Szeles Anaklet.
1878—9-ben: Csiszér János h. Sántha János.
1879—80-ban: Lakatos Izra h. Jakab Antal, (énektanárnak megmaradt Lakatos J.), Fekete Márton h. Pap András, Király Lajos h. Móricz Gyula, ki a tornatanitással is megbízott, magántanár: Stemmer Olivér.
1880—1-ben: P. Lakatos Kornél h. P. Kopatz Pátrik, Sántha János h. Kovács Gyárfás, Szabó István h. Nagy István.
1881—2-ben: Kovács Gyárfás h. Bodosi Lajos.
1884—5-ben: Új zenetanár: Honterth János.
1885—6-ban: Móricz Gyula h. Légárd József. Tornatanitással megbízva: Pál Gábor.
1886—7-ben: Adorján Imre h. dr. Medgyesi Béla, P. Szeles Anaklét h. P. Gyergyai J. Dezső.
1887—8-ban: Légárd József h. Wieder Gyula, dr. Medgyesi Béla meghalván helyettesítetik, Lakatos Izra ének-tanár h. Wieder Gyula.
1888—9-ben: Dr. Medgyesi Béla h. dr. Nemes D. Félix, P. Gyergyai J. Dezső h. Fülöp Árpád.
1889—90-ben: A rendszeresített zene tanítói állásra: Korber Imre, ki az önként vállalkozóknak a francia nyelvet is tanítja.
1890—1-ben: Wieder Gyula h. Haydn J. Hugó, Pál Gábor h. torna tanító: Korber Imre.
1891—2-ben: Imets J. Jákó igazg. h. Bándi Vazul igazg., dr. Nemes D. Félix eltávozáván helyettesítetik.
1892—3-ban: Dr. Nemes D. Félix h. Csató János, Bodosi Lajos h. Kassai Lajos, Fülöp Árpád áthelyeztetvén, helyettesítetik.
1893—4-ben: Fülöp Árpád h. Petres András.

XIII.

Tanulók száma.

Lukács Mihály, a seminarium alapítója említi, hogy 1698- és 1699-ben a csiki conventben közel 100 tanulót oktattak a syntaxisra és grammatikára. 1742-ből 265 tanuló van feljegyezve.

A tanulók Névkönyveit csak 1776-ban kezdték vezetni; beírták azonban a tanulókat visszamenőleg 1770-től fogva. A névkönyv kezdetén a tartományfőnök buzdítja a tanárokat: „Nehogy idővel feledésbe menjen és így örökös setétségbe temettessenek mindazok, mikre Isten és felebarátok szeretetéből annyi gondot, fáradságot, éjjeli és nappali munkát fordítottak, továbbá, hogy a tanuló ifjuság előmenetelére áldozott annyi küzdés, izzadás a roszakaratu nyelveket elhallgattassa“ írják be évenként a könyvbe a tanulók nevét, szülőik állapotát vagy rangját, lakhelyét, korát, erkölcsét és tanulmányi előhaladását. Az így vezetett Névkönyvből közöljük itt a tanulók létszámát évről-évre:

Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma
1770.	375	1789.	14
1771.	381	1790.	15
1772.	274	1791.	42
1773.	339	1792.	110
1774.	385	1793.	100
1775.	392	1794.	57
1776.	313	1795.	126
1777.	290	1796.	127
1778.	263	1797.	278
1779.	249	1798.	295
1780.	264	1799.	332
1781.	175	1800.	299
1782.	115	1801.	280
1783.	74	1802.	161
1784.	51	1803.	173
1785.	17	1804.	117
1786.	47	1805.	189
1787.	—	1806.	206
1788.	11	1807.	140

Évszám	Tanulók száma	Évszám	Tanulók száma
1808.	183	1854.	144
1809.	179	1855.	102
1810.	145	1856.	210
1811.	103	1857.	205
1812.	65	1858.	263
1813.	72	1859.	274
1814.	85	1860.	245
1815.	82	1861.	240
1816.	84	1862.	204
1817.	74	1863.	195
1818.	76	1864.	188
1819.	69	1865.	191
1820.	82	1866.	190
1821.	72	1867.	189
1822.	127	1868.	202
1823.	76	1869.	198
1824.	107	1870.	183
1825.	126	1871.	173
1826.	138	1872.	136
1827.	135	1873.	121
1828.	133	1874.	127
1829.	130	1875.	152
1830.	139	1876.	162
1831.	222	1877.	167
1832.	215	1878.	161
1833.	254	1879.	166
1834.	274	1880.	202
1835.	280	1881.	191
1836.	255	1882.	182
1837.	246	1883.	201
1838.	285	1884.	185
1839.	288	1885.	168
1840.	290	1886.	169
1841.	278	1887.	182
1842.	247	1888.	181
1843.	240	1889.	182
1844.	204	1890.	168
1845.	163	1891.	177
1846.	207	1892.	231
1847.	248	1893.	240
1848.	233	1894.	260
1853.	70	1895.	282
		1896.	311

XIV.

Önképzőkör.

Az önképző munkásságnak már az ötvenes és hatvanas években némi nyomaira akadunk azon kis versfüzetekben, melyeket a felsőbb osztályok kiválóbb tanulói a helybeli kolostor betűivel időnkint kinyomatva a nyilvánosság elé bocsátottak. Határozottan önképző volt az 1865–1866-iki hatodik osztályu tanulók irodalmi működése. Ők ugyanis két csoportra oszolva „Bimbók“ czimen lapot szerkesztettek, az egyik csoport a páros, a másik a páratlan számúakat, s azokat kieserélvén, megbírálták. A dolgozatok álnevek alatt közöltettek. A „Bimbók“ negyedives lapjain található: költemények, adomák és képtalányok.

Mindezek csak előzmények.

Az önképzőkör hivatalos megalakulása 1870-ben történt. Adorján Imre tanár addig izgatott, addig apostolkodott az önképző társulat érdekében, míg lelkesedésének lángja átesapott tanítványaira is, kik csakhamar össze is állottak az önképzőkör alapszabályainak kidolgozására. Ezek elkészülvén, 1870. január 29-én megtartották az alakuló gyűlést.

Elnöknek Adorján Imre tanár kéretett fel, ki szép beszéddel köszönti az ifjakat s lelkes tevékenységre buzdítja. E beszéd hatása alatt 47 tag jelentkezik s írja nevét a kibocsátott ivre és pedig a VII. osztályból 7, a VI.-ból 12, a V.-ből 7, a IV.-ből 6, a III.-ból 3, a II.-ből 4, az I.-ből 8.

A gyűlések napjaul minden második szombat tüzetik ki. Az alapszabályok kiegészítéséül határozatilag kimondja a gyűlés, hogy a ki írásbeli dolgozatával a kiszabott időre nem tud elkészülni, tetszés szerinti szavalattal álljon elő. Az ifjuság tanárai iránt való tiszteletének kifejezéséül a tanári kar minden egyes tagját tiszteletbeli elnöknek választja meg.

Február 19-én volt az első rendes gyűlés, melyen a tanári testületet képviselte Nagy Imre igazgató és Márkus János tanár. Ezen gyűlés határozatilag kimondja, hogy a négy alsó osztályból jelentkezett tagok fiók-egyletté alakulhatnak az elnök vezetése alatt. A második rendes gyűlésen egy hat tagu bizottmányt neveznek ki azzal a küldetéssel,

hogy a körnek még megerősítetlen alapszabályait az „Esztergomi önképzőkör“ alapszabályai szerint módosítsa. Ez meg is történt, mert már a 4-ik rendes gyűlésen módosított alapszabályokat olvasnak fel. Az önképzőkör tagjai a kör pénztára javára sikerült szini előadást tartottak.

Az 1871—75-iki időszakban az önképzőkör, mint szervezett egyesület, szünetelni látszik; de az önképzőköri munkásság folytatása gyanánt tekinthetjük azt, hogy az ifjuság megbizottjai kézirati lapokat szerkesztenek és adnak ki, előbb „Tavaszi Bimbók“, majd „Heti Folyóirat“ és „Haladjunk“ czimen.

Nagy kár, hogy a dolgozatok álnév alatt közöltetnek, s így a szerzőket nem ismerhetjük, csak a szerkesztőket és főmunkatársakat.

1875-ben miután Imets F. Jákó gymn. igazgató a kijavított alapszabály-tervezetet helybenhagyta, az önképzőkör határozottabb alakot nyervén, újra életbe lépett. Vezető tanár Király Lajos. A kör munkásság írásbeli dolgozatokból, szavalatokból és bírálatokból áll. Az elfogadott dolgozatok az „Önképző-kör“ cz. kézirat lapban tétettek közre,

1879-ben, mindjárt az alakuló gyűlésen Móricz Gyula tanár azt a fontos indítványt teszi, hogy a jobb dolgozatok megőrzése végett szerkesztessék egy emlékkönyv vagy munkakönyv, mivel a papírdarabokon félretett művek könnyen eltévedhetnek s így semmi sem marad fenn, mi a kör működéséről bizonyosságot tegyen. A kör ifjúsága az életrevaló indítványt általános helyesléssel magáévá teszi s a munkakönyveknek „Haladás“ czimet ad. A munkásság ébresztésére ez időtől kezdve pályakérdések is tűzettek ki.

Az 1882-iki alakuló gyűlésen felmerültek és elfogadtattak a következő indítványok:

1. Az eddigi rendszertől eltérőleg minden tag tartozik egy írásbeli dolgozatot beadni jeligés levélke kíséretében.

2. Neveztesék ki egy bizottság, mely a jelen viszonyoknak megfelelően pótléket szerkesztszen az alapszabályokhoz.

E pótlék el is készült és október 7-én kevés módosítással elfogadtatott.

Az önképzőkör 1885-ön szent Katalinnak, mint a gymnasium védő szentjének ünnepén és márczius 15-én a negyvennyolczas események emlékére, Bodosi Lajos vezető tanár intézkedése folytán, ünnepélyt tart. Ezt az ünnepélyt vagy jobban mondva diszgyűlést a kör a nyilvánosság mellőzésével, a maga körében tartotta meg s ennyiben indokoltnak látszik a jegyzőkönyben használt „szerény ünnepély“; de nevezetessé teszi az a körülmény, hogy intézetünknel ezen alkalommal történt először ünnepélyes megemlékezés az 1848-iki márczius 15-ről.

Az 1889-ben tartott III. rendes gyűlésen a vezető tanár Wieder Gyula megemlékszik Battyhányi Lajos grófról és az aradi

vértanukról s indítványozza, hogy a következő gyűlést a nemzet nagy vértanuinak emlékezetére szenteljék. Indítványát a kör elfogadta s okt. 20-án az ünnepélyes gyűlést meg is tartotta. A XI. rendes gyűlésen az átdolgozott alapszabályokat jegyzőkönyvbe igtatják. Nyilvános gyűlési tartottak még Mátyás király halálának négyszázados és gróf Széchenyi István halálának 30 éves fordulóján.

A kör vezetését 1890-ben Fülöp Árpád tanár vette át; a következő évben alakuló gyűlését a kör szeptember 9-én tartotta, Bándi Vazul új igazgató jelenlétében. Az igazgató lelkes beszédben nyitja meg a gyűlést, megjelöli a kör munkásság irányát s különösen ajánlja, hogy inkább kötetlen, mint kötött beszédben igyekezzenek tehetségüket fejleszteni, mivel a kiválnalmaknak megfelelő versírás hivatottságot igényel, mi nem mindenkinek adatott meg.

A kört 1892. nov. 6-ától kezdve Kassai Lajos tanár vezeti; ez évben megülte az ifjuság Arany János halálának 10-dik évfordulóját. A következő tanévben a kör megemlékezett Jókai Mórról, 50 éves írói munkásságának országos ünneplése alkalmából, emlékbeszéddel ünnepelte Jósika Miklós születésének százados évfordulóját. 1894. okt. 4-én Lönhardt Ferencz erd. püspök 50 éves áldozári jubileumát ülte meg.

A VII. rendes gyűlésen a vezető tanár tudomására hozta a körnek, hogy az eljárások körül mutatkozó zavarnak s ingadozásnak véget vessen és hogy a munkásság helyesebb irányba terelődjék, szükségesnek látta az alapszabályok tüzetesebb átdolgozását s felhívja a gyűlést azoknak tárgyalására. Az ifjuság az újított szabályokat a régiekkel egybeveti, egy-két kevésbé lényeges észrevétel után elfogadja s felkéri a vezető tanárt, hogy az alapszabályok megerősítését eszközölje ki. A tanári testület némi módosítások mellett szintén elfogadta s Bándi Vazul igazgató, Haydn Hugó értekezleti jegyző és Kassay Lajos vezető tanár aláírásával megerősítette.

E szabályok a VIII. rendes gyűlésen újból felolvastattak, mely alkalommal azoknak jegyzőkönyvbe igtatását a kör határozatilag kimondotta. Ugyanazon gyűlésen vezető tanár indítványára a kör pályázatot hirdetett egy alkalmi ódára, oly célból, hogy a pályanyertes mű az önképzőkör 25 éves jubileumán elszavaltassék. Jutalma 5 korona. Beérkezett 4 mű.

Önképzőkörünk a főgymnasiumunk márczius 15-iki ünnepélyen jelentékeny szerepet vitt. Ugyanis Kassai Lajos vezető tanár alkalmi beszédet mondott márczius 17-én, körünk megemlékezett az ötven éves írói jubileumát ünneplő Gyulai Párról.

Ennek az évnek messze kimagasló és emlékezetes mozzanata gyanánt kell említenem azt az ünnepélyt, melyet a kör ifjusága a főgymnasiumi ének- és zenekar közreműködésével, önképzőkörünk huszonöt éves fennállása emlékére május 5-én d. u. rendezett, melyen megnyitó beszé-

det mondott Kassai Lajos vezető tanár. Az ünnepély nagy érdeklődő közönség előtt folyt le.

Az önképzőkör működését legjobban jellemzik a következő statisztikai adatok:

Önképzőkörünk eddigi tagjainak számát pontosan meghatározni nem lehet, átlag 700-ra tehető. Tartatott összesen 210 gyűlés, melyeken a munkásság az elfogadott művek és bírázataik felolvasásából, szavaltokból s ezeknek szóbeli rögtönzött megbeszéléséből állott. Eddig összesen megőriztetett 732 dolgozat, melyekből próza: 461 és vers 316.

A 461 prózai műből 48 fordítás, és pedig németből 43, latinból 4 és francziából 1 drb. A verses művekből fordítás 8, és pedig németből 7, latinból 1.

Próziaik: a) műfajok szerint tekintve van: 26 szónoki beszéd, 38 értekezés, 8 leírás, 8 elmélkedés, 26 elbeszélés, 11 élet- és jellemrajz, 3 levél, 1 monológ és mese, kisebb cikkek 83, bírálat pedig 332; b) tárgyakat tekintve: vannak műveink a vallás és bölcsészet köréből, vannak irodalomtörténetiek, nyelvészetiek, történelmieket és természet-tudományiak.

A verses művek között műfajok szerint: dal 107, óda és himnus 6, elégia 7, epigramma 38, idill 1, allegoria 2, 3 epistola, 7 satyra, 5 tanköltemény, 1 sonett, 1 legenda, 4 románcz, 2 ballada, 11 hősi vers, 66 elbeszélés és leíró költemény. E versek tárgyai a haza, szülőföld, vallás, bölcelet, természet, történelem, család, barátság, szerelem stb.

A munkák s bírázataik felolvasása mellett a nyolczvanas évektől kezdve szavaltatok is vétettek fel a gyűlések írott programjaiba, melyek nagy lendületet adtak a gymn. életnek. A rendes gyűléseken volt 913 szavaltat. Előadtak 380-féle darabot 38 szerzőtől. Petőfitől 83 darabot, Aranytól 36, Tompától 24, Vörösmartytól 22 drbot. Legkedvesebb szavaltati darabok voltak: „A hazáról“ (Petőfi) előadták 24-szer. „Élőszobor“ (Vör.) 17-szer. „Bucsu“ (Eöt.) 15-ször, „Kont“ (Garay) 14-szer. „A wallei bárók“ és „Fülemile“ (Arany.) „A magyarokhoz“ (Berzs.) „Erdélyben“ (Petőfi.) „Faluvégén“ (Petőfi.) „Egy gondolat bánt engemet“ (Petőfi.) és „Pókainé“ (Gyulai) 11-szer. „A vén cigány“ (Petőfi) és „Erdélyben“ (Gyulai) 10—10-szer. „A madár fiaihoz“ (Tomba) 9-szer stb. Jelenleg a kör vagyona 43 frt 53 kr.

Gymnasiumunk önképzőkörével részletesen foglalkozik Kassai Lajos tanár a gymnasiumi 1894/5 tanévi értesítő „Önképzőkör“ című értekezésében.

XV.

Szinjátékok.

Alig van gymnasium, hol a színelőadások kultuszát a mult században annyira gyakorolták volna, mint a csiksomlyói gymnasiumban, s hol a vidék érdeklődése is oly élénk lett volna ezek iránt. Iskolai színelőadásokat már a mult század elején tartottak; már 1771-ből egy miszteriumot és egy szomorujátékot birunk.

Az 1733-ban a régi iskolától keletre épített emeletes új iskola földszinti részének középső terme színelőadásokra volt szánva. Az új épület nemsokára lángok martaléka lett.

Az elpusztult iskola építéséhez hozzáfogtak ugyan, de az félbeszakadt; hogy azonban sikerült már most egy külön álló új színházat építeni, kitűnik onnan, hogy a megrongált és beomlással fenyegető oratorium helyreállítására 1751-ben csekefalvi Bándi András deszkákat ajándékozván a megmaradt 60 szál deszkából a színház homlokzata bedesz-káztatott, melyre különféle jelvények és diszitmények festettek; két elvlasztó fal és 12 drb. kulissza is festetett ugyanekkor.

Az ilyenformán változtatható díszletekkel ellátott színház részint a „Mária Társulat“ költségén, részint pedig a színelőadások iránt érdeklődőktől adott ajándékokból készült.

Az új iskola építése alkalmával a dolgozó asztalosok gondatlan-sága miatt a színház 1780. október 18-án leégett. A csiki székelység annyira rajongott a színi előadásokért, hogy már a következő évben ismét egy új színház építéséhez, tehát most a harmadikéhoz fogott.

A csiki székelységnek ugyanis a művészetek iránt annyira fogékony érzéke hozzá volt már a század elejétől szokva, hogy nemcsak bucsura gyűljön egybe, melyre a pünkösdi ünnepek alkalmával 8—10 ezeren seregelték Somlyóra, hanem színelőadásokra való tömeges megjelenés által szellemi felüdítést szerezzen magának, a nemzeti együttérzést ápolja, mely előadások egyidejűleg az ellatinosodás idejében, most pedig a germanizálásra való erőszakolás korában, a magyar nyelv érdekében nagy szolgálatra voltak hivatva.

Katonai zaklatások czim alatt ismertettük, hogy a székely ifjuság már a gymnasiumban katonakötelezettségre szorítottat, a németnyelv

elsajátítása végett pedig a szolgálatban levő katonák berendeltettek az itteni normalis iskolához, mi szintén nagyban hozzájárult, hogy a határőr ezred a gymnasium ügyei iránt érdeklődjék. 1781. ápril. 2-án kizárólag a székely huszár és gyalog katonaság az új színház alapját fenyüfa gerendákból lerakja, a következő hetekben felépíti. A tisztikar szigorú fellépésére a határőr katona családok kénytelenek voltak a fenyüfa boronákat összehordani, kifaragni s az egész tavaszon át felváltva ingyen dolgozni: a ki vonakodott, birsággal vagy testi büntetéssel fenytetett. Junius 3-án Gisl Ádám ferenczrendi szerzetes az új színházban szindarabot adatott elő Sámsonról, erejéről, viselt dolgairól és vesztéről mindkét nemű nagy hallgattóság előtt, a darabot a két Csik-Gyergyó- és Kászon-székekből németnyelv tanulására berendelt összes káplárok adták elő. Az ujonnan épült gymnasium felszentelése alkalmából 1782. jan. 6. szintén szindarabot adtak elő.

Rendesen miszteriumok vagy vallásos irányu szindarabok adtak elő, melyeknek költségeit, diszitéseiket stb. a gym. kebelében fennállott Mária Társulat fedezte, mely 1774-ben a színház előtt megvásárolt egy kertet a nagy számú hallgatóság számára, 1775-ben pedig a színházat felemeltette és kijavittatta. A Mária Társulatnak köszönhetjük, hogy a szindaraboknak könyveket köttetett és a később felsorolandó szindarabokat, azokat beiratva, Csikmegyének a múlt századból ezen legbecesebb nyelv emlékeit, megmentette számunkra.

Ezen szini előadások 1784-ig tartottak, mikor II. József abszolút intézkedései folytán, a Muzsák falai közt kimult a magyar nyelvnek ápolására a csiksomlyói gymnasiumban oly hévvel felkarolt nemes intézmény, és az összes szini készletek, valamint a Mária társulat többi összes javai eladtak és a kinstár részére elkoboztattak.

Nagypénteken a mise után a nép rendszeren az iskolához vonult, hogy a tanulók által ez alkalommal előadni szokott és többnyire Krisztus szenvedését példázó miszteriumot meghallgassa. Szinielőadások még pünkösöd szombatján is adtak elő a bucsura összesereglett hívők ezrei előtt; ilyenkor néha a szabadban a gymnasium közvetlen közelében a „Jézus hágóján“, „Kalvárián“ adták elő a darabot; néha ugyanezen helyen keresztuti vagy passio játékot adtak elő, a 14 stációt a rendkívül meredek lejtőn ma is kereszttek jelölik.

Az előadások jellemzésére szolgál az, hogy egy alkalommal a Krisztust kinzó zsidók élénk előadása annyira felindította a néző közönséget, hogy ez köveket ragadva elkergette az előadókat.

A csiksomlyói gymnasiumban előadott szindarabokat a szentferenczrendiek kolostora őrizte meg számunkra. Ezek közül idáig csupán egy kötetben foglalt színműveket ismertetett némileg a gymnasium 1891—2. tanévi értesítőjében „Csiksomlyói miszteriumok“ czim alatt Fülöp Árpád tanár; de nála az ezen kötetben foglalt darabok közül

is csak néhánynak van a czime felemlitve; most a gymnasium története megírásakor tett kutatásaim alkalmával került felszínre a többi. Miután ezen, ugy irodalmi, mint kulturális szempontból érdekes, a csiki székelység mult századi nyelvkincsét feltáró művek czime ismeretlenek, ide igtatom legalább czimeiket a kötetek szerint, melyekben lüssze vannak írva.

Az I-ső kötet czime: „Liber Exhibens Actiones parascevas Ab. anno 1730. usque ad annum 1774. diem Aprilis 27.“ Az első lap hátán ez olvasható: „Libellus scholarum Csik-Somlyoviensium, nihilominus Mediam syntaxeos, ac grammatices signanter, specialiter concernens, et continens repraesentationem enucleationem Mysteriorum Passionis Dominicae, seu Actiones Tragico Parascevas, Devoto Populo ad aedificationem quott Annis exhiberi solitas, in usum faciliorem Moderatorum sedulo congestas. Confectus 1774“ Ezután jönnek a szindarabok következő bevezetéssel:

In nomine Domini Jesu Passi Amen. Incipiunt actiones parascevice — tragicae in mysteria passionis Domini et Salvatoris Mundi enucleatae ac populo spectanti exhibitae a iuventute scholarum Csiksomlyoviensium, quarum hoc primo loco posita in lucem datur anno 1757.

1. Vindicata Christi dolorosa passio per Titum Vespasianum Caesarem Romanum. Idest secundum Danielis profetiam Jerosolymae desolatio, devastatio propter illatam Christo Domino mortem.

A iuventute spectabili, per illustri, per nobili, nobili ac ingenua Csiksomlyoviensi scholastica die parasceves in scenas data anno ab orbe redempto ut supra.

2. Sub gloriosissima Dei nostri Jesu Christi spinea sed salutifera corona militantium felix exitus, e contra aspernantium damnum irreparabile in figura exhibebatur concurrenti devoto populo a studiosa gymnasii Csiksomlyoviensis spectabili, per illustri, per nobili, nobili inventute, existe sub cura R. R. P. P. Franisc strict. observ. anno paratae salutis 1757. die 31. marti.

3. Dialogus sacer, in quo ad umbratur breviter Salvatoris mundi acerbissima passio ad mixta scriptione sacrae historia Danielis decimo tertio Capite de casta Joakimi Coniuge Susanna. Anno a partu Virginis 1753. die 20-a mensis Aprilis ab actoribus studiosae inventutis gymnasii Csik-Somlyoviensis publice populo exhibitus.

5. Incipit actio parascevice pro anno 1756. die 16. Aprilis.

6. Actio parascevice ab actoribus studiosae inventutis gymnasii Csik-Somlyoviensis publice exhibita anno die 8-a Aprilis.

Argumentum.

A menyeyi Jegyes a myrhának és főszerszámoknak titkos értelmü kertében hijja az ő jegyesét ugmint: a keresztény lelket, melyben fog-

laltatnak három kiváltképen való dolgok, ugymint: az ó-testamentumban árnyékoltatott titkai Krisztus szenvedésének, 2-do a passiónak némely dolgai; 3-tio a mennyei Jegyesnek kegyes intési az ő mátkájához.

7. Actio parascevice de iniquitate filiorum orta ex mortifera dissectione parentum super textum Genesis „Sanguinem de manibus tuis eorum requiram. Cap. 9. versu 1-mo. Pro anno 1758. die 24. martii.

8. Passio Dni Nostri Jesu Christi secundum Mathaeum, Marcum, Lucam et Joannem per scenas lugubres populo exhibita in parasceve. Anno 1759. A spect, praenob. ac. nobili gymnasio Csiksomlyoviensi.

9. Actio tragedico-parascevice contra faedum carnis peccatum, interposita repraesentatione Passionis Christi, scenice devoto populo exhibita. Anno 1760. die 4-a aprilis super illud Sapientiae 2-do versu 8 et 9: „Coronemus nos rosis antequam marcescant, nullum pratum sit, quodam pertranseat luxuria nostra. Nemo nostrum exsors sit luxuriae nostrae, ubique relinquamus signa laetitiae, quoniam haec est pars nostra et haec est sors“.

10. Tragico-Comedia seu actio figurifica perditii repraesentans microcosmi redemptionem latam per supremi regis (Dei) filium unigenitum ad annum Domini 1760. A media supremaque grammatices Classe recitata.

11. Actio sacro historico-tragico parascevice. Anno 1762. Praeteriens Jesus vidit hominem coecum a nativitate, exspuit in terram et fecit lutum ex sputo et linivit lutum super oculos eius et dixit ei: vide, lava in Natatoria Siloe. Joan 9. c.

12. Actio populo exhibita. Anno 1763.

13. Actio parascevice. Anno 1764.

In qua inducuntur 7 hostes Dei et animae, quae exclusis virtutibus animae humanae famulabus, adeo mundum replent peccatis, ut a solo vero Deo et homine Christo anima humana e carcere eorum liberari debeat.

14. Actio tragedico-parascevice, in qua praemissa figura immolationis unigeniti Isaci a patre suo Abraham, unigenitus Dei filius genus humanum redempturus immolatur, anno 1765. ab actoribus media et supremae grammatices classium publice perorata in gymnasio Csik-Somlyoviensi.

15. Actio parascevice repraesentans perditionem generis humani exhibita 1766. mediae et supremae grammatices classium studiosa iuventute Csik-Somlyoviensi.

16. Actio parascevice super psalmum 16. „Dimiserunt reliquias suas parvulis suis.“ Ab Adamo originale in omnes peccatum pertransiit, a quo aeterno Patris decreto factum est, ut Filius incarnatus restitueret felicitati aeternae, quod praesenti actione repraesentatum est. Anno 1768 1-a Aprilis.

17. Actus parascevicus. Anno Christi 1769.

18. Actio tragico-parascevica contra faedum carnis peccatum, subiecta repraesentatione passionis Christi scenice populo exhibita a suprema mediaque grammatices classibus 1770. 13. Aprilis.

19. Actio alia parascevica populo exhibita. 29. Aprilis 1771.

20. Tragoedia de acerbissima passione et morte, Domini Jesu Christi Salvatoris super psalm. 21. „Deus, deus meus respice in me et caetera. Anno 1772. die 17-a Aprilis.

21. Actio parascevica exhibens acerbissimam Christi Dni passionem scenis praefigurativis ducis fortissimi Jefte unigenitam immolantis, exornata atque a iuventute scholastica Csiksomyoviensi populo exhibita. Anno 1774. die 1-ma Aprilis.

22. Via Crucis Salvatoris nostri Jesu Cristi in quatuordecim stationes partita Romanis pontificibus multifariis sanctis indulgentiis donata.

23. Processio parascevica, in qua describitur passio Christi pro humano generi figura scripturistica adumbrata. Anno 1721. Ad conventum Csiksomyoviensem minorum a studiosa iuventute exhibita die 11-a Aprilis prologo primo cotam sequentem proclamante.

24. Actio parascevica in gymnasio Csiksomyoviensi per scenas lugubres devote repraesentata plebi. Anno 1748. Aprilis.

25. Actio parascevica, de anno 1723. circiter.

26. Pro festo corporis Christi.

27. Actio parascevica de anno 1726. circiter.

28. Actio pro die parasceves, de anno 1727.

Deus erga genus humanum praestitam ut vero exhibitam suam recenset bonitatem.

29. Actio alia. De anno circiter 1744.

30. Actio antiqua satis (?) sine initio. De anno circiter 1725—26.

31. Actio alia parascevica serie sequenti populo exhibita de anno 1747.

32. Actio (sine initio). De anno circiter 1722.

33. Actio alia latino idiormate edita de anno circiter 1737.

34. Actio parascevica alia. — De anno 1734. „O vos omnes, qui transitis perviam.* Totam Christi vitam crucefuisse exhibet.

35. Triumphus Filii David Jesu a Nazareth de Goliatho in fernali reportatus par David patrem suum praefiguratus populo Dominicae Passionis devoto. Anno post triumphum istum 1729.

36. Coelestis mortalium medicus. Devotis animabus a scholastica iuventute Csiksomyoviensi per scenas repraesentatus. Anno ab incarnatione eiusdem 1731. die 23. mensis Martii.

37. Tragedia de iuvene quodam nobili a parentibus in omni sanctitate vitae morumque puritate enutrito ac tandem impias manus contra torrentem erigente anno ab incarnatione Dni 1754. auditoribus ab 86. actoribus repraesentata.

38. Jus civile aequitatis populi iniquitatis extortum ex anno reparatae salutis 1733. die 3. aprilis publicatum. Cum passivis animabus per scenas super psalmum: „Posuerunt adversum me mala pro bonis et odium prodilectione mea. A iuventute Csik-Somlyoviensi per scenas distributa. Per P. Fr. Patritium Fodor pro tunc professore syntaxeos et Grammatices composita.

Non nobis Dne, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

39. Misterium passionis dominicae representatum anno Dni 1736. die 30. aprilis in Csik-Somlyó.

40. Tragoedia de Hippoclide in peccatorum genere immerso et misericordiam divinam desperante in die parasceves ad honorem omnium peccatorum anno 1737. die 19. aprilis in Csik-Somlyó.

41. Actio alia parasceveica de anno 1741.

42. Tragodia Crassiano in omni peccatorum genere immerso et misericordiam divinam desperante in die parasceves ad honorem peccatorum exhibita anno 1749. die 4. aprilis in Csik-Somlyó.

43. Actio alia parasceveica de Anno dominicae in carnationis 1740.

44. Dei immortalis in corpore mortali patientis brevis representatio parasceveica in pium spectaculum et ad honorem omnium peccatorum exhibita ad per scenas representata a spectab., perillustri ac ingenua iuventute Csik-Somlyoviensi. Anno 1733. die 17. Aprilis.

45. Actio parasceveica super illud s. Pauli ad Hebraeos 6. v. 6. „Rursum crucifigentes sibimetiptis Filium Dei et ostentatui habentes“ quod vel maxime contigit per avaritiae speciem usuram scilicet quam hic describamus. Anno renascentis seculi 1745.

46. Inductio de Passione Christi,

47. Actio alia parasceveica de anno Messiae regis nostri 1746.

A második kötet czime: Actiones Comicae in vitia invec-tivae, ac ex ad verso ad heroicis virtutum actus exstimulantes, operi ac studio Patrum p. t. Eloquentiae, ac Poëseos professorum, Per nobilem, ac ingenuam Gymnasii Cs.-Somlyoviensi sub cura Fratrum min. strict. obt. provinciae transylvanicae Sti. regis Stephani Humanioribus facultati-bus vacantem studiosam juventutem ab anno 1776. coram frequentissimo auditorio productae, ac jussu A. R. P. Martini Péterffy praelibati ordinis et provinciae prae dicatoris St Theolog. Lectoris ac Ministri Provin-cialis perennaturae memoriae gratia inscriptae “

A fönt jelzett munkák a következők:

1. Superbia dejecta, Humilitas exaltata Sive Tragicomoedia de Sennacherubo superbo et Ezechia Zsumki a fratre Vito Ferenczi Princi-piorum Magistro per scenas infimo stylo deducta. Anno 1773. mense Majo die 4-a.

Thema: „Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.“ Luc. 1
12 scenában, latin nyelven.

2. „Innocentia benefica cataetis coronata, seu tragico-comoedia de Sto Vito martyre“ in pervigilio pentecostes per scenas deducta. Anno 1774. Fr. Vitus Ferenczi p. t. Eloquentiae Magist.

Thema: Consummatus in brevi, explevit tempora multa. A prologus magyar nyelven, az actusok latin nyelven vannak írva és magyarul is.

3. „Divitiae pauperimae“ seu actio allegorica, de parente nimiam prolium pro divitiis certantium curam habente. Anno 1775. Szerző fr. Vitus, magyar és latin nyelven.

4. „Exaltatio Sanctae crucis“ a fratre Vito Ferenczi Anno 1776., magyar szöveg.

5. „Actio pentecostalis qua regis Juda Joachim in captivitatem babilonicam ducti, atque post 36. annos liberati vicissitudo et simul mundi astutia a nobl. Juventute Csik-Somlyoviensi adumbrabatur. A. 1777., fr. Gratianus Kézdi prof. Reth. magyar nyelven.

6. „Zápolya János és Bebek Imre“ Lajos magyar király fővezéréinek az irigy háboruk közepette ártatlanságok és Oroszországon nem igaz jusson uralkodó pogány Tuardius vezér ellen tett győzelmek. 1780., fr. Reginaldus Szentes prof.

7. „Rusticus imperans“ Szent-Antal alkalmával előadatott az ifjúság által 1780-ban, fr. Reginaldus Szentes magyar nyelven.

II. Actiones Tragicae. Lásd comicae!

1. „Actio parascevice in sorte duorum juvenum exhibens misericordiam et justitiam Dei. Anno 1775. magyar nyelven. Szerző fr. Gratianus Kézdi prof.

2. Actio tragica de rege Achab et ejus uxore Jezabel peccatoribus et Chrti Dominum innocentia. Anno 1776. die Sz Adalberti exhibita, magyar nyelven, írta fr. Gratianus Kézdi.

3. Actio populo per scenas exhibita. Anno 1777. írta fr. Borbély Absolon prof. magyar nyelven.

5. Actio populo devoto exhibita a juventute Csikiensi sub. P. fr. Fabiano Fülöp prof. Anno 1779., magyar nyelven die parasceves.

6. „Jeroboám“, szomorujáték, 1780., magyar nyelven. A szerző neve F. B. T.-vel van jelölve.

A 3. kötet címe hiányzik; a következőket tartalmazza:

1. Martius Pueritiae Dilinguanorum Animus Dilinguae a Rudimentis exhibitus. Latin nyelven.

2. Sutrina Pigrorum schola. Latin nyelven.

3. Gymnasta Noctambulo. Latin nyelven.

4. Nemo. Latin nyelven.

5. Avaritia Punita. Latin nyelven.

6. Locustae. Latin nyelven.

7. Passeres. Latin nyelven.

8. Date et dabitur. Latin nyelven.

A 4. csoport egyes különálló és egy-egy szindarabot tartalmazó füzetkékből áll, melyek nagyon megvannak viselve és egy része csonka. Ezen füzetkékből foglalt színművek:

1. Töredék magyar nyelven, melynek czime hiányzik, szerzője, valamint keletkezési ideje ismeretlen, a szöveg szerint a Proceptor oktatásokat ad Zingarus és Rasticus tanítványainak, továbbá az angyalok és az apostolok Mária menybemenetelét dicsőítik.

2. „Concitabulum de perdendo Jesu“ magyar nyelven, szerzője és kelete nem tudható. (nem teljes.)

3. Tragedia seu Descriptio Hipoclidis qualiter sit deceptus a mundo carne et diabolo et qualiter misere interiit despiciendo monita Angeli custodis et Xti Domini“ magyarul, 1753-ból, a szerző ismeretlen.

4. Töredék, czim, szerző és évszám nélkül magyarul.

5. Töredék, czim, szerző és évszám nélkül latinul.

6. „Argumentum“ Nikápoly ostroma, a prologus szerint Zsigmond király is szerepel (töredék).

7. „Actio parasevica de duce fortissimo Jephthe immolante suam ungenitam et acerbissimo passione Domini nostri Jesu Xti,“ ab auctoribus studiosae juventutis Mikhaziensis populo publice exhibita anno 1762. die 9-a aprilis. magyar szöveg.

8. „Prostrata Ambitio“ latin szöveg, szerző és évszám nem tudható.

9. Scenák latin és magyar nyelven, szerző és idő ismeretlen.

10. „Elatus animus“ seu superbiae correctio in Regis Micislav exilio, a Spec. Juventute scholastica Csik-Somlyoensi, sub cura Prumi Francisc. in pervigilio pentecostes scenice representatus. Magyar és latin szöveg, keletkezési ideje nincs feljegyezve.

11. Scenák latin és magyar szöveggel, keletkezési ideje ismeretlen, több tanuló munkája.

12. Scenák, mint a fönnebbi.

13. Actio parasevica super illud S. Pauli ad Hebraeos 6. v. 6., magyar szöveg. 1745-ből Szerzője Crysogonus Csergő.

14. „Fiducia in deum.“ Sive Urbs Bethulia ferociente afflicta Holoferne affulgente auxilio Excelsi mirabiliter liberata. Anno 1750. Latin szöveg.

15. „Innocencia laesa“. Sive Joannes baptista Xti martyr decollatus, a csiksomlyói tanulóktól 1761-ből latin és magyar szöveg.

16. Actio tragica in pervigilio pentecostes producta. Continet historiam Eulogii. 1764-ből, magyar és latin szöveg.

17. Actio parasevica 1740-ből, magyar szöveg.

18. Actio parasevica 1768-ből, magyar szöveg.

19. „Az üdvözítő ur Jézus Krisztus keresztjének utja“. Előadatott az 1762-ik év nagy péntekén. Irta Balog Mihály. Magyar szöveg.

20. „Comedia“, 1753-ból, latin-magyar szöveg. Előadta a csik-somlyói ifjuság.

21. Comoedia producta 1742. in pervigilio pentecostes. Czim: „Mundus redargutus et ex parte consolatus.“ Latin szöveg, a csiksomlyói ifjuság műve.

22. Szomorú játék. „Veszedelmes a felettebb gyermekekhez való szeretet.“ 1821-ből, magyar szöveg.

Tehát összesen 90 szindarabot hagyott hátra a gymnasium a múlt századból, emlékéül a színművészet iránti nemes érzékének, mely színművek összeírásáról az ifjusági Mária Társulat gondoskodott.

XVI.

Könyv- és szertárak, felszerelés.

A XVIII. század első felében az iskolai felszerelés a csiksomlyói gymnasiumnál csak a tanulók ülőpadjai, tanári cathedra és egy számoló tábla voltak, miután a természettudományok a philosophián adattak elő. A „Norma Regia“ az oktatás új rendszerét hozván be, az ehhez megkívántató tanszerek beszerzése is elrendeltetett. De mert az iskolák a tanszerek beszerzésére megfelelő anyagi eszközökkel nem rendelkeztek, a gymnasium geográfiai és geometriai oktatás céljaira a gubernium az az 1781. máj. 16-án kelt legfelsőbb királyi rendelet szerint a gymnasiumnak a következő tanszereket küldi (1782.):

Atlas Homanianus, Globus Terrestris, Sphera Armillaris, Atlas Homanicus 50 Mapparum, Mensula Praetoriana cum adpertainentibus, Astrolabium cum adpertainentibus, Dioptra Orichalcinae, Catena mensoria cum adpertainentibus, Planiglobium, Mappa Asiae, Mappa Africae, Európa Magoris, Germania Hasii, Ungaria Müllerii, Ungariá Kneysi, Transylvania, Lubomeria, Bukovina.

A tulajdonképi szertárak az „Organisations Entwurf“ után alakulnak.

Könyvtárak.

a) A tanári könyvtár eredetileg azon könyvekből állott, melyek „e collatione regia“ küldettek meg a gymnasiumnak. 1854. jul. 27. a cs. és k. Kultuszminiszterium 17 példány könyvet 32 kötetben küld. 1855/6. tanévben Veress Gergely tanár 50 művet ajándékoz. A tanári könyvtár gyarapításához önkéntes adományokkal ugyanakkor a gymn. ifjak és Csikmegye értelmisége is járulnak; 1857-ben pedig elhatározza a tanári testület, hogy ezentul minden tanár minden hónapban 20 krt fizet a tanári könyvtár gyarapítására s ugyanekkor jelenti az igazgató, hogy több tanügybarát, nevezetesen a csiksomlyói olvasókör tagjai felajánlották hozzájárulásukat. Ekkor a könyvtár 90 művel gyarapodott. E gyarapodás évről-évre fokozódott, úgy, hogy már 1864-ben 1219 drb. könyvből — noha nagyrészt tankönyvekből — állott e könyvtár. Bodó Alajos igazgató volt az első, ki az ifjaktól némi könyv-

tárdijakat szedett s a tandij egy részét is e könyvtár gyarapítására kezdette fordítani, miáltal ez ismét tetemesen szaporodott, úgy, hogy az az 1868/9. tanévben, midőn Incze János tanár vette át a könyvtárt, ki erről szaklajstromot is készített, már 1461 drbból állott a tanári könyvtár.

Az 1876. év decz. 23-diki rendes tanári tanácskozmányon azon indítvány tétetett, hogy az ifjusági könyvtár választassék el a tanári könyvtártól s az ebben található tankönyvek adassanak el jutányos áron az ifjaknak, az ifj. könyvtár többi része pedig egyesítették az önképzőkör könyvtárával.

Ezen indítvány 4431/1876. püsp. sz. a. helyben hagyatott s ehhez képest 248 drb. szépirodalmi, 26 segéd- és 21 vegyes tartalmu mű helyeztetett át az ifj. könyvtárba; eladatott 380 drb. tan- és segédkönyv s így a tanári könyvtárban 1300 mű maradt.

1891-ben Glósz Miksa könyvtárnok az igazgató és a tanári kar megbízása folytán a könyvtárt újra rendezi, kiválasztván abból az ifj. könyvtárba való és a tankönyveket, úgy hogy a könyvtár jelenleg csupán tudományos műveket tartalmaz. Az állomány az 1891/2. tanév végén volt: 1473 mű 2427 kötetben és 759 füzetben 4821 frt 31 kr. értékben.

Ezen időtől fogva a tanári könyvtár örvendetesén gyarapodik, úgy hogy mai állománya 1784 mű 2980 kötet és 780 füzet 6234 frt 57 kr. összértékben; ehhez járul még 3006 drb. értesítő 1000 frt értékben s így az összes állomány: 4790 mű 2980 kötet és 3786 füzet 7234 frt 57 kr. összértékben.

A tanári könyvtár jötevői, kik tetemesebb adományokkal járultak a könyvtár gyarapításához: Tilier Károly volt tanár, Imets F. Jákó volt igazgató, Molnár László ügyvéd, Szabó Ferencz németeleméri plebános és Bajkó Péter m. kir. honvédszázados.

b) Az ifjusági könyvtár alapításáról szóló biztos írott adataink nincsenek, de hogy a tanári könyvtárral egyidejűleg keletkezhetett, bizonyítja azon körülmény, hogy már az 50-es években találunk felsőbb intézkedést, mely a tanuló ifjuságnak a regényolvasást eltiltja; valamint az, hogy ma már idős urak, kik itt tanultak, azt állítják, hogy tanuló korukban már kaptak olvasmányokat. Mint önálló könyvtár azonban sokáig csak tengődhetett.

Biztos adataink 1860-ban kezdődnek, mely évben a tanári testület felelevenítette az ifj. könyvtár eszméjét, melynek czéljára az ifjuságtól, mely ekkor még semmi tandíjat sem fizetett, évi 20 kr. díjat rendelt szedni. Midőn azonban a Főtanhatóság 1861-ben e csekély díjat is eltiltotta, ezen intézmény 1876-ig pangott. Ekkor lett a tanári könyvtártól külön választva, melytől a már fennebb említett műveket kapta.

Ezen időtől fogva részint adományok útján, részint a tanuló ifju-

ságtól szedetni szokott csekély díjakból örvendetes gyarapodásnak iudult az ifjuság szellemi látkörének e kiváló tényezője, úgy hogy e könyvtár a jelenlegi könyvtárnok Haydn Hugó tanár legujabb rendezése és leltározása adatai szerint áll: 1041 példány, 1154 kötet, 430 füzetből 1271 frt 64 kr összértékben. Jötevőink itt is nagyrészt ugyanazok, kik a tanári könyvtárnál.

c) A kölcsönkönyvtár első keletkezése még a múlt század első felére esik. Az 1730-ban felállított Mária Társulata pár év alatt annyira megerősödött, hogy a rhetorok, poeták és syntaxisták számára az iskolában használt klasszikai munkákat beszerezhetette és évenként csekély használati díjért a tanuló ifjuság közt kiosztotta. Az így beszerzett tankönyveket használta az ifjuság 1848-ig, mikor az iskola feloszlott. A szabadságharcz után visszaállított iskola új tanrendszere a régi tankönyvek jó részét kiküszöbölte. Az iskola új kezekbe kerülvén, a régi könyvtár, melyben 660 drb könyv volt, jelenleg a szent Ferenczrendi kolostorban őriztetik. — Az újabb kölcsönkönyvtár első nyomait már 1852-ben találjuk, midőn a feicsiki papság 17 frt 16 krral járul annak költségeihez, a tanuló ifjuság 1853/4-ben 20 frt 47²/₃ krt adakozik, haszonbérbe kiadott könyvekből pedig 3 frt 20 kr gyűl be. Azonban az alapító — Szontagh József igazgató — nemes intencioja csak lassankint érvényesülhetett s így e könyvtár is csak a tanári könyvtárból időnkint kiválasztott vagy a tehetősebb ifjaktól ajándékozott könyvekkel gyarapodott, míg 1877. oct. 20-án Szabó István tanár, az eszme kivitelének szükségétől áthatva, a tanári értekezleten indítványozta „egy kölcsönkönyvtár felállítását, melynek célja a székely, gymnasiumukba járó ifjuságon tan- és segédkönyvekkel segíteni oly formán, hogy a szegény tanulók ingyen a tehetősebbek kevés használati díj fizetése mellett tan- és segédkönyveket kapjanak.“

A nehézség, melylyel a tan- és segédkönyvek beszerzése itt járt, szembetűnő volt s így a tanári testület az indítványt kellő méltánylással fogadta, megadóztatta önmagát s az indítványozóval az alapszabályokat elkészítette, melyeket a püspöki hatóság még ugyanazon év okt. 31-én 3445. sz. a. dícsérettel helyeselve jóvábagyott. Erre megindult a gyűjtés, mely oly áldozatkészségről tanuskodik, minő az eszme nagyságához és a nagyközönség nemes gondolkodásához méltó.

Ugyanezen tanév végén a kölcsönkönyvtár vagyona már a következő: pénzben 624 frt 63 kr, könyvekben 374 kötet 341 frt 71 kr értékben s így a könyvtár összes vagyona 965 frt 33 kr.

Ezen áldásos intézménynek évről-évre való gyarapodását kimutatni, igen messze vinne. Legyen elég e helyen a kölcsönkönyvtárnak, mely 1880/1 tanévtől fogva Nagy István tanár buzgó kezelése alatt virul, az 1894/5-ik tanévi állapotát jelezni, mely szerint a többszöri tankönyvváltoztatások miatt nagy beruházások daczára is a könyvtárnak

készpénz vagyona 473 frt 92 kr, könyvállománya pedig 3130 kötet s így ma már 300-nál több ifjút képes ellátni csaknem minden tan- és segédkönyvvel.

Szertárak.

Classica filologiai muzeum. Ha valahol, ugy e hegyekkel körülzárt falusi helyen levő gymnasiumnál nagy szükség volt a szemléltető eszközök beszerzésére. Az igazgató első gondját a classica filologiai muzeum felállítására fordította és ez ügyben tett lépéseit meglepő siker kísérte.

Az alapítás csiktusnádi Darvas János esperes plebános ur érdeme és dicsősége, ki az alapításra szolgáló összeget következő szerény s az érdemet magáról elhárító levélben küldi át a gym. igazgatóhoz: „Mai kelettel a kért 300 frtot utnak indítottam: Bizonyára Önre nézve „monumentum aere perennius“ lesz, mert az eszme életre való, a tervezett muzeum hézagot potol, áthidalja az irt, melyen áthatol a csiksomlyói az emelkedettebb gymnasiumok csarnokába s a miveltség azonos színvonalára emelkedik. Rajta tehát, mert „Audaces fortuna juvat.“ Bács, 1892. márcz. 14.

Ugyanezen czélra adományoztak még Farkas Lajos csiksomlyói kereskedő 300 frtot, Nagy István brassói bankigazgató, kinek még egy alapítványáról megemlékeztünk 200 frtot, kászonimpéri Balázs J Lajos 30 frtot.

Ezen muzeum kapcsolatos a történelmi muzeummal, a kettőben együtt 525 drb. tárgy van 1270 frt értékben.

A z érem- és pénzgyűjtemény alapját megveti 1860-ban Kassai Farkas Sámuel es. kir. járás törvényszéki segéd, hatvan darab pénzt ajándékozván a gymnasiumnak, továbbá a Szirányi József-féle gyűjteményből jutott a csiksomlyói főgymnasiumra 20 darab. Azután lassan gyarapodott egyesek adományozása folytán ugy, hogy a midőn Imets Jákó igazgató 1891-ben Glósz Miksának a gyűjteményt átadta, volt összesen: 2 drb arany-, 161 darab ezüst, 338 drb rézpénz, továbbá 32 drb emlékerem és 29 bankópénz. Bándi Vazul igazgatósága alatt már az egész állomány teszen 2 drb arany, 863 ezüst, 691 réz, 3 drb nikel pénz, 1559 pénzdarab; tehát a szaporodás 1051 pénzdarab. 82 drb emlékerem és 103 drb bankópénz-értéke: 534 frt 20. A gyarapodáshoz járultak Imets F. Jakó, Paál János, Földes József, Lakatos Izra, Szász Károly, Jakab Antal, Puskás Tamás, Éltés Zsigmond, Császár Dénes, Beke Mihály, Bajkó Péter, Bándi Vazul, dr Györffy Gyula, Ambrus Dénes, Becze Antal, dr Kolonics Dénes, Nagy Gyula, Gombos László, Nagy Ferencz és a főgymnasium nemes ifjusága.

A régiségtár, habár régibb keletű, de tetemcsebb gyarapodása az újabb időkre esik.

Az összes állomány áll jelenleg 268 darabból 130 frt 68 kr értékben. Az adományozók közt kitűnnek: Csató József tengerész kapitány, ki rendkívüli becses dolgokat hozott Indiából. Puskaí Tamás, Bajkó Péter, Gombos László, dr. Kolonics Dénes, Madár Mihály, Lakatos Izra, özv. Orbán Jánosné, Csató István.

Régi kéziratok gyűjtése csakis a legújabb időben indult meg. Összesen van 32 darab 24 frt 45 kr értékben.

A rajz-szertár alapítása 1859-re esik, mikor is Ludwig János cz kanonok, szebeni árvaházi igazgató, Weber Béla szebeni lelkész és Marosán Jakab brassói igazgató tanár számós és választékos rajzmintával ajándékozták meg a gymnasiumot. Domborművü minták 1893-ban szereztettek be először. A rajzminták száma jelenleg 761 drb 230 frt értékben, ezenkívül vannak a rajzszeközök 83 frt értékkel.

A természettani szertár az Organisations Entwurf szabályai értelmében alapított. A főkormányzék 1853-ban küldi meg a fizikai eszközök első szállítmányát összesen 45 darabot, bele nem számítva egy dörzsvillamgépet 9 darab tartozékával; a műszerek az összes fizikai oktatás köréből voltak válogatva; a következő két évben még 12 darab eszköz jön; e szertár csak a 60-as években kezdett gyarapodni, 1868-ban összesen 88 darab eszköz volt, hozzá nem számítva az 1860-ban csikbánkfalvi Kovács József által ajándékozott 5 drb. mérnöki eszközt.

Vegyiszerkeket és különösen vegyészeti eszközöket 1870-ben szerezttek be, mikor a vegytan rendszeres oktatása megkezdődött, úgy, hogy 1873-ban az összes vegyiszeretári állomány 49 számból állott, melyből 24 vegyanyag, a többi pedig eszköz volt. Jelenleg van a természettani szertárban: erömütani 127 drb 594 frt, hangtani 25 drb 263 frt 50 kr, fénytani 46 drb 463 frt 10 kr, hőtani 54 drb 250 frt 90 kr, magnesség és villamosság 91 drb 712 frt 80 kr, vegytani, 113 drb 188 frt, kosmografiai és mennyiségáni 81 drb 280 frt 90 kr, butorok és egyéb segédeszközök 35 drb 197 frt 5 kr értékben.

A természetrajzi szertárhoz 1852-ben küldötte a főkormányzék a jegeczmintákat, összesen 110 darabot, 1860-ban pedig 300 drb ásványt, míg az előbbieik jegyzéke rendszerek szerint volt összeállítva, az utóbbiaké betűsorban szerepelt és így is volt hosszú ideig a szertárban berendezve; ezt gyarapítja Romkai Nándor 1870-ben 80 darab érdekes ásványnyal. A kolozsvári bányaigazgatóságtól fennmaradt 400 drb ásványgyűjtemény egy részét gymnasiumunk kapta 1881-ben.

Növénygyűjteményt először 1859-ben kap a gymnasium és pedig a bécsi cs. kir. állat-növényntani társulattól, összesen 300 száritott növényt: ezt megelőzőleg azonban 1856-ban a főkormányzék megküldi a Hartinger-féle ehető és száritott gombák képeit. Titius Pius minorita rendü áldozár 12 táblából álló moha, zuzmó és páfrány gyűjteményt küld 1871-ben. Értékes növénygyűjteményt ajándékoztak még dr. Haynald

Lajos erdélyi püspök 230 iven ugyanannyi phanerogon növényt és Budapestről Richter Lajos 850 kiválóan hazai növényt. A természettajzi szertárt gyarapította Csató József tengerész hadnagy *exoticus* darabokkal. Kitömött állatokkal a szertár csak a 60-as években kezdett gyarapodni és pedig leginkább a tanárok *industriája* folytán, mely különösen az utóbbi 2 év alatt nyert nagyobb lendületet, a mikroszkopi praeparatumok legnagyobb részét pedig az utóbbi két év alatt a természettajz tanára készítette, melyeket még tetemesen gyarapított dr. Kolonics Dénes ajándéka is.

A természettajzi szertárt igen érdekes és értékes adománnyal gyarapította Korber Imre gymnasiumi torna-, ének-, zene- és franczia-nyelv tanár, ki a múlt évben 1400 darabból álló és mintegy 1000 frt értéket képviselő tojásgyűjteményét a gymnasiumnak ajándékozta.

A természettajzi szertárban jelenleg van: fali ábrákban 82 drb, állatokban vagy ismertető alkatrészekben 922 drb, növénytani fali képekben 12 drb, szárított növénygyűjteményben 4436 drb, ásványmintákban 138 drb, ásványokban 1836 drb, vegyes apróságokban 83 drb, összesen 9909 drb 3505 frt értékben.

A torna-eszközökről a gymnasiumi történetfolyamán megemlékeztünk. A torna-eszközök száma jelenleg 167 drb 289 frt értékben.

Az iskola felszerelése az 1848/9-iki zavaros időkben megsemmisült, úgy, hogy azután kellett az egész intézetet butor felszereléssel ellátni. A szertári tárgyak gyarapodása szerint készültek időről-időre a megfelelő szekrények, míg az iskolapadok a régié maradtak. A régi rozoga és elfaragott iskolapadok újakkal való kicserélése költségei fedezése ügyében az igazgató 1892-ben az erd. kath. státushoz és Csikvármegyéhez fordult; lépését eredmény koronázta; még ugyanazon évben új iskolapadok beszerzésére 2811 frt 84 krt kapott, melyet egyenlő arányban a status igazgatótanácsa és Csikvármegye utaltak ki s a gymnasium 250 tanuló számára a legújabb szerkezetű Feiwel-féle kettős ülésű padokkal szereltetett fel.

Egy meteorologiai észlelő állomásnak Csik-Somlyón leendő felállítására a tanári testület 1871. febr. 26-án tartott értekezletén a tanulmányi alapból 100 frtot kér; a főtanhatóság helyesli a szép eszmét, de kifejti, hogy a tanulmányi alap ezen országos érdekű ügy költségeinek hordozására hivatva nem lehet, minthogy azonban az eszme sokkal életrevalóbb, sem hogy egyszerűen elfelejtessék, ha a tanári kar részletes tervezetet és költséget terjeszt fel, hajlandó lesz azt a közoktatási miniszteriumhoz pártolás végett felterjeszteni. A meteorologiai központi intézet megküldötte az észlelde felállításához szükséges műszerek jegyzékét, megjegyezvén, hogy ha ezen műszerek a gymnasium költségén nem volnának beszerezhetőek, a központi intézet szolgáltatja ki; de a szállítás és felállítás költségeit a gymnasiumnak kell fedeznie. A me-

teorologiai észleleteket addig Mikó Károly mérnök dicséretes buzgalommal vezette; áthelyeztetése folytán a kezénél levő meteorologiai műszereket a gymnasium kapta meg. Végre az orsz. földdelejjességi és meteorologiai intézet a legszükségesebb műszereket, u. m. Kappeler-féle légsúlymérő psychrometert, esőfelfogót mérőcsővel, megküldötte; ugy ezen, mint a többi eszközök felállítását az intézet saját költségén eszközölte. A meteorologiai észleleteket 1873. január 1-én Imets F. Jákó igazgatótanár kezdette meg és folytatta 1891. szeptemberig, mely időtől fogva az észleleteket hivatali utódja folytatja. Az észleletek minden óról a központnak felküldetnek és a havi átlagok a gymn. értesítőjében is közöltetnek. Megjegyzendő, hogy a csiksomlyói meteorologiai észlelde Magyarország legkeletibb észlelő állomása.

XVII.

Uszoda, tornatér és faiskola.

Az 1859/60 iskolai év kezdetén a csik-somlyói gymnasium tanári testülete tervbe vette, egy torna, uszoda és faiskola felállításának tervét. Ez eszme kivételére két fontos körülmény is ösztönözte a tanári testületet, nevezetesen: a gymnasium szomszédságában mintegy 150 lépésnyire Csik-Várdotfalva községének egy üres telke van a Kis-Somlyó hegy déli lábánál, hol dus vasas-szénsavas ásványos vizét Erdély egyik leggazdagabb forrása lobogtatja, mely terület régi időkben a kúpüből kifolyó elég víz mennyiség miatt nagyon alkalmasnak látszott a falusi nép kenderre kiáztatására. A 100-nál több tóval tarkázott területet a tavak lecsapolása, betöltése és a hely kiszáritása által vélte a testület a fent megjelölt célra felhasználhatni. Másik indok pedig éppen a tavak által okozott mocsáros talajnak büzhödt kigőzölgése, a szomszédságban tartozkodó tanuló ifjuság egészségét veszélyeztető területnek egészségessé tétele vala.

Az 50-es években a közigazgatás hivatalnokai több ízben egészségi szempontból elrendelték a miazmás levegőjű talaj betöltését és kiszáritását, Bodó Alajos gymn. igazgató is 1857-ben a közigazgatási hivatal útján csak annyit tudott elérni, hogy a kender áztatás megszűnt, de a betöltés és lecsapolás elmaradt. A felsőbb tanhatóság többször rendelte el a középiskoláknál a torna tanítását, a gymn. tanári testület mely a haladó kor követelményeitől elmaradni nem akart, megragadta az alkalmat, hogy egy kedves ideálját megvalósíthassa a követelt tornahelyiség mellett fürdő és faiskola felállításában. A tanári testület Horváth Károly igazgatót bizza meg, hogy Várdotfalva előljáróságával kezdje meg az alkudozásokat a tavasterület átadása iránt. Az alkudozás rövid idő alatt sikerült — és már 1859. decz. 1-én a falu és a gymnasiumi igazgatóság között létrejött.

A szerződésnek a dolog valódi érdeméhez tartozó nevezetesebb pontjai ezek:

Az első pontban az áll: a tósterület némely részeit kiszakítva 1586 □ öl területet átadja a község a gymnasiumnak torna, uszoda és faiskola céljaira. A második pontban kiköti a község, „hogy a közönség

örökös jogától el ne maradjon, köteles az intézet pénztára évenként Szentgyörgy napján egy új forintot haszonbérül fizetni a község pénztárába — és ezenkívül vasárnap a bennlakosoknak szabad fürdést engedni. A 3-ik pont így szól: „Hogyha a kijelölt hely nem a nevezett célokra használatnak, abban az esetben örökös jogát a község fenntartja, az érintett helylyel szabadon rendelkezik minden kárpótlás megterítése nélkül; ugyszintén azon esetben is, hogyha a gymn. vagy más helyre tétetnék át, vagy pedig feloszlanék.“

A negyedik pont szerint a birtok után járandó minden névvel nevezendő terheket a gymnasium köteles hordozni stb.

A tanártestület december 4-én tartott értekezletén elhatározta, hogy külön jegyzőkönyvben fogja az erdélyi püspök, Haynald Lajos ő excellentiájának a szerződés ide csatolásával tudomására hozni, s egyszerűs mind mint a gymnasium legfőbb igazgatójának beleegyezését és kegyes pártfogását kinyerni. — A felterjesztés felemlíti, hogy a torna és uszoda felállítását a főkormányzók már többször követelte s így a haladás érdekében helyesen cselekedett a testület az említett terület átvételével; nevezetesen az uszoda felépítésében, mire különösen alkalmas a terület, mert a borvizköpüből kifolyó fülösleg a fürdő medenczét fogja vízzel ellátni és nem lesz többé kénytelen a fürdeni vágyó ifjuság az intézettel egy óra járásnyira fekvő Olt vizére járni, a mi a tanidő elfecsérlésével és még kihágásokkal is szokott járni. Egy aláírási ív volt a felterjesztéshez csatolva, melyen ki volt mutatva, hogy az adakozásból mennyi összeg gyűlt be.

A nemes gondolkozású püspök siet kijelenteni, hogy nagy tetszéssel fogadja a testületnek e nemes indítványát, miért teljes elismerését fejezi ki; de a testület nagy fájdalomra egyszerűs mind értesíti az igazgatót, hogy mind a központi püspöki pénztárak, mind az iskolák alapja csak a legszükségesebb célok eszközzésére kénytelenek szoritkozni, azért segélylyel nem járulhat a célhoz.

Az 1860-ban Kazinczy tiszteletére rendezett nemzeti ünnep kitünő alkalmul szolgált a tanári testületnek megragadni az alkalmat, hogy a megyei hivatalnokokkal egyetértve, februar 11-én báli mulatságot rendezzen az ismeretes hármás cél mihamarábbi elérhetése végett. A báli mulatságból a befizetett összeg 152 frt 40 krt, a felajánlási összeg pedig 441 frt 90 krt tett.

A földmunkálatok legnagyobb részét az ifjuság végezte, legtöbbször tanórák alatt. Annyi bizonyos, hogy a szellemi haladás e munkálat által [nem csekély hátrányt szenvedett. Ezenfelül a nehezebb munkát idegen napszamosok végezték, a szükséges anyagokra fordított pénzüsszeg kifizetési naplója 1862. decz. 31-ig 432 frt 28 kr kiadást mutat ki; s így a rendelkezés alatt álló összeg nemcsak, hogy el kelt, hanem még deficit maradt fenn.

A terhes munkálat csaknem három évig tartott, a mig befejezéséig juthatott.

Hátra volt még a másik főczél a testgyakorló (torna) felállítására. A t. testület örömmel tette magáévá Horváth K. igazgató azon indítványát, hogy kéressék fel Möller Eduárd brassói esperes plebános, hogy sziveskedjék a brassói gymnasiumnál használatlanul heverő gymnastikai eszközöket és a gymnastikai tankönyv egy példányát a somlyói gymn. számára átengedni, addig is megbizza Adorján Imre tanárt, hogy az ifjúságot a kardvívásban vezesse.

Adorján Imre a megbizást elfogadván a vívásban kezdte meg a gymnastikát, mely csak fakardokkal gyakoroltatott.

A püspök pedig örömet fejezi ki, hogy a t. testület a gymnastika felállításában oly buzgó industriát fejt ki; tudatja a t. testülettel, hogy hogy a brassói igazgatót értesítette arról, hogy részéről semmi akadály sincs abban, hogy az ott csak használatlanul heverő taneszközök és a gymnastikai tankönyv egy példány használata végett át ne adassanak a somlyói gymnasiumnak.

A gymnasiumi ifjúság lelkesedése határtalan volt a czél iránt, azért 1862. július 1-én színelőadást rendezett, melynek tiszta jövedelme 47 frt 70 krt tett ki; ebből a költségeket leszámítva, 31 frt 26 kr a tanoda kiépítésére fordított.

A számadási napló, mely az eddigi kiadásokat ez újabb összegekével mutatja, 1863. október 27-éig 490 frt 67 kr-ra megyen. Többlet kiadás a számla szerint 110 frt 60 kr, mi Horváth Károly igazgatónak terhére ment át. A következő években még a tandíjból is tetemes részt fordítottak az építkezésekre.

A most már teljesen beállított uszoda rohamos pusztulásnak indult 1868. után; előbb a telek, később a fürdő a tekepályával együtt „Augias“ istállója lesz. A fürdő medencze a békák s más csuszó-mászók kényelmes tanyájává válik.

Ott, hol a t. ifjúság vívó tornászata oly lelkesültséggel gyakorlta, most onnan szénarendek szoriták ki; azt állították, hogy az uszoda vízszegénységénél fogva testgyakorló helynek, még faiskolának sem alkalmas. Hát hogyan is lett volna másképen; hiszen a gondozatlanság folytán a vízlecsapoló árkok beteltek s ezáltal a borvíz befolyása megakasztatván a kiszáradni készülő hely nedves, kitűnő szénatermő helylyé változott át.

A gymnasiumi igazgató, látva az ügy veszélyes fordulatát, átirt a községhez és ígéreteket tett, hogy a jövő évben a fürdő medenczét a víz csekély volta miatt szűkebb mederbe fogja szorítani, a sánczokat kiásatja és már a jövő évben a gymnastika is ott fog tartatni; de a szénatermésből tetemes hasznot látó várdotfalviak nem tágitottak, a püspöki szék

hez folyamodnak a hely visszaadása iránt; a püspök ur felvilágosítást kér az igazgatótól e tárgyban, melyre választ adni az iskolák alapját kezelő püspöki bizottmány volt hivatva, miután a borvizkert (ez volt eredeti neve) ennek ment át gondozásába.

A püspöki bizottmány nemes Csikmegeye törvényhatóságától kér segílyt. A segíly rövid idő alatt a körülményekhez képest elég szép összegben gyült össze, még pedig: az 1874-iki akademia jövedelme 81 frt 32 kr, Csikmegeye gyűjtése 89 frt 75 kr és a megye nevelési alapjából kiutalt összeg 160 frtot tett.

A restaurálásra kiküldött vegyes bizottság a kimutatott összeget kezéhez vevén, az uszoda újraépítését, a kerítés megújítását és a sánczok kiásatását végrehajtatta. A testgyakorló eszközök is átvitettek, a befásítás is megkezdetett, mi folytattatott 1877. tavaszán is, mint azt az igazgató jelentéséből látjuk; ő maga 77 drb vad csemetét plántált el. Sajnos, az intézőség a kellő fentartásról és felügyelet biztosításáról megfeleledkezett. Az annyi pénzbe és fáradságba került, újabban helyreállított terület ismét a falubeliek vandalismusának lesz zsákmányává; kezökben az uszoda és kerítés tűzgyújtó szálkává alakul; az éjjeli praevarikálók marhái tapodják és rágják le a fiatal csemetéket, melyek közül ma már csak egy pár füz- és nyárfa szolgál tanubizonyságául a husz éven át üzött pomologizálásnak.

Látva a falubeliek a borvizkert naponkénti hanyatló állapotát és számba véve, hogy a dus szénatermő hely rájuk nézve nagyobb haszonnal jár, a terület birtokukba vételét újra sürgetik, minek röviden az az eredménye, hogy a püspöki bizottmány kiküldött tagjai lemondanak a borvizkertről, minek folytán a testgyakorló eszközök 1880. szeptember havában régi helyökre a gymn. kertjébe visszazállítottak. A kezelőségi bizottság Várdotfalva községnek visszabocsátó átiratában a területről olyan nyilatkozatot tesz, mi nyílt kijelentése annak, hogy a kezdet nagy áldozatai, ugy a későbbben ráfordított költségek nagy ideáért történtek haszon nélkül!

A püspöki bizottmány, hogy mégis nyoma legyen annak, hogy itt a humanitás és műveltség érdekében az ifjuság jövőjéről komolyan gondoskodó fők egykor nagy munkálatot végeztek, visszabocsátó iratában kiköti a községgel, hogy az így rendbe hozott térség közegészségi szempontból mint rét fentartandó és hogy a fürdő medenczét a község töltesse be, nehogy újra kenderáztató tanya legyen belőle.

Ilyen sorsa lett a 20 évig tartó gond, fáradság és áldozatba került borvizkertnek.

Nehéz volna most indokolni a bizottság amaz eljárását, hogy a szerződés ama pontját sem vette figyelembe, hol az van mondva: hogyha a hármás czél közül bármelyikre használja a gymn., annak használatában marad. Bármily csekély áldozattal is péld. a fokonkénti fásítás és

a tornának ott hagyása mellett a terület ma is a gymu. rendelkezése alatt állana és ma nem okozna annyi gondot a téli jégpálya felállítása. Egy pár lapát földdel feldugva a borvizből lefolyó vizet, egy remek jégpálya állana az ifjuság rendelkezésére, és a mostani rendezettebb pénzügyi viszonyok mellett az uszoda, vagy mondjuk a fürdő is könnyen fenntartható lenne az ifjuság egészsége érdekében.

XVIII.

Jutalmi alapok.

1. **Bálint—Bors-féle jutalmi alap.** A nyilvános és magánalapítványok során már említett Bálint Ignác nyugalmazott kapitány és neje Bors Juliánna által a csiksomlyói gymnasiumhoz jutalmi könyvekre tett 300 frtos alapítványra vonatkozólag a főkormányzók következő átiratot intézi az erdélyi püspökhöz:

„Excellenciádnak f. é. ápril 6-án tett előterjesztésére a hivatalos válasz az: hogy a Bálint Ignác ny. kapitány és neje Bors Juliánna által a csikszentgyörgyi parochus Tankó Albert kezébe alapítvány czimén, azon szándékkal letett háromszáz forintot, hogy annak kamatai évenként a csiksomlyói gymnasiumban minden osztály első három jeles tanulója közt kiosztandó jutalmi könyvek beszerzésére fordíttassanak, — mai nap biztos helyre kikölcsondztük és ő Felségének azon kéréssel terjesztettük fel, hogy ezen a házas társak által a tanuló ifjuság törekvésének ösztönzésére felajánlott és a legfelsőbb jóváhagyásra méltó összegnek a legközelebbi, valamint a következő években is a tanulmányi alap mellett való kezelésébe, s az évi 18 frt kamatnak jutalmakra leendő kiutalásába, melyek idáig a csiksomlyói gymnasiumnál hiányoztak, legkegyelmesebb beleegyezését adni kegyeskedjék

Excellenciádnak

lekötelezettjei

Nopcsa Elek s. k.

Lázár László.

Erdély Nagyfejedelemség főkormányzékétől. Kolozsvár, 1836. május 14.

2. **Adorján Imre-féle jutalmi alap.** Adorján Imre 25 éves gymnasiumi tanársága alkalmából a tanári kar 1881. nov. 3-án ünnepélyt rendezett, ugyanekkor tisztelői egy értékes albumot nyújtottak át; az album beszerzése után fennmaradt 45 frtot az ünnepély alkalmával többben 56 frtra, maga Adorján Imre pedig — addig is mig bővebben gyarapíthatja — 60 frtra egészíti ki, azon czélból, hogy ez összeg évenkénti

kamatja a jubilans tanár életében az ő meghallgatásával, azután pedig a tanári testület legjobb ítélete szerint adassék ki év végével egy jó viselkedű szorgalmas tanulónak; Adorján a díjat azon tanulónak kívánta kiadatni, ki a magyar nyelvből a legjobb dolgozatokat adja be. Az alapot a gymnasiumi igazgató kezeli.

A veterán tanárnak, ki hosszú és nehéz tanári pályáját gymnasiumunk mellett töltötte el, álljon még itt rövid életrajza. Született 1827. febr. 24-én Csik-Menaságon Adorján Imre és Fazakas Teréz szülöktől, a gymnasiumot végezte Csik-Somlyón, a bölcsészeti és jogi tanfolyamot Kolozsvárt, 1847-ben kir. táblai irnok, 1848-ban honvédhuszár, mint ilyen szolgálta át a szabadságharcot, míg nem fogságba kerülvén Románián át Olaszországba, Piemontba kísértetett, hol az osztrák hadseregbe besoroztatván 6 évig katonáskodott, azután Kolozsvárt gazdasági tiszti minőségben működött, míg 1856. augusztus 19-én Haynald Lajos erd. püspök Csiksomlyóra egy üresedésben levő tanári szék elfoglalására hívta meg, hol a tanári tevékenységen kívül az ifjuságot tornaoktatásban is részesítette minden honorarium nélkül. Hazafias érzelmei miatt gyakran jött összeütközésbe a provisorium hivatalnokaival, melyről a gymnasiumi történet folyamán megemlékeztünk. 30 évi fáradhatatlan és áldásos szolgálatai után 1886-ban nyugalomba vonult az ifjuság előtt a hazafiasság mintaképeül ragyogó tanár. De tevékeny szelleme megmaradt a munkásság terén és még ma is hü és pontos pénztárnoka az iskolák pénzalapjának, melyre őt 1869. június havában a püspöki nagybizottmány választotta meg.

Imets Fülöp Jákó-féle jutalmi alap. Imets Fülöp Jákó született 1837. nov. 12-én Csik-Tusnádon Imets János és Kovács Borbála nemes székely lófő szülöktől; az algymnasiumot Csik-Somlyón, a felgymnasiumot Székely-Udvarhelyt jeles eredménnyel végezvén, 1856-ban károlyfehérvári, 1858-ban pesti papnövendék lett, 1861. jul. 28-án Esztergomban Scitovszky János bibornok herczegprimás által pappá szenteltetett; ugyanezen évben gyulafehérvári főgymnasiumi tanár és székesegyházi plébániai segédlelkész, 1864-ben tanári teendői mellett végezte a marosportusi lelkési teendőket is, 1867-ben püspöki lyceumi rk. tanár és gymnasiumi igazgató, 1869-ben jeles sikerrel tesz a földrajzból és történelemből tanári vizsgát, 1870-ben augusztus 5-én áthelyeztetett a csiksomlyói, akkor még 7 osztályu gymnasiumhoz igazgató-tanári és és finöveldei regensi minőségben. 1880-ban tiszteletbeli főesperessé neveztetett ki. Alig volt Csikmegyében nevezetes társadalmi mozgalom, melynek buzgó pártolója, néha éltető eleme ne lett volna; itt csupán azt említjük meg, hogy a vármegye közigazgatási bizottságának tagja, a honvédegylet alelnöke, a csiki róm. kath. tanítóegyesület elnöke volt. 1891-ben 30 évi ernyedetlen és áldást árasztó tanári működése után saját kérelmére nyugalmaztatott; de püspök excellenciája a fáradhatatlan

munkásságnak, az egyház szellemétől áthatott papi buzgóságnak és egy küzdelmes élet gazdag tapasztalatainak érvényesítésére új tért jelölt és a gyulafehérvári káptalanhoz kanonoknak nevezte ki. Élettörténetét, gazdag irodalmi működését részletesebben hozta a csiksomlyói gymnasiumi 1886/7. tanévi értesítő, Imetsnek 25 éves tanári jubileuma alkalmából.

Tárgyunkra nézve fontos a nevével elnevezett alapítvány, melyről a gymnasiumi levéltárban ezt találhatni:

Pro Memoria.

Én alattirt, csiktusnádi Imets Fülöp Jákó tb. főesperes, gymn. és finőveldei igazgató, a jóviseletű és szorgalmas taulók számára a tanügy iránt lelkesebb barátaim és ismerőseim körében folytonosan gyűjtöttem a praemiumokat s magam is e célra évről-évre jelentékeny összeget áldoztam. Sőt az 1879/80. tanévtől kezdve — tekintettel azon érzékeny hátrányokra, melyekkel a székegy tanuló ifjuság a cs. és kir. katonai iskolába való felvétel sorompóin küzdeni kénytelen — évenként kiadandó 5 frt jutalmat tűztem ki azon VIII. osztályos ifju részére, ki német nyelvbéli tanulmányait Csik-Somlyón kezdve és folytatva eminens eredménnyel végzi. Ezen jutalom alapjául a f. 1886/7. tanév elején 25 éves tanári pályám emlékeül állandó ösztöndíj-alapítványképpen 100, azaz száz o. é. forintot fektettem be a csiksomlyói r. k. gymn. igazgatóság kezelése alatt álló Adorján Imre-féle jutalmi alap mellé, hogy Imets Jákó-féle jutalmi alapítvány czim alatt ehhez hasonló módon gyümölcsöztessek és kamatja csak akkor adassék ki, midőn a tanári testület itélete szerint arra egy vagy több érdemes ifju találkozni fog.

Csik-Somlyón, 1886, szeptember 12-én.

Tusnádi Imets Fülöp Jákó,
tb. főesperes, főgymnasiumi igazgató
s a szent Mihály finővelde főregense m. k.

Előttünk:

Nagy István,
tanár m. k.

Glósz Miksa,
tanár m. k.

4. Béli Tivadar és társai-féle jutalmi alap. Ezen alapra nézve felvilágosítást nyújt a következő alapítványi oklevél:

Mi alattirt tanuló társak nevezetesen: bodolai Béli Tivadar nagybirtokos, Ádám Péter August szentferenczrendi áldozár, Eránosz Bogdán gy.-szentmiklósi gyógyszerész, Gábor Péter a kézdii felsőjárás főszolgabirája, Pál K. János csiksomlyói zárdafőnök és definitör, Rápolthi Ferencz szárazpataki plebános, Zonda Mihály kézdipolyáni birtokos körjegyző, Zöld Ferencz m. kir. adótiszt Csik-

Szeredában, emlékére annak, hogy a csiksomlyói gymnasiumból 25 évvel ezelőtt jöttünk ki, mai napon, folyó 1890. évi jul. 2-án, Sárllós-Boldogasszony ünnepén, Csik-Somlyón, a szentferenczrendü zárdában baráti találkozóra összejövén: ezen huszonöt éves jubilaris találkozásunkat azáltal is emlékezetessé és tehetségünk szert gyümölcösözövé akartuk tenni, hogy ezennel a Béli Tivadar barátunk által e célra felajánlott 50 frtot 100 azaz száz o. é. forintra kiegészítvén, ezen összeget, mint maradandó jutalmi ösztöndíjalapot, Imets F. Jákó csiksomlyói főgymn. igazgató ur kezéhez azon föltétel alatt tettük le, hogy annak évenkénti kamatját a csiksomlyói mindenkori igazgatók az évváró ünnepélyen azon VIII. oszt. végzett tanulóknak adják ki, a ki jó erkölcsi magaviselet mellett tanulmányait kiváló, tekintettel a magyar nyelv és irodalmi szakra, legjobb sikerrel végezte. Ennek hitelül és megerősítéseül aláírtuk Csik-Somlyón, 1890. évi július 2-án.

P. Paál K. János,
Zonda Mihály,

Rápolthy Ferencz,
Zöld Ferencz.

Ezen alapítvány évi kamatja az alapító oklevél értelmében évről-évre kiadatik.

A jutalmi alapok kapcsán felemlitendő még Konecz István csik-tusnádi plebános, ki habár alapító oklevél nélkül, de ígéretéhez hiven már évek évek hosszú során át minden év végén öt forint jutalmat, — néha 10 frtot, — adott a legjobb érettséget tett 8-dik osztályt végzett tanulóknak.

XIX.

A finevelő intézet (seminarium) története.

A csiksomlyói szentferenczrendi szerzetház mellett fennálló jó hírnevű iskolát, mely bezárólag a poesisig terjedt, nagy előszeretettel kezdte felkeresni a 17-dik század második felében a tanulni vágyó ifjúság, főleg miután a moldvai felsőbb tanintézet megszűnt, Erdélyben pedig a Jezsuiták gymnasiumai a szerzettel eltörültettek s így a székely katolikus ifjúságnak más katolikus intézet nem is állott rendelkezésére.

A vidékről jött tanuló ifjak közül többen oly szegények voltak, hogy saját költségükön nem tudták magukat fenntartani, hanem némelyek a szerzetháznál kaptak csekély, többnyire a templom és asztal körül tett szolgálataikért ellátást, jó részt pedig a hívők közös alamiznájából, — rendszeren a szerzet fraterai által, szabad időben pedig a tanulóktól is — faluról-falura eszközölt kuldulásból, s egyik-másik részére néha talán a szülői háztól küldött élelmi szerekből, nélkülözések között éltek. Ezek az iskola épületében közösen laktak, az ételt maguk, vagy valamely felfogadott öreg asszony főzte meg. A kellő felügyeletről a szerzetes tanárok gondoskodtak, kik maguk közül egyiket a magisteri teendőkkel megbízván, ez a szerzetházból gyakran meglátogatta őket és a fegyelmi ellenőrzést gyakorolta.

Az ily módon együttlakó ifjak intézete, kiknek létszáma a 18-dik század elején 20 körül ingadozott, még nem neveztetett seminariumnak, sem a tanulók fenntartására rendszeres alap, sem lakására biztos épület nem volt. Ugyanazért a szerzet tanácsa, hogy legalább az együttlakást tűrhetővé tegye és némileg biztosítsa, 1699-ben felkéri Csikszék tisztségét, hogy miután a szerzetház szegénysége miatt a rozzant iskolát saját költségén fel nem építheti, a székely községek áldozzanak valamit és építsenek az iskolán kívül még egy alkalmas nevelő házat, seminariumot, hol a tanulók egy magister felügyelete alatt legyenek. Az iskola és nevelőház a szerzetháztól északkeletre közel fekvő telken épült.

A finövelde tulajdonképi megalapítója a csiki székelység oktatástörténetében magának örökre fennmaradó érdemeket szerzett nagykászoni Lukács Mihály, apostoli főjegyző és csikkozmasi lelkész volt, kinek nevérol

a finövelde ma is szent Mihály arkangyal védszentjének pártfogása alatt áll és szent Mihályról kapja elnevezését.

Hogy a nagylelkű alapító alkotásának nagy horderejéről mennyire tudomással birt és annak a jövőre leendő biztosítására mekkora gondot fordított, kitűnik a 200-nál több ivrétű lapra terjedő és két példányban kiállított „Album Michaelis Lukács. 1726.“ címet viselő kéziratos művéből. Ezen művet — előre bocsátván a szerző saját nemzetségfaját, életrajzát, melyben a Csikszéket akkor ért szomorú csapásokat is felsorolja — következő részekre osztja fel:

„Anno 1727—18 februarii ez jelen való albumot hét részre osztván, eszerint igazodhatik az olvasó: Tractáltatik:

1. Részben a N. Székkel, a Tiszteletes diffinitoriummal való acták.
2. Csekefalvi ős fundusról való emtionalisok, cambiumok etc.
3. Jobbágyokról való főkötések etc.
4. Zállog-levelek, kik directe concernálják a fundatiót.
5. Kiket véreimnek legáltam, de successiója léssen a seminariumnak hozzájuk.

6. Adósságokról való Contractusok.

7. Egyéb fityalékok, kikről ezután disponálok; de ha ezekről indisposite találnék decedálni: a négy véreim és a két Lászlófiak aequali divisione 6 részre osszák és ha valakinek adós találnék maradni, kifizessék.

A hallhatatlan emlékezetű alapító életrajzából méltán foglalhatnak itt helyet a következők:

„Én Lukács Mihály születtem az Ur 1678. évében Lukács Gergely (ki fia volt Mihálynak, ez Tamásnak, ez Lukácsnak) és Veres Anna (ki leánya volt Jánosnak, ez fia Istvánnak, ez pedig Péternek) szülöktől Kászon-Felsőfaluban július 25-én, szent Jakab apostol napján, megkeresztelt akkori kászeni lelkész, nt. Lázár György ur, keresztszülőim lévén Litterati Péter és az ő hitestársa.

Ugyanazon istenes szülöktől fölneveltetvén, 1683-ban iskolába keztem járogatni különböző mesterek keze alatt. Otthon kezdettem Kotormányi Péter alatt s folytattam Benceze Márton, Szentléleki Márton alatt, 1690. és 1691-ben pedig Csató Máté tanító alatt Ujfaluban töltöttem a gyermeki éveket. 1692-ben a csiki conventben a T. T. P. P. Franciskánusok iskolájában Szöcs Pál tanító alatt parvista, 1693. Litterati János alatt principista, 1694-ben Antalfi István alatt, ki jelenleg a tőő Reformált atyák kolozsvári residentiájában praesidens, grammatisa voltam.

Ezen év február havában farsang farkán a tatárok beütöttek Felcsikra, honnan 1077 lelket hurcoltak el, közöttük Szentmihályi Buzás, Endes és Kósa tanulótársaimat.

Végezván ez évet, a következő 1695. esztendőben Kolozsvárt a syntaxist Szombathelyi tanár alatt, mint egyszersmint a Bold. Szűz Mária, az angyalok királynéja társulatának ujoneza (tyro) és tagja (sodalis), 1696-ban Szenci tanár alatt a poesist, 1697-ben Deveni Mátyás tanár alatt (ki később, mint az udvarhelyi Jézus-társasági Residentia előljárója 1710-ben epemirigyben halt el) a rhetoricát végeztem.

Ez év május 6-án csaknem az egész város elégvén, társaimmal együtt a duló lángokból alig menekülhettem épen. Ugyanez évben Ilyés András püspök Nagy-Szombatból (hol 1712. szept. 20-án meghalt) egyházmegyéjének, mely több mint 100 év óta vala pásztorától megfosztva, meglátogatása végett bejövén, a bérmálás szentségével számtalan lelket erősített meg, közöttük engemet is, ki bérmaatyám Stratti Demeter vezetése mellett Xaveri szent Ferencnek (kinek tiszteletére a kilencznapi áhitatosságot már elvégeztem vala) nevét vettem föl.

1698. és 1699-ben a csiki conventben közel száz tanulót oktattam syntaxisra és grammaticára, kik közül Sajgó Gáspár főpap, Illyés János apát, néhányan kanonokok és többen szerzetesek lettek.

1700., 1701. és 1702. évek folytán Nagy-Szombatban Jézus-társasági atya Szerdahelyi Gábor alatt a bölcsészeti tanfolyamot elvégeztem s jul. 5-én a nagyszombati egyetemen Charche Simon S. I. korlátnoksága mellett magisterséget nyertem. E közben 1701. nov. 5-én szent Imre napján beléptem a szent Albert seminarium sorába. Már a magisterség elnyerése előtti évben lassu hidegláz kezdett bántalmazni, mely a hittani folyamom is 22 hónapon át vízkórral párosulva kinzott, s melyet nehéz koplalások és sanyargatások után a hetedik évben is alig leheté gyökeresen kiirtanom, ugyannyira, hogy hittani tanulmányaimtól, melyek Isten titkos végzése szerint talán nem is valának nekem valók, engem visszatartóztatna; azonban, miután az orvosi tanács következtében 1703. ápril. 3-án az alszerpapságot, 11-én a szerpapságot és 15-én, mely fehérvasárnapra esett, a papirendet felvettem, midőn mélt. Illyés András erdélyi püspök ur, ki több volt rám nézve mint atyám, egyházmegyéjét másod izben látogatná, engem magával vitt és ugyanazon 1703. év jul. 2-án az Erzsébetet látogató B. Szűz tiszteletére szentelt kézdinyujtói kápolnában, főtisztelendő Szebelébi Bertalan ált. püspöki helyettes ur vezetése mellett 15 pap, sok főuri rend jelenlétében s a nép roppant (incredibilis) gyülekezése közben, mely az előtt hasonlót nem látott vala, nagy ünnepélylyel mutattam be a Mindenható Istennek zsenge áldozatomat s — mint valaki számba vette — 2976 lélekre adtam első áldásomat,

Innen jul. 8-án az Úr szőlőjébe küldetvén, 1703—1709-ig Felcsikon a szentmiklósi megyében munkálkodtam és szolgáltam a rám bízott lelkek javára, ama Rákóczy-féle legveszedelmesebb zavarokban, melyek közt néhány versen alig sikerült a majd ezen, majd a másik fél részéről a halált kikerülnöm.

1710. máj. 3-án felsőbb engedélylyel állomásomat a csik-szentmártoni ecclesiával váltottam föl, hol hét egész éven át, mint-hogy őseimnek elidegenített javait pör után is visszaszerezni törekedtem, némely nemesektől s aztán a szék valamennyi tisztviselőjétől terhes bántalmazásokat és üldöztetésekkel kellett elviselnem.

Mihelyt végre 1717-ben fölmerült az a nap, melyen az irgalmas Isten az ő egyházának állandó főpásztort rendelt: mlts Mártonfi György püspök ur, lelkemnek üdülést eszközöndő, ápril 27-én áthelyezett engem a csikkozmási egyházközségbe, hol megpihentem ugyan lelkileg; de itt is nehéz és hosszadalmas nyavalygásoktól nyomattam már huszonkét év óta annyira, hogy ez idő alatt négy álló hónapig soha sem voltam egészséges egész 1719-ig, a pestises esztendőig.

Kozmási lelkészkedésem 10-ik évében, 1726-ban, midőn az egyházat és hozzátartozókat előmozditanám és takarékos életet folytatva, szerzeményeimet, különösen pedig gabonabeli bevételemet 5000 kalangyáig felvittem volna: nemünk közös ellensége (ki nem ismerte gyermekségem óta fogamzott azon szándékomat, hogy a szegény tanulók számára semináriumot alapítandok) irigységből kivitte, hogy kiestem előljáróim kegyéből, kik parochiámat kétféle választották; s midőn ebbeli rendeletüknek élesebben ellenszegülnek s ez elválasztást törvényellenesnek állitanám, oda ütött ki a dolog, hogy időközben hivatalomtól és javadalmaszástól csestem s kénytelen voltam magánlag saját házamba visszavonulni.

Ekképpen nyugalomhoz jutván, a végső teendőkről kezdtem gondolkozni és nehogy szándékom foganatosítását a kora halál megelőzze: ns. Csik-, Gyergyó- és Kászonszéknél megtettem a lépéseket (értsd a semináriumra nézve). Miben történt a megállapodásunk, azt jónak láttam örök emlékezet és állandóság (stabilimentum) okáért az okmányok hiteles másolataival együtt ezen albumba beírni.

Még az alapítványi végrendelet szövegezése előtt a szerzet provincialisa és tagjai megállapodásokra jutottak az alapítvány felhasználásának módozataira nézve (1725. szept. 2.), ezen megállapodások már egész terjedelmükben a gymnasium történetében közölve vannak.

A végrendelet a következő:

„Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Én kászonszéki Lukács Mihály apostoli jegyző és Alesik-

kozmasi lelkész, megfontolván a jelenlét változandóságát, lelkem régi elhatározásánál fogva, testileg és lelkileg épen, végakaratomat a következőképen akarom elrendelni: Először is Isten kezeibe ajánlom lelkemet; azután elöttetek, nt. Ferenczi György, hittudor és szent-györgyi Plébános, tek. csik-szentkirályi Bors György, tsnádi nemzetes Borbély András és Beteg Péter, kozmasi Léstyán János nemes és lófő Uraim, kiket jobbkezem beadásával birává s vég hagyományom végrehajtóivá rendelek, egyszersmind kérlek, hogy kik e tárgyban tanuim vagytok, azt sajátkezű aláírástokkal és szokot-pecsétetekkel hitetek szerint megerősítsétek, világi javaimról ezennel rendelkezem; és ha ebben valamely nehézségek merülnének föl, azoknak elintézését legjobb lelkiismeretek szerint ítéleteknek bízom.

1. Helybenhagyom és megerősítem mindazon tetteimet, melyeket folyó év szept. 2-án a szent-ferenczrendi szerzet csiki kolostorában végeztem.

2. Miután akármi névvel nevezendő szerzett javaimnak, melyek középár szerint felragnak mintegy 12000 magy. frtra örökösévé teszem az általam szegénysorsu tanulók számára alapítandó csiki seminariumot, ide nem értve azokat, melyeket az alább részletezett föltételek mellett, mint egy 4000 m. frt értékben rokonaimnak hagyományoztam; oly formán, hogy — amint a tdő diffinitoriummal elintéztem és megállapodtam — mihelyt meghalok: a seminarium azonnal minden átruházás nélkül, nem gátolhatja ezt a világon semmi ellenmondás vagy bármely per indítás, vegye azokat birtokába, melynek azon joggal hagyományozom, a melylyel magam birom. E javak tétessenek egy tömeggé és ez örökre fennmaradandó tőke gyanánt adassék ki. Ennek gyümölcséből vagyis kamatjából élelemmel, de nem egyszersmind ruházattal annyi seminarista láttassék el, mennyit a ns. szék egyetértésével a tdő. p. Gvárdian jó lelkiismerete szerint elláthatónak ítéland, a következő rend szerint: hogy minden mások előtt az én mindkét ágon leszármazó unokáim vétessenek föl végtelen iziglen, ezek után kászoniak, azután szt-mártoniak, azután kozmasiak (Tusnádot kizárva), azután szent-miklósiak (minthogy javaim saját iparkodásom után ezeknek határából gyűltek össze), végre más csikiak, kiknek nem létében külföldiek is felvehetők, Gyergyót azonban nem kell külföldnek érteni. És ezen sorrend soha meg ne változtassék. Az alapítványos ifjakat pedig kötelezem, hogy temetésem évfordulati napján lelkem üdvösségeért örökké mondassanak és magok is hallgassanak egy szent misét, és naponkint szokott esti imádságaik végeztével mondanak el egy „De profundis“ ezen imákkal „Deus veniae largitor“ etc. és Deus, qui inter apostolicos sacerdotes famulum tuum Michaelem“ etc.

3. Temetésem minden világi pompa kizárásával történjék egészen vallásos módon a tő. csiki Convent kriptájába; a köemlék pedig, mely kimetszve jelenleg a nagy-kászoni templomban van, alkalmaztassék a zárda templomába“, etc.

4. E pontban könyveit a károly-fehérvári káptalan könyvtárának hagyja.

5. „Minden nem csak az alapítványt, hanem egyéb örökséget néző okmányaim hitelesen irassanak össze két Albumba, melyekre nézve kívánom, hogy egyik a fűdő káptalan, a más a csiki tő. zárda levéltárában megőriztessék, s jogutódaimnak azokból másolat adassék ki. Azon irományok pedig, melyek semmi tekintetben a fundátot nem illetik, eredetileg adassanak át örököseimnek.

6. Vérrokonaimat, különösen kik az ős Lukács nevet viselendik, nagy buzgalommal ajánlom a t. csiki Convent és alapítandó seminarium pártfogásába, a kiket kötelezek is, hogy a Convent előljárói és apost. Syndicusa iránt azon tiszteletet és ragaszkodást tanusítsák, melylyel életemben irántam viseltetének. A Lukácsoknak és Andrásinak ugyanis javaimat csak úgy hagyományozom, hogyha egyik vagy másik a fiágon kihalna: nekik hagyott javaimba azonnal örökösödjék a nevelő ház: és nem is akarom, hogy javaim a nőágra szálljanak.

7. Ha idő folytán vagy a Lukácsok, vagy Andrási utódai nekik hagyott javaimat feltűnőleg elpaszitolnák, mi nyilvánulna akkor, ha nem az idő viszontagsága, hanem gondatlanság — ne mondjam más kicsapongások — által a vagyonnak harmadrésze elpusztíttatnék: javaim azonnal vétessenek el tőlük és gyümölcsözzenek a seminariumnak, ugyazonban, hogyha utódaik magukat megjavítva tisztességes állapotra térnek, azokat a seminarium nekik adja vissza; mert akár a nevelő-intézet, akár családom huzza azoknak hasznát, a tőkének, melyet nekik hagyok, örökre fel kell maradnia.

8. E terjedelmes pontban, melyen tul a végrendeleti okmánynak szövege anyanyelven szól, a 14-ik pontig rokonairól gondoskodik.

14. „Valaki azért ezen testamentális dispositiómmal a négy vérek vagy maradéki közül meg nem nyugodnék: annak keresményéből semmi ne adassék“, stb.

15. Hagyakozik testamentarius executor uraiméknak.

„Mely testamentális dispositiót maga a fenn megirt Lukács Mihály uram maga kezével leirván, szóról-szóra, ígéről-ígére, a mint mi is szóról-szóra, ígéről-ígére elolvastván, acceptáltuk, ratificáltuk és kezünk fogdosásával ő kegyelmétől megbíráltatván, futuro pro testimonio a mű igaz hitünk szerint szokott pecsétünkkel és kezünk írásával megerősítettünk.

Kelt Csik-Somlyón mlt. Zabolai gr. Mikes Ferencz udvarában, november 21. az Ur 1725. évében. Michael Lukacs protonotarius Apostolicus et plebanus ss. Cosmae et Damiani M. M. mp. — Georgius Ferenczi Ssae Thelogiae Doctor et Pleb. s. Georgii mart. mp. — Georgius Bors, nobilis de Csik-Szt.-Király mp. — Andreás Borbély de Tusnád nobilis mp. — Petrus Beteg, primip. de Csik-Tusnád mp. Joannes Léstyán primipilus de Kozmás mp.“

Exhibita Confirmo

Joannes Antalfi m. p.
eppus Transylvaniensis.

Alapító előrelátva, hogy a szentferenczrendi szerzetesek hivatásával az akkori fogalmak szerint nem egyezik meg nemcsak a javak birtoklása, hanem annak kezelése és kiosztása is, Csikszéket kérte fel, hogy a szék nemesei közül egyet a tisztviselők válasszanak meg, ki a javon kezelésének terhét szivességből viselné halálíg. Ezen administrator mellé a teendők végzésében való segédkezésre egy ingyenes provisort, vagy curatort adott a szék, ki az adófizetéstől és közterhek viselésétől felmentetett, utoljára pedig, midőn ezen teher ingyen viselésére senki sem akadt, 60 rhenes frtot adtak nekik, kiktől azután a főadministrator és fiscus számadást kértek.

Az alapító mig életben volt, az alapítvány tárgyát képező egész vagyont maga kezelte és a syntaxis tanár fizetésén kívül még 4 finőveldei tanuló ellátásáról gondoskodott, többnyire természetiekben küldvén a szükségeseket szentmártoni és csekefalvi birtokáról, hol 1729. körül mint plebános és csiki főesperes működött.

Az összes javakat következő irat kíséretében adja át alapító az administratornak :

„Én Kászon felsőfalvi Lukács Mihály Apostoli Protonotarius és pr. cs.-sz.-mártoni Plebános ezen specificale bonumomot, una cum Litteratibus instrumentis által adom fennemlített Tekentetes Nemzetes Fő Syndicus Uram és ő kegyelme után succedalandó Urának, vegyék be a Testamentumom tenora szerint, hogy successu temporis egy massaba tétetvén in perpetuum fennmaradván a Summa annak interesséből tartassék a syntaxis professora és seminaristák, omne dominium per praesentis transfero Seminario nullum jus mihi reservando cum sequentibus punctis: 1-mo, hogy Apostoli Syndicus Uram és pater Gvardian Uram nomine V. Conventus et Custodiae obligálják magukat ennek conservatiójára. 2-do mikor vagy Generelis Commissarius vagy Pater provincialis visitálják a Conventet, abba is beletekintsenek ő kegyelmök ne pereat fundatio. 3-tio. Ha pogány rabságára esném (Licet Isten távoztasson) talán lenne annyi Charitas Christiana imo et debitum, hogy ha egyéb nem lenne mivel, ezen bonumokat az váltságomba

adnák. Actum Csik-Sz.-Király in aedibus Spect. Domini Michaelis Bors, die 17. Febr. 1729.

Michael Lukács.

Az ifjuságnak és tudománynak nagylelkű barátja három évig élvezte alkotásának örömét.

Az 1830-dik év betegséggel köszöntött be; visszatekintve múltjára, ismételte a beteg ágya mellett örködő szerzetesnek, hogy ha még százannyival birt volna, azt is odaadta volna a szent célra.

Midőn a halállal vívódott, megszólította az ápoló szerzetest: kik azon ifjak, kik betegágyait körülállják? mire az felelt: hogy főtiszteendőseged finöveldéje növendékei; erre ő (habár csakis ápolója volt ott) imát, áldást rebegett rájuk, azután felsohajtott: vivant, vivant! és az Urnak visszaadta lelkét, 1830. január 17-én.

Hült tetemei kívánsága szerint a szentferenczrendi zárda sirboltjába temették el, az általa még életében készítettett sírkő a kászoni templom kerítésébe van befalazva, saját domborművű arczképével, mely siremléknek végrendelete értelmében Csik-Somlyón sirját kellett volna jelölnie.

Lukács Mihály összes ingó és ingatlan vagyonából álló hagyatékának értéke a 10.000 magyar forintot meghaladta, mégis a még Lukács Mihály életében a gondnokságra meghívott csikszentkirályi Bors Mihály administrator 6000 frtról számolt el, „a többiről — mint az egykoru történetirő szerzetes megjegyzi — csak Isten tud és az, kinek hűségére a boldogult alapító vagyonát bízta, mert nekünk ferenczrendieknek nem volt szabad az ügybe beleszólni, valamint hogy ezt nem is követeltük“.

A szent-mártoni, csekefalvi és kozmási fekvőségek az alapító halála után eladattak és Csik-Somlyón az iskola mellett levő telek finöveldének megvásároltatott, a pénz egy részével fekvő birtokot zálogosítottak a finöveldének, más részét kamatra adták. A kámatoztatás sok kellemetlenséggel járt, mert némely esetben nem csak a kamatot, hanem még a tőkét sem lehetett megkapni.

Pater Veress a finövelde regense kérte (1738), hogy a szék a provizort adja 4. évre alsikból, a következő 4 évre felcsikból, váltokozva; mire szárhegyi gróf Lázár Ferencz Csik-Gyergyó és Kászoni főkirálybirája ezt válaszolja (1738.) „Ez nem helytelen kívánság, nem is haszontalan, kiváltképen a két csiknak kezeügyiben lévén. Azért most már Nemes Alsik adgyon vagy bocsásson egy arra való Személyt, a kit a Paterek is tanálnak, a ki négy esztendeig supportálya azon szolgálatot azután megint négy esztendeig Felcsik adjon és így consequenter folyon.“

Áljon itt még a seminariumi administratorok és provisorok sorrendje.

ÉV	Administrator	Provisor
1729-ig	Lukács M. maga az alapító	
1730	sz.-királyi Bors Mihály	cs.-hosszuszóói Pálfi István
1731—33	"	cs.-szt.-mártoni Hozó Fer.
1734—38	"	csik-somlyói Farkas Mih.
1739—45	cs.-szt.-mihályi Sándor Péter	Pálfi István
1749	cs.-szt.-simoni Endes Miklós	csiksomlyói Márkos Péter
1750	"	Sántha András
1751—60	"	szt.-imrei Györfi István
1761	nagy-ajtai Cserei Elek	cs.-szt.-léleki Bocskor János
1763—66	"	Csomortáni Ferencz
1767	"	madéfalvi Zöld János
1769	szt.-mihályi Sándor László	cs.-delnei Bocskor Elek
1772	"	madéfalvi Zöld János
1777	"	cs.-somlyói Salamon Imre
1782	"	szt.-simoni Péterfi József
1783	"	cs.-szt.-léleki Veress Mih.

Az utolsó provizor Sándor Mihály 1785-ben hunyt el, mely évben II. József rendeletére a seminarium javai elárvereztettek.

Habár az alapítvány első sorban a rokonok- és kijelölt falvak tanulóinak volt szánva, azért más tanulók is nagy számmal laktak a seminariumba és pedig néha 40, néha 50 sőt 60-ra is emelkedett számuk; így 1768-ban daczára az általános éhségnek és az élelmiszerek páratlan drágaságának 67 növendéke volt a finöveldének, kik ugyan az alapítvány előnyeit is élvezték, de jórészt alamizsnából tengették életüket.

A gymnasium történetében említve volt, hogy Bors Mihályné született zsongódi Mikó Judit ígéretét vette Lukács Mihály, miszerint a gymnasium rhetorika tanára költségeit fedezni fogja, de ezt nem váltotta be. Ugyanezen matrona, midőn a szerzetesek sürgették férjét, mint administratort a finöveldei szükségletek fedezésére és a férj vonakodott: figyelmeztette férjét kötelességének teljesítésére, s midőn látta, hogy célt nem ér, 100 drb. aranyat akart adni a saját vagyonából a finöveldének, mit a férj erőszakosan kicsavart kezéből. A jó lelkű nő ígerte még, hogy a Lukács Mihálylyal kötött szerződés szerinti 500 frtot kiegészíti 1000 frtra. Azonban a férj fukarsága miatt ezt sem lehetett megkapni. Mikor Bors Mihály a provisorságot átadta utódjának (1738) Sándor Péternek, ez kérdőre vonta a 100 arany hagyományról, mire ő azt felelte, hogy kikölesönözte, de hogy mikor? kinek? erre nem tudott felelni. Bors Mihály a neje által hagyott 500 frtról oly adós levelekkel számolt el, melyekből az erélyes Sándor Péter administrator is csak

39 frtot tudott felhajtani. A többi rész szolgált, úgy látszik, alapjául azon hagyatéknak, melynél az adósok egy része tartozását tagadta, más része azt állította, hogy munkában vagy pénzben törlesztette, s mely hagyatéknak neje halála után (1832.) Bors Mihály testamentuma címén szerepelt; ez összeg 1749-ben 215 frt 32 krral van bevezetve a számadásokba. Ezen éven túl már nincs említés téve az alapról, melynek pedig mint állandó tőkének kellett volna gyümölcsözni a seminarium számára.

Lukács Mihály kezdeményezését többen folytatták e században a semináriumnak tett nemes alapításokkal. Ilyenek voltak: Mezei Gergely 1736-ban, Borbély András 1739-ben, Józsa György 1765-ben, Biró Antal 1798-ban, Kászoni István 1798-ban, Keresztes János 1799-ben, kiknek nemes adományairól a többi alapítványok sorában külön fogunk megemlékezni.

A seminárium ügyei e század végéig szépen fejlődtek. A seminárium gazdálkodást is folytatván, felemlíthetünk néhány ekonomiai beruházást és javítást, minők: 1741-ben Potyó Venantius [regens a közuti folyosót és a seminárium kertjeit, nem a finövelde jövedelméből, hanem közadakozásból diszesebben kijavítja és sajnálja, hogy báró Apor Péter, kinek szomszédos telke mellett igen gyarló és paraszt kerítés van, a maga részéről ugyanezt nem tette; 1743-ban Ambrus Jucundian deszkával befödette a sütőt; 1744-ben Keresztes Vazul regens egy új istállót építtetett s a másikat újra födette; 1750-ben a seminárium udvarán új csürt építtetett Bocskor Paulin; 1758-ban Sánta Péter regens a gabonást zszindelylyel újra födette, 1760-ban kutat ásátott; 1761-ben a semináriumban új asztalok és padok szereztettek be stb.

A semináriumot biztos fejlődésében és áldásthozó működésében találta II. Józsefnek a seminárium felosztására kiadott absolutisztikus intézkedése. Ő ugyanis azon elvből indulva ki, hogy a fölség kötelessége az ország tanügyéről bármely forrásból meritett költséggel gondoskodni, ugyazért nem szükség, hogy minden iskolának külön alapja legyen, elrendelte, hogy a Jézuita vagyon és minden más tanulmányi alap a magyar udvari kamara pénztárába beszolgáltassék. E végből intézkedett (1781), hogy bármely ingó és ingatlan vagyon vagy annak passivái, a czélok, melyekre szolgáltak és a rendszeresített kiadások leltárba véve felterjesztessenek. Ezen rendelet nem érintette most még a somlyói finöveldét.

Az így alkotott tanulmányi alap mintájára szándékozott az összes finöveldek vagyonából egy közös ösztöndíjalapot teremteni, melyből azután egységes terv szerint nyerjék az ösztöndíjasok illetékeiket. Ezen terv végrehajtására elrendeli (1784), hogy a tanuló ifjuságot illető valamennyi kegyes alapítvány a megküldött minta szerinti rovatos kimutatásba bevezetve terjesztessék fel sürgösen, annál is ikább, mert a késlekedők szigoruan fognak bünhödni.

Az erdélyi gubernium 1785. február 24-én oly értelmű rendelet másolatát küldi Sándor László kerületi főispánnak, mely szerint

„tekintve, hogy a finöveldek eltörlése által sok ház üresen marad, nehogy azon épületek és jóságok, melyeket a finöveldek és semináriumok, mint alapítványi javadalmakat és szerzeményeket birnak, az ifjuság kibocsátása folytán használhatlanokká váljanak: pénz értékre fognak változtatni: miért is meghagyatik, hogy az udvarhelyi és csik-somlyói semináriumokhoz tartozó épületeket, melyekben az ifjuság neveltetik, az azokban található butorokat, nem különben más az említett alapítványi házakhoz tartozó egyéb épületeket, mint szinte veteményes és mulató kerteket, szántókat kaszálókat és malmokat szóval a nevezett finöveldekhez és semináriumokhoz, sőt magához a tanuló ifjusághoz tartozó mindennemű ingó- és ingatlanjavakat saját kerületéből kiküldendő 2 biztos és más szakértők jelenlétében irasson össze és becsültessen meg; a leltárt és becsülelet pedig legtovább márczius végéig okvetlenül terjessze be. Erről az iskola igazgatókhoz is egyidejűleg hason értelmű rendelet küldetett, a finöveldek és semináriumokhoz tartozó összes vagyoni állapotnak a kiküldendő biztosok előtt való lelkiismeretes bevallása czéljából.“

Ezen főkörmányszéki rendeletet Sándor László, kerületi főispán, Székely Udvarhelyt 1885 márczius 21-ről keltezett azon kisérő levele mellett küldi meg Bándi Ferencz csik somlyói zárda főnök atyának és az ottani iskolák praefectusának „míserint a csiksomlyói semináriumhoz összeíró biztosokul madéfalvi Zöld János segédszolgabíró és palfalvi Biró Imre járási becslobiztost azon utasítással küldötte ki, hogy a közegyetértséssel megállapítandó napon a hely színén megjelenvén, előbb a semináriumhoz tartozó épületeket, azután a belső udvart a kertekkel malommal és egyéb tartozandóságokkal együtt összeírván, miután a semináriumnak külső szántói és kaszálói tulajdonjoggal nincsenek, a tulajdonosoknak kijelölésével és annak, hogy mily összeg mellett birtokoltatnak, állítsanak hiteles leltárt össze. Az alapítványi összeget is az illető fél, úgy a mint van, a kamathátralékkal együtt a biztosok előtt számolja be, hogy szükség esetében a kir. Főkörmányszékhez beterjeszthető legyen. Ő maga, ámbár erre nézve is rendelete van, ezen összeírásra nem jelenhetik meg: miért is az iskolai praefectus a finöveldei régens Atyával együtt az összeírást aképen eszközöljék, hogy annak lehető tárgyai közül semmit el ne titkoljanak vagy ki ne maradjon.“

Az eladással nem nagyon siettek, mi kitünik onnan, hogy augusztus 4-én a következő rendeletet küldi a főkörmányszék Bándi Ferencz zárdafőnök és praefectusnak:

„Mivel Ő Felsége kegyelmesen figyelmére méltatta, miszerint a nevelőházi alapítványok a kamatozásra kiadás által részint sokfelé el vannak szórva, részint az évi kamatok eddigelé nagyon hanyagul vannak beszolgáltatva: ez oknál fogva Ő Felsége idei május 17-ről kiadott kegyes Rescriptumával kegyelmesen úgy rendelkezni méltóztatott, hogy az érintett nevelőházi alapítvány-tőke pénzek az adósoktól mentől előbb gyűjtessenek be.

Ezen kegyes kir. rendelet értelmében s ennek teljesezésbe menetele iránt ezen kir. főkormányzék meghagyja uraságotoknak, hogy minden nevelőházi alapítvány-tőke pénzeket illetőleg: az adósokat, kiknél e tőkepénzek kiadvák, értesítsék és szólítsák fel, hogy az általuk kivett tőkéknek hátralékban levő kamatait a nevelőházak illető előljáróihoz legkésőbbi időre akkorra, midőn a nevelőházak fekvő és felkelhető javai elárvereztetni fognak, haladék nélkül fizessék be, — mit ha nem tennének, a tőkepénzek is tőlük törvényes felhajtás által fognak felvétetni.

Jövedőre nézve pedig az évenként fizetendő kamatra vonatkozólag ahhoz tartsák magukat, hogy az 5°/_o-os kamatot két részben: egyiket ápril végével, másikat pedig októberével — folyó évi november elejétől kezdve minden katonai évben a nagyszabeni kamarai pénztárba mulhatatlanul fizessék be.

Azon adósok, kiknek tartozása 100 frton alól van, a náluk lévő tőkepénzt is az illető nevelőházi előljáróságnak a kitűzött időre úgy fizessék be, hogy nemfizetés esetében a törvényes felvétel költségei is rajtuk fognak felvétetni.

Továbbá a nevelőházak javainak elárvereztetésére jövő hó 20-ika tüzetik ki, mi uraságotoknak jelen rendelet vételekor oly utasítással adatik tudtokra, hogy illető vidékükben a kitűzött időre kiküldendő biztosok által végrehajtandó árverezési hirdetést úgy eszközölgjék s tegyék közzé, miszerént azok, kik a nevelőházaknak — convictus, seminarium — ingó és ingatlan javait árverés útján szándékoznak megvenni, a kijelölt helyen és időben korán megjelenhessenek.

Kelt Nagy-Szebenben, Erdély nagyfejedelemsége főkormányzékétől augusztus 4-én 1785.“

Az árverésről csak annyit találunk feljegyezve, hogy „II. József császár rendeletének erejénél fogva a csiksomlyói seminárium sokaknak siránkozása mellett és a nevelésügy nagy kárával eltöröltetvén, árverés közbejöttével, Kovács Mátyás helybeli suszternek adatott el.“ Az árverésből 235 frt 59¹/₂ kr jött be.

A mi pedig a pénzben fekvő alapítványokat illeti, következők vannak feljegyezve:

„Csik-Szentléleki t. Veress Mihály uram, mint a csiksomlyói Se-

minariumnak mostani fungens Vice-Curatora maga számadása alatt való kapitalis és interes pénzből in variis monetarum Speciebus készpénzül transponált a T. P. Gvárdián jelenlétében arra denominált Comissariusoknak azon species szerint, mely alább megjegyztetik:

	H. frt	dr		H. f	dr	
Arany nro I.	5	20	"27a 8-bris dicti anni ujabban adott be:			
Tallér nro 7.	8	40				
20 Xfr.	270	80		Tallér, 20 és Xfr.	65	20
10 Xfr.	23	60		Peták	77	20
Máriás	118	32		Máriás	21	08
Peták	49	70		Garas	18	—
Garas	71	64		Xfr.	19	10
Poltra, Gresli	30	24		Poltra és Gersli	13	74
Xfr.	22	08				
Summa;	599	98		Summa:	214	32

Melyeket ezennel recognoskálók

Madéf. **Zöld János** m. k.^a
v. szolgabíró.

A befolyt összeg a bécsi általános hitelbanknál helyezettett el.

Ha már most az árverési s a most irt két rendbeli átadott összeget, melyek ekkor a kir. kinstárba befolytak, összehasonlítjuk az eddig tett Lukács-, Bors-, Mezei-, Borbély- és Józsa féle alapítványok összegével, minden tévedés nélkül következtethetjük, hogy a seminárium összes vagyona nem lett átszolgáltatva, hanem egy részének a szerzet birtokában kellett maradnia tulajdonjog czimén. Ez annál bizonyosabb, mert pl. 1780-ban a kamatbevétel 527 m. frt 51 dr volt, minek az átadott összegnél nagyobb tőke felel meg, főleg, ha tekintetbe vesszük, hogy az eladott seminárium-ház gyümölcsöző tőkének nem vehető. Sajnos, hogy sem az árverési jegyzőkönyv, sem az azon időből felterjesztett leltár nem áll rendelkezésre.

Már 1786. január 23-án beköveteli a gubernium azoknak nevét, kik alapítványt élveznek, valamint a többi tanulók neveit, előhaladásáról és származásáról a kimutatást, valamint az iskola megjelölését, honnan esetleg a tanuló jött; azonban az 1786-ban alapítványt nyert tanulók névsorában nem találom a csiksomlyói gymnasiumi tanulók nevét.

II. József az 1786. ápril 12-én az ösztöndíjak elnyerésére vonatkozólag kiadott szabályokat felújítva, a következőkben értesíti még a szülőket és ifjuságot.

1. A közös étkezés rendszere és finöveldei lakás eltörülttven (1784. aug 28.), az így befolyt összeg ösztöndíjakra fordittatik, mely ösztön-

díjak az 1785. ápril 27-én kelt legfelsőbb elhatározás szerint Erdélyre nézve következő három osztályban állapítatnak meg: az 1. 120 frt, a 2. 80 frt, a 3. 60 frt évenként.

(Itt megjegyzem, hogy Magyarországon következő három osztály volt megállapítva: 1. oszt. 260 frt, 2. 200 frt, 3. 160 frt, részben 153 frt 9 kr.)

2. Az 1786. február 15-iki rendelet szerint is a társadalom érdekében van, hogy a tehetségesebbek segélyeztessenek s ösztöndíjat csakis a minden tárgyból első rendű tanulók kapjanak; kivételnek azok, kik névrokonok, vagy születési joggal bírnak, ezek másodrendű bizonyítvánnyal is felvehetőek, de csak az esetben, ha hasonló jogosultsággal első rendű tanuló nincs.

Az első osztályu ösztöndíjra azok vehetőek fel, kik kitüntetéssel első rendűek, hol a szülők szegénységére és érdemeire is tekintet legyen. A rossz magaviseletűek az ösztöndíjból kizáratnak.

Az ösztöndíjra való ajánlásnál czél legyen, hogy az ifjuság nagyobb előhaladásra ösztönöztessék.

3. Mindkét félév végén nyilvános vizsga legyen, év elején minden ösztöndíjas megjelenjen és év végéig úgy az ösztöndíjas, mint az ösztöndíj nélkül tanuló ifju az ösztöndíj elvesztése illetve az iskolából való kizárás terhe alatt jelen legyen. Ki nyilvános vizsgán szorgalmának és előhaladásának kiváló jelét nem adta, figyelmeztetni kell, hogy ösztöndíját elveszti, s ha jövő vizsgáig nem javul, fosztassék meg attól. Ez áll a családi alapítványokról is.

4. Az ösztöndíjak évnegyedenként, azaz november, február, május, és augusztus elején a kincstárból, hová az összes alapítványok befolyznak a szülők vagy gyámok által aláírt nyugtákra és az illetékes tanár által aláírt bizonyítvány mellett, mely igazolja, hogy az ifju az iskolát látogatja, minden levonás nélkül fizettetnek ki. Az ut és idő kimérése tekintetéből intézkedés fog történni, hogy a tanuló ifjuság ösztöndíját a legközelebbi harminczad, vagy sóhivatalnál is felvehesse.

Az ösztöndíjakra vonatkozólag eddig kiadott rendeletek pótlására még egy új német és magyar hasábos nyomatott rendeletet küld a regenshez a gubernium, hogy ezt a tanárok és tanulóknak félévenként kihirdesse:

„8692. L. 509. 1788. Az Iskolai Stipendiumok ki-osztása iránt az eddig ki-adott parantsolatokhoz, ebben az esztendőben Kis-Aszszony-havának 20-dik Napján költ Királyi rendelés szerént, mindnyájok tudtára, 's igazgatására még a' következő Rendtartások ragasztatnak.

1.) Hogy tsalhatatlanul tudva légyen, mely Iffiak a' Stipendiumra legméltóbbak légyenek, az Iskolai Elöl-járóknak 's tanítóknak ismét igen szorossan, 's magok veszedelme alatt parantsolta-

tik, a' fél-esztendei exameneket az 7-dik Septemb. 1784-ben költ, 's nyomtatásban ki-adatott Rendelés szerént tartásák, és a' Calculust az Iffiak elmebeli tehetségekről 's szorgalmatosságokról mint a fél-esztendei lajstromban, mint pedig a' bizonyság levelekben egyenesen meg-határozva és tsak az első, 2-dik vagy 3-dik Classisnak fel-jedzésével tegyék-ki, minden más tóldalék nélkül, hanem, ha valaki meg-érdemli, az első Classis mellett, cum nota eminentiae.

2.) A' hol egy egész iskolai Classisnak tsak egy tanítója vagyon, tartozik a' calculusban mint a fél-esztendei lajstromban, mint a bizonyság levelekben fel-tenni, ha az Iffiu minden matériából érdemelte-e az első classist? vagy tsak némelyekből? és mellyekből? a' hol pedig egy classisnak több Professora vagyon, mint a' felső Iskolákban szokás, ottan nem kell minden Professornak különös lajstromot írni, hanem mindenik ugyan abban az egy lajstromban, vagy bizonyság levélben írja-bé a calculust a' maga matériájából, hogy így mint az átallátása minden tanuló tulajdonságának könnyebbíttessék, mint pedig a haszontalan irogatás el-távoztassék.

3.) A' lajstromokat, 's bizonyság leveleket tartoznak mint az Elöl-járók, mint a' Tanítók magok neveiknek alája írásával megerősíteni. A' bizonyság levelek tsak egy résznek kéz írásával ezután mint erőtlenek bé-nem vétetnek.

4. Jóllehet egy Tanulónak sem adatik Stipendium, a' ki minden matériából az első classist meg-nem érdemli, és jó erköltsü; mind azon által némely magános Fundatiókra, mellyekre bizonyos Familiáknak, vagy helységeknek hatalmok vagyon, Iffiakot ajánlani, második classisban lévő Iffiakot-is lehet ajánlani; de tsak akkor, midőn ugyan azon rokonságból, vagy helységből más tanuló nintsen, a' ki az első classist érdemelte volna; melyet az ajánlásokban nyilván, és hitelesen ki kell tenni. Melly Familiáknak, 's helységeknek pedig, és hány tanulóra légyen hatalmok, hogy a Fundátióra elő állithassanak, annak idejében ki fog hirdettetni.

5.) Különös bizonyság levelek a' kérőknek tsak a fél-esztendei examenek után adathatnak, mellyeknek mindenkor az Iffiuknak az examenen meg-mutatott maga viseletéről kell szólaniok. Ha pedig valamely Iffiuak tsak az utolsó examen után adatik bizonyság levél, ebben az Iffiuak mind a' két examenen, és az egész esztendőben meg-mutatott maga viseletéről kell bizonyásgnak lenni. Ezen tulajdonságok nélkül a' bizonyság levelek, mint erőtlenek, nem fognak bé-vétetni.

6.) A' nemzeti (Normális) Fő-Iskolákból ezután más tanuló Stipendiumot nem nyerhet, hanem a' ki a' második classist elvégezte. Ugyan azért a bizonyság levelekben fel-kell tenni, mellyik iskolai classisban jár a' tanuló. Közönségesen pedig senkit a' Diák

Iskolákba bé-venni nem szabad, a' ki a' harmadik classist a Normalisban el-nem végezte.

7.) A' Stipendiumért könyörgő Instántiák ezután a' Guberniumnál más időben nem fognak bé-véetni, hanem csak az iskolai esztendőnek vége után, az az 15-dik Juliustól fogva, ugyan Juliusnak utolsó napjáig: és az exhibitorum protocollumban-is megfilitatik az efféle könyörgő leveleknek más időben-való bévétele.

8.) Olyan Instántiák sem fognak bé-véetni, melyek mellett különös, a' fellyebb meg-jedzett tulajdonságokkal el-készült bizony-ság levelek nem fognak lenni. Következendő képpen az instántiák mellé ragasztandó bizony-ság leveleknek vagy mind a' két examen-ről külön, vagy az utolsó examenről ugy kell szólaniok, hogy ebben az első examenről-is, és az egész esztendőről bizony-ság tétessék.

9.) Az olyan Stipendistákról, a' kik betegség által az előmenetelben akadályoztattak, a' fél-esztendei lajstromokkal együtt az Orvosnak bizony-sága-is e' felől küldtessék-bé, ne hogy ez iránt új tudósítást kellyen kérni, és szükségtelen irogatást okozni.

10.) A' Stipendistákról, a' kik a' Guberniumtól ki-adatott esztendei nyomtatott lajstromban ugyan feltaláltatnak; de vagy az Iskolában éppen meg-nem jelennek, vagy aztat esztendőt által el-hagyják, vagy változtatták; szükséges a' fél-esztendei lajstrommal tudósítást tenni. Közönségesen pedig a' lajstromokat az examenek után mindjárt, és az Iskolai esztendőnek eleje után minél hamarébb bé-küldeni; másképpen a' Stipendiumok dolga az Iffiuságnak kárával hátráltatik. Az Iskolák Elöl-járói tartoznak, ha némely Iffiak jelen nem vólnának, a' Stipendiumot ki-fizető Tisztnek-is késedelem nélkül meg-jelenteni, ne hogy talán a' Stipendium illeték-telenül ki-vétessek; sőt az Iffiak quietantiát-is tartoznak az Iskolai Elő-járók magok kezek irásával meg-erősíteni, és ez által a' fizető Tiszteket biztossá tenni, hogy az Iffiu Iskolában vagyon.

11.) Az olyan Stipendisták, a' kik az első examenben minden matériából az első classist meg-nem érdemlették, mingyárást intesenek meg és hogy meg-intettek a' fél-esztendei lajstromban tétessék-ki.

Ha az ilyen tanulók a' második examenkor nem minden matériából az első classist érdemlik, a' Stipendiumot minden engedelem nélkül el-vesztik. Ha pedig az utolsó examenben minden matériából az első classist érdemlik, cum nota eminentiæ, meg-tartyák ugyan a' Stipendiumot; de nagyobb Stipendiumra nem léphetnek; ha az utolsó examenben minden matériából ugyan az első classist meg-érdemelték; de nem cum nota eminentiæ, akkor a' nagyobb Stipendiumról kisebbre fognak le-tétetni, ha csak már nem a' leg-alsó rendben vannak, a' honnan senki alább nem eshetik.

12.) Ellenben a' Stipendisták, a' kik az utolsó examenben

nem minden materiából az első classist érdemlik, ha szinte az elsőben megérdemlették is, elvesztik a Stipendiumot minden kegyelem nélkül, akár mely rendbéli Stipendiummal birtanak; mert itten se alább szállásnak, se intéseknek helye nintsen, és minél jobb volt az előbbeni ügyekezet, annál méltóbbnak mutattya ugyan ez a büntetésre a' reá következőt túnyaságot.

Ezen Rendeléseket a' Vármegyék Tisztei a Szülőknek igazgatására rend szerint hirdessék-ki Az Iskolák Elöl-járói, 's Tanítói pedig tartoznak ezeket nem csak magok tökéletesen megtartani, hanem az Iffiuságnak-is tudtára 's fenytésére minden fél-esztendő elein az Iskolákban megymagyarázni.

Az erdélyországi kir. Guberniumból.

Nagy-Szeben, 1788. oct 24.

Gróf Bánffy György,
gubernátor.

Gróf Mikos János,
titkár.

A gymnasium történetében már kifejtett sok irányu zaklatás folytán, 1785-ben 17-re apadt le a tanulók száma, a seminarium eltörlésének parancsa hozzájárulván az elnéptelenítési tényezőkhöz 1787-ben tanulója nem volt a gymnasiumnak. Szomorú korszaka az absolutismusnak mely a csiki székelyek legjobbainak áldozat-filléreiből a legnemesebb célra összehordott kincset kobozza el, s az elosztrákosító centralisaczió Molochjának egy nemzet culturáját dobja áldozatul!

Elvégre a gymnasium és seminarium ügyeiben megteremtett bürokratizmus (a mostaninak méltó elődje) az üres gymnasiumhoz egymásután küldött rendeleteinek egyikében értesithette a régenst, hogy a csiksomlyói gymnasiumból ösztöndíjat kaptak: Bialis László II évi grammatista, 80 rh. frtot, Benő Antal I gramm. oszt., valami Piringer József III. gramm. és Benő Antal I. humanior osztályu tanulók, 60—60 rh. frtot. Ezen 4 ösztöndíjassal együtt tanév végén a gymnasium tanulóinak száma 9 volt (1788)! Ennyire súlyosztatott az iskola, melynek seminariuma is egykor 60-nál több tanuló látott el ingyen.

II. József erőszakos intézkedései ellen sorra szólaltak fel a vármegyék, előbb feliratban, később követek által. Erdély nemessége is 1787. szeptemberében feliratot intézett a Felsőghöz nehézményeit 13 pontba foglalva. A 9-dik pont az iskolákról és alapítványokról szól, mely kellő világításba helyezi a nemzet akkori felfogását a Felsőggel szemben az iskoláról.

„Minden jól rendezett államban — így szól a felirat — az ifjuság jónevelése, mely az ész és erkölcs mivélésében áll, kiváló figyelemre érdemes; azért az ifjuság igazi érdekében igen bölcsen gondoskodtak volt apáink, hogy az ifjuság a nevelőházakban (seminariumokban), melyeket az ifjuság nevelése és a haza körül érdekemet szerzett némely hazafiak áhitatos áldozatkészsége bőkezű

alapítványokkal gazdagított, kevesebb költséggel és nagyobb számmal láttasék el és az előjárók éber felügyete alatt együttesen, mint a haza reménye neveltessék föl. Most azonban a szomoru tapasztalás kényszerít bevallanunk, hogy a mióta Felsőged jónak látta az ilyen nevelőházakat, vagy is finöveldéket és seminariumokat eltörölni és az ifjúságot, mely éretlen koránál fogva is hajlandóbb minden rosznak követésére, azon nevelőházban fennállott szigorubb fegyelem alól felmenteni: azóta ezen ifjúság az erkölcsökben sülyedni és tanulmányaiban is szerfelett hanyatlani kezdett. És nem is csoda, ha a mosolygó szabadság, a tánczok és színjátékok szabad gyakorlása és általában a korlátlan szabadság, mely sokaknál a kézi ösztöndíjak nagy részét fölemészti és azt okozza, hogy az illetők magokat élelmezni nem tudván, az iskolát időközben elhagyják, az ifjakat feletébb elragadja: mivel nincs, aki őket igazgassa, a tévelygőket jó utra terelje és a kicsapongókat megfenyítse.

„A fels. kir. Főkormányzékhez minden tanév végével felküldetni szokott semestralis jelentések eléggé mutatják, hogy a tanulók száma évről-évre apad és az előző éveknél sokkal alantabb áll, ugyanannyira, hogy jós tehetség nélkül is előre lehet látni, miszerint ugy az egyházi, mint a polgári társadalom már a közeli jövőben nélkülözni lesz kénytelen a hivatalra alkalmas egyéniségeket. Ezen bajnak két okát látjuk; egyik az, hogy Felsőged rendeletei értelmében az ösztöndíjat csak azon ifjak közt osztják ki, kik elsőfoku érdemjegyet nyertek; minden tekintet nélkül az ifjak állapotjára és származására. Innen megtörténik, hogy különben érdemes honpolgárok fiai, kik ugyan esetleg gyöngébb elmebeli tehetséggel bírnak, de megfelelő szorgalom mellett a hazának derék polgáraivá lennének, az ösztöndíj segedelmétől elejtetnek, ez által az iskolák gyakorlásától eltiltatnak; ellenben az alapítványok jótéteményében igen gyakran alsóbb származású és a mi nemzetünköt idegen ifjak részesíttetnek, ellenére az alapítók szent szándékának, mely azon alapítványokat helyekhez és bizonyos családokhoz köti. Másik oka a tanuló ifjúság száma esökkenésének pedig az, hogy a határőrző katonasághoz tartozó székegy ifjakat, kik máskülönb a tanintézeteket elszokták lepni s kitünő tehetséggel és szorgalommal egyebeket rendesen felülmulnak, Ő Felsőgeszándéka és határozott rendeletei daczára az ezredparancsnokságok az iskolák gyakorlásától távol tartják.

„Azon következményekről sem hallgathatunk itt, melyek a neveldek eltörléséből és az alapítványoknak ösztöndíjakká történt átalakításából a közjóra háramlanak. Midőn ugyanis azt rendelik, hogy az ösztöndíjalaphoz tartozó tőkék, mint szintén azok is, melyek a vallási, tanulmányi és elemi iskolai alapot illetik, a kincs-

tárba beadassanak és a nyilvános pénzüzeteknél helyzetesenek el: kettős kár háramlik ebből az érdekeltekre; és pedig az, hogy eltekintve attól, miszerint az ily befizetés sok zaklatásával és hátrányával jár azoknak, a kiknél a tőkék elhelyezve valának, ily módon a készpénznek igen tekintélyes mennyisége egyszerre kivonatik a mindennapi forgalomból, ki a manapság inkább, mint valaha szükségben szenvedő hazából is. Másik nagy károsodás pedig az, hogy a tőkék, melyek magánosoknál elhelyezve eddig 5%-os kamatot jövedelmeztek; a nyilvános alapokban csak $3\frac{1}{2}\%$ -ot fognak hozni; úgy, hogy az alapítványi összeg ez által csaknem $\frac{1}{3}$ -dal bukik és kisebb számú tanulónak válhatik segedelmére, mint az alapítók vallásos szándékkal akarták.

„A mi különösen a katolikus iskolákat és alapítványokat illeti: még károsabbak azon következmények, melyek részint az alapítványi pénzeknek minden vallás-különbség nélkül a nyilvános pénztárakba rendelt elhelyezése és így azoknak az alapítók szándéka ellen is könnyen idegen célokra lehető fordítása által, részint a tanulmányok szándékolt egyformásítása által reánk várnak, s a melyeket Felsőged előtt úgy az illető vallások szentszékei, mint az itteni tanulmányi bizottság a fels. kir. Főkormányzék útján alázatosan fölfejtett.

„Az előbb felhozott és a kihelyezve lévő alapítványi tőkék felmondásából és a nyilvános alapokban való elhelyezéséből merített és a tapasztalás által támogatott érvekhez járul az is, hogy azok, kik szent buzgalommal vezetettve alapítványokat szándékoznak tenni, látván a sokféle változásokat, illetén jámbor szándékaikkal felhagynak; azok, kik még életükben az általok tett alapítványok ily változandóságát tapasztalják, alapítványaikat már vissza is kezdik huzni.

„Az iskolákat illetőleg még megjegyezzük, hogy az iskolák ügye a vallások elveihez és azok benső szervezetéhez volt őseink által alkalmazva és mérve; miért is ezek között oly szoros az összefüggés, hogy azokat kár nélkül lehetetlennek látszik elszakítani.

„Ezt világosan beigazolták az illető egyházi hatóságok fennebb érintett és Felsőged magas színe elébe juttatott felterjesztései — melyekre mi is támaszkodván, alázatosan kérjük Felsőgedet, miszerint minket a tanrendszer tervezett egyformásításától kegyesen megmenteni és alapítványainknak az alapítók szándéka szerinti háboríthatlan használatában annál kegyelmesebben megtartani méltóztassék, minél inkább biztosítva kell magunkat éreznünk a Leopold féle oklevél I. Czikkelye értelmében arra nézve, hogy a bevett vallások templomai, iskolái, lelkészégei és egyházi személyzete ügyében semmi változtatásnak sem leszünk kitéve.“

Az utóljára a magával is meghasonlott II. Józsefnek, ki élete végén visszavonta sérelmes intézkedéseit, halála után a kísérletek megkezdődtek a seminarium visszaállítása ügyében. Hogy mily buzgóságot fejtett ki ez ügyben az akkori regens Bándi Ferencz, kitűnik a többszöri sürgetéseire adott válaszokból. Már 1790. máj. 22-án következő leiratot kapja:

„Miután a dolgok és idő körülményei a tanuló ifjúság ellátására szánt seminariumok visszaállítását kívánják és e célból ugy maga az épületek visszaszerzése, mind pedig a felszerelésről való gondoskodás jelentékeny költség felvételét igénylik, megrendeli a gubernium, hogy pontos költségvetést készítsen arról, hogy a mondott célra mekkora kiadás látszik szükségesnek és így meglehessen itélni, valyon a visszaállítás a jövő tanév elejére lehetséges-e, vagy pedig még egy évig halasztassék.“

Ezt követi csakhamar (szept. 25.) egy másik leirat:

„Ő felsége aug. 19-éről kegyes volt megengedni a közelebbi években legfelsőbb rendelettel eladott és a seminariumhoz tartozó kertek és épületes telkeknek visszaállítását azon utasítással, hogy miután a nyilvános alap, melynél az ilyes alkalmatosságok ára gyümölcsözésre elhelyeztetett, jelen körülmények közt azon átvett összegnek egyszerre való visszafizetésével nem terhelhető meg, azon vevők, kik az épületeket, vagy kerteket önkényt hajlandók visszaengedni, amaz összeg lefizetéséről és az időközben tett javítások kártalanításáról akkép biztosittassanak, hogy az őket megillető összeg a növeldei alapnak visszatérítéséből nyert pénzből ki fog fizettetni, addig is azonban a kamatot élvezni fogják.

Ha pedig a seminarium régibb tulajdonát a jelenlegi birtokos visszaadni nem akarná, kegyeskedett ő Felsége megengedni, hogy a seminarium használatára, a mennyiben szükséges, a régihez hasonló birtok vásároltassék, azon feltétellel, hogy az ily módon megszerzett birtok ára az eladottnak árát fölül ne haladja; az újonnan megvásárlandó kertek és birtokok ára a méltányos visszaszolgáltatás szempontjából is az illető seminarium alapjából fizetendő ki, melyhez a régebb eladott birtokok ára csatoltatott volt; ezen vásárlásokról biztosítás céljából csupán ideiglenes szerződés állítandó ki, melyet legfelsőbb jóváhagyás végett fel kell terjeszteni.

Hogy ő Felségének kegyes szándéka egészen teljesíthető legyen és maga az ügy a birtokok megvásárlóival annál könnyebben elintézhető legyen, ő Felségének akarata azon megjegyzéssel adatik tudomásul, miszerint közölje, hogy a gazdasághoz s a nyári szórakozáshoz mily kertek és birtokok visszavásárlása szükséges?“

Az ifjuság ellátására szükséges birtokok visszavásárlása el volt tehát határozva, azonban az erre szükséges összegre az alapok pénze kevés volt, úgy, hogy módozatról kellett gondoskodni, miképen lehetne a az alapok hiányán segíteni.

Ezen hiányt különösen az okozta, hogy — miként az október 8-án kiadott rendelet panaszolja — az alapok adószai tartozásai törlesztésére semmi módon sem voltak rá kényszeríthetők, habár ők maguk is gyermekeiket az alapítványok jótéteményeinek élvezetében óhajtották juttatni. Ugyanazért szükségesnek látszott, jövő iskolai évre azon tanulókat alapítványaik élvezetében meghagyni, kik a fennálló szabályok értelmében tanulmány és erkölcs tekintetében erre magukat érdemeseknek tanusították, azon helyre pedig, kik alapítványaikat elvesztik, újak nem vehetők fel, hogy a seminarium helyreállítására szükséges összeg így megtakaríttassék. E végett meg is küldi a gubernium a jövő évi ösztöndíjasok névsorát. Tanév elején pedig köteles az igazgató az iskolánál jelentkezett ösztöndíjasok, — továbbá tanárok — és kateketák névsorát felterjeszteni, hogy az illeték kiutalható legyen.

Még ugyanazon évben (1790.) határozott alakot öltének a visszavásárlások iránti alkudozások. Deczember 1-én felszöllittatik „A csik-somlyói iskolák előjárója Bándi Ferencz“ (ezen időszakból ez az egyetlen magyarnyelvű leirat), hogy:

„A somlyói seminarium majorja és malma iránt megparancsoltatott a mai napon a Nemes Szék Tisztségének, hogy azoknak vevőit jó móddal a visszaadásra birni igyekezzék, mivel ebben erőszakkal bánni nem lehet és őket egyszersmind bizonyosokká tegye, hogy a letett pénzek kamatja és a jobbitások ára, ha ilyenek vannak, meg fog téríttetni. Mely dolog kegyelmednek is ezenel tudtára adatik.“

A következő év elején a regens a dolgok állását feltárva, a visszavásárlást ismét megsürgeti, mire válaszul nyeri (máj. 7.) hogy a seminarium telke- és épületeire tett informatiókat vette a gubernium, minek folytán elhatározta a seminarium birtokának a hozzátartozókkal együttes visszaváltását a tanuló ifjuság és gazdasági személyzet használatára és pedig készpénzzel, vagy ennek megfelelő évi kamat fizetésével. A mi az előadónak ahoz tartás végett tudomására hozandó. Ugyancsak októberben azon választ nyeri, hogy: Uraságodnak f. é. nov. 5-dikén a seminarium és iskola állapotára vonatkozólag tett előterjesztésére az a válasz, hogy a mi a semirarium birtokának visszaváltását illeti, az intézkedések már folyamatban vannak, a mit tett idáig, az helybenhagyatik. Egyebekben értesíti a gubernium, hogy a lefolyt tanév vizsgálatairól a kimutatást a szék tisztviselői még nem küldték fel, miért is mai nap (1791. nov. 16.) nevezett tisztviselők megintettek.

Elvégre az 1791-ik év utolsó fele meghozta az örömet, hogy a

seminarium javai a kézdivásárhelyi eredetű, Csikvárdotfalván a régi seminariumi épületben lakó Kovács Mátyás czipésztől visszavásároltattak és P. Andrásí Rafael a P. Kádár Rochus regenssége, 1785. óta szünetelő seminariumi regensi állásra kineveztetett.

Tagadhatatlan, hogy Andrásí R. regensnek elismerésre méltó érdemei vannak a visszaállított finövelde ujjaszervezése körül, mindazonáltal kénytelen vagyok egy tévedést, mely a seminarium visszaszerzését neki tulajdonítja, kiigazítani. Ugyanis a seminarium történetének forrásául szolgáló „Ortus et Progressus Seminarii“ ez. kéziratos könyvbe utólagos bejegyzéssel a regensek sorrendjének megírója (1830-ból) Andrásí Rafael regens buzgalmának tulajdonítja a visszaszerzést. Ezen bejegyzést elfogadta az ezen tárgyról irt későbbi két író is, azonban a tényállás az, hogy 1785-től 1791-ig, a regensi állás szünetelése alatt ez ügyben regens nem correspondeálhatott, erre hivatott volt a gymnasium akkori igazgatója (praefectus); és csakugyan utólagosan az eddigi írók kezén meg nem fordult 7 drb okmányt találtam a seminarium szünetelése idejéből, (és e szám tetemesnek mondható, mert az akkori idők okmányainak nagy része elveszett, sőt azon írott könyvekből, melyek ez időviszonyokra kellő felvilágosítást adhatnának, a lapok ki vannak hasítva) melyek a visszaszerzésre vonatkozólag Bándi Ferencz praefectushoz vannak intézve, s melyek ez ügyben az ő hazafias buzgalmának működését tüntetik fel, de az Andrásí R. idevonatkozó ténykedéséről más feljegyzés nincs, mint csupán az ő kora után 40 évvel később történetutólagos beírás.

A finövelde visszaállítása utáni legközlelebbi állapotokra kellő világitást vet Andrásí Rafael regensnek a guberniumhoz intézett felterjesztése, melylyel a finöveldei bevételek és kiadásokról készített számadásait 1793-ban kíséri:

1.) számadásaimnak 1-ső lapján előfordul egy 20 frtnyi hátralék, minek az az oka, hogy az alapítólevél értelmében az igazgatónak évi járandósága 60 frtot tesz, de a két előző évre csupán 50 frt volt jóváhagyva.

A 2-dik laphoz. A finövelde visszaállítása alkalmából a mgos főkirálybíró, mint a kir. iskolák főigazgatója intézkedett, hogy az ifjuság helyesebb nevelése és éberebb felügyelete szempontjából az igazgató (a ki ezelőtt a zárdából gyakorolta a felügyeletet a finöveldére) épen ugy, mint más finöveldei igazgatók, a növendékekkel egy és ugyanazon földél alatt lakjék, minthogy számára az iskolák egyik üres szobája van lakhelyül kijelölve, mely főigazgatói intézkedés 1791. nov. 5-én a kir. Guberniumnak felterjesztetvén, általa 1791. megerősitetett. Ezen idő óta kint lakom a Gymnasium épületében, mit a kir. Guberniumnak becses emlékében juttatni gondoltam. A Gub. rendelete folytán kegyesen engedélyezett igazgatói járandóság az ellátásért a szerzetes háznak kiutalványoztatott — jöllehet e kis összeget ezelőtt a mai napig a finövelde

kapta — kérem intézkedni, hogy ezt a szerzetes ház a maga részére ne kívánja, mivel a lakásom és élelmem kint van, nehogy a szerzet ezen határozatból magának azt a jogot formálja, hogy engem vagy utódaimat zavarhasson, ép azért kegyeskedjék vagy lakhelyemet a finöveldeben állandósítani, vagy pedig a zárdába való visszatérést, ha így jónak véli, kegyelmesen elrendelni.

3-szor. Alázatosan könyörgök a kir. Guberniumhoz, hogy a szolgaszemélyzetre való általányt 100 frtra felemelni méltóztassék, hogy a hátralékot kifizethessem és a rongált háztetőt kijavíthassam; hasonlóképen kegyeskedjék a finöveldei belső kijavítására a múlt évi márcz. 23-án, a Nm. Guberniumhoz felterjesztett költségvetés szerint szükséges összeget kiutalványozni. Hogy ha erre valamely más alap nem léteznék, kérném legalább az ezen intézetet megillető s itt ott elhelyezett tőkének a beszüntetés időközére eső kamatait kiutalványozni azon czélból, hogy azok e czélra, ha esetleg befizetve nem volnának, behajtassanak.

A csiksomlyói seminárium évenként a parajdi sóaknából már a legrégibb idő óta elégséges mennyiségű sót kapott ingyen, mely azonban a finövelde eltörlésével megszűnt. A regens felkérte volt ugyan a parajdi sóhivatalt annak újbóli kiadására, de ez megtagadta. Ez okból P. András regens felül folyamodott a cs. kir. magas kincstári hivatalhoz, hogy tekintettel arra, miszerint a seminarium visszaállításával a királyi kegy is újra életbe lépett, a szükséges sómennyiség újból kiadassék. Ezen felülfolyamodásnak eredménye volt a só újból kiutalása, mely sójárdékot (6 mázsa) azután mai napig élvezzi a seminárium.

Ezentul a semináriumi ügyek menete inkább a tanulmányi előmenettel, alapítványok felvétele és általányok kiutalása körül forog.

A finövelde költségei 1793-ban a következők voltak: 10 alapítványos tanulóért egyenkint 30 rh. frt, szolgaszemélyzetnek 60 rh. frt, a regens eltartására 60 rh. frt; összesen 420 rh. frt.

A seminarium ügyei 10 év alatt annyira javultak, hogy az ösztöndíjalapból 1804—5. évre következő összegek lettek kiutalva:

5 Mária Theresia alapítványosért	150 rh. f.
4 Lukács-féle	120 "
2 Józsa — Mezei — Borbély	60 "
6 Biró-féle	180 "
5 Kászoni-féle	150 "
A regensnek	90 "
Fenntartási költség	60 "
Szolgaszemélyzetre	115 "
5 új Darvas-féle alapítványosért	150 "

Összesen: 1075 rh. frt.

Az alapítványos tanulókra vonatkozólag a gubernium azt határozza (1793.), hogy a kik közepszerű tehetség miatt másodrendű tanjegyet

kapnak, de kiváló szorgalmuk és jó erkölcsük miatt az alapítványon meghagyattak, azokat a regens nagyobb szorgalomra ösztönözze, a tanárok pedig mindenikre hajlamuknak megfelelő eszközökkel hatni iparkodjanak.

Nem kétséges ugyan, hogy a regenseket és tanárokat az alapítvány megtarthatása vagy kiosztása alapjául szolgáló informatiok adásánál semmi részrehajlás nem vezet, nehogy azonban valaki alapítványának élvezetétől elégséges ok nélkül elessék, a gubernium a tanároknak és regenseknek meghagyja, hogy az informatiok adásában gondosan vizsgálják meg, hogy azon alapítványosok érdekében és javára, kik a félévi vizsgákon másodrendűek lettek, nem harczol-e valami észszerű ok, mely miatt alapítványuk élvezetében jövőre is megtarthatók lennének, s ha igen, ezen okokat jelentsék be a guberniumnak.

Azon alkalomból, hogy a gymnasium és finöveldei évvégi jelentés — az igazgató Csikszék tisztsége utján juttatván a guberniumhoz — elkészett, figyelmeztetés jön a guberniumtól, (1794.) hogy jövőre az ily jelentést a vizsga után azonnal az igazgató közvetlen és nem a szék tisztsége utján küldje fel, kiknél az sokáig hever ok nélkül; egyuttal pedig a nemzeti iskola alapítványos növendékeiről is az illető tanítótól a jelentést bevéve, küldje fel.

A gymnasiumi igazgató ennek folytán felterjesztését a szék tisztsége kikerülésével küldötte fel, mit a szék nehezen vett és csakhamar a következő óvást emelte a gubernium előtt:

P. P.

Ugy esett értésére Székünknek, hogy a csik-somlyói iskolák tanítói, előljárói, a nélkül, hogy hozzánk vagy az idevaló tisztséghez jelentést tennének, a fundatiókra ifjakat szoktak a Felsőleges királyi Főigazgató Tanácshoz feladni és ajánlani, mely dolog miként legyen ellenünkre és megsértésünkre mi nekünk, világosabb, hogy sem kimagyarázzuk. Innen a Felsőleges királyi Főigazgató Tanácsot alázatosan kérjük, méltóztassék azon előljárókat kötelesek megtartására utasítani, s egyszersmind továbbra az olyan hírünk nélkül feladatott ifjakkal másoknak, a szokott módszerint beajánlottaknak helyét elfoglalni meg nem engedni. Mely kérés mellett mély tisztelettel vagyunk.

A Felsőleges királyi Főigazgató Tanácsnak

alázatos szolgálói

***Ns. két Csik, Gyergyó és
Kászonszékek Rendei.***

Költ Ns. két Csik, Gyergyó és Kászonszékek Rendei közönséges gyűléséből Cs.-Somlyón, sz. Mihály hava 9. Nap. 1794.

kiadta: ***Kovács Ferencz***
fő notár.

Mire a gubernium a másolatból ide igtatott választ adja:

Copia Decreti Gubernialis ddo 25. Jbris 794. sub Nro. 1031.

L. 384. ad Universitatem Sedis siculicalis Csik exarati.

Azon kérésekre kegyelmeteknek. ddo 9-a Jbrisa. c. mely mellett a csik-somlyói seminariumba kívánczozó ifjaknak ajánlását magoknak tartani akarják, ezennel válaszoltatik, hogy a fundatoroknak intézések szerint az e belí ajánlás a szék tisztségére nem bizatott és így a szoros igazság szerint ugyan semmi kötelesség nem láttatik, a kegyelmetek kívánságát egészen teljesíteni. De mivel igen dícséretes a rávigyázás, melyet a tisztség a nevelésre, mint a közönséges igazgatásnak igen fontos tárgyára fordít, ezen k. Főigazgató Tanács, a kegyelmetek ajánlását mindenkor igen örömmest befogja venni, ha olyan ifjakat fognak ajánlani, kik az előjáróktól, tanítóktól is primo Classis Calculust, mint erkölcsökre, mint tanulásukra nézve érdemlettek. Hogy pedig kegyelmetek előtt tudva legyen a fundatorok akarata szerint, kiket lehessen a seminariumba bevenni, jelentetik, hogy a fundatiok e szerint vannak meghatározva, a Lukácsiana a fundátor rokonságából és a Sz.-Mártonról, Kozmásról, Kászomból, Sz.-Miklósról valók; a Josaiana Familiából egy sz.-királyira, a Mezeiana egy árva németre vagy másra; a Borbáthiana a szegényekre, de oly kevés, hogy abból egy Alumnust nem lehet tartani. Mivel továbbá a seminariumnak egész Capitalisa, ha kivált a kegyelmetek szorgalmatosságok által már valaha bátorságba helyeztetnék, csak 5764 Rforintot teszen és ha valamely eladott jószágok ára hozzátéteik, legfeljebb 6000 Rforintra mehet, melynek interesse 300 Rforint, ebből pedig a fő fundátor szándéka szerint 60 Rforint a regens tartására megyen, 60 Rf. pedig legalább a cselédekre, kitetszik, hogy a többi 180 Rforintból egynek tartására a mostani mód szerint 30 Rforintot vevén, csak hat ifjakat lehet tartani és azért ha más jövedelmekből eddig többen tartattak vagy ezután is a K. Gubernium jóakaratóból tartatnának, ezek iránt ugyan a K. Gubernium a szabad rendelést magának fenntartja.

Ugy a szék feliratát, mind a ráadott választ a gubernium megküldi a gymnasiumi igazgatóságnak ahoz tartás végett. (1794. okt. 25.)

A mint láttuk, eddig normalis iskolai tanuló is élvezhetett ösztöndíjat, jövöre azonban (1796.) a gubernium tekintettel arra, hogy a seminarium oly szerencsés helyzetbe jutott, miszerint az alapítók szándékának eleget lehet tenni, szükségesnek látta az alapítványosok felvétele körül oly rendelkezést tenni, mely úgy a régi szokásra, mind a legfelsőbb rendeletekre támaszkodik, t. i. hogy alapítványra az alsó grammatikai osztályon alul senki se vétessék fel. Figyelmeztessen azért az igazgató minden érdekeltet, hogy senki alapítványra ne ajánljon, vagy ajánlás

végezt bizonyítvánnyal ne lássson el oly ifjút, ki az alsó grammatikai osztályt valamely gymnasiumban meg nem kezdette, vagy az alapítvány elfoglalásakor nem szándékozik megkezdeni.

Figyelembe véve azt, hogy némely tanuló a 2-dik félévben is másod- vagy harmadrendű tanjegyet kap, a régebbi rendeletek alapján intessenek meg az első félévben másodrendű jegyet kapott tanulók és figyelmeztessenek, hogy ha a második félévben is másodrendű jegyük lesz, alapítványaikat veszítik; ha azonban valaki ezen tanjegyet betegséggel igazolná, vagy rokonság jogán alapítványos, alkalmas eszközökkel szorítandó nagyobb szorgalomra. Tekintettel az alapítványosok érdekére, a regens és tanárok intetnek, hogy az ifjuság rájuk bízott nevelésének fontos feladatát lelkiismeretesen, az Isten, fejedelem és haza iránt tartozó hűség szerint teljesítsék; az ifjuságot, mint rájuk bízott nyilvános kincset tekintsék és távol minden harag, gyűlölet vagy kedvezéstől, részrehajlás nélkül készítsék el az informatiókat. (Gubernium, 1800.)

Jövőre a bizonyítványok rovatos ivén az utolsó rovatban a megjegyzések közt a másodrendű jegyet nyert tanulónál mindig világosan kiteendő, hogy valjon vétkes hanyagság miatt vagy más igazolható okból kellett az alapítványosnak másodrendű tanjegyet adni? (1803.) A kik a tanév végén másodrendű jegyet kaptak és a rákövetkező év első félévében nem javították ki e jegyet, ezen félév végén is alapítványukat veszítik. (1807.)

Az 1811-dik évi rendkívüli drágaság miatt az üresedésben levő alapítványok ezen évben nem töltettek be, de a következő évre pályázókat fel kellett terjeszteni. Ugyanezen évről az évkönyvben azt találjuk feljegyezve:

„Olvasd és csodálkozzál utókor! 1811-ben a búza köble 100—110 rh. frt, a rozsa 70—80 rh. frt, az árpáé 60—70 rh. frt, a zabé 24 frt, a lencse, paszuly és borsó 70—76 rh. frt volt.“

Az általános drágaság és az ebből származott elszegényedés mellett sújtotta még a finövelvét a devaluatio (1811.), mely szerint a pénz értéke hanyatlott, úgy hogy 5 frt értéke 1 frtra szállott le.

Az alapítványi pénzeket nem érte ugyan a pénzérték általános hanyatlásának megfelelő veszteség, mindazonáltal az okozott kár miatt a növendékek száma megfogyott, s az egyes növendékek részére elég kamatot jövedelmező némely alap annyira megcsönkült, hogy jövőre több alapítvány összevonásából lehetett csak egy növendéket is fenntartani. Idevonatkozólag kellő felvilágosítást nyújt ezen táblázat:

Sorszám	Az alapító és alapítási év	A devalvatio		A devalvatio utáni évi jövedelem
		előtt	után	
1	Lukáts Mihály 1725.	4732 r. frt	4732 r. frt	192 r. f. 34 kr
2	Mezei György 1736.	323 " "	323 " "	6 " 28 "
3	Borbély András 1739.	166 " "	166 " "	3 " 20 "
4	Józsa György 1765	541 " "	541 " "	10 " 50 "
5	Az eladott javakból 1795.	235 " "	235 " "	4 " 43 "
6	Biró Antal 1798.	3000 " "	3000 " "	180 " — "
7	Bethlen Józsefnél kamatozik még (1798)	300 " "	283 " "	14 " 9 "
8	Keresztes János 1805.	1000 " "	689 " "	41 " 33 "
9	Kászoni István 1805.	3000 " "	600 " "	36 " — "
10	Csomortányi Antal 1804.	2000 " "	1526 " "	91 " 36 "
11	Lászlóffi Antal 1804.	83 " "	57 " "	3 " 27 "
12	Mártonfi Ádám 1804.	38 " "	26 " "	1 " 35 "
13	Darvas János 1805.	4182 " "	3247 " "	177 " 44 "
14	Az ösztöndíjak alapjából a növendékek jobb ellátására 1804.	1000 " "	740 " "	44 " 26 "
15	Tankó Márton 1810.	1000 " "	246 " "	14 " 49 "
16	Haller Károlina 1809.	1333 " "	1569 " "	47 " 47 "
Összesen		22933 r. frt	17980 r. frt	871 r. f. 1 kr

Az alapoknál a krajezárok el vannak hanyagolva.

Ebből kitűnik, hogy daczára annak miszerint a 6 első alap a devalvatio alatt nem szenvedett, sőt az utolsó emelkedést is mutat, mégis a veszteség: 4954 frt.

Az alapítványokon kívül fizetési tanulók is rendszeresen felvétettek a finöveldebe, erre vonatkozólag a regensnek szigoruan tilos, hogy több fizetési tanulót felvegyen, mint a mennyi kényelmesen elfér s az erkölcsösség, tisztaság és egészség szabályai megtartása mellett felvehető; továbbá ha a növendékek élelmezése tekintetében az alapok hiányossága miatt valami nehézség forog fenn, jelentse a guberniumnak és in-

nen várjon utasítást; semmi szín alatt ne merje a helyet annyira megszükiteni, hogy az ifjak (mint Maros-Vásárhelyt) egymás fölé helyezett ágyakban legyenek kénytelenek hálni.

Ugyan egészségi tekintetből, — miután a kolozsvári finöveldeben kiütt a himlő, — jövőre (1833.) minden finöveldei tanuló a felvételnél egyidejűleg a himlő-oltási bizonyítványát mutassa be.

Azon szokást, hogy a finövelde részéről kapott másodrendű erkölcsi viselet miatt az alapítványos a növeldeből kizáratik, (1834.) a gubernium jövőre szabálylá emeli.

Az alapítványért folyamodók az iskolai bizonyítványon kívül melékeljék kérelmükhöz, ha családi alapítványt kérnek, ehez való jogosultságuk kimutatását, ezen kívül a szülők vagyoni állásáról és gyermekei számáról való kimutatást. (1845.)

Mindazon építkezések, melyeket a XVIII. században a gymnasium épületére vonatkozólag felemlítettünk egyuttal a finöveldet is érdekeltek, miután gymnasium és seminarium ugyanazon épületben voltak. Az alapítványok folytonos gyarapodása folytán felszaporodott növendékek számára már nem volt elégséges a mostani gymnasiumtól keletre a régi gabonás és elemi iskolai épület közötti helyen állott rozoga faépület. Andrásí Rafael zárdafőnök, a tartományi főnök Orbán Antal atya által pártfogolva, többször folyamodott az erdélyi főkormányzékhez, hogy egy az alapítványosok folyton szaporodó számához mért nevelő intézet építését legfelsőbb helyről eszközölje.

Az építésre vonathozólag Sántha Dénes regens már concret javaslattal áll elő (1826.) melyből alkalmunk lesz az akkori helyviszonyokkal is megismerkedni. Ezen felterjesztés a következőkben kivonatolható:

A csiksomlyói finövelde a gymnasiummal egy földél alatt és összefüggőleg fekszik; áll 2 nagy teremről földszint és az emeleten; ez tantermül és egyszersmind ebédlőül, a földszinti alvótermül szolgál. A seminarium újból való felállításá után a regens a gymnasiumi 6 tanterem és a finöveldei museum között levő üres szobába az előljárók engedelmével, hogy az ifjuságra közelebbről felügyelhessen, a kissé távol eső zárdából lakását áttette s a nevelés ügyét innen intézte; mig 1796-ban, hogy szállása kényelmesebb és a gazdálkodás tekintetéből is hasznosabb legyen, az említett szobát az aligazgatónak hagyta és saját szorgalmából a tágas udvaron a konyha- és sütőhöz közel külön épületet emelt, mely részben saját szállásául, részben pedig közös ebédlőül szolgált, s mely épület mai nap a pincze gerendáinak elrothadása folytán nagy veszélylyel fenyeget.

Azon hosszú szoba, mely előbb a regens szállásául szolgált, a főkormányzék helybenhagyásával egy pár évvel ezelőtt a Sánthafundatio nem csekély költségén az alapító rendelkezéséhez képest, ki a subregens fizetéséül 100 renes forintot alapított, két Sánthaféle alapítványos

elhelyezésére átalakított; ennél fogva úgy a museum, mint a dormitorium használatára nézve nem marad egyéb hátra, mint az, hogy a seminarium utczára néző ajtó befalaztassanak, az udvar felőli oldalon pedig a museum felől alkalmas lépcső építtessék s mind két házból új ajtók nyitassanak. A tanteremben e mellett az előbbi ajtó helyett, valamint az épület végére 2 ablak nyitassék.

A seminariumi épületek ily viszonyai között bizonyos, hogy a tanterem, hálóterem és ebédlő a bejövendő Molnár-féle alapítványosok számára is elég tágasak lesznek, a kik azonban külön tan- és hálótermet nem kaphatnak, — miképen talán, mint a második asztal növendékei, azt kívánák; — annál kevésbbé, mert a tan- és hálóterem említett átalakítására, ugyszintén a regens szobájának megerősítésére és födelének megújítására költség kívántatik. Ezen költséget méltóztassék a főkörmányszék oly formán, mint az a Sántha féle alapítványosok számára ideiglenesen apasztásával történt, a Molnár-féle alapítványból, vagy legjobb belátása szerint más helyről utalványozni s ha jónak látja a kir. igazgató közbejöttével szakértők által készitendő költség-előirányzatot terjesztetni fel.

Ezeket tekintetbe véve, ha a kamatra kiadandó 1333 frt 20 kr kamatja a finövelde javára fordittatik, a 12000 renes frt (4800 pf.) összege oly alapítványos növendékek, kik évi 50 frt fejében a II-ik asztalnál láttatnának el, felvétethetnének hárman; a III-ik asztalhoz évi 30 pf. fejében 4-en, — fennmaradván 18 pfrt. — Minthogy pedig a regensnek személyi járandósága csak 99 Rhfrt, és a növendékek száma és a gondozás terhei gyarapodnak, ezen felesleget a regens és subregens számára — vagy a III. asztal 4-ik alapítványos helyét is meggazdálkodva — ennek 30 frtját is nevezetteknek jutalmául kiadni méltóztatnék.

P. Sántha Dénes terve mellett még egy másik is felmerül Orbán Antal tartományi főnök részéről, ki az építkezés tárgyában Szárhegyről a csik-somlyói házfőnökhöz azt írja, (1828.) hogy: a mi szerzetünk jól lehet az abból származó bajokat előre látja, mégis beleegyezik abba, hogy a ns székely nemzet javára és a tanuló ifjuság megfelelőbb nevelése céljából a seminarium a mi telkünkön építtessék fel, mely a templom szentélye mellett fekszik s az ifjak nevelése két subregensre bizassék oly módon, hogy az ifjuság a szerzetesekkel ugyanegy ebédlőben láttassék el és az élelmezés, valamint a felügyelet a helybeli zárdafőnökre bizassék; — úgy azonban, hogy a főkörmányszék ezen telek helyett, mely évenként bő gyümölcsöket hozott, engedje át a zárdának azon telket, melyen jelenleg a seminarium és annak már-már romladozó gazdasági épületei állanak.

Az idevonatkozó előterjesztés, illetve terv indokai, melyek a maga idején a főkörmányszékhez fel fognak terjesztetni, az ifjuság forrón óhajtott

nevelésén kívül, következők lehetnek: a) azon esetben, ha ezen terv elfogadtatik, nem lesz szükség pinezére, b) konyhára, c) ebédlőre, d) új épületekre, vagy a mostani gazdasági épületek kijavítására; e) két nagy terem, melyek azelőtt museumul és dormitoriumul szolgáltak és a gymnasium mellett vannak, a felsőbbségnek minap kifejezett gondoskodásánál fogva is épen azon célra fordíthatók lesznek, mint gymn. osztályok, mely cél azelőtt a helyiségek hiányában foganatosítható nem volt, hogy t. i. az osztályok külön professorok által taníttassanak.

Kérem, hogy a bizottság munkálatába vétessék fel, hogy a szerzet ezen áldozatának méltánylásául s a jövődöbeli regens jutalmául legfelsőbb jóváhagyás reményében legalább 300 rh. frt tiszteletdíj állapíttassék meg a főkörmányszék által.

Nehogy ezen fontos ügynek óhajtott foganatosítása haszontalan habozások által messze maradjon: kérni kell, hogy az építendő seminárium végrehajtásának gondja bizassék a főkörmányszéktől Balási József kászoni alkirálybíró urra, kinek ügyessége és tevékenysége előnyösen ismeretes.

Ezen utóbbi terv keresztülvitelét a gubernium nem találta célszerűnek, hanem a Sántha regens felterjesztését tartva szem előtt, felszólítja őt, hogy az újraépítés érdekében igénybe venni szándékolt Molnár- és Sánta-féle alapítványok állásáról tegyen jelentést; egyuttal utasítás jön, hogy a növendékek megszorodása miatt kérni kell a finövelde oly irányu kibővítését, mely szerint — az iskolától elvett szobát nem említve — a tanteremtől elkülönített étterem és konyhához közel fekvő előljárói lakás épüljön. Oly terv készüljön, melyet méltán be lehessen mutatni úgy az itteni mint a bécsi építészeti hivatalnak; továbbá költségvetést, melyben kiteendő, hogy mennyit lehet az anyagok ingyen való felajánlásától reményleni. Igen magas költségvetést felterjeszteni hiába valóság lenne.

Thallinger Frigyes építészeti igazgató és Bürger Ferencz segédmérnök a guberniumtól nyert utasításnak megfelelővén, az új tervet beterjesztik (1829.), melyben a kikerülhetlenül szükséges helyiségek vétettek fel, t. i. egy museum és egy dormitorium, melyek a régi épületben levő museum és dormitoriumhoz hasonlók s ötven tanuló befogadására alkalmasak; továbbá 1 ebédlő mellette fekvő éléskamarával; egy szoba a Sántha-alapítványos ifjak részére s végre, a regensi szállást konyhának tervezve, a regens és subregens számára egy-egy szoba.

A szóban forgó épület költségvetésénél alapul azon tervezetet vette az építészeti hivatal, melyet Csik-szék tisztsége a hasonlóképpen Csik-Somlyón építendő praetoriális ház tervezetének elkészítése tekintetéből beterjesztett kijelölvén az építési anyagok árát és mesteremberek napszámát; e szerint beszámítva a kézi és igás napszámokat, vala-

mint a faanyag árát, a seminárium költségvetési összege 9299 rh. frt 42 krra rug; ez összegből azonban a kézi és írás napszámokat, melyek ingyen ígértettek, 3128 rh. frt 49 krrban és a faanyagok árát 496 rh. frt 23 krrban, összesen 3625 rh. frt 12 krrban leszámítva: kitűnik, hogy a seminárium kiépítésére készpénzben mégis 5647 rh. frt 29 $\frac{1}{2}$ kr lesz szükséges.

Időközben a gubernium a Dénes-féle alapítványt is bevonja az építési költségek viselésébe (1829), a mennyiben elrendeli, hogy a 2500 pengő frtból álló alapítványi tőkéből 2000 frt maradjon 4 alapítvány tőkéjéül, 500 frt pedig fordíttassék az emelendő seminárium építési költségeire, míg ennek építése bevégeződik, azután pedig gyümölcsözők ugyancsak a seminárium egyéb szükségeinek fedezésére.

A gubernium meghagyta Csik-szék főkirálybirájának és a regensnek, hogy miután a csiksomlyói finővelde megvizsgált tervezete a nagy költségek miatt helyben nem hagyatott, az 1830. november 6-án kelt magas intézkedés végrehajtása céljából adja meg a kellő felvilágosításokat. Álljon itt a gubernium három kérdőpontjára adott válasza a finőveldei regensnek.

A csik-somlyói seminariumot az 1730. évben elhalt F. t. Lukács Mihály mindkét Csik, Gyergyó és Kászon főesperese, apostoli főjegyző alapította, kinek segélyével vásároltatott a seminarium telke s emeltettek ezen faépületek. Ennek kormányzására a ferenczrendiek előljárói egy szerzetes atyát neveztek ki regensnek. A szt. Mihályról nevezett ezen seminarium fennállott 50 évig. Azután a hallhatatlan emlékü Mária Terézia királynő rendeletéből a gymnasium és elemi iskola a seminariummal szomszédos telken szilárd anyagból 1780., 1781., 1782. felépültek, az akkori regens a köznevelés különös érdekében az iskolák mellett építtetni kezdett és az iskolák építése alatt befejezte a seminarium építését. Ebben két terem, földszint a hálóterem, az emeleten a tanterem az említett seminarium magán költségén épült azon célból, hogy a tanterem nappali tartózkodás, tanulás és étkezés, a hálóterem pedig a seminariumi ifjuság éjszakai nyugalmaul szolgáljon; egy érettebb és jóviseletű praefectus alatt a regens atya felügyelete mellett, a ki régebben a conventben, a II. József császár által eltörölt seminariumnak visszaállítása után pedig a szemináriumban, az ifjuságtól külön azon házban lakik, a mely a seminarium visszaállítása után alkalmazott első regens által a seminarium udvarának keleti részén a seminarium meggazdálkodott jövedelméből építtetett és úgy volt felosztva, hogy a háznak északra néző első fele, melyben most a regens lakik, konyhául szolgáljon, a hátulsó rész pedig a cselédségé legyen. Ezen két szoba között a pitvarban szolid padozat van azon célból, hogy arra sütőház építtessék.

Mi a hely térfogatát illeti: a tan- és hálótermekben 30 ifju ké-

nyelmesen, több pedig csak szorosán fér el. Most 18-ra van kilátás, új alapítványos 10–12. fizetések 30–35. A múlt évben vala 26.

Miután oly boldog idöket élünk, hogy a már ismert alapítványokon kívül a csik-somlyói seminarium mellett a Sántha, Molnár és Dénes-féle alapítványokhoz november elejétől kezdve a Kovács, továbbá Tankó és Bors-féle alapítványok is folyamatba tételnek: nem barátkozhatom meg a szűkebbre vont tervezettel. Vajha azon terv, mely legfelsőbb átvizsgálás alá felterjesztetett, elfogadtassék. Mivel pedig ezen terv kivételére több költség kívántatik, hogy ez a nyilvános alapot ne terhelje, a költségek egy harmadrésze fedeztessék: először a nemesség közönségének a közelebbi marcalis gyűlésen teendő ajánlatából; másodsor Csik, Gyergyó és Kászon székek urbéres és katona lakóinak kézi és igás munkáiból, a mire ezek a maga útján felkérendők lesznek. Hogy e kitűzött cél jobb és alkalmasabb módon fogatosíthatassék, magunk sem látjuk. A mérnök ur megígérte, hogy e célból a főkirálybíró ural véleményét azonnal közli, s megkéri ő méltóságát, hogy a marcalis gyűlés összehívásáról mielőbb gondoskodni méltóztassék.

A mi a gymnasium és normális iskola épületét illeti (hogy ezekről is nyilatkozzam) ezekben már elejétől kezdve hat terem volt építve, s mint-hogy ezek közül az öt tanár (két norma és 3 gymnasium) öt szobát foglal el, a 6-dik terem a negyedik gymn. professor részére üresen áll, ha ezen tanári állomás megnyerhető lesz. Ennélfogva osztály-terem építésének gondjától a seminarium bővítése alkalmával mentek vagyunk; különben a subregens rendszeresítése még nincs fogatosítva.

Lehet reményleni, hogy a nemesség a marcalis gyűlés alkalmával valamely segílyt, inkább természetben mint pénzben meg fog szavazni. Az urbéresék, különösen pedig a katona székelyek a két Csik-Gyergyó- és Kászon-székekben annyian vannak és oly erőt képviselnek, hogy ha az illető hatóságok megrendelik, anyagban, igás és kézi munkában aránylagos beosztás szerint, a nép nagy megterhelhetése nélkül, annyian fognak hozzájárulni, hogy a készpénzbeli költségvetés harmadrésze fedeztetni fog s így a seminarium bővítésének rég óhajtott művét sikeres kimenetellel fogják megkoronázni.

A válasz a főkirálybíróhoz jött, ki a költséget soknak tartja. E válasz értelmében felkéri a főkirálybíró a regent, hogy lépjék érintkezésbe a szék mérnökével s lehetőleg a költségvetést vonják kevesebbre az adott utasítások értelmében. Egyuttal értesíti a regent, hogy az építkezésben való segédkezésre a legközelebb tartott szék-gyűlést felhívta, de itt az ügy eldöntését egy népesebb gyűlésre halasztották. Ugyanazért a regens a guberniumhoz teendő felterjesztésében a segílyzészről csak annyit írjon, hogy erre a nép szegénysége miatt, kevés kilátás van. (1831.)

Csik-szék később maga is ígéretet tett, hogy a seminárium építéséhez hozzájárul. Ennélfogva még mielőtt az építkezés költségei kiutaltattak, szükségessé vált Csik-szék ajánlatát ismerni. E czélból a hadparancsnokság felhívja a szék főkirálybiróját, hogy úgy a katonai, mint a czivil részen levő csiki, gyergyói és kászoni lakosokat a készpénz, anyagok, fuvarozás vagy tenyeres munka felajánlására részint maga, részint hivatalnokai által hathatósan buzdítsa; az ajánlatokat összegezve, annak idején terjessze fel. Ugyanezen irányban kap felhívást a gymnasium igazgatója s a finöveldei regens is. (1832.)

Ezzel kapcsolatosan kellett jelentést tenni, hogy vajjon a gymnasium kibővítése nem válik-e egyúttal szükségessé, illetőleg a tantermek képesek-e elég számú ifju befogadására? Már a gymnasium történetében is említettük, hogy a szeminárium építésével kapcsolatos volt a gymnasium épületének kibővítése. A Sántha-féle alapítványosok számára a gymnasium egyik terme el volt foglalva; most már azonban, a gymnasiumnak a tanári létszám kiegészítése végett szüksége lévén az elfoglalt teremre, arról is intézkedni kellett, hogy a Sántha-féle alapítványosoknak a semináriumban egy új terem épüljön.

Csik-szék az építésre következő ajánlatot tette 1832-ben.

1. Az I. székely gyalogezred részéről	568 06.
2. A sz.-királyi székely huszárezred részéről	56 05.
3. A gy.-sz.-miklósi huszárezred részéről	69 27.
4. A gyergyói nemesek és urbéresek részéről	113 30.
5. A kászoni nemesek és urbéresek részéről	50 30.
6. A cs.-szentimrei nemesek részéről	11 00.
7. Az alsziki nemesek hátralékban vannak 168 frt.	— —
8. A felsziki nemesek hátralékban vannak 125 frt.	— —
9. A székely gyalog katonáktól 565 szál deszka á 6 kr . .	56 30.
10. A sz.-királyi huszár századtól 116 szál deszka á 6 kr	11 46.
11. A sz.-mihályi mészégető székelyektől 18 véka mész á 10 kr	3 00.
12. Az 5. gyalog századtól 136 szekér fővény á 25 kr . .	56 40.
Ugyanezen székelyek által 72 öl gyenge szekér kő (minthogy ingyenkép ezt is elégségesnek tartották) étel és pálinka mellett, 1 ¹ / ₂ öl á 5 frt	7 30.
13. A huszár és gyalog székelyek behoztak 78 drb fát, me- lyek miután különböző mértékűek voltak s legfőlebb ál- lásoknak lehetett használni, ezeknek szállítása étel és ital mellett alig érdemelnének valamit; mégis drbja ⁵ / ₄ kr . .	6 30.
14. Egy székely gyalog katona hozott 20 drb zsendelyt . .	05.
15. A huszár és gyalogoknál elmaradt 45 napszám á 10 kr számítva	13 30.
16. Az urbéresektől bejött 1134 szekér kő, vagyis 47 ¹ / ₄ öl á 5 frt	236 15.

(E tétel nincs összegezve a consignatióban.)

17. Az urbéresék beszállítottak 420 szekér fővényt á 15 . . . 175--
 18. Az urbéresék kézi munkái a regens naplója szerint (?) . . . — —

A mi már most az építésre tett készpénz kiadásokat illeti, szolgáljon felvilágosításul, az erről vezetett kiadási jegyzék:

Tétel	A csiksomlyói seminárium új épületében kiszolgáltatott készpénzről	Rft.	Kr. w.
1	Az I. székely gyalogezred katonáitól	576	16
2	A csikszentkirályi huszárszázad székelyeitől	57	8
3	A gyergyószentmiklósi huszárszázad székelyeitől	69	27
4	A gyergyói nemesektől és urbéresektől	113	30
5	A kászoni nemesektől és urbéresektől	50	30
6	Az alsíki nemességtől	173	—
7	A felsíki nemességtől	95	—
8	A brassói harminczadtól hat ízben	15025	27 ¹ / ₂
	Összesen	16160	17 ¹ / ₂
	Csik-Somlyó, márczius 20. 1835.		
	<i>P. Györffy Ferencz</i> m. k. az említett pénztár gondnoka.		
9	1836. május havában a brassói kamarai pénztárból	2165	46 ¹ / ₄
19	1847. oct. 31. a szeminárium belső beruházására a brassói pénztárból	364	—
	1835. évben a brassói pénztárból küldetett	3500	—
	Összesen	24190	3 ³ / ₄
	A rész összegek ismétlése:		
	1833. kiadatott az építési pénztárból ft. Puskás Tamás építettő biztos nyugtatványai ellenében	4018	16
	1834. évben	9850	22
	1835. „	5391	39 ² / ₄
	1836. „	3719	25
	1837. „	739	—
	Összesen	23718	42 ¹ / ₂
	A semináriumi épületre befolyt összeg	24190	3 ³ / ₄
	A kiadás 1838. oct. 9-ig tesz	23718	42 ² / ₄
	Marad jövőendő kiadásra	471	21 ¹ / ₄

Ugy van:

P. Györffy Ferencz m. k.
pénztár átadó.

P. Darvas Vénáncz m. k.

Az elküszült semináriumban volt a földszinten: 2 hálószoba, 1 étterem, 1 konyha kettős szoba, 1 szertár, 1 kamara, 1 kapus-szoba, pinceszék; az emeleten volt: 2 szoba a regens számára és 1 a subregensnek,

2 tanterem, 1 hálóterem, 1 betegszoba. Ablak 46. Az udvaron volt: a regens régi lakása, (roskadozó), gabonás, csűr, istálló, ól.

A seminarium ajtaja fölé ezen chronosticon iratott:

ALta nltens aeDes patrIos enVtrIt aLVMnos CaesarIs AVgVstI strUCta
faVorepJo

A honi ifjaknak tápláló anyja e szép ház, melyet a felséges trón kegye
is segített. (Kassai)

A finöveldei alapítványosok száma az alapítványok gyarapodása
szerint növekedett. Szolgáljon itt egy a seminariumra vonatkozó táblázat,
melyben az 1813. és 1846-dik év egymás mellé vannak állítva:

Sorszám	Az alapítvány	1813-ban				1846-ban						
		Alapítvá- nyosok		Javításokra	szolga- személy- zetre		Alapítvá- nyosok		Ruhákra	Javításokra	szolga- személy- zetre	
		száma	Járandó- sága		frt	kr	száma	Járandó- sága			frt	kr
				frt					kr			
1	Lukács-féle	2	100 f.	—	2	34	2	100 f.	—	—	2	34
2	Mezei "	}					1	50 f.	—	—	9	21
3	Borbély "											
4	Jósa "											
5	Tankó "											
6	Eladott javak											
7	Lászlófi-féle	1	50 f.	—	9	21	—	—	—	—	—	
8	Mártonfi "	3	150 f.	30	—	—	3	150 f.	—	30	—	—
9	Biró "	}					2	150 f.	—	—	—	—
10	Keresztes "											
11	Kászoni "	1	50 f.	27	34	—	—	—	—	36	—	—
12	Tankó "	—	—	—	—	—	1	75 f.	—	—	—	—
13	Csomortányi-féle	1	50 f.	—	41	36	1	50 f.	—	—	41	36
14	Darvas "	3	150 f.	—	27	44	3	150 f.	—	—	27	44
15	Haller Károlina és eladott javak	1	50 f.	2.26	18	45	1	50 f.	—	2.26	18	45
16	Theresia (váczi)	1	50 f.	—	20	—	1	50 f.	—	—	20	—
17	Sántha-féle	—	—	—	—	—	3	225 f.	105 f.	—	—	—
18	Dienes "	—	—	—	—	—	2	150 f.	—	—	—	—
19	Kovács "	—	—	—	—	—	1	75 f.	—	—	—	—
20	Bors "	—	—	—	—	—	2	150 f.	—	—	—	—
21	Orosz "	—	—	—	—	—	1	75 f.	—	—	—	—
22	Bálint "	—	—	—	—	—	1	75 f.	—	—	—	—
23	Molnár "	—	—	—	—	—	8	600 f.	200 f.	—	—	—
Összesen		13	650 f.	60 f.	120	—	33	2175 f.	305 f.	68.26	120	—

A táblázatba nincs a Lukács-féle alapból a regensnek már rendszeresen járó 90 frt és a Molnár-féle alapból alapítása óta járó 35 frt. E szerint 1813-ban az alapok átlagos jövedelme 1003 frt 25 kr volt, melyet a semináriumnak 83 frt 52 kr hijával adtak ki; 1846-ban pedig a semináriumra fordítottat 2794 frt 26 kr.

A László és Mártonfi-féle alapítványok 1846-ban úgy látszik, már másféle alapokba be voltak osztva.

A ruha-illeték, p. o. a Sántha-féle alapnál nem mindig volt egyenlő; így 1792-ben két Sántha-féle alapítványos kapott ruhára együtt 70 frtot, ellátásra 150 frtot. A ruhára vonatkozólag 1845-ben rendelet jön, hogy a ruházati illetéket a regens jövőre ne fizesse ki sem a tanulóknak, sem a szülőknek, hanem a tanulókat a finövelde a legszükségesebb ruhával lássa el s ezt a finövelde számadásába vezesse be.

Az 1848—49-iki események alkalmával a gymnasium mellett szünetelt a seminárium is. Az osztrák katonaság a termeket lefoglalta lakatanyának és kórháznak, a földszinti termekbe pedig lovakat kötött be!

A gymnasiumnak a szabadságharcz után történt felállítása maga után vonta a semináriumét is. A katonaság által megrongált épület helyreállítását a főkormányzék az ösztöndíj-alapból eszközölte. Az igazgató és két erdélyegyházmegyei paptanár számára, — az utóbbiaknál szálláspénzük felének, 30 frtnak terhére, — lakást rendezett be a semináriumban.

A cs. k. főkormány 1851. október 15-éről közölte az alapítványos tanulók névsorát, kik mihelyt az előadások megkezdődtek, 60 frt ösztöndíj élvezetébe jutnak. Az ösztöndíjasokról az igazgató tartozott tanév végén informatiókat felterjeszteni. Az igazgató az ösztöndíjas nyugtáját csak úgy irhatta alá, ha az mint rendes tanuló legalább első osztályu jegyet érdemelt. Az ösztöndíj két részletben, okt. 1-én és márczius 1-én volt felvehető.

Az ösztöndíjas ifjak még nem kaphattak a semináriumban ellátást, mert az intézetnek ugy belső berendezése, mint az élelmezéshez szükséges felszerelése a három év alatt a regens állítása szerint megsemmisült. P. Varga Kelemen eddigi regens állásától felmentetvén, Szontagh József megbízott a semináriumi tárgyak átvételével is. A cs. kir. főkormány-nak szándéka volt, hogy az egyideig szünetelt finöveldet végkép beszüntesse, azért kérdést intéz az igazgatótanárhoz, vajjon nem volna-e jó a seminárium megmaradott butorait s egyéb háztartási s gazdasági eszközeit elárverezni s árukat a tanulmányi alapba betenni? Egyuttal felszólítja az igazgatót, mutassa be a seminárium megmaradott ingóságainak jegyzékét s egyszersmind adja véleményét az iránt: szükséges-e azokat mind megtartani?

Az igazgató felszólította volt a semináriumi regentst az intézet tárgyainak átadására, ez azonban azt írta neki: „1849-ben az említett seminárium mindenét a katonaság, a foglyok és a maga szükségére fordította, elhasználta és így az én kezemen, számadásom alatt semmi sincs, ugy mint a ki szinte 3 évig Szerodában lakván, a seminárium dolgairól igen keveset is tudhattam.“ Kéri tehát, a mit hogy talál, ugy terjessze fel. Az előd és utód közt támadt ellentétek kiegyenlítésére vizsgáló biztosul a püspök a felesiki esperest Potyó Ferenczet küldötte ki s a vitás ügyet

azzal fejezte be a püspök, hogy a jelenleg létező állapot leltárba vétesék, az igazgatót pedig, ki a semináriumból a szerzetházhoz átvitt tárgyak iránt igényt támasztott, érthető okokból figyelmezteti, hogy a szerzetesekkel, kik a semináriumot, mint szomszédos telket gondozván, a seminarium és gymnasium tárgyait a szerzetházával könnyen összevegyíthették. a barátságos viszonyt ápolni iparkodják, mert ha a szentferenczrendiek nem lettek volna, aligha virágzott volna ott a seminárium és gymnasium és azon templom, melyet a tanuló ifjuság minden ellenkezés nélkül oly közelről látogathat.

Az átvételkor a semináriumi épületben földszinten volt: étterem, cseléd-szoba, konyha, szakács lakószobája, kamra; az emeleten: regensi lakás, 2 szobával, tanterem, hálószoba; az udvaron: gabonás, csűr, istálló, sütőház, mind rongált állapotban. Ebből látszik, hogy a katonaság a használati idő alatt a seminárium terméin oly változtatásokat tett, hogy a termék száma kevesebb lett. Az épület helyreállítására az igazgató 200 frtot tartott elégségesnek.

A némileg kijavított intézetbe valahára beköltözhettek az alapítványosok, kik eddig kézi ösztöndíj gyanánt kapták illetekeiket. Az 1853/4. tanévre a semináriumi növendékek ellátása élelmezőnek adatott ki, a ki minden növendékért 65 frtot kapott, összesen 30 alapítványos növendéke volt az intézetnek.

A püspök felterjesztésére a seminárium regensének a főkormány 150 frt évi illetéket rendszeresített, melyet 1854. január 1-étől tett folyóvá, mely járandóság mai napig változatlanul fennáll.

A seminárium érdekéért oly buzgóságot kifejtett Szontagh Józsefet áthelyezte a főhatóság Székely-Udvarhelyre és helyébe Bodó Alajos erd. egyházmegyei áldozárt nevezte ki régensnek az 1854/5. tanévre. E tanévre már az élelmezés 75 frtban adatott ki, de csak 27 alapítványos volt felvéve. Ezen évben megengedte a főhatóság, hogy fizető növendékek is felvehetők a semináriumba; de csak a helyi viszonyok által megengedett számban; ilyen fizető növendék 14 jelentkezett, kik az alapítványos tanulókkal egyenlő ellátásban részesültek és egyenlő fegyelem alatt állottak.

Ha olyan alapítványra vétetett fel növendék, melynek jövedelme az élelmezési illeték fedezésére nem volt elég, ekkor a hiányzó részt a szülő pótolja ki, p. o. a Kovács Miklós-félnél (1855). Az itteni gymnasium IV. osztályát végzett tanuló rendesen áthelyeztetett a székelyudvarhelyi gymnasiumhoz tanulmányai folytatására.

A finöveldeknek kétféle elnevezése seminarium és convictus zavarokra adott okot, ugyanazért a püspök elrendelte, hogy jövőre a convictus elnevezést kell használni, mely új elnevezéstől később lassankint visszatértek a régi seminarium elnevezésre és ezt használták egész a mult évig, mikor is intézkedés történt, hogy jövőre a finövelde elneve-

zés használandó. Tekintve, hogy Csik-Somlyón kettős finövelde áll fenn: seminarium és internatus, kívánatos, hogy a mindkettőre találó finövelde elnevezés mellett a régebbi seminarium és internatus elnevezés fennmaradjon azon esetekre, mikor egyikről, vagy másiktól külön van szó.

Az intézeti pénznek az elveszés elleni biztosítása és helyesebb s az egész erdélyi egyházmegyében egységes kezelése végett püspöki jóvágyással egy szabályrendelet bocsáttatott ki 1854-ben 18827. helytartótanácsi számmal, a mely szerint jövőre az intézeti pénzeket kezelni kellett.

A finöveldei igazgató kezelése alatt állott a Ferenczi Péter és Haller Mária-féle alap, mihez 1893-ban járult a Nagy István-féle alap és a fizetési tanulóktól begyűlt összeg.

A semináriumnak a szerzetesektől való átvétele után rendszerré vált, hogy a gymnasium igazgatója egyidejűleg semináriumi regens is legyen, ki néha maga élmezett, legtöbbször azonban az élmezés bérlőnek adatott, rendesen árlejtés útján.

Fontos esemény volt még a seminárium történetében az intézetnek az erd. kath. status által Csikvármegyétől 10,000 frton megvásárolt megyei székházba való átköltöztetése 1888-ban, melyről már az „Internátus“ czim alatt megemlékeztünk, s melyről részletesebb adatokat közöl az 1888/9-iki gymn. értesítőben Imets F. Jákó gymn. és finöveldei igazgató, kinek az áttelepítés munkájából oroszlánrész jutott, s ki 21 éves regensi működési idejében az előtte gyakran változott regensek sorozata alatt az egységes nevelési rendszert nélkülöző finevelő intézetet nevének igazán megfelelő állapotba hozta, s büszkén tekinthetett az általa gondozott és fegyelmezett egész nemzedékre.

A finöveldei regensek mellett nem kisebb érdem jutott osztályrészül a subregenseknek, kik az ifjúsággal közvetlen érintkezvén, a nevelő tisztét vezetvén, a nap terhét viselték. Ezen a szabadságharc után visszaállított semináriumban működött finöveldei igazgató paptanároknak díszes sora: Fejér József, Bálint Károly, Horváth Károly, Balogh Elek, Incze János, Kiss Gusztáv, Bálint Lázár, Szabó István, Nagy István. Utóbbi a leghosszabb ideig, 1880-tól mostanig oly rátermettséggel teljesíti nehéz feladatát, hogy lelkiismeretességének és pedagógiai érzékének fényes tanujelkép közéletünknek számos kitünősége került ki az ő gondos felügyelete alól.

Az 1891-ik évtől oly rohamosan növekedett a seminariumi és a vele egy épületben elhelyezett internatusi növendékek száma, hogy Bándi Vazul regens kénytelen volt az intézet kibővítését kérni. Az új átalakítás folytán a seminariumi étterem, konyha és élmezői lakás szuterren helyiséget nyertek s a cselédség a finöveldei ifjúság szomszédságából eltávolított, s az így felszabadult termeket a 2 év alatt az eddigi létszámnak harmadával szaporodott ifjúság foglalta el 1892. őszén.

A seminariumnak a javítások- és beruházásokra külön alapja nem volt, hanem az ezekre szükséges összeget esetről-esetre kellett kérni az ösztöndíjalapból, mely nagy megterheltségei miatt nehezen juttathatott egyes az intézetek apróbb szükségleteinek fedezésére. Bándi Vazul regens, azon elvből kiindulva, hogy a seminariumi fizetéses tanulók idáig csak az élelmezési összeget fizették, holott a seminariumi felszerelések, szállás stb. jótéteményeiben is részesülnek, mely utóbbiak fenntartása pedig az ösztöndíjalapra nehezedik, — méltányos tehát, hogy ezek használatáért is némi díjat fizessenek: kéri a főtanhatóságot, hogy a fizetéses tanulók az élelmezési illetéket 100 frtra egészítsék ki, az ezen felüli részből pedig egy seminariumi felszerelési alap létesíttessék, mi meg is történt. A status igazgatótanácsa később a fizetésesek illetékét 120 frtra emeli fel. Ezen uton eléretett az, hogy a seminariumi javításokra és egyéb kiadásokra már egy pár év alatt több mint 1000 frtnyi tartalékalap keletkezett.

A seminarium összes felszerelése, melyek a régi időktől fogva nem voltak megújítva, a hosszas használat folytán megrongálódtak, de a tisztaság és a modern kor követelményeinek sem voltak megfelelők. Ugyanazért Bándi Vazul regens a püspöki bizottmány közvetítésével 1892-ben az új felszerelésre részint az ösztöndíjalapból, részint a püspöki bizottmány és a regens kezelése alatt levő alapokból összesen 1625 frtot eszközölt ki, s így a régi elfaragott idomtalan asztalok, hosszú lóczák, fateknőszerű mosdók, rozszant faágyak helyett mindenik tanuló külön rácsos asztalt, széket, elegans vaságyat és ruhaszekrényt kapott, úgy, hogy a seminarium felszerelése ma már mintaszerű.

A seminariumi ifjuság a kettős finövelde földszinti részét foglalja el. Van összesen 3 tanterem, 9 hálószoba és egy mosdó szoba; ezenkívül a subregensnek 3 szobából álló lakása.

XX.

Finövelő intézeti alapítványok.

A csiksomlyói seminariumhoz tartozó alapítványokat kezeli: *a)* az erd. kath. Status, *b)* a csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjának kezelősege, *c)* a csiksomlyói seminariumi regens, *d)* a gyergyó-szentmiklósi latin szertartású plébános.

A) Az erd. kath. Status által kezelt alapítványok.

1. Lukács Mihály alapítványa. Lukács Mihályról, mint seminariumunk alapítójáról és az általa tett alapítványról a seminarium történetében tüzetesen megemlékeztünk.

2. Mezei György alapítványa. Csikrákosi Mezei György a kerellő-szentpáli gróf Haller-féle uradalomban gondnok volt. A csiksomlyói seminariumnak rokonai közül 2 tanuló számára 1736-ban hagyományozott, miként ez a pénzt kikölesönzők kimutatásából kitűnik, 388 frt 86 krt. Ez összeg a kezelési gondatlanság miatt kezdetben nem kamatozott, sőt az eredeti tőke is leapadt 323 frt 20 krra, mely összeg a későbbi idők kimutatásaiban szerepel. Kezdetben az alap 30 frtjával számítva elégséges volt két fiu tanítására, míg a devaluatio után csak egy növendéket lehetett ellátni belőle. 1797-ben a Borbély-Mezei-Józsa összevont alapítványokon két fiu tanult 30 rh. frt illetében; 1825-ben a Józsa-Mezei-féle alapítványon már csak 1 tanuló van; később a többi alapítványok közé olvadt a kamat csekélysege miatt.

3. Borbély András alapítványa. Tusnádi Borbély János, kiről a csiksomlyói seminarium regense P. Veres Lajos ezt írja: „a mennyei megjutalmazásnak magát részesévé tette nemzetes Borbély András Ur, a ki mint Csiktusnádon jövevény és idegen, örökségét a menny örök boldozataira irta fel,“ a csiksomlyói seminarium részére 1739. april 13-ikán a kivonatosan következőkben közölt alapítványt tette.

„Nemes Küküllő vármegyében Kund nevű faluban vagyon 200, idest kétszáz forintokig való adósságom, melyet testálók in-revocabiliter a somlyói szegény seminarista deákok számára oly ok és mód alatt, amint üdvözült néhai Páter Lukács uram hagyta accedentibus infra per expressum declaratis.

Még ugyan Tusnádi Kelemen Péteri jussal acquirált és mind-
 eddig pacifice birt jószágomat cum omnibus suis appertinentiis et
 proprietatibus ubicunq, reperibilibus hagyom s legálom a meg irt
 seminariumnak in flor. Hung. 200 idest kétszáz forintokig, ugy,
 hogy ennek is summája Accedaván a kundi kétszázforintokhoz in
 summa a 400 forintok in perpetuum a Seminarium számára fenn
 maradjanak, melyért ad minus egy árva nemes gyermeket, vagy
 ha ez nem találtatnék, akármelyik nemzet s nyelvből való gyermeket,
 annuatim tartsanak, tanítván, ruházván és gondját viselvén valamig
 a szent szerzet a földön és a deákok tanítása fennmarad, hoc per
 expressum declarató, hogy mig a feleségem él a gyermekeknek
 gondját viselvén, mindaddig ezen jószágban senkitől meg ne hábori-
 tassék, hanem békességben lakhassék, szántóföldeknek réteknek és
 a felyebb megirt 400 frtoknak interessit percipiálhassa, de a 400
 forintoknak mind fixumnak diminutiójára szabadsága nem lészen ;
 hogyha pedig innen valahová holtam után transmigrálván, a gyer-
 meknek gondját nem viselvén vagy nem viselhetné, eo passu a
 megirt Summának egész interesse a seminariumra száll oly móddal
 mint Péter Lukács uram is hadta, hogy pro refrigerio animae
 Benefactoris esztendőnkint statis temporibus imádkozzanak, az árva
 pedig mindenkor arra köteleztessék ; hogy ha pediglen valaki ki
 akarná váltani az acqvisitumnak fele mindeneknek legyen hűtös
 feleségemé Orbai Ludovikáé, azt is el nem hagyván, hogy dum
 et quando affuturis temporibus valamelyik a vérek közül ezen jó-
 szágomat szántóföldeivel, rétjeivel együtt ki akarná váltani, a se-
 minarium tartozzék remittálni akármelyik vérnek, ha a semina-
 riumnak statim et eo facto in paratis a 200, kétszáz forintokat
 deponálja.“

Eznn 406 m. frt összeg pengő pénzbe átszámitva 166 frt 44 kr-ra
 megy, melynek utóbbi időben 6 frt 40 kr volt kamatja, de mely még
 1840-ben önálló alapítvány volt, csekély jövedelme miatt elvesztette ön-
 állóságát és nevét, beolvasztatván a többi alapokba.

4. Józsa György alapítvány. Józsa György született 1718-
 ban (?), atyja volt Józsa György csikszentkirályi lakos. Józsa György,
 mint erdélyegyházmegyei pap, 1750 körül gelencei, ezután 1758. máj.
 16-ig bereczki, ettől kezdve lemhényi plebános volt.

Alapítványát (541 frt 40 kr) 1765-ben tette, csikszentkirályi szár-
 mazásu növendékek számára. Ezen alapítvány 1825-től kezdve a Mezei-
 féle alapítvánnyal egybekapcsolva fordul elő. Ujabb időben azonban
 még a két alapítvány sem lévén képes egy növendék fentartására, több
 kisebb összegű alapítvány kiegészítésére szolgál.

5. Biró Antal alapítvány. Kézdi-polyáni Biró Antal fő-
 kormányiszéki tanácsos, Biró Mihály és Tuzson Anna fia született 1761.

május 20. Alapítványát tette a kantai, csiksomlyói, székelyudvarhelyi és kolozsvári semináriumokhoz összesen hat ifju számára, 1798. július 12-én.

Az alapítványi tőke eredetileg volt összesen 3000 frt. Alapítványát tette, hogy a „Csik-Gyergyóban régi tősgyökeres pápista szegény emberek gyermekeinek, nemkülönb az igaz hitre átjötteknek módjuk lehessen a tanulásra és az által a papi és szerzetes rendek is szaporodhassanak. — Csikban pedig és Udvarhelytt, ha a polyáni és bögözi és a hegyen tul lakó Vizek közül egy-kettő tanulni oda menne, a polyáni plebános ur testimoniuma mellett a tanulásra alkalmasnak lenni találtván, vegyék be.“ A felvett tanulóknak kötelessége: „A purgatoriumbeli lelkeknek szabadulásáért a szent mise alatt 6 Miatyánkot és 6 Üdvözlét imádkozzanak, — — németül tanuljanak.“ — A mi az alapítvány odaitélésének jogát illeti: „A felséges kir. Gubernium rendeléséből a nevezett helységbeli (Csik, Gyergyó stb.) fő- vagy viceesperesek, vagy notárius urakra bizattassék . . . hogy Csikban a t. Pater Gvárdiánnak és regensnek jelentésében mind katonai, mind más személyeknek és Convertitusoknak gyermekei vétessenek be.“

Ezen alapítvány kamatja 1855-ben 72 frt volt.

6. Keresztes János alapítvány. Keresztes János született Gyergyó-Szent.Miklóson 1749. január 12-én örmény szülőktől. Apja volt Anisor — magyarul Lázár — Keresztes. Az örményeknél némely családban régebb szokásban volt, hogy a fiuk atyjuknak keresztnevét vették fel vezetéknevül és így származott ez esetben is Keresztes János vezetékneve. Édesanyja volt Ulián Sára.

Keresztes János 14 éves korában a marosvásárhelyi gymnasiumba ment, három év mulva Kolozsvárrt folytatta 4 évig tanulmányait, majd Nagy-Váradon rhetorikát, logikát és fizikát végezve 3 év alatt Gyula-Fehérvárt 1771-ben a papnöveldebe felvétellett; innen három év mulva, midőn a Kolozsvári egyetemen az elnyomott jezsuiták helyébe egyházmegyei paptanárokat alkalmaztak, Kolozsvárra küldetett theologiai tanulmányai befejezésére, 1775-ben pedig Gyula-Fehérvárt pappá szenteltetett.

Még ugyanazon évben Maroszáéken Kodosra helyezte a püspök adminisztrátornak, honnan 1 év és 9 hó mulva küküllőmegyei Egrestőre parochusnak, hol a reformátusoktól sok kellemetlenséget szenvedvén, biztosabb helyre, Gyergyó-Szent-Miklóstra tétellett át káplánnak. Itt a török háboru idejében kiűtött ragályos vész dühöngése által is megnehezített körülmények közt 5 évet töltött; majd kápláni minőségben Kolozsvárra, innen fél év mulva Csik-Kozmásra ment, mely utóbbi helyen 12 évig kormányozta a parochiát. Előrehaladott kora iránti tekintetből szülőföldjéhez közel, Tekerőpatakra helyezte át 1811. jul. 17-én Mártonffi József püspök és pedig a hitközség választása vagy előterjesztése nélkül,

melyet mint investitus parochus 17 évig ott helyben gondozott, azután Vákár Lukács neveztetett ki melléje coadjutornak, ő maga Gyergyó-Szent-Miklósra költözött István testvérehez, hol még 15 esztendeig élt. A haldoklók szentségének áhitatos felvétele után 1844-ben február 19-én lelkét visszaadta Teremtőjének.

Temetési helyéül szolgált az örmény templom kerítésében levő sz. kereszt kápolnája, hol a feszület lábaihoz tétetett örök nyugalomra. A márványkő siremlékbe ez van vésvé: „Itt nyugszik méltóságos Keresztes János esperes, tekerőpataki plebános. 69 évig végzé áldozatját, s 96 éves itt lelé sirboltját, 1844-ben hunyt el az agastyán, s ott fekszik mellette testvére is István.“

Az Ur lelke szerinti pap naponkint recitalta a breviariumot, saját szobájában oltárt tartott, hol miséjét végezte, havonkint néha többször is gyónt, soha sem játszott. Könyveit még életében a három plebánia között, melyeken működött felosztotta.

Bokros érdemei elismeréséül 1838. május 10-én püspöke a gyergyói kerület tiszteletbeli főesperesi címével tüntette ki.

Sok irányu adakozásai és alapítványai örökre fennmaradandóvá tették emlékét. 1819-ben a püspök egy hozzá intézett elismerő levelében felemlítve, hogy a jótékonságnak az a természete, miszerint minél inkább akarja azt a szerénység elpalástolni, annál inkább nyilvánosságra jön, megköszöni, hogy Keresztes az udvarhelyi esperesi kerület 12 legszegényebb parochiája felsegélésére 1200 frtot adományozott. Ezenkívül a máréfalvi és tekerőpataki plebániáknak 100—100 frtot, a gyergyószentmiklósi örmény szertertasu plebániának 105 frtot hagyott mise-alapítványra.

Az egrestői plebánosnak 1838-ban 300 frtot küld, melyből 100 frt misedíjnak marad, 100 frt kamatja a katholikus vallásra visszatérteknek kiosztatik, 100 frt pedig a templom javára fordittatik. Hogy a nemes férfiü bőkezősége határt nem ismert, kitünik az egrestői plebánoshoz irt leveléből, melyben felemliti, miszerint már tiz éve, hogy minden fizetés nélkül, megtakarított vagyonkáját mind felhasználva, rokonai közt tengődik; adósai vannak ugyan, de ezek nemhogy a tőkét megadnák, hanem még a kamatot sem tudják fizetni.

Alapítványai tevésénél azonban leginkább az ifjuság tanulmányi kiképzéséért lelkesült, mint ez az alább közölt két alapító levélből kitünik:

Én alább is subscribált P. Keresztes János csik-kozmási Plebánus adom ezen levelemet jövendő bizonyosságul, hogy lévén nékem négyszáz német forintom Gyergyó Szent-Miklósön az Örmény kompániabéli Leon alias Frankutz Gergely sógor uramnál elocalva interesre sex procent, melyet én még 1792-ik esztendőnek szent György havának 9-ik napján által adtam vala szép ezüst folyó

pénzekben, melyeknek interessét ő kegyelmessége meg is fizette két vagy három esztendőkből, hátra lévén még néhány esztendei interesse fizetetlen. Ezt a négy száz német forint capitalis summát általadom és csupán csak Istenes indulatomból ajándékozom a csik-somlyói semináriumnak, kezében adván ma a Débitor Leon Gergely sógor uramnak kézírása recognitóját a tisztelendő P. regens Hyeronymus Bányai ő atyaságának, oly buzgó kérésem mellett, hogy ezt az én kevés ajándékomat acceptálja pro perpetua fundatione és annak esztendőbeli interesséért a megnevezett semináriumban tartson egy tanuló ifjat mely is csikkozmasi legyen, ezen ifjunak kinevezését, míg élek, magamnak tartom, holtom után pedig az álljon be fundatoria, ki jó erkölcsével és igyekezetével arra érdemesnek fogja magát mutatni. Ezen állandó rendelésemnek jövődő bizonyóságául adom ezen kezem irását, szokott pecsétemmel erősítvén. B.-Asszony havának 1. napján 1799-ik esztendőben.

P. Keresztes János m. p.,
csikkozmasi plébános.

A második alapítványára vonatkozó levelét Szabó kanonok és tanácsoshoz intézi Gyergyó-Tekerőpatakról 1837. június 25-én.

*Főtisztelendő és Nagyságos Kanonok. és Tanácsos,
Legkegyelmesebb Uram!*

„A tanuló ifjuság számára különböző időkben tett alapítványok kapcsán tiszteletteljesen jelentem, különösen azokra nézve, melyeket három növendék számára tettem; 1-ször, mint kozmasi parochus ezer frtot küldöttem egy kozmasi tanulóért, ezen alapítvány miután a devaluatio folytán megcsopkult 572 frttal kellett kipótolnom és tényleg egy jó kozmasi tanuló Boga Alajos élvezi, hogy tehát az alapítványos tanulók száma növekedjék, elküldöttem még kétezer frtot két gyergyószentmiklósi örmény származásu tanulóért, melyekre kinevezem Gáspár Jánost és Temesvári Gergelyt, az első a marosvásárhelyi gymnasiumban jeles, a második a csiksomlyói gymnasiumban szintén jeles előmenetelű, a mint ez a tanévvégi iskolai bizonyítványból kitünik; mindkettő jó erkölcsi magaviseletet tanusított. Mindezen három ifju jövőre a csiksomlyói gymnasiumba járjon, főleg azon indokból, hogy ott a világi hiúságok őket könnyen el nem rontják és a szülőknek is kényelmesebb lesz őket az élelmezésben és ruházásban segíteni; ha pedig elvégezték a humaniorák felsőbb osztályát, átmehetnek alapítványaikkal együtt a filozofiai tanulmányokra.

Jakobi Sándor, kit a minap ajánlottam és fel is vették, Gyulafehérvárra megy a papnöveldebe az én alapítványomra, hol kétség kívül szintén felveszik.

Ezen őszinte és határozott szándékom nyilvánítása után alázattal kérem a Főtisztelendő urat, kegyeskedjék nevemben és személyemben a Méltóságos kir. guberniumot hivatalból értesíteni (mert én már nagyon előregedtem, az írásban és fogalmazásban meggyöngültem, lévén egy év hiával kilenczven esztendőös) és kiszélesíteni, hogy ezen három ifju számára tett három alapítványt szándékom szerint jóakarattal elfogadni és kegyelmesen gondozni kegyeskedjék, a nevezett két tanulót Gáspár Jánost és Temesvári Gergelyt a csiksomlyói seminarium növendékei közé legkegyesebben felvenni s az ajánlás jogát a mig élek nekem, halálom után pedig ugyanazon ajánlási jogot azon idői örményszertartásu nagyontisztelendő parokhusoknak, kiket a tekintetes kereskedelmi testület egyetértése is támogatni fog, kegyesen engedélyezni és engem ezekkel gyengélkedő öregségemben legkegyelmesebb leiratával megvigasztalni méltóztassék.

Ki egyebekben régi barátságában és tapasztalt kedvezéseibe ajánlottan

Főtisztelendő és Nagyságos Uraságnak

állandóan maradok

legalázatosabb szolgálja

Keresztes János

gyergyótekerőpataki parochus.

Ezen alapítványokhoz első sorban családi jogon igényt tarthatnak — miután három fitestvére agglagényül halt el — Anna testvérenek férjezett Dobribán Gergelynének gyermekei Lukács István, Antal, Véron, Rebeka és Terézia után leszármazottak. Édesanyjának testvére volt Ulián Péter, ennek gyermekei: Mányi, Katalin, Véron, férjezett Frunkucz Gergelyné; Czéczi, férjezett Czárán Antalné; Trézsi.

A Keresztes János-féle alapítványok az 1855-diki kimutatásban következőkép vannak bevezetve: 1799-ről 344 frt 50 kr, kamatja 8 frt 16 kr; 1805-ről 520 frt, kamatja 12 frt 29 kr; 1834-ről 228 frt 48 kr kamatja 13 frt 44 kr; 1836-ról 500 frt, kamatja 30 frt.

7. Kászoni István alapítvány. Kászon-jakabfalvi eredetű Kászoni István Losonezi Bánffy György gróf erdélyi gubernatornak udvarbírója volt a zentelki uradalomban.

Két izben tett alapítványára vonatkozólag bővebb felvilágosítást nyújt alapító-levelének a következőkben közölt kivonata.

*A telyes Szentháromság egy bizony Istennek
nevében*

Én Székely-Udvarhelyi alias Kászon-Jakabfalvi Kászoni István a betegségekől szorongattatván, mindazáltal Isten ajándékából ép elmével lévén, kevés vagyonomból, melyet Ő szent-felsége igyeke-

zetem után nékem adni méltóztatott, ezen folyó 1798-ik esztendőben, mely gyarló életemnek 66-ik esztendeje, Kisasszony havának 8-ik napján, önnön való akaratomból, senkinek is kényszerítése ide nem járulván, következő végső rendelést (testamentumot) teszek.

Először: Örökös háláadással megemlékezvén Mltsgs losonczy Gróf Bánffy György ur ő excellentiájának etc.

Másodszor: lévén életben egy testvérem Székely-Udvarhelyi Sándor Ferenczné asszony etc.

Harmadszor: Az ifjuságnak jó nevelésétől függvén a haza boldogsága s főképpen az igaz hit fenntartása és gyarapodása s erről a tárgyról nem lévén illendő elfeletkezni azoknak, a kiknek tehetséget adott; Arra nézve az udvarhelyi seminarium számára hagyok 500, azaz: ötszáz Rforintokat, oly végre, hogy annak intereséből az udvarhelyi atyáncfiai közül egy fiát mindenkor neveljen a seminarium, hogyha pedig ezek közül arra való nem találtatnék, egy jóra menendő árvát a ki is érettem imádkozni ismerje kötelességének.

Negyedszer: Ugyan az igaz Religio fenntartása és gyarapodása szivemen lévén, minthogy Csik-Somlyón (a mint hallottam) legkevesebb a fundatio; ide hagyok és rendelek örökösön megmaradandó fundationak 2000 azaz kétezer Rforintokat úgy, hogy ötszáznak az interesse fordittassék az ott való s idővel leendő T. P. Regens tartására, a ki is minden esztendőben két-két sz.-misét érettem és szülőimért szolgálni köteles légyen. Ezer ötszáznak az interesséből pedig esztendőnként a csik-somlyói seminariumban három fiu tartassék s neveltessék, a kik nem különben imádságokban rólam megemlékezzenek, és minden hónapban egy olvasót mondani tartozzanak, a bévételben első tekintet légyen Kászon Jakabfalvi atyáncfaira vagy más azon falubeliekre, ezek után Kászonból és Csikből való gyökeres székely eredetű és jó reménységű árvákra ezen bevételben való rendnek pedig részrehajlás nélkül való megtartása azoknak, a kik ezen dolgot fogják hivatalok szerint vinni, lelkökre köttetik.

Ötödször: Ha pedig, melyet Isten soha sem engedjen, a fundatiok elrontatnának s az ifjak azokból nem tartatnának, nem neveltetnének, abban az esetben ezen két helyre rendeltetett summácskát, a kétezerötszáz Rforintokat senki se használba, se máshová lélekvesztés alatt el ne vehesse, hanem templomépítésre vagy más szent dolgokra fordittassanak.

Hatodszor: Stb.

Hetedszer: Stb.

Ezen utolsó rendelésemnek pedig (testamentomomnak) tökéletes végrehajtását alázatosan ajánlom a felséges királyi gubernium tagjaiból álló catholica comissionak.

Mely fennebb irt testamentoria dispositiomat, állandó megmaradásra nézve szokott pecsétemmel megerősitem. Kolozsvárt, a fenn irt napon és esztendőben.

Kászoni István m. p., L. S.

Hogy ezen testamentária Dispositio mű előttünk mindenkben a megirt renddel a testáns ur még ép, jozan elmével lévén, ment légyen végben, arról mi is igaz hitünk szerént bizonytságot teszünk.

Kolozsvárt, 8-ik Auge 1798-ban.

L. S. *Zsádkodi Horváth Antal*

G. secretarius

Fancsali Fancsali József

Pupilaris Exet. Cancelli

mindketten ezen dologra requirált közbirák.

Ezen folyó 1798-ik esztendőben Kisasszony havának 8-ik napján tettem végső rendelkezésemet némely vagyonaimról Kolozsvárott mlgos Horváth guberniális secretárius és tekintetes Fancsali Pupilaris exactorátusán levő cancelista urak előtt. A mely testamentum mind általam (amint a betegség engedi) mind az irt regens urak által subscribáltatott, szokott pecsétünkkel megerősített és a mlgos catholica comissionak tituláztatván, mindhármunknak pecsétével kívül is bepecsételtetett.

Ezen végső rendelkezésemhez pedig még önként minden erőltetés nélkül jelen való ép elmével e következőket ragasztom.

1. o. Azonfelül stb.
2. o. A Kászonyjakabfalvi székely atyámfiai stb.
3. o. A csiksomlyói seminariumban még ahoz, a mit a testamentomban rendeltem, újra kívánok fordítani ezer német forintot fundationak, hogy annak intereséből két árva, vagy ha ez nem találtatsék, más jóra menendő helységbeli nemes ifjak neveltesse nek esztendőnként, a megirt módon és kötések alatt.
4. o. Lévén in deposito stb.
5. o. Szent misékre rendelek 200, azaz kétszáz n. forintokat stb.
6. o. Házi portékáimat stb. signatum Zentelke, 21-a augusztii 1798.

(L. S.)

Kászoni István m. p.

Hogy ezen rendelkezését a testamentomhoz ragasztani kívánván Istenes szándékból, önként, Isten kegyelméből ép elmével tette és tulajdon kezével subscribálta, szokott pecsétével megerősítvén a titulált Kászoni István udvarbíró ur, arról requiráltatván a tiszt. udvarbíró urtól fide mediante attestálok sign. Zentelke ao die ut supra.

Soós Ferencz m. p.,
nemes személy.

8. Csomortáni Antal alapítvány. Csik-Szépvizről Csik-Csomortánba átköltözött Szakáts Balázs utódai Csomortáni előnévvel 1722-ben nemesi oklevelet kaptak, mely előnevet használták az utódok az eredeti Szakáts vezetéknev elhagyásával. Ezen családból Csomortáni András fiai Ferencz, István és Imre Egerben telepedtek le.

Csomortáni Imre fia Antal, egri kanonok Egerből 1804. július 7-dikéről keltezte alapítványt tett a következő alapítvány levél értelmében :

Én alább megirt, adom tudtára mindeneknek, a kiknek illik most és jövőben, hogy szemem előtt hordozván a Fölséges Ur-Istennek hozzám, méltatlan szolgálójához mutatott sok rendbeli nagy jó-téteményit és ajándékot, szemem előtt hordozván azon különös kegyelmet, főképpen, melyet mutatott Istenben boldogult édes atyámhoz Csomortány Istvánhoz, kit Csik-Csomortányból néhai Istenben boldogult főtisztelendő Csomortány Imre egri kanonok urambátyám által ide Magyarországra kihozott. Ki utánna engemet is méltatlan, érdemtelen szolgálóját egyházi szolgálójává méltóztatott választani és azután ugyanazon nemes egri káptalan tagjává rendelni. Így tehát én is megkívántam eredetem földéről emlékezni, még ottan maradtott szegény eleimnek maradékirul, kiknek segédelmekre, hogy gyermekeiket, az igaz római katolika hitben, a fő erkölcsökben jobban nevelhessék, a csik-somlyói gyermekek nevelőházakra, vagy is mint mostan nevezik seminariumra fundatio képest adok és rendelek 2000 idest kétezer Rfrtokat; oly czéllal és szándékkal, hogy azon capitalistul esendő interesből két szegény ifjak, ha a Csomortány familiából a tanulásra alkalmasak találkoznak, vétetődjenek föl a seminariumban, ruháztassanak és tápláltassanak. Ha pediglen a Csomortányiak közül arra valók nem találkoznának, más ügyefogyott árvák vétetődjenek fel, (kikből még valaha egyházi szolgálók válhatnak), kik is mig ezen fundatióból fognak tápláltatni, legalább minden szombaton vagy vásárnapon a sz. mise alatt érettem, mig élek, vagy holtam után is egy sz. olvasót a B. szüz tiszteletére mondjanak. Hogy pedig ezen Istenes szándékom és rendelésem annyival fogatosabb és állandóbb legyen, ennek helybenhagyását és megerősítését kegyelmes Uramnak Excelenciájának Erdélyi Püspöknek teljes bizodalommal alázatosan ajánlom.

Költ Egerben die 7-a Juli 1804.

Csomortány Antal
egri kanonok.

Ugyan Csomortáni Antal egri kanonok 1810-ben még egy új, egyezer firtos alapítványt tett a kolozsvári seminariumhoz, a gymnasiumot vagy filozofiát tanuló rokonok számára. (Csomortáni József csik-somlyói seminariumi regens megjegyzése.)

A Csomortányi alapítvány tőkéje 1855-ben 1525 frt 46 kr volt, 36 frt 42 krt kamatozott.

9. Lászlófi Antal alapítvány Lászlófi Antal 1766-ban kászoni plébános, tiszteletbeli esperes, 1800-ban tiszteletbeli kanonok és alsíki főesperes volt. Meghalt 1804-ben.

A csiksomlyói seminárium szükségletei fedezésére 83 frt alapítványt tett 1804-ben, mely az 1855-iki kimutatás szerint újpénzben 57 frt 38 krt tett 1 frt 22 kr kamattal.

10. Mártonffy Ádám alapítvány. Mártonffy Ádám 1782-ben IV. é. papnövendék Budán, 1789-ben szárazpataki, 1787. udv. szentléleki coadjutor, 1788-ban málnási plébános volt, 1793-ban magyarigeni káplán, 1796-ban drassói plébános. Meghalt 1798. január 8-án.

A csiksomlyói semináriumhoz tett egy 38 frt 24 kros alapítványt, hogy majdan egy szeredai tanuló némi előnyben részesüljön. Ezen alapítvány a legutolsó kimutatás szerint 26 frt 28¹/₄ kr, kamatja 38 kr.

11. Darvas János (csikszentsimoni) alapítvány. Csikszentsimoni Darvas Jakab székely lófő és neje Demes Ilonának fia János, született 1739. június 9-én. Mint gyergyóújfalvi lelkész 1805-ben tett 2837 frtot a csiksomlyói semináriumhoz a rokonságból való tanuló számára, ki az elemi iskolából felvehető. Ezen alapítvány különböző időbeli jegyzékekben különböző összegekben van feltüntetve; így 4182, 4723, 3247 rh. frt, 1855-iki jegyzékben 1328. mon. conv. Az alapítványra vonatkozólag még csak a nemzetségi leszármazás adatai álltak rendelkezésemre.

12. Tankó Mátyás alapítvány. Tankó Mátyás, Göröcsfalvi Tankó Mihály és Adorján Erzsébet fia született 1740-ben február 13-án. Élettörténetéből csak a végrendeletében általa felhozott adatokat ismerhetjük; meghalt Szent-Domokoson 1808-ban július 27-én, eltemettetett a kerületi papság nagy részvéte mellett a templom ajtaja közelében.

A parochiát 38 évig vezette. Tudományos képzettségéről és gondosságáról bizonyosságot tesz a „Domus Historiája“, melyet 1690-től kezd és haláláig vezet, sok érdekes adatot jegyezve fel benne.

Emlékét hátrahagyta az utókornak az ifjúság nevelésére hozott áldozatkészségében. Végrendelete ez:

„Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében amen.

Én csikgöröcsfalvi Tankó Mátyás, jelenleg szentdomokosi paróchus 1806. ápril 17-én; mivel tudom, hogy halandó vagyok és f. é. febr 12-ikén betöltöttem életem 66-ik évét és érzem, hogy testem naponkint közeledik a végfeloszláshoz, azért ügyeimről és dolgaimról utolsó szándékomat ki akarom a következőkben jelenteni, most, míg az idő kedvez és ép elmével bírok.

1-ször. Iskolai tanulmányaim Nagy-Szombatban végezve, 1767-

ben parochusnak neveztettem ki Mező-Sámsondra, innen áthelyeztettem Szent-Domokosra 1769. márczius 1-én és itt mai napig is művelem az Ur szőlőjét, hogy minő eredménynyel, az utolsó nap megtanít rá, midőn az egész emberi nem Isten ítélőszéke elé állítatva, díját veszi cselekedeteinek, én pedig midőn még itt munkálkodom és az örökkévalóság útja felé haladok, alázattal kérem Tanítómat és Megváltómat az Ur Krisztust, hogy ne vétkeim szerint, hanem irgalmassága szerint tekinteni kegyeskedjék. Kérem szentdomokosi hiveimet, hogy emlékezzenek meg, miszerint én ember voltam, habár anyagi tisztet teljesítettem, sőt nagyobb, midőn őket bűneiktől feloldoztam, áldozatot mutattam be értök, kérem, bocsásson meg mindenki, kit megbántottam, vagy megbotránkoztattam.

2. pont szól a temetkezés iránti intézkedésekről.

3. Lelkemet ajánlom a Mindenható Teremtőnek, a kegyelmek atyjának, testemet az ő anyjának, a földnek visszaadásra halálomkor; összes javaimat, pénzemet, barmaimat, házi felszereléseimet pénzzé téve és a csiksomlyói semináriumnak átadva, örökös alapítványul a tanuló ifjuság növelésére. Azonban jól megjegyzendő mindenki előtt, hogy ha ezen egyházban az ájtatos hagyományoknál valami hiány található, pótolják helyre, azután cselédem és háznépem a szerződés szerint fizettessenek ki egész évre. Adósságom most nincs, van azonban vagyonom, melyet az első parochiámon, Sámsondon megkezdett és most is folytatott számadási naplóm feltüntet, melyben, a mi ki nincs törölve, vagy keresztül huzva nincs, adósságnak tekintendő; a képezők lajstromában semmi hátralékot ne keressenek, mert ezeket elengedem.

4. Felajánlottam ugyan minden hátramaradó javaimat a somlyói semináriumnak a velem rokon ifjak nevelésére, de megjegyzendő és ezen pont úgy értendő, ha akkora összeg fog találatni, mely elég egy vagy több ifjura. Ha pedig csak oly kicsinyke összeg marad, melyről azt vélik, hogy még egynek eltartására sem elég, akkor kegyes alapítvány czimén szent misék szolgáltatására a szentdomokosi templomnál maradjon.

5. Ezen pontban legközelebb rokonait, előszámlálva, folytatja: . . . mivel gyermektelen mindig volt és van, kinek nincs szüksége javaimra, célszerűnek tartom, hogy azon kis rész is, mely az ilyenek hagyható volna, csatoltassék az általam már odahagyott összeghez és hiszem, hogy az illető beleegyezik, mert ez az én egész rendelkezésem igaz ugyan, hogy az én lelki hasznomra történik, de egyttal az egész családnak anyagi és szellemi előnyét is eszközli; ezért ellenvetésük nem lehet, annál is kevésbé, mert a mennyiben tőlem telt, szükségekben segíteni törekedtem és segí-

tettem is, kivéve Katalint, kinek keveset, sőt semmit sem adtam, mivel neki a szükségesek mindig megvoltak,

6. Itt előszámlálja távolabbi rokonait.

7. Az atlasz, vagyis a mappák füzete, a mint azt benne sajátkezűleg bejegyeztem, a csiksomlyói tanuló ifjúságnak, a jogi- és magyar könyvek unokáimnak, a többi az egyházmegyei rendeletek értelmében maradjanak a szentdomokosi parochián, a szentdomokosi egyházat teszem örökösévé mindazon javaimnak, melyeket a seminarium nem használhat.*

1808. június 24-én (a végrendelet másolata szerint) a végrendelező ereje hanyatlása miatt nem lévén képes folytatni, a 8 dik ponttól kezdve ezen végrendeletet a nagyboldogasszonyi plebános Betze Mátyás által folytattatta, a 8-dik pont előttieket kizárólag saját kezével írta.

„8-szor. A papnövelde alapjára és az elagott papok pénztárába hagyok 50 frtot.

9-szer. Ha javaim az ezer forintot megütik, ez lesz az alapítvány; ha kevesebb van és az ezer frtig való kiegészítésre szükség volna azon száz frtra, melyet Kolozsvárt az ezen templom számára készült szobrokért adtam, fizesse a templom, ha nincs szükség odaajándékozom.

A 10., 11. és 12-dik pontban kisebbszerü hagyakozások vannak.

13-szor. Hogy pedig ezen utolsó akaratom biztositva legyen minden megtámadás vagy megsemmisítés veszélyétől, akarom, hogy ha netán nem lenne érvényes, mint törvényes végrendelet, de legyen meg bármi más czimen az érvényessége, fenntartva mégis magamnak a hatalmat és jogot, hogy mig élek megváltoztassam, hozzáadhassak, belőle kivehessek, vagy átalakíthassam, a hogy akarom.“

Végezetül felkéri a szomszéd lelkészeket a végrendelet végrehajtására s annak aláírására és megpecsételésére.

Kelkezés, 1808. július 15.

A Tankó Mátyás lelkész hagyatékából valóban kitelt a seminariumnak hagyott 1000 frt, mint ez a később összeállított alapítványok jegyzékéből kitudnik. Az 1855-diki kimutatás 266 frt 40 krt tüntet fel 6 frt 24 kr kamattal.

13. Molnár József alapítvány. Molnár József született 1759. márczius 20-dikán Kézdi-Vásárhelyt (?), szülői voltak Miller Ignác és Hiller Rozália. Anyja, kinek még két paptestvére volt: Antal, ferenczrendi, József, minorita szerzetes, másodizben 1772-ben nőül ment Haller Jánoshoz.

Az eredeti Miller vagy Müller terjedelmes család legtöbb tagja később különböző időkbén Molnár nevet vett fel.

Müller

Molnár József a hittani tanfolyamot Nagyváradon végezte, hol 8 évig volt káplán, azután zilahi plebános és középszolnoki esperes 18 évig; innen Debreczenbe helyeztetett 1808-ban, mint első plebános. Ez időben I. Ferencz a nagyváradai kanonokok számát 10-ről 16-ra szaporította s így egyik kanonoki székre valóságos prépostsági javadalommal első prépost plebánossá nevezte ki. A debreczeni állás küzdelmes volt a várossal szemben, mert a város a plebánia-ház építésnek, melyet III. Károly és I. Ferencz elrendelt volt, ellene szegült; e miatt egy évig a furtai birtokán tartózkodott, s innen járt be Debreczenbe. Fájó lélekkel panaszkodott a városhoz intézett soraiban, „hogymint valami zsellér csak néha, s mások terheltségével vagyok képes itt megjelenni s igazán magamat tartom az egyedüli oly szerencsétlen pásztornak, kinek saját vétke nélkül nyája közt tartózkodni megtagadtatik.“ Mikor a városban szállást fogadott saját pénzén, ezt is felmondották. 1811-ben tűz ütén ki, a templomot is megrongálta s helyreállításáról a protestáns város hallani sem akart, Molnár így ír:

„Inkább óhajtanék a legutolsó plebániára innen távozni, mint ilyen bárkitől függést elismerni vonakodó előljáróság alatt, látva az egész katholicismus meggyalázását, templom s plebánia nélkül, mint valami jövevény.“

A tűzvész alkalmával természetben és pénzben sokat segített a károsultakon. Jórészt az ő adományából 4 harang öntetett, 16 változatu orgona készült.

A kegyesrendiek iskolájának kiváló jötevője, a tanuló ifjuságnak páratlan bőkezű pártfogója volt. 1816-ban 12 ifju számára 60 frtjával ösztöndíjat, 2 servitor számára 80—80 frtot rendszeresített, melyet 1818-ban 18 tanulóra terjesztetett ki; ezt a nagylelkűséget 17 éven keresztül gyakorolta az erkölcs- és tanulásban kiváló előmenetelű ifjakkal. Ezen kívül 5 tanárnak javadalmazására adott évenként és személyként 60 frtot.

Valamint életében javait a legszentebb czélokra bőkezűen osztogatta, ugy anyagi lelkének örökre fennmaradó bizonyítéka leendő azon nemes gondoskodás iránya, melyet hátramaradó vagyonáról való végrendeletében kitüntetett.

Ideiglatjuk végrendeletét a közjóért lelkesedő sziv tanulságául egész terjedelmében, megjegyezvén azt, hogy az egyes tételek után zárójel közé bevezetjük azon rhenes frtban számított összeget, mely a halál után felosztott hagyatékból minden egyes tételre jutott

„Végrendelet, mely főtisztelendő Molnár József a nagyváradai székesegyház örkanonokának 1826. márczius 11-én bekövetkezett halála folytán felbontatott és kihirdtetett, márczius 21-én pedig végrehajtott.

Mi a székeskáptalan emlékezetül adjuk stb.

A legszentebb és megoszthatatlan Szent Háromságnak az Atyának és Fiúnak és Szent lélek Istennek nevében Ámen!

Én Molnár József, habár most józan elmével és legjobb egészségben vagyok, mégis halálom napjáról bizonytalan lévén, szabad elhatározással és előre való megfontolással, 42 évi számkivetésem fáradságával és takarékossgal megszerzett javaimról szóló ezen utolsó akaratom végrendeletét, önként előre elkészítem és saját kezemmel szóról-szóra a következőkben irtam meg:

1. Temetésem alkalmával a koldusok közt osszanak ki 20 forintot.

2. Minden könyvemet osszák el a szegényebb papok és papnövendékek közt.

3. Az egyházmegyei pénztárnak hagyok 1000 frtot. Az elaggott papok alapjának szintén 1000 frtot. A nagyvárad i templom pénztárának 2000 frtot. A váci siketnémák intézetének 300 frtot. Darvas Józsefnek, ki javaimat sok éven át hűségesen gondozta 3000 frtot.

A fennmaradó javaim készpénzre fordítva először is három egyenlő részre osztassék és ezután minden egyes rész következőkép osztassék fel:

Első rész: négy egyenlő részre osztassék. Egynegyed legyen a nagyvárad i Salamon-féle árvaházé, hol előnyben részesüljenek a debreczeni és zilahi árvák, különösen a vegyes házasságból származott s e miatt a vallásból kitért árvák: (18833 frt 20 kr.)

A 2-ik negyede a kolozsvári tanulóké, hol előnyben részesüljenek rokonaim. (21254 frt 23 kr.)

A 3-ik negyedét testvérem Molnár (a németeknél Miller) Antal a székely ezrednél százados, vagy az ő fia József, ki szintén ugyanott kapitány, ossza el rokonaim közt tetszése szerint. (21254 frt 23 kr.)

Az utolsó negyed adassék nemes Pavlovits Apollónia hávezető nőnek 32 éven át tartó hűséges és mintegy anyai gondozásáért és szolgálataiért. (13166 frt 40 kr.)

A második rész öt egyenlő részre osztassék. Egy ötöde jusson a debreczeni szegény tanulóknak, mint tőke. (17003 frt 15 kr.) 2-ik ötöd a várad i apácáknak (17003 frt 15 kr), 3-ik ötöd a debreczeni páter piaristák tanító házának az értem szolgáltatandó 12 szent miséért 13003 frt 15 kr, a 4-ik ötöd a kantai minorita szeretetháznak szintén 12 szent misére (13003 frt 15 kr), az utolsó ötöd a csiksomyói tanuló k semináriumának, hol ha rokonaim lennének, előnyben részesüljenek. (13003 frt 15 kr.)

A harmadik rész hat egyenlő részre osztassék ily módon: egy hatodot adjanak a várad i capucinusoknak érettem mondandó 12 miséért (14160 frt 13 kr), a második hatod a somlyói (Szilágy) minorita atyáknak szintén 12 miséért (14169 frt 31 kr), a 3-ik

hatod a kantai semináriumi szegény tanulóknak 14169 frt 31 kr), a 4-ik oly szegényebb egyházmegyei parochusoknak, a kik legálább három éven át saját tapasztalásuk által megtanulták, hogy mi a különbség a kényelmes helyzetben levő és udvari káplán s a valódi parochus közt (14,169 frt 31 kr), 5-ik hatodot fordítsák az egyházmegye püspöke által a Zilah-anyaegyházhoz tartozó Szilágy-Cseh vagy a Debreczenhez tartozó Sámsonon felállítandó katolikus népiskolára (14169 frt 31 kr), az utolsó hatod, (ha csak később másképp nem rendelkezem) a váradi káptalanra bizatik, hogy tetszése szerint kegyes czélokra tőkésitse (14169 frt 31 kr).

Mely előrebocsátottak hitelül és megerősítésére ezen utolsó akaratom végrendeletét sajátkezüleg aláírom és szokott pecsétemmel megerősítem.

Debreczen, 1824. július 6.

Molnár József,

váradi kanonok és debreczeni plebános.

A végrendelethez a püspök 1826. márczius 20-án 826. sz. a. ezen jóváhagyást fűzi:

„Főtisztelendő Molnár József tormovai apát, Nagyvárad székesegyházunk örkanonokjának, ezen az életében is mindig lelkesen követett, minden tekintetben kegyes, valóban egyházi és papi szellemet kitüntető utolsó akaratának rendelkezését püspöki tekintélyünkkel helybenhagyjuk és megerősítjük...“

A Molnár József-féle alapítvány az 1855-ből az alapítványokról kiadott jegyzék szerint 1824-ben 13,333 frt 20 krt tett, melyhez járult 1829-ben kiegészítésül 1333 frt 20 kr az akkori pénzértékben; a kimutatás alkalmával az első összeg kamatja 361 frt 31 kr, a másodiké 32 frt volt a mostani pénzérték szerint. Ezekhez járult 1837-ben 241 frt 18 kr non. conv. 11 frt 29 kr kamattal.

A feledhetetlen emlékü hagyományozónak van a fennemlítettek kivül még egy 1816-ban az édesanyja emlékére tett alapítványa, mely kiválóan érdemes főleg a hozzá jogosult rokonok figyelmére. Az alapítvány teljes szövege ez:

Rosalia Hilleriana Fundatio!

En alább irt Látván néhai szülő anyámnak Hiller Rosaliának egymás után két férjeiktől, ugymint Miller Ignác: magyarul, mint a sirhalom keresztyére is metszve vagyon Molnár Ignác és Haller Jánostól származott magzatjainak és unokáinak megsokasodását és elszegényedését, hogy ezeknek maradékaik, az Isten dicsőségére és a haza közjáváának előmozdítására alkalmasabb emberekévé formáltathassanak, a végre az ő segélcsegektől örökös fundatio képpen letesznek és effective a familiának kezében átal küldök

5000 öt ezer Rfkat, mostani járó ugynevezett váltó czédulákban. Ezen 5000, öt ezer forint Capitalist, Miller Antal főkapitány ücsém, mint utánnam a familiának mostani öregebbike. mig ő élni fog, ő administrálja, ő elocállja, akár mely, csakhogy bátorságos helyre, köteleztetvén erről a többi testvéreknek esztendőnként számolni, az interesnek kiosztása is, vagy pedig a mennyiben most már arra szükség nem lenne, kapitalisává fordítása, az ő teljes dispositiója alá bizattatik ennek halála után ellenben, a familiának megegyező akarátján fog állani, ezen tőkepenzt akár a közönséges stipendiorum fundusban, akár más bátorságos helyre kiadni, ugy a familiából a fiu gyermekeket is a stipendiumra kinevezni, az alább következő feltételek alatt.

1. A tőkepenzt semminemü esetben vagy megfélemiteni, egymástól elválasztani, vagy magok között felosztani soha szabad nem lészen.

2. Mig az esztendei interes 300 forintnál többre nem mégyen, arra csak két fiu gyermek vétetődjék fel. Ha pedig a familiának tulajdon hasznán iparkodása, vagy némely időkbén a két alkalmas fiugyermeknek megfogyatkozása, vagy talán idővel az én felül adásom által is 400, négyszáz forintnál feljebb emelkednék, az esztendőnként való interes, oly esetben egész 600 forint interes summaig három fiugyermek neveltessék az interesből.

3. Az említett két vagy három fiu gyermekek mindenkor fognak választatni, a néhai Hiller Rosália anyánknek akár fiu, akár leány ágon egyenesen leszálló törvényes maradékaiból ugy-mint: Miller Antal, Miller Therézia, néhai Petzák Elekné, Miller Christina, Haller Ignác, Haller Ferencz, Haller Anna gyermekei. ből és ezek gyermekeiknek gyermekeiből és csak ezek fognak itt a familia neve alatt értetődni.

4. Ezen fundatióban egyedül a római Catholicus vagy Catholizálandó és a catholica iskolákban neveltendő gyermekek lehetnek részesek. A nem katholikusok ne is voxolhassanak ezen fundatió dolgában. A többi voxolók pedig, akár férfiak, akár fehérsépek, a nemnek különbsége nélkül legfeljebb 20-an legyenek az öregségnek, s nem a vérségnek rangja szerint és ezen 20 öregebbek voxolásának többsége fog lenni közöttük egyedül a közbíró.

5. A gyermekek részéről megkivántatik, hogy iskolában járjanak (és hogy az iskolai tanulásokban a középszerűségnél hátrább ne maradjanak, hogy németül is irni, olvasni, érteni tanuljanak) különben egy esztendei repetitionak engedése után is legalább a középszerűségre nem juthatván, mint az iskolai tudományokra alkalmatlanok a fundatióból kizárattassanak.

6. Ha a gyermekek közül némelyek helyben a szülejek há-

zánál, mások ellenben egyebütt szülejek házától távol, Erdélyben, Magyarországbán, vagy Ausztria birodalomban járnának közönséges iskolában, katonai, bányászi vagy egyéb akadémiában így a távollevőnek többre lévén szüksége, ennek másfélannyi adódjék az interesből, mint a szüle mellett tanuló gyermekeknek, kivéven itt azt, ha az otthon tanuló gyermek árva és igen szegény volna, ekkor egyenlő legyen a fizetések: mivel én ezen rendelésem által minden részrehajlás nélkül a szükölködöbbsen, s nem csupa közelebbi vérségen kívánok segíteni, erre mindenkor jól vigyázzanak a választó voxolásban az atyafiak is és ne engedjék, hogy a jóra menendő szegényebb gyermeknek részét a tehetösebb vegye el, ha szinte ez közelebbi vérség volna is a törzsökhöz, Hiller Rosália boldogult anyánkhoz.

7. Azon egy atyának vagy anyának egyszerre egy fiánál több ezen fundatioban be ne vétetődjön, hanem más szüléknek gyermeke vegye el a másik részt. Vagy ha azon egy időben más arra való gyermek nem találtatnék: azon esetben ennek része menjen az a capitálisban.

8. Ha a fundatioban lévő ifju alsó iskoláit végezvén, és a felsőbbeket elhagyván, egy esztendeig valami hivatalban nem áll, ezen egy esztendő mulva veszese el a fundatiot. Ha ellenben ezen egy esztendő alatt valahol cancellariára, practikánságra vagy kadetságra beáll, az ilyennek még négy esztendeig járja ki a fundatio, de tovább ne, ha pedig 4 esztendőnél előbb is akármikor 150, százötven forintos jövedelmű hivatalba belépik, ezen belépése napjától fogva megszűnik venni a fundatiot.

9. Ha valamelyik ifju betegsége miatt egy két esztendeig is iskoláját félbe szakítani kénytelenítették, mégis azért ő vegye a fundatiot, csakhogy meggyógyulása után vagy iskoláját megint folytassa, vagy a nyolczadik pont szerint hivatalba álljon.

Mindezeket a végre kívántam ilyen rendben foglalni, hogy ezen saját írásom több hiteles párban és az atyafiak részére leiratódván és ő közöttük mindenkor sinor mértékül szolgáljon a viszszavonások és részrehajlások ellen. Egyébként szabadságokban fog állani, ezen fundatio dolgát akár közönségesen, akár egy közakarattal maguk közül választandó Plenipotentiarus által elintézni, manipulálni, a familia közjavára, akár mi név alatt elocalni és módosítani is, kivéven az első és az ötödik punctumot egészen és a negyediknek első részét, melyek változást semmiképpen nem szenvedhetnek.

Ezen fundationális levelemet jövendő bizonyosságul, két eredeti példányban Miller Antal és Haller Ferencz ücsémnek, kiadtam.

Debreczen városában junius első napján, 1716.

Molnár József m. p.
nagyváradai kanonok és kis prépost,
békésvármegyei főesperes
és debreczeni plébánus.

Hogy ezen pár a nálam levő Originálisból szóról szóra igazán kiadatott arról ez által igaz hűtöm szerint bizonyosságot teszek Gy.-Szent-Miklóson,

Miller Antal m. p.
penzionátus kapitány és mostani
Plenipotentiarius.

Az 5000 forintokat Haller Ferencz ücsém uramtól Szebenből 31-dik augusztus 1816. vettem által és így a 1. september 1816. tétetődött interesre idem qui Supra.

Copia. A Mts. Fundátor ur leveléből, melyet 16-dik augusztus 846. Debreczenből Miller Antalnak írni méltóztatott.

Én a testamentaria ordinatiomban kész akaratra nem tettem semmi kötelességet vagy pedig szent mise szolgáltatást, hanem azt hálaadó szabad szívűségekre bizom azoknak, kik a fundatio jóvoltában fognak részesülni, remélvén, hogy miként én minden nap, mint élő, mint kimult atyánkfiáért imádkozni el nem mulasztom, ők is így fognak cselekedni. De ezt kötelességekben nem teszem, mivel így azt talán elmulatván, mindenkor vétkeznének.

Molnár József v. k.

A terjedelmes rokonság családfája 1670-től Hilibi Nagy Ferencz gyermekei u. m. Judit, Rácz Istvánné és Nagy Jánostól kezdődőleg le van vezetve Haller Ferencz Benedek által és nyomtatásban kiadva és kiosztva a rokonok t. i. Molnár és Haller családok közt. Megtalálható a csiksomlyói gymn. levéltárában is.

Sántha Ferencz Márton alapítvány. Csik-Kozmáson született Sántha Ferencz Márton, ez utóbbi szerzetesi neve, életrajzából azon kívül, mit végrendeletében maga közöl, ismeretes az, hogy mint a morva zabdroviczi prémontrei apátság tagja, egyideig jánoshidai plébános volt, mert Jánoshida az apátság eltöröltetése előtt a zabdroviczi apátsághoz tartozott; utóbb mint zabdroviczi alperjel működött a rend eltöröltetéséig. A rend 1802-ben visszaállítván, Sánta Márton a csornai prémontrei kanoniába lépett, s kezdetben mint ujoncz mester, utóbb alperjel s végre mint perjel működött, s mint ilyen 1813. május 5-én hunyt el 73 éves korában. Ő volt az első, kit a csornai új kriptába helyeztek. Arczépe a csiksomlyói semináriumi regens lakását disziti.

Sántha Ferencz Márton a 1806-ban a csiksomlyói seminárium számára a regenshez azon kéréssel küld 300 frtot, hogy ezt helyezze ki kölcsönbe mindaddig, míg 6000 frtra, a különböző helyekre kikölcsönzött összegekből kitültheti. Ugyan az alapító az 1807-iki országgyűlés alkalmával Mártonfi József püspöknek átadott 5100 m. rh. frtot, mely 1808-ban gr. Bethlen Pálnak kikölcsönzöttetett. 1808-ban és 1810-ben még 300 – 300 frtot küldvén, az alapítvány 6000 frtra kiegészítettet, mely összesen 2790 bécsi forintot és $26\frac{1}{3}$ krt tett évi 167 frt $26\frac{1}{4}$ kr kamattal.

Az 1823-ban Csik-Somlyón tartott consistoriumban P. Andrásí Rafael eddigi regens átadja a Sántha-féle alap kezelését Both Mihály új regensnek. A számadásokból kiténik, hogy az alapító szándéka szerint a Sántha-féle alapítványos tanulók és a regens számára készült két-két terem 492 frtba került és hogy ennek hijával van meg az alapítványi 6000 frt különböző helyekre kikölcsönözve, melyben bennfoglaltatik a seminarium által kikölcsönzött és felszerelésekre (fundus instructus) fordított 1365 frt 39 kr is. Hogy az alapító szándékának elég legyen téve, a consistorium elhatározza, hogy mindaddig, míg a kiadások által megcsonkult alaptőke 6000 frtra ki nem egészítettik, alapítványos fiu ne vétessék fel, sőt a jelenleg rajta levők is, mint jogtalan élvezők eltávolítandók.

Az alapnak a seminarium által kikölcsönzött része a seminarium többi vagyonával összevegyítve kezeltetett 1824-ig, mikor is Sántha Dénes regensnek átadatván, a seminarium kezelése alatt levő 1725 frt értékű Sántha-féle vagyon a seminarium többi javaitól elkülönítettet azon meghagyással, hogy jövőre külön kezeltessék. Ezen kölcsönzött összeg legnagyobb része elzálogosított birtokokba volt fektetve.

Ez alapítvány az 1855-diki kimutatásban 4477 frt 49 krral szerepel, melynek kamatja 107 frt 28 kr.

Hozzájárul még egy másik tétel alatti 200 frt, melynek kamatja 12 frt új pénzben számítva.

Álljon itt még a nagylelkű alapítónak, Sántha Ferencz Márton praemontrei kanonoknak alapítványi levele :

*Az osztatlan Szentháromság nevében, mely a
hivők által tiszteltetik és imádtatik egy
Istenségben.*

Sántha Ferencz Márton a praemontrei kanonok rend papja ugy a jelenlegieknek, mint a jövőbelieknek az alábbiakban :

Nemzedék eltűnik, nemzedék jön, és hogy az utódok tudják, mit tettek az elődök, írásba foglaltattak, melyekből a jövődöbeliek tudják meg, hogy mi történt a mi napjainkban, ne hogy feledésbe menjen, és hogy változatlanul fennmaradjon.

Én az 1737. évben születtem e siralom völgyében, Sánta Ferencz és Sánta Anna nemes szülőkötől Erdélyben, még pedig a székelyföldön „Alcsikszéken“ Kozmásán és megkeresztelt Lukáts Mihály administrator, azon időszerint való plebánosa a nevezett helyiségnek. — Azon idő alatt, tudományokra szánván magam, alsóbb tanulmányaimat a csiksomlyói finöveldeben végeztem el, ösztönözötve először ugyanazon keresztelőmtől, ki engem a szent-ség vizével leöntött. Már korosab' valék, midőn Istennek különös segítségével 22 éves koromban 1759 Magyarországra, még pedig Budára mentem, hol a bölcsészeti tanulmányaimat végeztem el, midőn ugy tetszett Annak, a ki engem még anyámnak méhében kiválasztott, felhagyva a világgal való törődésekkel, elmélkedni kezdtem a mi Urunk Jézus Krisztus iskolájáról. Ezt folytattam Morvaországban, Zabrdoviceben, Brünn városa közelében, hol a kanonok rend majdnem hat századon keresztül legvirágzóbb vala és azután J. Kr. iskolájába felvétettem 1764. évben: eltelvén a próba év, Jézus Krisztusomnak felajánlottam magamat a 4 ünne-pélyes fogadalommal t. i. szegénység, szüztisztaság, engedelmisség és helyhez való kötöttség (stabilitas in loco). De itt sem valék elég nyugodt, mert 20 évet eltöltvén ezen iskolában (rendben), Jézus Krisztusnak ezen iskolája a 18. század dölyfös gyűlöletébe esett, mely a világosság és sötétség korszaka, a hamis bölcsészek-nek és szabadkőmiveseknek ugynevezett „Francia-szabadkőmive-seknek“ százada. Hogy az előbb jelzetteknek, értve a Krisztus tagadóknak művei tényleg már sok századon J. Kr.-nak iskoláját, értve a szent alapokat és a szerzetes rendeket, egész Európában felforgatták, az egész világ látta.

Ezen mérges törekvések az én fentebb említett rendemet Zabrdovicziat, mintegy anyámat 1784-ben julius 24-én eltörölték. Az ur Isten pedig, a ki a sok roszból is jót tud kihozni, ezt jóra fordította, vagyis arra, hogy a száműzetési időmből összegyűjtöttem 6000, azaz hatezer forintot, részint munkásságomból, részint nyugdíjamból s különösen szerfölött való takarékos életmódommal. Mely összeget leteszem a fennemlített csiksomlyói seminariumhoz a törvényes 6%-kal, azon czélből, hogy a befolyó 360 frt kamatból évenként láttassék el egy, a nevezett csiksomlyói finövelői intézetben tanuló fiu rokonaim közül és pedig lemenő ágon atyám-tól csikkozmási Sánta Ferencztől, mindkét ugy a fiu, mint a női ágon. Ezeknek hiányában következik a rokonság, de mindig alatta értendő a vérrokonság és sógorság. Mindezeknek hiányában következnek általában a Kozmásiak.

Ugyanigy következnek a rokonok anyám Sánta Anna részéről Tusnádról, hol lakott édes fivére Sánta Péter vulgo : vak Sánta

Péter, mivel egyik szemén fehér hályog volt s ezen sajátsággal különböztették meg a többi Sántáktól. Nevezett Sánta Péternek több fia és leánya volt. Ezek után a tusnádi rokonok és sógorok is mint a kozmási rokonok és sógorok következnek. Megjegyzendő, hogy mindig a közelebbiek. Ezeknek hiányában általában a tusnádiak következnek.

Igy tehát a két fiúnak, egyiknek a kozmásinak 60 azaz hatvan forintot, másiknak a tusnádinak szintén 60 forintot jelelek ki évenként felső és alsó ruhára, könyvekre és papirokra, ruha mosatásra és az ifjoknak gondozására, mely a legszükségesebb a gyenge korban és más szükségletekre.

Hogy pedig a többiek is szeretetemet érezzék, szándékom, hogy évenként, midőn új ruhájukat kikapják, ha tehetik, a régi ruhákat adják a testvéreknek és rokonoknak. — A tanároknak ítéletére bízom, tekintettel azokra, kik az alapítványt nem élvezhetik, hogy ha a nevezett ifjak a tanulásban kitűnők nem lehetnének, legalább középszertűek és a vallásosságban és erkölcsben példások legyenek, különben ha többszöri megfenyítés után sem javulnának meg, zárassanak ki az alapítványból és mások vétesenek fel, kikről remélhető, hogy a társadalom javára lesznek. A nevezett ifjoknak eltartására a seminariumnak 100 frtot, egyenként tehát 50 forintot, mivel pedig a főtisztelendő regensnek 90 frtja van, számára hozzácsatolok 10 forintot, hogy a szám kerek 100, száz legyen, az aligazgató számára 100 száz forintot teszek le. Az ott tartzkodó atyának és aligazgató atyának, valamint ha a szükség úgy kívánja, a két pártfogoltamnak is szolgálatára levő nemes szegény székely ifjak számára kijelelek évenként 30, harmincz forintot, azaz egy-egynek 15 forintot köpenyre, vagy a szükséghez képest valamely öltözetre, tuderti szt. Márton tiszteletére, azért hívassanak szt. Márton szegényeinek. Mielőtt azonban az érvényesítették, akarván, hogy ez a 6000, azaz hatezer forint kamatra adassék és így 6%-kal behoz 360 háromszázhatvan forintot, a mi két hálószobának építésére összes berendezése végett elhelyeztesék. Három év alatt 1080 azaz ezernyolczvan forint összegre szaporodik, melyből minden hiány nélkül bőségesen ellátható.

Megjegyzem, hogy ezen 6000, azaz hatezer forint összeg 6%-al mindig a székelyföldön vagy legalább Erdélyben kamatoztassék és bárki, a ki szándékomat megmásítja, tolvajnak és rablónak nevével illettessék: az utolsó ítélettől való félelemre hívom fel. Ha pedig szándékom végre nem hajtatható az Isteni előrelátásra, mely önmagában csalhatatlan, bízom.

Ezen tény bizonyítékául és megerősítésül jelen oklevelet

nevezett seminariumnak átadom, pecsétemnek rányomásával és tanuimnak aláírásával megerősitem.

Az urnak 1808. évében febr. 25.

Sánta Ferencz Márton
örök hagyó.

15. Dénes Imre alapítvány. Gyergyóújfalvi eredetű Dénes Imre született 1770-ben szeptember 26-án, Dénes Mihály és Pál Anna szülőktől; a pécsi egyházmegye papja volt, ki Moldovában Kalugerpatakon, mint apostoli missionárius működött. Alapítványára vonatkozólag az erdélyi püspök Kovács Miklós 1829. 7196. sz. a. ezt írja az erdélyi guberniumnak:

„Gyimeslaki plébánus Ferenczi Tamás értesít, hogy nála gyergyóújfalvi Dénes János, Pécs egyházmegye papja, Romániában apostoli missionárius és Kalugerpatak parochusa, kétezerkétszáz ötven frtot letéteményezett oly czélből, hogy a biztos helyre kikölesönzendő ezen összeg törvényes kamatjából legközelebbi rokoinak gyermekei, kiket az erdélyi püspök, vagy székiüresedés esetében a gyulafehérvári káptalan vesz fel, a csiksomlyói szemináriumban, a többi alapítványos növendékeknek megfelelő nevelést kapjanak. Ezen összeg a fennemlített gyimeslaki parochus által az alapító szándéka szerint rendelkezésemre bocsátott.

Ugyanazért kérem a Magas kir. Guberniumot, méltóztassék a fennemlített összeg nyilvános kezelésére nézve oly intézkedéseket tenni, hogy a kegyes alapító szándékának és ohájának évenként elég legyen téve.

Egyebekben az ismételt említett összeget a kir. Guberniumtól nyert utasítás szerint fogom elhelyezni, ki illő tisztelettel vagyok stb.

A gubernium 1829-ben augusztus 1-én 7196—E. 216. sz. a, az erdélyi püspöknek, jelezve az alapítványra vonatkozó értesítés átvételét, azt írja át, hogy:

„1. Intézkedés történt a pénz átvétele és kikölesönzése iránt.

2. Miután joggal feltételezhető, hogy az alapító a növendékek élelmén kívül, a lakás, felszerelés, szolgaszemélyzet és más házi szükségletek fedezéséhez is hozzá akar járulni, az alapítványra nézve Excellentiád ohájához képest úgy intézkedik a gubernium, hogy 500 frtot az emelendő szeminárium építésére kamatoztasson mindaddig a mig felépül, azután pedig a finövelde egyéb szükségleteire; a fenmaradó két ezer forintból négy fu számára lesz alapítvány, egyenkint 30 frtjával számítva, mikép az a devalváció előtt szokásban volt. Jóllehet pedig csupán a csiki szemináriumot említi az alapító, mivel azonban vérrokonai neveléséről tartja feladatának gondoskodni, nehogy ezek a csiksomlyói gymnasium be-

fejztével tanulmányait félbeszakítani legyenek kénytelenek, szintén Excellentiádnak ajánlata értelmében, a kolozsvári semináriumba át-helyeztetik két alapítvány, melyekre, ha az alapító rokonai közül nem találhatnák bölcsészeti vagy jogi folyamot, hallgató, felvétetnek mások is, kik különben Csik-Somlyón tanultak.

3. A guberniumnak gondja lesz, hogy az alapítvány ürese-dése Excellentiádnak, utódjainak, vagy széküresedés esetén a gyula-fehérvári káptalannak, kiknek az alapító a növendékek felvételét fenntartotta, idejekorán tudomására hozassék.

4. Miután hiányzik a szoros értelemben vett alapítvány levél, elhatározottat, hogy Excellentiád előterjesztése a diplomáciai szek-rénybe helyeztessék a hasonló okmányok közé az alapító szándéká-nak állandó bizonyítékául.

Az alapítvány az 1855-iki kimutatás szerint 1250 frból állott 75 frt kamattal, ide nem számítva a Kolozsvárt levő másik alapítványt.

16. Kovács Péter alapítvány. Csikkozsmási Kovács Péter 1777-ben málnási, 1788-ban szárazpataki, 1792-ben kézdiszentléleki ple-bános volt, 1799-ben espereskerületi jegyző, 1817-ben alesperes, 1819-ben főesperes, 1828-ban főszámvevő, 1830-ban ör-kanonok, 1831-ben alsó-fehérmegyei táblabíró volt. Meghalt 1835. aug. 30-án, életének 80-ik évében.

1831. ápril 5-én 2000 frt alapítványt tett a csiksomlyói fiővöldé-hez oly tanulók számára, kiknek az atyai és anyai ágon leszármazó rokonok közül kell lenniök, ezek hiányában pedig „egyenesen vétessenek fel a csikkozsmási és kézdiszentléleki székelyek.“ A mi pedig az ajánlási jogot illeti: „Halálom után ajánlani fognak az erdélyi püspökök, szék-üresedés esetén a gyulafehérvári főtisztelendő káptalan, a helyi (koz-mási) lelkészétől vett ezen rendelkezésemnek megfelelő felterjesztés alap-ján.“ Az alapítványi összeg az 1825-iki kimutatásban 500 frttal szerepel, melynek kamatja 30 frt volt.

17. Bors Barabás alapítvány. Csikszentkirályi Barabás Gergely a nemes Bors család sarja, Bors Lázár és Vajna Borbára fia, Csik-szék királybírója, született 1762. február 28-án. A guberniumhoz felterjesztett és itt közölt alapító levelében 800 frt alapítványt tesz. Ezen kívül megemlékszik a csiksomlyói semináriumi alapítványokról. Az 1855-ben kiállított kimutatás ugyanezen alapítónak még külön 200 frt alapítvá-nyáról is megemlékszik. A kamat ekkor összesen 60 frtvolt.

Az alapítványlevél a következő:

Felséges királyi főigazgató tanács.

Két jó reménységű tanuló ifiaknak a Csiksomlyói seminárium-ban a tudományok és jó erkölcsben édes hazánk hasznára intézte-endő nevelésére állandó segedelmet akarván még életemben al-

kotni, e végre 800 rfl. e. p. azaz nyolczszáz rfl. conv. pénznek ezüst huszasokban a mlgs törvényes királyi tábla egyik rendszerinti tagja mlgs Balási József ur kezébe ezennel azon okból lett átadását, hogy onnan az excellentiátok által határozandó helyre fordíttassék, oly alázatos könyörgéssel bátorkodom excellentiátoknak bejelenteni, hogy ezen új fundációt is méltóztassék védelmek alá venni és az irt summát, mint hasznot hajtó tőkekepénzt, kamatra oly módon kiadatni, hogy annak interesse félesztendőnként fizettetésén, a következő iskolai fél esztendőben mind a két ifiúnak arra lett felvételében ezen igyekezetemnek foganatját szemlélhessem; további alázatos kérésem Excellentiához még az is, hogy mig élek, nevezhessem ezen segedelemre magam ki az arra felvétetendő ifiakat, mely végből az időnkint történendő megüresedését azon fundatióknak tudtomra adadni kérem, — halálom után pedig ezekre is, mint a többi fundatiókra szokás, méltóztassanak excellentiátok a nemes csikszéki tisztség ajánlását különösebb figyelemre méltóztatván, az ajánlandó ifjak közül az érdemesebbeket kinevezni. Örökös tisztelettel maradván, excellentiátoknak

alázatos szolgálja:

Csikszentkirályi Bors Barabás,
nemes Al-Csikszék királybírója.

18 Tankó Albert alapítvány. Tankó Albert, Tankó Albert és Csiszér Erzsébet fia, született Csik-Szt.Imrén 1788. ápril 16-án, pappá szenteltetett 1813-ban; a következő évben gyulafehérvári tanár, majd csikszentgyörgyi káplán, 1816-ban menasági, 1821-ben csikszentkirályi, 1824-ben csikszentgyörgyi plebános, hol alsiki esperessé is kineveztetett; 1844-ben csikszéki táblabíró, 1847-ben tiszteletbeli kanonok, 1849-ben a szabadságharc alatt tanusított magatartásáért fogoly volt Székely-Udvarhelyt, Maros-Vásárhelyt és Gy.-Fehérvárt, honnan 1851-ben kiszabadult; meghalt 1852. jul. 19-én.

A csiksomlyói seminariumhoz tett alapítványára vonatkozólag álljon itt a guberniumhoz intézett következő leve:

*Nagyméltóságú és Méltóságos
Kegyelmes Uraim!*

Apostoli és gazdálkodási fáradsággal megtakarított ezer forintból álló kis összeget Nagyméltóságoknak alapítvány címén azon legalázatosabb kéréssel vagyok bátor kegyes lábai elé helyezni, hogy legkegyelmesebb pártfogásukba véve, a csiksomlyói finövelében mindig az általam ajánlott két rokonom, ha a szükség úgy kívánja a normalis iskolától kezdve, az iskolát látogathassa.

Hasonló alázattal kérem, hogy két unokámat, Tankó Feren-

czet és Lajost, kiknek bizonyítványait tisztelettel mellékelem, ezen alapítvány tevése alkalmával, felvenni kegyeskedjenek; első félévi illetéket érettek a csiki seminariumi tisztelendő P. Regensnek el fogom küldeni.

Rokonaim hiányában, a szegénységtől sújtott székelyek gyermekei vétessenek fel. Az ajánlási jogot életemben magamnak tartom fenn, azután pedig a rokonaimmal egyetértő szentimrei parochusra maradjon. Egyebekben nagyrabecsuлт kegyeikbe ajánlva maradok Nagyméltóságú és Méltóságos Uraságtoknak

Szent-György, 1844. augusztus 14.

legalázatosabb szolgája

Tankó Albert s. k.
szentgyörgyi parochus és
Al-Csik, Kászon főesperese.

19. Orosz Mihály alapítványa. Gyergyóditrói Orosz Mihály 1808-ban marosvásárhelyi gymnasiumi tanár, 1816-ban egyháztörténelem és jogtanár a papnöveldeben, hittanulmányi felügyelő, sz. széki ülnök, 1823-ban mester kanonokok és papnöveldei igazgató, 1830-ban theologus — azután főesperes kanonok — meghalt 1834-ben október 12-én, életének 49-ik évében.

Az 1831. július 18-án Gyula-Fehérvárt kelt, Tamási József és Eröss Sándor kanonokok, mint végrendeleti végrehajtók által aláírt végrendeletéből közöljük a csiksomlyói seminarium számára tett alapítványra vonatkozó pontokat:

„5. Egyszersmind a nyilvános alapítványok iránt érzett hálám bebizonyítására, melyeknek jótéteményét öt éven át az udvarhelyi gymnasiumban és kolozsvári lyceumban élveztem, ha a már említett mostani hagyatékomból kitelnék, vagy az isteni irgalom életemet nyujtaná, hagyományozni szándékozom, sőt tényleg ígérek 2000 rhenes frtot, vagyis 800 frtot a mostani érték szerint a családunkból származott egy fiu számára vagy ha innen senki sem lenne alkalmas, más gyergyói székely növendék számára, ki a csiksomlyói, mint legközelebbi seminariumban nyerjen ellátást és ki a ditrói parochus, vagy a Gyergyó esperesi kerület esperese ajánlatára a gubernium által lesz felveendő.“

A záradék kivonata.

„3. Egy gymnasiumi tanuló számára a végrendelet 5-ik pontjában tett alapítványra vonatkozó minden kétség eltávolítására kijelentem: hogy habár az a csiksomlyói gymnasium és seminariumhoz van kötve, mindazonáltal az a kolozsvári magasabb intézetekre is vonatkozik, mikor az alapítványt nyert ifju a humaniorák végeztével a filosofiára átmegy; ugyanazért ezen tanfolyam tartama alatt az alapítvány élvezése a gymnasiumban szünetel, hacsak a

mindenható Isten kegyelme életemet meghosszabbítva, valamely összegnek hozzácsatolása által másképp nem intézkedem.“

A nagylelkű hagyományozó halála után a püspök kiküldötte Tamási József és Eröss Sándor kanonokokat a végrendeletnek végrehajtására, kik 1836. decz. 16-án következő jelentést teszik a püspöknek:

„Excellenciád f. é. január 10-én 9. sz. a. tett kegyes rendelete értelmében, hogy néhai Orosz Mihály kanonoknak egy rokon, vagy ha ez nem lenne, más gyergyói tanulóknak a csiksomlyói vagy kolozsvári seminariumban leendő ellátására tett alapítványa a hagyatékból kiszakittassék, köteles tisztelettel intézkedtünk és pedig olyformán: hogy mindkét seminariumban állandó alapítvány maradjon, a hagyományozott 2000 frthoz Excellenciád rendeletére az alapító szándéka szerint is a végrendelet kivonata értelmében még egy ezer frtot csatoltunk, hogy ez a magyar gubernium útján a nyilvános alaphoz csatoltassék, kik midőn a pénzutalványról legmélyebb tisztelettel nyugtát kérünk, szent kezeinek esőkolása mellett öröklünk stb.“

Ezen összegből 1500 frt, későbbi pénznem szerint 600 frt a csiksomlyói seminarium számára hagyatott, a másik fele a kolozsvári seminarium alapítványaihoz csatoltatott.

20. Bálint Ignác és neje Bors Juliánna alapítványa i. Csik-Szentgyörgyi Bálint Ignác, volt huszárcapitány, született 1769-ben Bálint Pál és Tompos Lucia szülöktől — és neje Bors Juliánna több templom építésére és felékesítésére, a szegények felségelésére gazdag adományokkal járultak. Páratlan jótékonyosságuk kiterjedt a tanulóifjuság nevelésére is.

A házaspár közös alapítványán kívül van még egy külön alapítványa is a már özvegy kapitánynénak.

A guberniumhoz felterjesztett alapítvány szövege:

*Felséges királyi Főkormányssék!
Nékünk nagy kegyelmű jó uraink!*

Életem zsenyéjét a szelid tudományok megszerzésére szentelvén, a csiksomlyói tanodában kezdtem és a kolozsvári kir. lyceumban végeztem; meglett korszakomat Mávorsnak édes hazám és nemzetem védelmére szenteltem. Jelenben a csatasíkon szerzett érdemeimnek terebélyes ágai alatt nyugvó lovag százados, nőmmel már az élet estéjén állván, minek előtte a szegényekről és templomokról értékünk szerint gondoskodtunk, a haza oltárára is egy kis áldozatot takaros életünk és mindennapi iparunk gyümölcséből a csiksomlyói nevelőházban egy ifjura 500 p. p. frtokot, a kolozsvárban hasonlólag egyre 1000 p. p. r. frtokat tenni a következő feltételek alatt teljes elszántságunk.

a) Hogy még hátralevő életünkben magunknak, eltűntünk után a csikszentgyörgyi lelkész urnak legyen joga ifjakat ajánlani.

b) Ezek pedig ha találatnak, a Bálint, Bors, és Tompos családokból legyenek. Ellenben Csik-Szent-Györgyről a legerényesebb és eszméesebb egyénekből. Ha itt nem találatnának, Csikből hasonló tulajdonokkal diszlők a legszegényebb rendből.

c) Ezek az ifjak tanulásokat, ha szintén a betűk esmerésénél kezdenék is, szenvedtessenek el.

Ily feltevések mellett ezerötszáz p. p. r. forintokat oly mély alázattal kívánunk a felséges kir. főkormányzók kegyes színe előtt letenni, hogy méltóztat hatós védszárnyai alatt minden fenyegető veszedelmektől ezen kis összeget atyailag védeni és oltalmazni.

Mely teendő magasztos lelkü ténykedésükért forró esengésünkkel, hosszas boldog létekért égi kegyet lekérni porzatunkig meg nem szünnév, vagyunk a felséges kir. főkormányzóknek leg-hivebb alattvalói.

Csikszentgyörgyi Bálint Ignác,
ny. lovag-százados.

és *Csikszentkirályi Ns. Bors Juliánna*
Bálint Ignáczné.

A kir. gubernium ezen alapítványlevelet 1843. július 23-án következő határozattal fogadja el:

Resolutio.

A kérelmeseknek ezen keresztényi indulatból származott nemes szívü alapítványára való felügyeletet és védelmet a kormányzók ezennel örömmel elfogadja. Mindazonáltal abban említett feltevések harmadikára azon megjegyzéssel lévén, hogy felsőbb rendelkezések következtében a convictus és semináriumban az elemi iskolákból gyermekeket felvenni azon okból nem szabad, mivel ezek külön tanulási órái és mint kisebb koruaknak különösebb felügyelete az említett nevelő házakban fennálló rendet zavarhatná. De biztosan remélvén ezen kormányzók, hogy egy ilyen ok a kérelmesek nemes lélekből származott hazafiai boldogítására törekvő bőkezűségüket e mai napság tette, hogy az érdekelt tőke az alsó csikszéki pénztárba (mely a kérelmeseknek leginkább kézügyökben lehet) elfogadtassék a mi is ezennel a kérelmeseknek tudtára adatik.

E Regio Magni Principatus Transilvaniae Gubernio Claudiopolitani 23-a
Juli 1843.

Extradata per *Danielem Kabos,*
Secretar.

Azonban 1844. február 23-áról 1387. E. 29-iki határozat szerint „Bálint Ignác és Bors Juliánna által tett alapítvány legfelsőbb helyről tavalai decz. 7. napjáról 5113. udvari szám alatt kelt kegyes kir. leirat

ban egy oly nagyszerű adomány, méltó dicsérés mellett, azzal a legfelsőbb határozással fogadtatott el, hogy az elemi iskolákból fölveendő növendékek a nevelőházakba be ne fogadtassanak ugyan, de az alapítványi jótétemény egy ideiglen a nevelőházakon kívül az ő tartásaikra kiadatassék az alapítók szándéka szerint.“

21. Kovács Miklós erd. püspök alapítványa. Csiktusnádi Kovács Miklós erd. püspökről Beke „Papnövelde történeté“ben ezt találjuk: „a n.-váradai káptalanban ör-kanonok, 1829-ben erdélyi püspök, v. b. titkos tanácsos, az előkészületi tanfolyam két tanári székének alapítója a papnöveldeben, az erdélyi egyházmegye jótévője; meghalt 1852. okt. 15-én, 84 éves korában.“

Kovács Miklós erdélyi püspök Kolozsvárt 1849. deczember 10-iki kelettel végrendekezett, mely végrendeletében a csiksomlyói seminariumból is megemlékezve legközelebbi vérrokonai közül egy jó erkölcsű és előmenetelű ifju számára 3000 német forintot tett le alaptőke gyanánt. A végrendelet idevágó részletei így szólnak:

13-ik pont: Apai vagy anyai ágon való közelebbi vérrokonaim közül két jó erkölcsű és tehetségű ifju neveltetésére és pedig az egyiknek a csiksomlyói seminariumban 3000, azaz három ezer német forintot, a másiknak a kolozsvári lyceum nevelő házában 3000, azaz három ezer német forintot hagyok alaptőke gyanánt és pedig úgy, hogy a mi növendékeim élelmezésére és ellátására a felsőbb helyen kiszabott összesen felül megmarad, az intézet előljárósága által minden évben adassék ki a növendékeknek ruházatra és taneszközökre. Ezen ifjak felterjesztése az erd. püspökhöz, kire a kinevezés jogát ruházom, történjék a csiktusnádi plebánusok által azért, mivel fel kell tenni, hogy a gondjukra bizott híveket másoknál jobban ismerhetik és következőleg a fennnevezett alapítványokra felveendő ifjakat a legszerencsésebben ők választhatják ki. Határozott kifejezést adok azon akaratomnak is, hogy ha a fenn nevezett alaptőkének jövedelme bizonyos előre nem látott körülmények miatt a növendék ellátására nem lenne elégséges, hagyatékomból semmi adassék hozzá, hanem maradjon az alapítvány üresedésben és a kamat tőkésittessék mindaddig, míg annyira nő, hogy a növendék élelmezésére és ellátására elég lesz.

26-ik pont: Meghagyom, hogy egy rokonomnak a szebeni Teréz-árvaházban való neveltetésére és fenntartására tétessék le 3000, azaz három ezer német forint, melyre nézve a felterjesztés joga a csiktusnádi plebánusoké, a kinevezés joga pedig az erd. püspöké legyen.

27-ik pont: Hogy a felsőbb tanulmányok folytatására Szebenből Kolozsvárra átmenő növendékeim ugyanott alapítványi jótéteményt élvezhessenek, hasonlóképen 3000, azaz három ezer né-

met forintot hagyok és pedig úgy, hogy a mi a kamatból az élelmezés és ellátás költségein felül megmarad, fennebbi intézkedésem értelmében a nevelőház előjárósága által ruházatra és könyvekre a növendékeknek adassék ki.

(Egy hiteles kivonatból az eredeti latinszöveg nyomán kiírta a csiksomlyói róm. kath. főgymn. és finöveldei igazgatóság számára Gy.-Fehérvárt, 1896. ápril. Imets F. Jákó székesegyházi főesperes kanonok, a kinek a többi alapítványi levelek nagy részének beszerzése és átszolgáltatásáért e helyen is köszönetet mondunk.)

22. Kedves Zsuzsanna alapítvány. Csobotfalvi Kedves Péter és Kádár Kata szülők leánya Zsuzsanna született 1781. április 23-án. A II. székely ezrednél Beczman ezredesnél volt szakácsné, ennek őrmesterségétől fogva. Csikból egy százados vitte volt el magával Kézdi-Vásárhelyre. Ugy is nevezték Obester Zsuzsi, a hogy az általa küldött levélben is található.

A jó lelkű nő hagyományozott a csiksomlyói szerzeteseknek, a csiksomlyói sz. Péter templomnak, ugyanitt a Salvator kápolnájának, a csicsói templomnak 100—100 frtot. Emelkedett szelleméről tanuskodó hagyományai között méltó helyet foglal el a csiksomlyói semináriumhoz tett alapítványa egy ifju nevelésére.

Véghagyományának érvényesítését az ezredre bizta, melynek a csikszeredai századhoz leadott és itt közölt inézkedése egyszersmind felvilágosítást nyújt a hagyományról.

Szám 1081.

Csik-Szereda, május 23-án 1848.

A Száznak ezennel meghagyatik a csobotfalvi Kedves György négy leányit u. m. Susánát, Thersit, Rozsit és Borbárát a somlyói Gvardiánt, Puskás Tisztelendő Urat, a Salvator és Szent Antal kápolnai előjáróit oda utasítani, hogy 27 ezen hónap az Ezredi Törvénynél megjelenjenek és a néhai Kedves Susanna hátrahagyott javaiból — nekiek szánt pénzüsszeget ott nyugtatóvány mellett felvegyék. — Továbbá meghagyatik a Száznak, hogy éppen ezen hátrahagyott javakból 777 frtokat 21 kroat készpénzül és 50 kroat érő kincsét nyugtatóvány mellett az említett napon ugyan az Ezredi Törvénynél megjelenjen és átvegyék, ebből 10 frt a somlyói szegények közt kiosztandó, a többi 767 frt 21 kr készpénz és 50 kroat váltóba érő kincsét pedig mint fundatio egy a somlyói semináriumban tanuló a hagyó familiából levő ifju felsegítésére rendeltetett, s valamint a választása a tanulónak az illető familiából, mint pedig kezelési jog az itteni ezredbeli Ezredes Urra bizott.

A század ezen fundus Capitalist, mely az 50 kroat váltóba érő kincsét 768 frtokat és 11 kroat teszen, pupillaris módon adja ki és az obligatiokat Depositás mellett és végett ide küldje be, az illető tanulót pedig megerősítés végett mindig az Ezredhez

terjessze fel a kire is az esztendei interesek elhasználandók és ha az illető familiából ily alkalmas tanuló nem találtatik, abba az esetben az interesek, mint Capitalist kiadni, az obligatio pedig ide beküldendő.

Utoljára. Az egész Capitalisnak minden esztendőbe október végével az árvák számadásához hasonló külön számadás még tétetődjön.

Látta május 24-én 848.

Csernavith m. p.
Mlájor.

Dorsner m. p.
Ezredes.

A 768 váltó frt és 11 krból álló alapítványt, melynek kezelését az I-ső székely határőr ezredre bizta, az ezred csobotfalvi Salamon Józsefnek, mint legközelebbi rokonnak adta át, még 1848-ban, mikor a forradalom kitört. A határőr ezred feloszlattatott, az alapítványt pedig a nélkül, hogy számadásra vonatott volna, kezelte a megbizott 1866-ig. Ekkor Csikszék főkirálybirói helytartója felelevenitette az ügyet és kérte a széket, hogy miután az első székely határőr ezred megszűnt, ezen alapítvány kezelésével bizassék meg a nemes szék főkirálybirója. A főkormányszéktől az alapítvány akkori állásáról elrendelt vizsgálatból kitűnt, hogy az alapkezelő saját fiára 3 éven át, — melyekből két évben több tárgyból bukott, — 148 frt 37 krt költött, sőt a rokonoknak is, az alapítvány természetere ellenére, 121 frt 73 krt kiadott. Ennélfogva a főkormányszék 1866. jun. 31-én elrendelte, hogy az alapítványt, melynek tőkepenze 1865. október végén 556 frt 67 krt, hátrálékban levő kamatja 27 frt 1 krt tett, a főkirálybirói helytartó vegye át, gyámi módon kezeltesse s minhoggy az említett tőke több apró összegekben van kamatra adva, azokat felszedve nagyobb összegekben adja biztosabb kamatra, melyeket az alap tőkéje gyarapítására mindaddig tőkésítsen, mig annyira felnövekszik, hogy kamataiból az alapítónő családjából egy tanulót a csiksomlyói finöveldeben élelmezni lehet s azután a tőkepenzt a r. k ösztöndíjalapba be kell tenni. Ez alapítványról évenként külön számadás terjesztendő fel.

Mikó Antal főkirálybiró a fennebbiek értelmében fel is szólította Salamon József pénzkezelő gondnokot, ki még 1877-ig maga kezelte az alapot, de akkor a vármegyei hatóság elrendelte az összeg beszoigáltatását, mely ekkor már 1113 frt 36 krt tett. Ezután a megyei kebli pénztár kezelte, mely 1855-ben megkezdette a künn levő pénzek bevonását s a mint befolytak, felküldötte a kath. stá'us igazgató tanácsának; az 1890-ben beküldött utolsó részlettel együtt a beszoigáltott alapítványi összeg 2037 frt 20 kr volt. Ezen időtől vogva az alapítványt már egy növendék élvezi.

23. Fülöp Elek alapítvány. Gyergyószárhegyi Fülöp Elek, Fülöp Albert és Szabó Katalin fia gr. Eszterházi Jánosnak gazdasági fel-

ügyelője volt. Végrendeletében a kolozsvári és székelyudvarhelyi seminariomoknak egyenkint 2000 frt alapítványt tett, mely nem készpénzben, hanem kötelezvényekben adatott át a főkormányzéseknek. A pénzüsszeget gróf Eszterházi Dénes kellett volna, hogy az alapítónak 1837-ben történt halála után a főkormányzéseknek átszolgáltassa, azonban csak az erdélyi püspök közbenjárása folytán sikerült per útján felvenni; az így felvett összeg csupán 1866-ban nötte ki magát 4000 frtra. Minthogy az 1838-iki 12910—e. 199. főkormányzések sz. a kivonatban őrzött végrendelet 5-ik pontja értelmében a 4000 frtból 3 vagy 4 tanulóknak kellene neveltetni, ez pedig a változott viszonyok között nem volt lehetséges, azért két alapítványi helyet szervezett 1866-ban a főkormányzések.

Tekintettel arra, hogy a gyergyószentmiklósi normális iskola 4-ik osztályát végzett Fülöp János és Lajos, mint az alapítványhoz jogosult tanulók számára a rokonok az alapítványnak csiksomlyóra való áthelyezését kérték, daczára, hogy az alapítvány az udvarhelyi és kolozsvári finöveldekhez volt téve, a két fiu csiksomlyóra helyeztetett addig, „míg más alapítványok is az alapítók által kítüzött helyre visszatereltetnek.“ Ezen alapítványokat azután más székely ifjak is itt élvezték, míg 1879—80-ban a csiksomlyói alapítványok közül az egyik Fülöp-féle elvonatott és az alapítványok száma 35-ről 34-re leszállított. Azóta rendszeren egy Fülöp-féle alapítvány van a csiksomlyói finöveldeben, mi tekintetbe véve a Csik-Somlyóhoz közelebb lakó rokonok kívánságát, helyes és méltányos, mindaddig, míg a rokonok elhatározásukat meg nem változtatják.

24. Fogarasi Mihály püspök alapítványa. Fogarasi Mihály született Gyergyó-Szent-Miklóson 1800. szeptember 17-én, pappá szenteltetett 1823. okt. 28-án; nagyszebeni tanár és káplán, 1827-ben a felsőbb papnöveldeben hittudor, azután a károlyfehérvári papnöveldeben a szentirási magyarázattan és nyelvek tanára, 1830-ban nemzeti iskolai felügyelő, 1833-ban t. kanonok, 1834-ben udvari káplán és a felsőbb papnövelde igazgatója Bécsben, 1838-ban nagyváradi kanonok és akad. igazgató, 1843-ban apát, országgyűlési követ, 1846-ban scutarii vál. püspök, a pesti hittani kar igazgatója, 1846-ban a term. tudósok társ. tagja, 1850 után a jó és olcsó könyv kiadó szent István társulatot alapítja, 1864-ben kir. hivatalos a szebeni gyűlésre, azután 1865-ben erd. püspök és egyházi beszédek szerzője, az erdélyi egyházmegye jótévője. (Beke Papnövelde Története.) Meghalt 1882-ben. A felgymnasium felállítása alkalmával 1000 frtot adományozott. Számos alapítványai közül minket közelebről érdekel két tanuló számára letett alapítványa, melynek évi kamatjából 150 frtot az alapítvány folyósítása óta egyik tanuló, mint a csiksomlyói róm. kath. semináriumnak növendéke, élvez. Az évi 150 frtból 100 frt finöveldei ellátásra fordittatik, 50 frtot pedig az alapítványos kezéhez kap ruházatra.

Helyénvalónak látjuk a végrendelet következő pontjait közölni:

„Az Átyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében. Amen.

Alulírott erdélyi püspöknek Végrendelete.

Ezelőtt 79 esztendővel születvén — — —

5. Minthogy életem folyamában is a szegény jó igyekezetű és magaviseletű tanuló ifjak gyámolításában sokat fáradoztam, az ily tanuló gyermekekről végrendeletemben is meg kívánok emlékezni: azért gyermekek nevelésére 10,000 frt, azaz tizezer frt névértékű magyar aranyjárdék kölcsönt hagyok és rendelek kiszolgáltatni. Ezen 10,000 frt aranyjárdék kölcsön tőke kezelés végett „Fundus Stipendialis Fogarasyanus“ név alatt tétessék be az erdélyi róm. kath. ösztöndíj alapba. Az alapítványi tőke évi jövedelme, mint ösztöndíj, fordíttassék két fiu és két leányka neveltetésére, legfőbb tekintettel lévén azokra, kik akár apai, akár anyai ágon velem vérrokonsági összeköttetésbe állanak; eme vérrokonsági előjog azonban a hetedik fokkal elenyészik. Az ösztöndíj elenyészésére és elveszésére ugy a vérrokonok, mint másokra nézve a következő feltételeket állítom fel: róm. kath. vallás, jó erkölcsi magaviselet, a tanulmányokban tanusított jeles, vagy legalább jó előhaladás; tanulmányaikat cath. intézetben kötelesek folytatni; ha akár tanulmányi, akár magaviseleti tekintetben a jogos várákozásnak meg nem felelnek, az alapítványi ösztöndíj élvezésétől elesnek; ha pedig a várákozásnak minden tekintetben dícséretesen megfelelnek, az ösztöndíj élvezetében a felsőbb, ugymint hittani, orvosi, jogi, technikai, gazdasági stb. tanodákon is hagyassanak meg; ha az ösztöndíjra alkalmas vérrokonok (fiuk és leányok) nem találkoznának, vagy ha idők multával a vérrokoni leszármazás a hetedik fokot túlhaladja, ezen ösztöndíjakat az erdélyi megyés püspök más, erdélyegyházmegyei fiuk és leányoknak is adományozhatja; kérem azonban, hogy legyen tekintettel a gyergyói kerületben születettekre.

Az ösztöndíjban részesülő két leánykára nézve kikötöm és remélem, hogy azok közül az egyik a gy.-szt.-miklósi, másik a károly-fehérvári róm. kath. leány neveldeben neveltessék. Az ösztöndíjak kiosztása illesse az erdélyi megyés püspököt, ugyszintén az ösztöndíj összegnek meghatározása is, de azon megszorítással, hogy ha a 10,000 frt arany rente valamely körülmény folytán odáig gyarapodnék, hogy évenkint 600 frtnál o. e. több kamatot hajtana, — a két leányka neveltetésére együtt 300 frtnál több ne fordíttassék évenkint, ugyszintén a két fiu részére se használtassék fel évenként több 300 frtnál, o. é. Ha az így kimért évi stipendium a neveltetési költségeket nem bírná meg egészen, a hiányzó

részt a szülők vagy gyámok pótolni tartoznak. A négy ösztöndíjra 600 frtnál több évenként felhasználható nem lévén, azon esetben, ha az alapítványi tőke évi 600 frtnál többet fog hozni, vagy valamelyik alapítványi hely betöltetlen marad, a fennmaradó összeg fordíttassék az eredeti tőke gyarapítására mindaddig, míg egy új ösztöndíj az előbb megállapított összeg erejéig életbe lesz léptethető, először fiuk, aztán leánykák számára s így tovább.“

„16. A fennebbi 15. pontban részletezett külön hagyományok kifizetése után fennmaradó összes hagyatéki vagyonom osztassék fel nyolcz egyenlő részre.“ „f) a hetedik egynyolczadrész jusson az egyházmegyei kántortanítók képezdéjének, mely jelenleg Csiksomlyón van; s ezen rész úgy fordíttassék a praeparandia javára, hogy az egyházmegye szükségének minél jobban megfeleljen s rendeltetési célját sikeresen megvalósíthassa. g.) Az erdélyi egyházmegye egyetlen kántortanító képezdéjének egyik régen észlelt hiánya az, hogy a székesegyháztól távol vidéken lévén, a növendékek a három évi tanfolyam alatt az anyaszentegyház lélekemelő és magasztos szertartásainak elsajátításában; — továbbá a az ugynevezett „Cantus Gregorianus“-nak betanulásában nem tehetnek oly mérvű előhaladást s nem juthatnak oly tapasztalatokhoz, mintha a tanítóképezde a püspök székhelyén, a székesegyház közelében lenne, — s hogy a tanítóképezde a püspöki székhelyen legyen, azt a székesegyházban a chorus ecclesiasticus díszének emelése is megkívánná. Azért az említett kettős cél elérését megkönnyítendő, a nyolczadik egynyolczadrészt hagyom a székesegyházi chorus díszének emelésére a következő módon: Ezen egynyolczadrészből alakíttassék egy külön tőke és kezeltesék a Custodialis Cassában s az évi kamatok tőkésítése által gyarapíttassék mindaddig, míg kedvező alkalommal valamelyik utódom az erdélyi püspöki székből az említett tanítóképezdét Csik-Somlyóról Károly-Fehérvárra átköltöztetheti; vagy itt helyben egy második róm. kath. tanítóképezde fog alapíttatni. A növendék papok a cantus gregorianusban a helybeli tanítóképezde növendékeivel együtt oktattassanak. Az átköltöztetendőt, vagy esetleg újra létesített tanítóképezde növendékeinek sorából, a székesegyházi chorus számára alakíttassék egy ének- és zenekar s a felnövekedett alapítvány évi kamatai az ének- és zenekarban működő s arra érdemes növendékek között, stipendium képpen osztassék ki.

Az ösztöndíjak kiosztása, illetőleg adományozása a karvezető és az alapítványi tőke kezelőjének meghallgatása mellett illesse az erdélyi megyés püspököt. A jelenleg Csiksomlyón levő tanítóképezdének rendelt hetedik $\frac{1}{8}$ része a csik-somlyói képezdét illeti megmásíthatatlanul azon esetben is, ha a képezde folyton és vég-

képen Csik-Somlyón marad. A püspöki székhelyen leendő tanítóképezdének legyen egyik feladata, a növendékeket a „Cantus Gregorianus“ban is behatóan képezni, a papnövendékekkel együtt gyakorolni.

„Kelt Károly-Fehérvárt a megváltás ezernyolczszáz hetvenkilenczedik évében szeptember huszonkilenczedik napján.

Fogarasy Mihály s. k.
erdélyi püspök stb.“

(Az alapító levél, illetőleg végrendeletnek ft. Káptalannál levő hiteles másolatából Gyulafehérvárt, 1896. ápril 15. Közli Imets F. Jákó székesegyházi főesperes-kanonok, gyulafehérvári plebános.)

25. Fülöp Alajos alapítvány. Fülöp Alajos született Csik-Pálfalván 1831. szept. 29-én, atyja Fülöp Antal nemes gyalog székely határőr, anyja csobotfalvi Váta Erzsébet volt. A gymnasiumot a pösisig Csik-Somlyón, azon tul Kolozsvárt, a kegyesrendieknél, a theológiát Gyula-Fehérvártt végezte, pappá szenteltetett 1855. szept. 9-én. Ezen tul 1856. február 29-ig mint püspöki igtató, 1860. február 10-ig, mint gyulafehérvári gymn. tanár és subregens, katekéta s az apáczáknál mint rendes magyar pap működött; innen megrongált egészségi állapota miatt Maros-Vásárhelyre rendeltetett tanárnak s egyuttal náznánfalvi administrátornak. 1861-ben az erdélyi püspök Haynald Lajos és Fülöp Alajos között sajnos félreértések merülvén fel, kényszerülve volt Fülöp állásától a magánéletbe visszavonulni. Nagy-Ernyén báró Bálint Józsefnél, mint házi nevelő működött 1865-ig, mikor is Fogarasy Mihály püspök rehabilitálván, kinevezte Nagy-Ernyére lelkésznek, innen hasonló minőségben 1866-ban Máréfalvára, 1869-ben Kis-Kapusra, 1880-ban Felvinczre ment, hol 1880-ban szélhűdés érte, mely annyira szolgálatképtelenné tette, hogy 1883-ban kénytelen volt nyugalomba vonulni. Azonban a többféle betegség által megrongált test mellett is megmaradt a szellem ruganyossága és fáradhatatlan munkássága, melyről bizonyoságot tesz a hosszas buvárlat és mély tudományról „Aksziomák“ és „Mithologia és revelatio“ (4 kötet) czimű munkái, melyek jövedelméből az ifjuság neveléséért lán-goló pap a következő alapítványt tette:

Ösztöndíjas alapítványi level.

Én csikpálfalvi Fülöp Alajos erdélyi r. kath. nyugdíjazott aldozár, miután az ismálandó isteni gondviselés viszontagsággal teljes életem utóbbi éveiben könyvek kiadása által néhány ezer frt megtakarítására segített, távol minden legkisebb önérdektől s csak is a magyar nemzet tanügyi és közművelődési céljait tartva lelki szemeim előtt, ezennel Isten szent nevében az erdélyi r. kath. státus m. igazgató tanácsának tiszta készpénzben átadok 4000 frt, irva négyezer forintot, mint örökös alapítványi tőkét, oly czélből,

hogy ezen összegből háromezer forintnak évi kamatjaiból a csik-somlyói r. kath. főgymnasium mellett fennálló finöveldében, convictusban, mindig egy csikmegyei, székely származású, r. kath. vallású, jól tanuló és jámbor, erkölcsös tanuló ifju nyerjen alkalmazást és ellátást; ezer frt pedig fordítsák a csiksomlyói internátus céljaira, mint szintén alapítványi tőke

Én különben minden e részben engem illető jogról a méltóságos igazgató tanács javára teljesen lemondok, csupán csak azt ohajtván, hogy ezen alapítvány jótéteményét első sorban, ha arra alkalma ifjak lesznek, a csiksomortányi Szöcsök, a csikpálfalvi Fülöpök s csiksobotfalvi Váták gyermekei élvezzék, ilyenek hiányában pedig a legszegényebb s legjobb tanuló ifjak.

Kelt Nagy-Ernye, 1894-ik július hó 9-én.

Fülöp Alajos,
nyug. lelkész.

2393—1894.

A tan- és nevelés érdekében tett ezen alapítványt hálás köszönettel elfogadom és megerősítem

Károly-Fehérvárt, 1894. július hó 14-én

† *Ferencz,*
püspök.

Sz. 1299—894.

Ezen alapítványt az erd. róm. kath. státus igazgató tanácsának nevében elfogadjuk.

Kolozsvárt, 1894. augusztus 13-án tartott ülésből. Az elnök helyett:

Dr Groisz Gusztáv,
igazgató tanácsos.

Dr Hannon János,
tb. titkár.

2825—1894.

26. Darvas János alapítvány. Darvas János, kiről fennebb a klasszikai filologiai muzeumnál is megemlékeztünk, született Csik-Tusnádon 1821. szept. 4-én nemes székely szülőktől; a gymnasiumot végezte Csik-Somlyón, a papnövelde Gyula-Fehérvárt, pappá szenteltetett 1846. június 1-én és Csik-Szentgyörgyre káplánnak alkalmaztatott; 1847-ben Székely-Udvarhelyt tanár, 1848-ban finöveldei aligazgató volt 1853-ban áthelyeztetett Maros-Vásárhelyre tanárnak, ugyanott 1854-ben káplán is volt; 1860-ban magyarigeni, 1862-ben bácsi plebános lett, hol az Ur lelke szerinti pap folyó évi június 1-én végezte 50 éves áldozásága arany miséjét. Egyházi és polgári erényei elismerésül főpásztora alesperesi czimmal honorálta.

Az Ur házának diszéért és az ifjuság nevelésének szent ügyéért buzgólkodó lelkének tanuságául álljanak itt alkotásai, melyeket a feltűnéstől tartózkodó szerénysége a nyilvánosság elől rejteni akart, azonban

mert a classicusokért lelkesülő pap egyik leveléből ez idézetet olvasom : „Tabida consumit ferrum lapidesque vetustas, Nullaque res majus tempore robur habet. Scripta ferunt annos . . . Notitiam serae posteritatis habent“, Ovidius. Ugyanazért felhozom itt, hogy Csik-Ujtusnádra 2 harangra 600 frtot, Ó-Tusnádra egy harang öntéshez 100 frtot adott, Bácsban a templomot restauráltatta, két oltárt és egy diszes szószéket kizárólag saját költségén 1500 frttal készíttetett, az új orgona építéshez szép összeggel járult, a csiksomlyói gymnasiumnál egy classica filologiai muzeum alapját 300 frttal megvetette (melyről a maga helyén már megemlékeztünk), stb. Ezen adományoknál kiemelendő, hogy mindezt egy szerény jövedelmű plébánián, tehát csakis a legszigorubb életmód és megtakarítás árán tehette.

Nagylelkűségének koronája az ifjuság nevelése végett a csiksomlyói róm. kath. finöveldéhez tett alapítványa, melynek alapítólevele álljon itt egész terjedelmében.

D. a J. Kr.

Ad. 482—1896. Ig. tan.

Alapítványi oklevél.

Egyszerű életmód, szorgalmas gazdálkodás által az isteni kegyelem oda segítette törekvésemet, hogy az egyház és haza javára, vallás és erkölcs nemesítése nemzedék lépjen sorompóba helyettünk, utánnunk; ez adott impulsust lelkembe, hogy segítsek ott, a hol lehetséges, mert én is hálásan emlékeztem mindig vissza a könyörületes szívekre.

Én csik-uj-tusnádi Darvas János 13 évig tanár Udvarhelyt és Maros-Vásárhelyt, 37 éven keresztül lelkészkedéssel foglalkoztam, kolos-dobokai espereskerület alesperese, kolozsmegye köztörvényhatósági bizottság tagja voltam; életkoromnak 75-ik, áldozó papságom 50-ik évében; jövő június elsején 1846. lettem presbyter és ugyanakkor tényleges egyházi szolgálatba léptem, Isten dicsőségére, lelkemnek üdvösségére és székely véreim sarjának előmenetelére állandó alapítványul 9000 kilencezer forintot azaz 18000 tizen-nyolcezer koronát teszek le a következő módozatok és feltételek szerint:

1. Az alapítvány mindig nevemen maradjon és mással össze nem elegyítendő.

2. Ha alapítványom a mostani életfenntartási körülmények szerint 4 tanulónak élelmezésére elegendő leend, ezen esetben kétfő vérrokonaimból, kétfő pedig vagy esetleg ha ilyen rokonok nem lennének, hely, személy, származás különbség nélkül a csik-somlyói finöveldébe jó erkölcsű, szép jövőjű vallásos tanulók vétessenek fel, kik a jöltevékért imádkozni tartoznak.

3. Alapítványomat az erd. róm. kath. üsztöndij alapan akarom elhelyezni, hol a felügyeleti és adományozási jog a róm. kath. status Igazgató tanácsát illeti meg.

4. Jelezni kívánom különösen, hogy a fundatio a csik-somlyói finőveldéhez lévén ugyan kötve, de ennek végeztevel átvihető lesz a kolozsvári finőveldébe, illetőleg egyetemre is, ennek bevégeztével természetesen Csik-Somlyóra tér vissza.

5. A kijelölés a két rokonra nézve, ha kettő találtatik, a csik-tusnádi plebánost illeti az ottani rokonsággal egyetértőleg, a más kettőt pedig a csik-somlyói főgymnasiumi Igazgató representatiójára a róm. kath. status M. Igazgatótanácsa nevezi ki, a második pontban foglaltak szemügyön tartásával, ha ott nem találatnék két jó reményű ifju, az Igazgatótanács bárhonnán nevezhet ki.

6. Az alapítványi összegnek, mely jelenleg a kolozsvári takarékpénztár és hitelbank részvénytársaságnál van elhelyezve, felvételére és az üsztöndij alapba való betételére a M. Igazgató tanácsot kérem fel.

7. Az alapítványra irányuló minden rendelkezésem halálomkor lép hatályba.

Ezen alapítványi oklevelemet annak örök érvénye és hitelességül teljes elhatározással józan megfontolással saját kezűleg ezzel aláírtam a felkért tanuk jelenlétében.

Bácsban 1896. márczius 1-én.

Biró Béla s. k.
apátplebános, tanu.

Pál István s. k.
t. kanonok ig. tan. előadó, tanu.

Darvas János s. k.
alesperes—plebános.

Sz. 533.—1896.

Ezen alapítványt az erd. róm. kath. status igazgatótanácsa nevében elfogadjuk.

Kolozsvárt, 1896. ápril 13-án tartott ülésből.

Dr. Györfly Gyula s. k.
alelnök.

Szabó Alajos s. k.
jegyző.

(P. H.)

B) A csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapja mellett kezelt alapítványok.

[Ezen alapítványokról a kimutatást lásd a 175. lapon.]

1. Bocskor Elek alapítvány. Csikszentmártoni Bocskor Mihály fia, Elek született 1788. nov. 18-án, pappá szenteltetett 1814. ápril 24-én, 1815-ben pedig Nagyboldogasszonyra helyeztetett, hol kápláni minőségben működött; innen Madarasra ment plebánosnak 1817-ben. Buzgó és egyházi kötelességeit lelkiismeretesen teljesítő papja volt 40 éven át Madarasnak, hol 69 éves korában elhalt 1858-ban június 6-án.

Szorgalom és takarékoság által szerzett vagyonáról végrendeletében intézkedik, melyet Péterffy József csikrákosi lelkész irt meg, kinek gondossága mentette meg az alapítványi vagyont is.

A végrendeletnek a finöveldei alapítványra vonatkozó részletei a következők:

Minden névvel nevezendő és mindenhol található vagyonom örökösévé Puskás Ágoston unokaöcsémet nevezem ki . . .

Mivel pedig még más rokonaim is vannak . . . rendelem, hogy örökösöm Puskás Ágoston köteles legyen az alábbi módon javaimat részletezni, u. m:

1-ször, a csikszentmártoni nemes Boeskor familiából a néhai atyám Boeskor Mihály ágán legközözelebbi átyámfiak közül egy a csiksomlyói romano catholica növeldében járandó tanulót élelmezéssel ellátni . . .

Hogy ezen vég hagyományom 1., 2., 5., 6. és 7. pontokban érintett rendelésem legfeljebb 6 hónap alatt halálom után teljes elégtételbe vétessék . . . “

Ezen 1857. május 31-én kelt végrendeletét örökagyó 1857. jun. 4-én következőleg módosította:

„Az első pontra nézve ama fundatióra hagyok 3000 m. frt azaz 3000 m. frtot, vagy 1 frtra 20 pengő krt számítva fekvő javakban. A mi 3000 m. frton felül van, azon tőkésckét hagyom a madarasi templomhoz, hogy annak kamatjáért érettem és rokonaimért szent mise szolgáltassék a nmlgu püspök ur rendelése szerint.

Továbbá a fent specifikált földek adassanak át a csiksomlyói seminárium fundátiót kezelő hivatalnak az alatt a kikötés alatt, hogy azon mindenkor csak Boeskor családból származott ifjak tanulhasanak a csikszentmártoni község kebeléből; és ha innen nem taníthatnak, akkor valaki jóra való ifju nyerhesse meg.

Akarom végre, hogy a fenn specifikált jószágok 1857-iki haszna örökösöm Puskás Ágostonnak hagyassanak.

Ezen utólagos rendeletem és kívánságomnak kifejezései teljesen ép elmével és szabad akarattal tétetődnek meg, melyet nevem aláírásával és szokot pecsétemmel is megerősítek.

Kelt Madarason, június 4-én 1857.

Boeskor Elek m. p.
hagyományozó.

2. Bors Juliánna, Bálint Ignáczné alapítványa. Bors Juliánna, ki férje Bálint Ignácz kapitány életében férjével együtt több alapítványt tett, melyek egyikéről az erd. státustól kezelt nyilvános alapítványok során már megemlékeztünk, — a férj halála után még a következő alapítványt teszi:

Iskolai alapítványi rendelkezés.

Mely szerint alulirt özvegy Bálint kapitánno született Bors Juliánna, tőkéletes ép elmebeli állapotomban önkéntes akaratomból s a nevelési közügy előmozdítása szent céljától vezéreltetve s a már meglevő négy alapítványomhoz ujabban ez 5-iket is alapítom és állítom föl a következő elegendő birtoku s biztosítéku uraktól, mint adósaimtól, ezüst értékben bevárando összegeimből ezüst pénz nemében (itt előszámlálja az adósokat) összesen 1261 frt 50 kr.

A fennirt összegek, a kamataikat is tőkézve, összesen tesznek egyezerkétszázhatvanegy frt 50 krt ezüstben, melyeknek 6°/_o kamatja elegendő lévén egy tanuló ifjunak iskolai évenkénti díját fedezni, tehát ezen tőkésített bevárando összegemet iskolai alapítványkép örök időkre terjedőleg teszem a következő és senki által meg nem változtatható föltételeim mellett:

a) A mig mostani erdélyi róm. kath. püspök, nagyméltóságú Haynald Lajos ur ő excellentiáját Isten körünkben élteti és tartja, addig ő excellentiája, történető változás esetében pedig leendő utódjai, mindig az általam vagy utódaim által fölterjesztendő alázatos kérelmünkben ajánlandó s csakis csikszéki szegény, de jól tanuló székely származásu fiakat nevezzen rá.

b) Ezen alapítványom örökké s így halálom esetében is mindig az én nevemen neveztessek, s ezt mindig csakis a csiksomlyói gymnasiumban az a) pontban megirt minőségű és ajánlatu tanulóra lehessen fordítani mindaddig, mig mindenütt iskolai pályáját végzendő, és pedig úgy, hogy ezen pénzalap kamatja ne a növendék, hanem a növeldei igazgatónak adódjék kezére, ki abból a tanonez élelmezését fedezze.

Mindezek alapján csikszentmártoni szegény, de igen jól tanuló ns székely származásu árva Bocskor Mihályt legelőre is ajánlom, kit a most beállandó 1861—2. tanév kezdetével nagyméltóságú püspök ur ő excellentiája kegyeskedjék felvenni.

Az ily móddal kiállított alapítványi okmányomat kiadtam két egyforma példányban, melyek közül egyiket a fennirt egész összegegről eredeti követelésekkel s azokra irva lévő kamat fizetési nyugtákkal s azokban rejlő és levő ezüst pénznemű tőkékkel együtt további rendelkezés és kezelés végett mai napon fölküldöttem püspök ur ő excellentiájához, a másik eredeti példányát pedig magam, és utódaimnak is jövődöbeli tudás, ahhoz alkalmazkodás végett, magamnál tartottam.

Kelt Csik-Szentgyörgyön, 1861. augusztus 4-én.

Az 1-ső oldal 30-ik sorában ezen szavak: „sőt még 5⁰/₀ kamatja is“ az én beleegyezésemből igazítottat meg kihuzással a fennirt helyen és napon.

† *Özv. Bálint Ignáczné*
született *Bors Juliánna.*

Megkért névaláírója:
Székely Gyula.

Ezen alapítvány nem volt elégséges arra, hogy kamatjából egy tanuló a finöveldeben ellátást nyerjen, ugyanazért a püspöki bizottmány, mely ezen alapot kezelte, felhívta alapítónőt alapítványának 1500 frtra leendő kiegészítésére, de ez nem lévén rá hajlandó, az erd. püspök 1861-ben elrendeli, hogy jövőre az alapítványos ifju kipótolja azon kis összeget, mely az évi kamaton felül a semináriumi ellátásért szükséges. Azóta az alapítvány annyira gyarapodott, hogy ma egy fiu ellátására elég kamatot hoz.

3. Péterffy József alapítvány. Péterffy József született Csik-Szent-Simonon 1814. október 12-én, mint csiksomyói tanuló a syntaxison kapta a Darvas-féle alapítványt, 1832-ben Kolozsvárra a filozofiára megy, hol az alapítványon három évig tanul, s az I. évi jogot is végezte Bálint Ignácz nagybátyja segélyével. 1835-ben Bär titkár pártfogása mellett papnövendék lett, daczára Bálint kapitány ellenzésének, ki őt utódjává akarta tenni, s ki ezt oly zokon vette, hogy az ifju magától eltiltotta. Felszenteltetett 1839-ben. Ez időtől 1841-ig rákosi 1843-ig kapniki káplán volt, innen megy Nagy-Ágra Bär plebánus kérelmére, egy év mulva pedig Verestoronyra, hol b. Stipics ezredes segélyével iskolát nyitott s a gyermekeket tanította felekezeti különbség nélkül, itt a német nyelvet annyira elsajátította, hogy németül szónokolt, a várkapolnát Stipics segélyével izlésesen átalakította és paramentumokkal ellátta, melyek az 1848—49-iki forradalom alatt tűz martalékáivá lettek, hivi szétszórtak, lakja elfoglaltatott. Ezután Szebenben Czecz-nél jelentkezik, ki haza küldi megbizásokkal Csikba, 1849. júliusban az elfogott Kovács Ignácz lelkészt helyettesíti Szent-Simonon. Később csatlakozik Oláhfaluban Gál Sándor katonáihoz, kinél találta még Veszely Gábor János és Cziriél paptársait, de betegsége miatt el kellett maradnia zászlóaljától, melyre azután hosszas és viszontagságteljes bujdosása következett, hol nem egyszer kellett álruhát cserélnie. 1850. július vége felé Kovács Ignácz hazatérvén, Péterffy Kolozsvárra megy a püspökhöz, ki kérésére Balánbányára teszi administratornak, hol iskolát nyit az udvaron és 90 gyermeket tanit. Innen 1854-ben Rákosra helyezik át coadjutornak, hol a parochiat rendezi, a régi használhatatlan iskolát bezáratja egészségi tekintetből és újat épített, melyre maga is sokat áldoz. Rákoson a plebánia üresedésbe jövén, a félrevezetett nép

mást választott lelkésznek, Péterffy pedig saját kérésére Madarast nyerte el 1857-ben, hol mint rendszerető pap működött. 30 évi lelkészkedése alatt épült a lelkészi lak és iskolaház. Főesperesi czimmal is volt decoralva és mint fungens főesperes több éven át működött, de attól az egyház szabályaitól eltérő véghagyományozása miatt megfosztatott. Meghalt 1887. febr. 17-én.

Nevét öröre emlékezessé tette az ifjuság nevelésére hagyott következő alapítványa:

D. J. Kr.

Sz. 65—881.

Alapítványi oklevél.

Én alattirt csikszentsimoni idősebb Péterffy József csikmadarasi plébános, felcsik kerületi jegyző, életkoromnak 67-ik, áldozárságomnak 42-ik évében, Isten dicsőségére, lelkem üdvösségére, székely véreim sarjadékainak előmenetelére, s minthogy magam is egy csikszentsimoni illetőségű Darvas-féle alapítványon nevelkedtem, e nemű hálámnak is lerovására, állandó alapítványul az erdélyi róm. kath. püspök ur ő nagyméltóságának atyai gondozása alá 5000, írva ötezer frtot osztr. ért és. ennek 1880. október 1-től számított 5°/_o kamatját 229 frt 17 krt, összesen 5229 frt 17 krt beajánlok és leteszek azon istenes szándékkal, hogy ezen tőkének évenkénti kamatjából csikszentsimoni megyében lakó családomból két tanuló ifju, a harmadik ifju pedig Csik-Madarasról, hol csaknem egy negyed századon keresztül lelkipasztorkodom, a csiksomlyói semináriumban a többi alapítványos tanulókhöz hasonlólag elláttassék és növeltessek a következő módzatok és feltételek szerint, u. m. ;

1. Az alapítványomat illető felügyeleti és adományozási jog mindig az erdélyi püspököt és leendő utódait illesse kizárólagosan.

3. Alapítványom olyformán, mint néhai emlékü Boeskor Elek ur, elődöm magánalapítványa Csik-Somlyón a róm. kath. iskolák pénzalapja mellett és annak alapszabályai értelmében kezeltessek.

3. Alapítványom, mely a jelen idők és körülmények szerint 6°/_o-os kamat mellett három ifju semináriumi ellátására elégséges, legyen a csiksomlyói gymnasiumi pályához kötve, olyformán, hogy ha alapítványosaim tanulmányaikat egyebütt és felsőbb iskolákban folytatni kívánják, érdemesítsék magukat az erdélyi róm. kath. státus egyéb alapítványainak elnyerésére.

4. Az alapítványokra első sorban egész és féltestvéremtől le származó unokáim vétessenek föl a $\frac{1}{2}$ a idemellékelt családi le származási tábla (Genealogica deductio) szerint; egyenesen le származó rokonok hiányában csikszent-simon megyebeli jó erkölcsű és jó igyekezetű tanulóknak adományoztassanak, azon megjegyzéssel,

hogy adományaim közül a csikmadarasi tanulókat csakis egyik illesse, és ha alkalmas, jó erkölcsű és szorgalmas gyermek nem tállatnék, azon esetben ez is csikszentsimon-egyházmegyei jó erkölcsű és legalább jó előmenetelű tanulóknak adassék.

5. Alapítványaimra a tanuló ifjakat a kegyelmes főpásztor — a mig Isten éltet — a magam, halálom után pedig a csikszentsimoni, illetőleg csikmadarasi mindenkori plebánosok ajánlatára kegyeskedend fölvenni.

6. Az alapítványi összegnek, mely jelenleg a „Kronstädter Vorschuss-Verein“-nál van elhelyezve, a 2-ik pont értelmében leendő újabb elhelyezése iránt püspök ur ő nagyméltósága méltóztatand intézkedni.

Ezen alapítványi oklevelemet annak örök érvényeül és hitelessül teljes elhatározással és sajátkezüleg ezennel aláírom a felkért tanuk jelenlétében Csik-Madarason, az 1881-ik év augusztus 1. napján.

Előttünk :

Tusnádi Imets F. Jákó,
t. főesperes, csiksomlyói gym. igazgató
és semináriumi regens.

Ditrói Puskás Tamás,
csikcsicsiói plebános.

Idősebb *Péterffy József* s. k.
csikmadarasi plebános
és felcsik-espereskerületi jegyző.

2215—1881. sz.

D. a. J. Kr.

Ezen alapítványi levelet az Urban elfogadom és megerősítem, az istenes szándéku alapítóra a Mindenhatónak áldását és kegyelmét leedsván.

Károlyfehérvártt, 1881 augusztus 1-én. *Lönhart Ferencz* s. k.,
segédpüspök.

4. Molnár Balázs alapítvány. Az alapító saját életrajzát végrendeletében írja meg, mely terjedelmes végrendelet tárgyunkra vonatkozó részei ezek:

„Én Molnár Balázs, ki e sorokat tulajdon kezemmel írom, a ki születtem e világra Gyergyó-Ujfaluban 1794-dik év február 8-án, édesapám Molnár József és édesanyám Ferencz Anna törvényes házasságukból, nyilvánosságra kívánom juttatni a mint következik.

Miután a boldogult apám itt szülőföldemen (székelyföldön) az alsóbb iskolákban segített jó reménnyel keresztülhatolni, 12 éves koromban alapítványt nyerve, kivitt Kolozsvárra, behelyezett a seminariumba és csak öt év lefolyása után látogattam meg egyszer szülőimet

Én a legszegényebb sorsu tanulók sorában találtam magamat senkitől, sőt szegénysorsu szülőimtől sem remélhettem segédelmet.

Nem keresve mutatkozott egy szegény állomás gróf Mikes János gubernialis consiliarius szászfenesi udvarában, hol előléptettek gazdasztnnek. Fizetésem egy részét megtakarítva, sőt jövedelmeztetve sikerült számos szolgálati éveim alatt a magam részére és Istenem segítségével, fáradhatatlan igyekezetemmel takarékoszággal vagyonhoz jutni és tisztességes családos házat tartani.

Az én hosszú világi életem (a ki most a 3-dik özvegyiségemben 84-dik életévemet élem) örömek és váltakozva szerencsétlenségek között folyt . . . számos gyermekeim születtek, rendre el is haltak. Egyetlen van életben az utolsók közül: csikbánkfalvi Madár Imréné.

Majd családi körülményeiről emlékezve meg, leírja jelenlegi vagyoni állását, folytatja: „egyetlen gyermekem van férjével együtt életben és nincs remény, hogy egyenes leszármazású örököszt hagyhatnék magam után: legalább csekély vagyonossal használjak a nemzetemnek s általa hazámnak.”

Ezután következik a tulajdonképeni végrendelet, melyben intézkedik az esetekre, a szerint, a mint hármuk közül egyik vagy másik maradna utoljára életben; az utolsóknak maradó feletti atyai aggodását jellemzik ezen megjegyzései: „Homo proponit, Deus disponit“ ezt olvastam volt a kolozsvári fellegrár oldalában egy szegény ember hurubájának ajtója felett. Egy bölcs pedig azt mondja: „Ha az ujjodat az orrodra teszed s addig tartod ott, míg petrificálódik, még sem fogod tudni, mi történend veled a következő pillanatban? így vagyok én is aggodalmaimmal, melyekkel éppen ellenkező rejtőzhetik a jövőben.”

Idézzük a végrendeletet még a következőkben:

2. Mig hármunk közül csak egyik akármelyik marad életben, az haláláig marad a jövedelem élvezetében.

4. Ha eljön az idő, melyben mindhárman a meghaltak közé lépünk, azonnal minden hagyományom a megirtak szerint letartóztatassék és a csik-somlyói Gymnasiumban a nevelés terén alapítványnyá válják, melyre alkalmas jöreményű ifjak következő sorrendben vétessenek föl:

a) Elsősorban a Gyergyó-Ujfaluban a most élő Molnár Mihály és Ferencz mint ifjabb testvérem Molnár fiainak fiai, utódainak utódai.

b) Másodsorban a néhai boldogult édesatyám testvér bátyjának id. Molnár Lőrincz fiu-utódainak fiu-utódai.

c) Harmadsorban a Gyergyó-Ujfaluban lakó székely polgároknak fiai.

d) Negyedsorban csikmegyei székely születésű fiak.

Mivel pedig magam is Gyergyó-Ujfaluban születtem következőleg emléknem is ott ohajtanám fennmaradónak, az alapítványomra felvételért folyamodandó növendékek mellett az ajánlattételt egyedül leendő képes az ujfalvi anyakönyv nyomán az akkor életbe leendő tisztelendő plébános urra bizom a folyamodó növendékek, melyik sorba tartozását hitelesen kimutatni.

Eszertint azon tanulókra nézve, kik az alapítványomra különben is

bizonyítványuk melléklete mellett folyamodandanak a felvételért (az első és másodsorba lévőkre különös tekintettel), az országba a katolikus alapítványok felett örökös és rendelkező bizottság határozand.

Csik-Várdotfalvában 1877-ik évi szept. 6-án

Molnár Balázs m. p.

A sok tapasztalatu, mély életfilozofiával lángoló hazaszeretetet és a nevelés ügye iránt buzgó lelkesedést tanusító férfi Teréz leánya (anyja volt Farkas Amália Molnár Balázsnak 2-ik nője) halála után egy évre az öket melegen ápoló vő Madár Imre vármegyei főjegyző karjai közt 1881. aug. 9-én jobblétre szenderült.

Végrendelete fennemlített formában nem érvényesült, mert egyrésztől rokonai támasztottak jogigényt a hagyaték ellen, másrésztől a hagyaték birtokának élvezésére egész haláláig jogosult fél — úgy látszik a hagyatéknek az alapítvány számára leendő megtartása végett — indított keresetet a hagyatéknek független birtoklásáért. A rokonok jogigénye nem állott meg, a másik fél Madár Imre pedig a felsőbb tanhatóságtól megbízott gymnasiumi igazgatóval békés kiegyenlítés terére lépett oly formán, hogy Madár Imre az egész hagyatékot minden terhével átveszi és ezért fizetni fog a csiksomlyói seminariumhoz tett Molnár Balázs alapítvány czimén 5000 frtot (mely körülbelül felét tette a hagyaték értékének). Az egyességnél különösen azt vették tekintetbe, hogy az intézet csak Madár Imre halálával, tehát esetleg hosszú idő mulva jutna a hagyaték birtokába, míg így az alapítványt a növendékek rögtön igénybe vehetik.

Madár Imre a felsőbb tanhatóság jóváhagyásával 1885. jun. 2-án az 5000 frtot lefizette, melyet a csiksomlyói iskolák pénzalapjába helyeztetett el kamatozás végett, melynek kamatjából már most 3 fiut is lehetett neveltetni. Az alapítványt már 1887-ben igénybe is vették.

5. Eröss Elek alapítvány. Eröss Elek született 1816. febr. 12-én Csik-Szeredában; szülői voltak: Eröss Antal és Kristó Teréz. 1848 előtt Csikszék táblabírája, 1842—1849-ig Csik-Szereda város orsz. képviselője volt, azután az utóbbi időkig Csik-Szereda polgármestere.

Hazafias érületének s az ifjuság nevelése iránti nemes lelkületének bizonyosága következő alapítványi levele:

Ösztöndíj alapítási oklevél.

Alolirott Eröss Elek Csikszereda város polgármestere, az isteni kegyelem és saját igyekezetem után, oly vagyona tettem szert, mely már öreg napjaim biztosítása mellett megengedi bizonyos tekintetben gondoskodni azokról, kik hozzám legközelebb állanak. Ez okon ezen alapító levelem által egyidejüleg 2000 frt, irva kétezer osztrák értékű forintot teszek le készpénzben a csik-csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapjához, oly czélből, hogy az

biztos alapon, az időnkinti törvénytörvényes százalékok mellett, — kamatoztatván, évi jövedelme a csik-somlyói gymnasium mellett levő finővveldeben, egy ifju tartására és nevelésére forditassék, s a menyinyiben e célra az egész kamat jövedelme nem használtatnék, — az tőkésítették.

Ezen ösztöndijra első sorban jogos igénnyel birjanak három nőtestvéremtől: Csiszér Elekné sz. Eröss Terézia, Orbán Ignáczné sz. Eröss Erzsébet és Orbán Jánosné sz. Eröss Borbárától leszár.mazó fiu gyermekek és ezek közül mindig a legjobb tanuló; s ha azok igénybe nem vennék; avagy nevezett testvéreimtől törvényesen leszár.mazó fiu utódok már nem lennének, másodsorban jogos igénnyel birjanak Csikszereda városi székely születésü róm. kath. vallásu ifjak — ezek közül a legjobb tanuló: — harmadsorban pedig a csikmegyei születésü róm. kath. és szintén székely származásu jó tanuló szegénysorsu ifjak. Mindhárom rendbeliek azon jogosultsággal, hogy ki azt elnyeri, a mig a fennálló és arra vonatkozó szabályok szerint el nem veszi, élvezhesse akadémiákon, egyetemeken és más felsőbb tanintézeteken is.

Ezen alapítványi helyre, mig élek, a nevezési jogot magamnak tartom fenn, halálom utánra pedig az erdélyi róm. kath. igazgatótanácsra, vagy az ennek helyébe lépő testületre ruházom, azon reményben, hogy minden mellétekintet nélkül, ez alapító levelém értelmében, igazságosan fog eljárni.

Az ifjutól, ki időnkint ez ösztöndiját elnyeri, csak azt kívánom, legyen becsületes, szorgalmas, takarékos, legyen jó hazafi, szeresse szükebb hazáját a székelyföldet, s kegyelettel emlékezzék reám alapító ösére.

Csik-Szereda, 1889. julius 28-án.

Előttünk:

Eröss Elek m. k.

Becze Antal m. k.
alispán.

Nagy Sándor m. k.
ügyvéd.

2311—1889.

a. 731

Ezen alapító oklevél az erdélyi róm. kath. Status igazgatótanácsa részéről elfogadtatik és jóváhagyatik.

Kolozsvárt, 1889. november 10-én.

Züllich István m. p.
alelnök.

Dr. Szentkirályi Kálmán m. p.
titkár.

6. Kedves—Bara alapítvány. Bara Éva, csikszentdomokosi

Kedves József m. kir. honvéd huszárszázados özvegye az alábbi oklevél szerinti alapítványt hagyta:

Én alattirt csikszentdomokosi néhai Kedves József m. kir. honv. huszárszázados özvegye szül. Bara Éva, súlyos kórágyon ugyan, de egészen ép elmével és szabad elhatározással, Istennek dicsőségére, lelkemnek üdvösségére és székely véreim sarjadékainak előmenetelére, takarékos életmód által néhai férjemmel szerzett vagyonomból állandó ösztöndíj alapítványul 3000, azaz háromezer o. ért. forintot és ennek f. évi 1889. július 1-től számított 6°/_o-os kamatját az erdélyi róm. kath. püspök ur ő nagyméltóságának atyai gondoskodása alá leteszek, azon istenes szándékkal, hogy ezen alapítványi tőkének évenkénti kamatjából első sorban miniszterileg örökbe fogadott fiam, Kedves József jelenleg a csiksomlyói róm. kath. főgymnasium V. osztályát végzett tanuló, azután pedig a csikszentdomokosi Kedves és Bara családokból, — melyek néhai férjem és velem vérrokon származásuak legyenek, ezek nemlétében pedig, szentdomokosi származásu, de kizárólag székely, szegény sorsu és jeles tehetségű tanulók a csiksomlyói finöveldeben a többi alapítványos tanulókhöz hasonlólag elláttassék, illetőleg elláttassanak a következő módokat és feltételek szerint:

1. Ösztöndíj-alapítványom a „Kedves—Bara“-féle alapítvány címet viselje.

3. Alapítványom oly formán, mint a Péterffy József-féle magán-alapítványok Csik-Somlyón a r. k. iskolák pénzalapja mellett és annak alapszabályai szerint kezeltesék.

4. Alapítványomnak teljes évi kamatját már a jövő 1889/90. tanévtől kezdve élvezze fentnevezett fiam Kedves József, a csiksomlyói finöveldeben és azon túl a felsőbb iskolákon is, a míg tanulmányait bevégezi, úgy, hogy az ellátási költségen felül fennmaradó kamatjövedelem neki a nevelői igazgató ur által félévenként készpénzben kiadassék. Fogadott fiam Kedves József kitanulása után a Kedves—Bara alapítvány élvezete csak a csiksomlyói gymn. pályához legyen kötve, olyformán, hogy ha alapítványosom — vagy a tőke növekedése folytán alapítványosaim tanulmányaikat más középtanodánál, vagy felsőbb iskolákon folytatni kívánják, érdemsítsék magukat az erd. róm. kath. státus más alapítványainak elnyerésére. Önként értetődik, hogy ezek az ellátáson felül eső kamatjövédelmet kézzel nem kapják ki, hanem ez a tőkéhez fog csatoltatni.

5. Alapítványom a Kedves és Bara családokból, kik egyenes rokonságukat igazolni tartoznak, vagy ezek nem létében csikszentdomokosi r. kath. székely családokból jó erkölcsű, szép észtehetségű és jeles előmenetelű tanulóknak adassék.

6. A 3000 forint alapítványi összeg a csiksomlyói iskolák

pénzalapja mellett kezelt magánalapítványok pénztárába általam vagy végrendeletem végrehajtója Kedves István által készpénzben, vagy elfogadható értékpapirokban a jelenlegi árfolyam szerint azonnal behelyeztetik, mihelyt erdélyi püspök ezen alapítványt elfogadni s abból kifolyólag kegyelmesen intézkedni méltóztatik.

Ezen alapítványi oklevelemet, miután az előttem felolvastatt és én azt szóról-szóra helybenhagytam: annak örök érvénye és hitelül aláírtam a felkért és jelenlevő 4 tanu által.

Kelt Csik-Szentdomokoson, 1889. évi július 5-én.

Özvegy Kedves Józsefné
szül. Bara Éva.

A kegyes alapítónő elhalt 1889. július 6-án életének 57. évében.

7. Buzás Mihály alapítvány. Buzás Mihály született Csik-Szentmihályon 1831. november 1-én. Tanulmányait végezte a csiksomlyói és székelyudvarhelyi középtanodákban. Résztvett az 1849. évi szabadságharcban. Felsőbb kiképeztetését nyerte a károlyfehérvári püspöki Lyceumban. Pappá szenteltetett 1855. szept. 9-én. Első alkalmazását nyerte Bereczkben, mint segédlelkész és tanító. Ezen minőségben 10 hónapig működött, ezután ugyanott mint lelkész alkalmaztatott, a honnan 14 év múlva választás útján csikszentkirályi plébánossá neveztetett ki, innen 6 évi működése után a csikszentmártoni plébániára küldetett, hol jelenleg is működik.

1873-ban alicsik-kerületi jegyzővé, 1876-ban esperesi helynökké, 1877. évben teljes joghatósággal bíró alesperessé, 1885. május hó 4-én a főesperesi méltósággal lett püspökileg kegyesen kitüntetve.

A lelkipásztorság terén és az espereskerület vezetésében tanúsított érdemeinek elismeréséül a törhetetlen jellemű buzgó pap 1895-ben czimzetes kanonokká neveztetett ki.

A tanuló ifjuság előmeneteléért lelkesülő nemes lélekről tanuskodó alapítványlevele következő:

Ösztöndíj alapítványi oklevél.

Én alattirt Buzás Mihály alicsik-kerületi főesperes és csikszentmártoni plébános, életkoromnak 60-ik évében már az élet délutánján lévén, megtakarított filléreimet Isten dicsőségére és a székely tanuló ifjuság keresztény szellemű nevelésére akarván fordítani, állandó alapítványul a csiksomlyói finöveldéhez 2000 frtot ezennel leteszek a csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapja mellett az erdélyi róm. kath. püspök ur ö nagyméltóságának éber gondozása alatt kezelt magánalapítványok pénztárába.

Ezen örökös alapítványi ösztöndíj gyümölcsötzetésére és kezelésére nézve a következő feltételeket kötöm ki:

1. Alapítványom „Buzás-féle magán alapítvány“ czimet viselendi.
2. A Buzás-féle magán-alapítvány felügyeleti és adományozási joga mindig az erdélyi püspököt illesse kizárólagosan.

3. A Buzás féle magán alapítványra első sorban csikszentmihályi vérrokonaim jó reményü sarjadékai, ezek hiányában csiki székely származásu kath. vallásu, jeles tehetségü és jó magaviseletü gymn. tanulók vétessenek fel, a mindenkori gymn. igazgatók és illető plébánosok ajánlatának figyelembevételével.

4. Tekintettel a nyug. erdélyi lelkészeknek a nyugdíj-alapból huzott járandóságuk igen szerény és az elaggott kor követelményeinek fűdőzésére elégtelen voltára: fentartom és kikötöm, hogy a mig Isten ez életben megtart, alapítványom jövedelmével magam rendelkezhessem, olyformán, hogy a Buzás-féle alapítvány kamatai félévenkénti utólagos részletekben, szabályszerű nyugtatóványok ellenében nekem fiztessenek ki; s csak halálom után fordíttassék a fundatio tulajdonképpeni céljaira, a fentebb minősített székely ifjak nevelésére.

Azonban, ha a rokkant papok nyugdíja a tanárokéval arányba hozatik, mi által azoknak tisztességes megélhetése biztosítva lesz: fentartom jogomat, hogy ezen alapítványra való felvétel végett bármelyik arra alkalmas tanulót minden változás alkalmával az egyházi főhatóságnak halálomig magam hozhassak ajánlatba.

Ezen alapítványi oklevelemet annak örök érvénye és hitelül teljes elhatározással és istenes szándékkal ezennel sajátkezüleg aláírom a felkért tanuk jelenlétében.

Csik-Szent-Mártonon, 1891. ápril 20.

Péter Balázs m. p.,
tanu.

Buzás Mihály m. k.
főesperes-plebános.

Vitos Ábrahám m. k.,
tanu.

1550—1891.

D. a. J. Kr!

Ezen róm. kath. iskolai ösztöndíj alapítványt az Urban elfogadom és megerősítem.

Károly-Fejérvártt, 1891. ápril 25-én.

† *Ferencz* m. k.,
püspök.

Az alapítvány jóváhagyását a püspök a csiksomlyói iskolák pénzalapját kezelő püspöki nagybizottmálynak következő intézkedések kíséretében hozza tudomására:

1. Az alapító levelet a róm. kath. iskolák alapjában kezelt magán alapítványokról szóló alapító levelek közé megőrzés végett elhelyezni.

2. A két ezer (2000) o. é. frt alapítványi tőkét a nemeslelkű jótékony alapítótól f. évi június végével ellennyugta mellett átvenni és a róm. kath. iskola alapjába betenni.

3. Az alapítványi összeget Buzás-féle alapítvány czimen külön rovat alatt az iskolák leltárába bevezetni, az abban kezelt többi magán alapítványok kezelési módozatai szerint ide teendő évi számadások kötelezettsége mellett kezelni és gyümölcsöztetni.

4. Az alapítványi tőke esedékes kamatait félévi utólagos részletekben további intézkedésig a fenntisztelt jótékony alapító kezéhez és szabályszerű nyugtáira kifizettetni sziveskedjék.

Habár alapító a 4-ik pont értelmében az alapítványi összeg kamatait félévenként saját kezeihez kívánja juttatni, a kamatot az alapító nagylelkűsége nem fogadta el, hanem ezek az alapítványi tőke mellett bennmaradtak s az alapítvány jótéteményeit már az 1894—5. tanév elejétől kezdve egy az alapító által ajánlott ifju élvezi. Az alapítványi tőke elején takarékpénztárilag kezeltetett, azonban 1895—6. tanév elejétől kezdve már a püspöki nagybizottmány pénztára kamatoztatja 8% mellett.

C) A csiksomlyói seminariumi regens által kezelt alapítványok.

1. Ferenczi Péter alapítvány. Ferenczi Péter alapító életrajzát „Az Anyaszentegyház Történeti, Molnár János jézuita Nagy Szombat 1769.“ czimű könyv boríték lapján sajátkezűleg írta meg. E szerint:

„Születtem Gyergyó-Szent-Miklóson 1753. deczember 11-én, Ferenczy Ambrus huszár és szentdomokosi Vass Katalin szülöktől. Subdiaconussá avattattam, mint harmadéves theologus 1777. febr. 22., diaconussá márczius 15-én, praesbiterre május 24-én. Első sz. misémet végeztem Bogácson (Szabolcsmegye). 1778-ban Sepsi-Szt-Iványba helyeztettem a parochia vezetésére; 1781-ben Gyula-Fehérvárra hivattam a theologiai tudományok tanítására a zsidó- és görögnyelv., valamint a patrologia tanárának; két év mulva II. József uralkodó parancsára átvitetett a theologiai tanfolyam Kolozsvárra, honnan három év mulva, miután Pesten a növendékpapság számára a közös seminariomot felállították, 1786-ban át-helyeztettem Killyenfalvába parochusnak, hol a javadalmazás akkor nagyon csekély volt, ugyanazért kárpótlásul a tanári fizetésemet 500 frtot ő Felsége kiadta. Innen 1792. márczius 12-én gr. Baththyáni Ignác püspök rendeletére átmentem a csiksomlyói parochiára, melyet jelenleg 1802-ben kormányozók, hol mint alesperes kineveztettem esperessé csikmindszenti Mártonffy József erdélyi püspök ő nagyméltósága által.“

A tudományos, hitbuzgó, nyájas és ugy egyház, mint polgári érdekekben gazdag dignitarius póp, a kinek buzgósága eszközölte, hogy a

csiksomlyói hitközség új templomot építhetett, az Urban elszenderült 1805-ben febr. 3-án és kívánsága szerint eltemettetett a sz. Péter és Pál apostolokról elnevezett dombon az általa építtetett templom mellett, kívánsága szerint a 83 évet élt édesanyja mellé, ki még két papnak adott életet t. i. első férjétől Kercsó Cziriáknak, második férjétől Ferenczi Tóbiásnak, mindkettő minorita szerzetes volt.

Lelkészi működése alatt a plebánia gazdag alapítványokkal gyarapodott, ő maga is kegyes alapítványainak és intézkedéseinek egész sorozatát hagyta hátra végrendeletében, mely így kezdődik:

„A szent és oszthatatlan Szentháromság az Atya, Fiu és Szentlélek nevében Amen.

Alattirt halandóságomat ismételten meggondolva és a legbizonyosabb halál legbizonytalanabb pillanatára számítva, nehogy a halál végrendeletem hiányában készületlen találjon, 1804-ben október 16-ikán gyöngye testtel ugyan, de ép elmével összes javaimról következőleg rendelkezem:

1-ször. A legmélyebb alázattal és türelmes lélekkel kérem a legjobb és leghatalmasabb Istent, hogy nekem az ő nagy irgalmassága szerint vég perceimben kegyelmét és az ő könyörületességének sokasága szerint az én igen sok és terhes bűneimnek bocsánatát adni kegyeskedjék a mi Urunk Jézus Krisztus által és a boldogságos szűz Mária, sz.-Péter és Pál és minden szentek közbenjárása által.“

Végrendelete 15 pontjában tett különböző hagyományai közül a következőket emeljük ki: A temetésén megjelenő szegényeknek hagy 40 frtot, a tanuló ifjuságnak 20 frtot. A sz.-ferenczrendi szerzeteseknek hagy egy hordó bort, a halála után mihamarább végzendő misére 50 frtot, a templom-épületre 50 frtot, a parochia jövedelme gyarapítására 223 frtot, a somlyói és a taploczai parochialis iskolát látogató gyermekeknek örökös alapítványul 40 frtot, a marosvásárhelyi minoriták residentiájának 118 frtot, a taploczai sz. Lőrincz-kápolnának 70 frtot, a papnöveldének és papi nyugdíjra 350 frtot, a gyergyókilyénfalvi templomnak és papnak 250 frtot, rokonainak 525 frtot, a csiksomlyói parochusnak 313 frtot, olvasott misékre örök hagyományul.

A nevelésügy körül kifejtett érdemeit örök emléküvé teszi ugyan ezen végrendelet 9-ik pontja, melyben következőkép intézkedik:

„9-szer a somlyói seminariumnak hagyok 604 magyar frtot egy a parochiához tartozó katonaszülő gyermekének ellátására, kit a somlyói parochus fog felvenni.“

Ezen 604 frt alapítvány különböző adósoknál levő kamatozó összegből állott.

A gubernium azt kívánta, hogy ezen alapítvány vétessék fel a nyilvános alapítványok sorába, mire a regens 1819-ben azt válaszolja,

hogy az a helybeni plébános és syndikus által kezeltetik, az alapító végrendelete értelmében, mint házi alapítvány s ezért nem terjesztetett fel a guberniumhoz, de ezen 800 magyar frtot tevő alapítvány azért sem volt a nyilvános alapítványok sorába felvehető, minthogy tőkéje az 525 frt készpénzen kívül sovány kaszálók és szántókban fekszik.

Később az alap jogos kezelője iránt ellentétek merülnek fel a regens és helybeli plébános között. Ugyanis a fekvő birtokot a seminariumi regens kezelte, ezzel szemben a plébános azt kérte a püspöktől, hogy a fekvőségek a tulajdonosnak, kitől el voltak zálogosítva, adassanak vissza és az ebből bejövő összeg a templom kassájába folyon be. A plébános és hitközségek ezen jogszerű kívánságára a püspök azt írja le a regensnek 1751. jan. 15-én, hogy ha az adósok a földeket ki akarják váltani, a 800 frt váltságpénzt a seminariumnak tartoznak lefizetni, melytől azt átvették; ha mégis azon javakat erőszakos birtokba vennék, tüstént őket mint hatalmas foglalókat bapanaszolandja.

Mikor pedig Tisztelendőséged azon alapítványi tőkét visszakapandja, újból az a legnagyobb óvatossággal kamatra kiadandó lészen.

A zálgos földek később visszaváltattak és az összes alapítványi pénzeket a seminariumi regens kezelte, mely 1870-ben, mikor Imets F. Jákó regens kezelését átvette, 1001 frt 59 krt tett, 1881-ben már 1726 frt 55 krt, 1891-ben 1987 frt 27 kr volt mikor utódjának Bándi Vazulnak átadta; azóta daczára hogy egy alapítványos fiu a kamatját élvezi, mostanig 2400 frton felüli összegre növekedett.

Ezen alapítványon kívül van még a gyergyószentmiklósi plébános által kezelt alapítvány, melyről a maga helyén fogunk megemlékezni.

2. Haller Mária és Karolina alapítvány. A kegyes alapítónőről és alapító levélről bővebb adat hiányában P. András Rafael praefectusnak ez ügyben gr. Kornis Imréhez irt következő kérelme ad némi felvilágosítást:

Néhai Mlgos gróf Haller Karolina asszony, mlgos gróf Gyulai Ferencz ur ő nagysága kegyes végső özvegye rendeletének 4-ik pontja.

A mely négy nemes ifjakkal a csik-somlyói seminariumban való taníttatását néhai kedves testvérem gróf Haller Mária rendelte, mivel az a végett hagyatott 2000 mftből álló Capitális, a mostani felettébb való drága időkhöz képest nem elégséges; annak pótlására hagyok és rendelek 1600, azaz ezerhatszáz Mftokat oly kötelezettség mellett; hogy minek utánna az élelemre megkívántatók olesódni fognak, a mostan általam hagyott és rendeltetett 1600 Mforintokkal együtt 3600, azaz háromezerhatszáz Mftokkal nevelkedő Capitálisnak interesséből öt nemes ifjakat nevelni kötelesek legyenek a csiki seminariumnak regensei. Költ 30. Januarii 1807. Megerősitetett 4-dik Februarii 1807.

Jegyzés.

A mely 2000 Mforintokat avagy is 1666 Rftokat 40 krt néhai mlgos gróf Haller Mária kisasszony irgalmason rendelt volt négy szegényebb sorsu nemes ifjak neveltetésére a csik-somlyói seminariumba, a mint a fennebbi Testamenti Extractusban is emlittetik, az idővel úgy mint 1811. devalválodván 1266 Dfra 45 kra néhai tkts. Kiss András praefectus urtól beküldetvén ide, áll mai napig törvényes interesre kiadva, melynek esztendei interesse 76 Rfrt vv. 62 e, azon 1600 Mfról, melyet néhai Mlgos gr. Gyulai Ferenczné, gróf Haller Karolina ő nagysága a 2000 Mfból álló fundatiónak pótlására rendelt, a fennebb leirt Extractus szerént, arról semmit sem tud a csiki seminarium, vagyon ugyan kezünkben a Fels. k. Guberniumtól még 1819-ben beküldetett egy Conspectus fundationum seminarii Csiksomlyoviensis, melyben Posit 16-a találatik, hogy Mlgos gróf Haller Karolina, gróf Gyulai Ferencz ur ő nagysága kegyes özvegye rendelt az említett csiksomlyói seminariumba 1331 Rftot és 20 krt Fundatiot, mely a Fels. k. Guberniumnak által adatott, de én úgy vélekedem, hogy ezt a grófné ő nagysága maga rendelte fundatiónak s ezen kívül vagyón az 1600 Mforint pótlás a gróf Haller Mária kisasszonytól rendeltetett 2000 Mforint mellé, a mely pótlást ha valahol megtalálhatnók és a kezünknel levő 1266 frt 45 krhoz ragaszthatnók, így legalább két ifjura a négy helyett vagy egészben vagy kevés pótlással kitelne egy olyan Capitális, mely 80 Pft. hozzon be ezüstben esztendőnkint két fiu élelmére, a szerint, a mint a Fels. k. Gubernium rendelte, hogy azután egy tanuló ifju tartására az Alumnián 30 forint legyen a meghatározott Summa Conv. pénzben, midőn valaki fundatiot akartenni, hogy ez által minden jövődöbeli viszontagság megelőztessék.

Én tehát a Mltos gróf Kornis Imre ur ő nagysága bölcs ité letére s atyai közbenjárásán bizni ezen tárgyat és a Mltos. familia kegyességében bizakodni bátorokodom, hogy méltó tekintetbe vevén a fennebb tisztelt testvéreknek ő nagyságoknak a jó nevelésre, mint a Hazának legnemesebb tárgyára és a szegényebb nemesek felségítésére törekedő buzgóságokat, az tett fundatióban, ha valami abból legalább két ifju tartása a devaluatio által fogyatkozik, azt hasonló keresztényi buzgósággal a közmasszából kipótolni, sőt mivel az ifjak jobb nevelésére a seminariumokban regens is kívánatik, a ki az ifjak erkölcsére és tanulására különösen vigyázzon, (a mely tekintetből rendeltetett Fő. tiszt. Sántha Márton Praemonstratensis ur kozmási születés egy regensre ide Csik-Somlyóra 40 Rftot ezüstben, úgy fejezván ki magát, hogy a kevés ugyan egy szerzetes pap élelmére s ruházatjára, de más tehetős keresztények

is fognak találatni, kiket ez a jó példa felbuzdit ezen kevésnek szaporítására) erre a szent célra is egynéhány száz forintból álló Capitalist örök emlékezetnek okáért irgalmasan rendelni méltóztatnak, hogy ez által e Mlgos testvérek fundatioján levők is több itten nevelendők is nagyobb vigyázással s annál fogva az előmenetelnek nagyobb reménységével neveltessenek.

Mindezek iránt a Mlgos familiának a közjónak előmozdítására való nemes Characteriben fejenként való jó szívében és példás keresztényi buzgóságban helyezettvén bizodalom, alázatos kéresemet megújítom s mélységes tisztelettel maradok a gróf ur ő Nagyságának és az egész familiának,

alázatos szolgálja s káplánya

P. *Andrási Rafael*

Praefect.

A csiksomlyói seminariumi alapítványosokról 1855-ben kiadott jegyzékben előfordul: gr. Haller Karolina, gr. Gyulai Ferencz özvegye, ki 1809-ben 1333 frt alapítványt tesz, mely tőke újabb időben 180 + 450 frtból áll évi 37 frt 48 kr kamattal. Különben a finöveldeben a nyilvános alapítványosok sorában mindig egy Haller-féle alapítványos növendék szerepel. A gr. Haller Karolina-féle pótlási összeget P. Andrási Rafael állítása szerint a seminarium soha sem kapta meg.

A Haller Mária-féle alapítványt kezdet óta a seminarium regense kezelte. Az alaptőke évi kamatja 1870-ig csak valamivel volt több 30 frtnál. A tőke 1870-ben 1018 frt, 1881-ben 1756 frt, 1891-ben 2101 frt, ma már 2950 frt. 1882—3-dik évtől kezdte egy tanuló élvezni ezen alapítványt.

3. Nagy István alapítvány Csik-Szentléleki Nagy István még gyermek korában Brassóba távozott, hol az iparos pályán tetemes vagyonra tett szert és Brassó legtekintélyesebb polgárai közé emelkedett. Nincs iskola Brassóban, melynek tetemes összeget ne adott volna, úgy, hogy itt a tanügyi célokra tizenegyezer frtot ajándékozott. A nemeslelkű alapító a regens kérésére a legnagyobb készséggel tette alapítványát a csik-somlyói finöveldehez is, mely után alig egy évre elhalálozott.

Alapítványlevele a következő:

D. a. J. Kr.

Az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében Ámen.

En alattirt, brassói takaré- és önszegélyző szövetkezeti igazgató, megtakarított filléreimet Isten dicsőségére és a székely tanuló ifjuság keresztény szellemű nevelésére akarván fordítani, állandó alapítványul a csiksomlyói róm. kath. finöveldehez 1800 frtot, azaz ezernyolczszáz forintot leteszek ezennel, az erdélyi róm. kath. püspök ur Ő Nagyméltóságának éber gondozása alatt a csiksomlyói

róm. kath. finőveldei igazgató által évi számadások kötelezettsége mellett kezelt magánalapítványok pénztárába.

Ezen örökös alapítványi ösztöndíj gyümölcsösztetésére és kezelésére nézve a következő feltételeket kötöm ki :

1. Alapítványom a „Nagy István féle magánalapítvány“ czimét viseli.

2. A „Nagy István-féle magánalapítvány“ felügyeleti és adományozási joga mindig az erdélyi püspököt illeti kizárólag, fenntartván magamnak azon jogot, hogy a mig én élek addig ezen alapítványra a növendéket magam ajánlhassam.

3. A Nagy István-féle magán alapítványra elsősorban vérrokonaim közül a hozzám közelebb eső katolikus sarjadék vétessék fel, ha pedig idők folytán ezen rokonaim közül az alapítvány élvezésére gymnasiumi tanuló nem találkoznék, az évi kamatok mindaddig tőkésítendők, mig alalapítványi összeg 2000 frtot eléri s ekkor elsősorban rokonaim, s azután a csikszentléleki származásu, ezek hiányában más jó erkölcsü és jó tanuló csiki, katolikus vallásu, tanuló vétessék fel az alapítványra. — Midőn az alapítvány az évi seminariumi illetékek fedezésén felüli kamat-jövedék tőkésítéséből 2000 frtra növekedett, ezután évenként a kamatfölöslegből az alapítványosnak a szükséges könyvekre és tandíjra megkivántató összeg adandó ki. Ha a vérrokonok közül valamelyik alapítványt élvező elégteten tanjegyet kap, az alapítvány tőle vétessék el és más jó tanuló rokonnak adassék.

4. Ha az alapítvány rokonok hiányában másnak adatott ki, mihelyt alkalmas gymnasiumi tanuló rokon jelentkezik az alapítványra, az alapítvány neki átadandó tekintet nélkül arra, hogy az alapítványt élvező idegen a gymnasiumi tanfolyamot végezte-e vagy nem.

Jelen alapítólevél három teljesen egylő példányban állittatik ki, melyeknek egyike nálam marad, egyik a finőveldei igazgatóság levéltárában helyeztetik el, egyik pedig az erdélyi püspökür ő nagyméltóságához terjesztetik fel jóváhagyás végett.

Ezen alapítványi oklevelemet annak állandó hitelül és érvényül teljes elhatározással és vallásos szándékkal ezennel sajátkezüleg a felkért tanuk jelenlétében aláírom.

Csik-Somlyón, 1892. október 10.

Előttünk:

Kassay Lajos,
Haydn J. Hugó,
mint tanuk

Nagy István.

Bándi Vazul
finőveldei igazgató.

3750/1892. sz.

D. a. J. Kr!

Ezen róm. kath. nevelési és jótékonyági alapítványt az Urban
köszönettel elfogadom és megerősítem.

Piskitelep, 1892. október 17-én.

† Ferencz
püspök

D) A gyergyószentmiklósi lelkész által kezelt alapítvány.

Ferenczi Péter alapítvány. A vallásos buzgalomtól lán-
goló és hazafias szellemű pap életrajzáról megemlékeztünk már a csik-
somlyói regensek által kezelt alapítványok során, az ott ismertetett ala-
pítványánál. Álljon itt még egy másik, az ifjúság nevelése körüli érde-
meit megörökítő alapítvány levele:

Nagyméltósága és főtisztelendő Püspök ur!

Lekegyelmesebb pártfogóm és uram!

Utolsó rendelkezésemem kívül aláírva és idezárva még egy
másik nagyobb fontosságú rendelkezést terjesztek legalázatosabban
nagyméltóságod kegyes színe elé pártfogolás és jóváhagyás végett,

Ugyanis többször sajnálkoztam szülőföldem Gyergyó fiaival,
hogy nem lévén ott helyben semmi semináriumuk és iskolájuk, an-
nál bizonyosabb, hogy a tanulmányok jótéteményei nélkül kény-
szerülnek felnőni, mentől határozottabban eltiltja a királyi rendelet,
hogy a gyermekek az első grammatikai osztályon alul alapítvá-
nyokra felvehetők legyenek; már pedig melyik gyergyói szülő van
azon helyzetben, hogy fiait a grammatikai osztályig saját költsé-
gén a távollevő udvarhelyi, vásárhelyi vagy csiksomlyói iskolákban
élelmezhesse és ruházhassa? Ezen tetemes nehézségeken segitendő,
elhatároztam, hogy ezennel kilencezer magyar frtot azon ezélből
szentelek és hagyományozok, miszerint kilencezer frt kamatjából
tiz gyergyói tanuló (kik katonaszülők gyermekei, ha lehet vérroko-
naim, főleg pedig tekerőpataki, kilyénfalvi, szentmiklósi eredetűek
és jó tanulók legyenek) harmincz rh. forint évi illeték mellett a
távolabb levő vásárhelyi, udvarhelyi és somlyói latin iskolákban a
tanulást legalább is a grammatikai iskoláig megkezdeni és folytatni
tudják; ezen osztályokból azonban törekedjenek más alapítványok-
hoz jutni; ily módon évenként a fennemlített tőke kamatjából ki-
fizetendő tiz fiura háromszáz rh. frt, száz rh. frt pedig évenként
osztassék el a fennemlített három község parochiális iskolájának
tiz jó reményű tanulója között. A fennmaradó 52 frt 30 kr (mert
a tőke kilencezerötven frt) osztassék el a gyergyószentmiklósi nor-
malis iskolát látogató jobb tanulók között.

Mely szándékomat és rendelkezésemet, hogy excellentiád a

gyergyói főesperes és papság közvetítésével foganatosítani, kegyelmesen gyámolítani, széküresedés esetén a káptalani és püspöki helynök is hathatósan ajánlani legkegyelmesebben méltóztassék, a legalázatosabb könyörgésemmel ismételten megkérem és egyidejűleg hódolattal csatolom azon adósok neveit, kiknél, mint remélem, elég biztos helyre van kikölesönözve a fennemlített kilenczezerötven rh. forint, u. m. Lukáts János és István fivéreknel, kik örmény nemzetiségűek, de jó birtokosok és a gyergyószentmiklósi örmény parochia és templom környékén laknak, ki van kölesönözve kötelezvény mellett 5250 m. frt tekintetes csiktaploczai Lázár Ferencz urnál, jelenleg Felcsik alkirálybírója, ki van kölesönözve 1-ör egy kötelezvény mellett ezer m. frt, egy másik kötelezvényre ugyanannál nyolczszáz m. frt, a 3-ik szerint ugyanannál kétezer m. frt. A két adósnál levő összeg kilenczezerötven frt.* A mely kegyelemért midőn mély tisztelettel könyörgök, azt is kijelentem, hogy hajlandó volnék rá, miszerint ha excellentiádnak úgy tetszik, az egész említett összeg a Gyergyóban felállítandó kis semináriumra (ha még több alapító is hozzájárulna) fordíttassék, mely célra a Gyergyó-Szent-Miklóson Krecsó Antal szomszédjában fekvő belső telket is átadom; ugyanis ezen telek nem ősiség, hanem szülőim az egyháztól örökösen vásárolták meg és anyám is végrendelettel ezen célra szánta. Egyebekben tapasztalt kegyességébe és jóindulatába ajánlottan, legmélyebb tisztelettel, felszentelt kezeit csókolva, maradok excellentiádnak

legisebb káplánja:

Ferenczy Péter s. k.,
somlyói parochus,
felcsiki kerületi főesperes.

A püspöki helybenhagyó irat következő:

A még életében legkiválóbb és a felcsiki kerület előttünk annyira kedvelt főesperesének, csiksomlyói parochusnak Ferenczi Péter urnak ezen végakarátát, a már általunk helybenhagyott és a mint reméljük már végre is hajtott másik végrendeletén kívül, oly módon hagyjuk helybe, hogy midőn előttünk tudva van, miszerint a marosvásárhelyi és udvarhelyi kir. seminariumokban, az alsó grammatikán, vagy az erre jelölteken alul levő ifjak az alapítvány természetével meg nem egyező s távol fekvő nemzeti iskolákat látogató normalis iskolai gyermekek a seminariumi fegyelem alá nem vonatnak be, a végrendelet mostani végrehajtója felcsiki kerületi főesperes és rákosi parochus Gál József a gyergyói kerület főesperesével és papságával találják meg a módot,

*) A mi következik — kivéve az aláírást — az okt. 16-iki eredeti fogalmazványban ki van hagyva.

hogy az alapító szándékának a Gyergyó-Szent-Miklóson emelendő kis seminarium, — vagy az alapítványból az alapító akarata szerinti ifjak segélyezése által elég legyen téve — és ezen magán alapítvány függetlenül a nyilvános kezeléstől a Gyergyó kerületi esperes és papság által kezeltessék. Mely czélból az alapító végintézkedésében idézett kötelezvényeket átadjuk és ezen alapítvány felügyeletét valamint mi örömet ellvállaljuk, úgy utódainknak is, széküresedés esetén pedig a főtisztelendő káptalannak és helynökének vagy esetleg bármely más választandó püspöki helynöknek nyomósan ajánljuk és akarjuk, hogy a gyergyói klérus minden évben ezen alapítvány kezeléséről nekünk, vagy utódainknak, illetőleg a ftdő káptalannak vagy püspöki helynöknek hiteles számodást terjesszen fel.

Gyula-Fehérvárt, 1805. febr. 11.

Mártonfi s. k.
Erdély püspöke.

Ezen alapítványt régebb a kilyénfalvi lelkész kezelte, míg átadatott Ágoston Károly gyergyószentmiklósi lelkésznek. Ennek utódja Ferenczi Károly főesperes plebános, a jelenlegi kezelő, mikor átvette az alapot, csak három tanuló volt az alapon, de a gondos kezelés alatt annyira megerősödött, hogy ezelőtt 12 évvel még két tanuló ellátását szervezte, úgy, hogy ma már öt ifju tanul ez alapítványon, mindenike a csiksomlyói semináriumban, melynek érdekében alapító már mint csiksomlyói plebános is oly sokat fáradozott.

Az alapítvány tőkéje jelenleg 12,141 frt 39 kr, betáblázás és fizető kezesekre kiadott kölcsönökben, nagyobb részt 8, kisebb részben 6°/_o kamattal. Az alapból a gyergyószentmiklósi, kilyénfelvi és tekerőpataki iskoláknak jár évenként 33 frt 30 kr; ezenkívül a gyergyószentmiklósi normális iskolának 52 frt.

Az alapító levelek egy részét Nagy Imre gymn. és semináriumi igazgató közölte a Gyulafehérvári Füzetek II. kötetében, a latin nyelveknél megtartván az eredeti szöveget.

E) Madár Imre nevére tett alapítványa Csikvármegyének.

Madár Imre született Csik-Szent-Györgyön 1825. július 31 Madár Mózes és Gál Borbára nemes székely szülőktől. Tanulmányait végezte Csik-Somlyón, Székely-Udvarhelyt, Kolozsvárt a lyceumban; a székelyudvarhelyi kollegiumban a jogot.

Mint pesti egyetemi hallgató 1848-ban a Petőfi Sándor és Jókai Mór által a Tancsics megszabadítására vezetett csapatban ő is benne volt. Innen visszatért Csikba, mint a Pesti Hirlap levelezője, egyttal a székelyeket az agyagfalvi nemzetgyűlésen való megjelenésre buzdítja,

ő maga is, mint hadnagy egy századdal vonul oda ki. Az agyagfalvi gyűléskor szervezett székely had november 5-én szétveretvén visszatér Csikba és a Bem rendeletét hozó Német László korm. biztost álruhában az erdőkön át Háromszékre a csiki és háromszéki székely honvédség parancsnokához Gál Sándorhoz vezeti. 1849-ben Csikvármegye 1-ső aljegyzővé választja, júliusban a székelyeknek a Nyergesen és Alvégen szenvedett veresége után a táborral Kolozsvárra menekült. A fegyverletétel után hosszasan bujkált, míg végre 1851-ben besorozzák az osztrák hadseregbe; 1857-ben szabadságoltatván, a csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumban tanár lesz, honnan az olasz háborúra beszállítatván, a villafrankai béke után ismét szabadságot kap és folytatja tanári működését 1868-ig, mikor is Csikvármegye főjegyzővé választja és itt működik 1895. decz. végéig, mikor nyugdíjaztatását kérve a nyilvános pályáról visszavonul.

A nevelési czélokra visszaszerzett javak alapjainak, — melyekről később lesz szó — oly tetemes összegre történt felgyarapításában nagy érdemei vannak.

A Madár Imréről elnevezett alapítványra vonatkozólag, melyet Csikvármegye egy csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumi tanuló részére tesz, álljon itt a Csikvármegye törvényhatósági bizottságának 1895. december 19-én tartott rendkívüli gyűléséből felvett jegyzőkönyvének idevonatkozó ponja:

456. Elnöklő főispán ur Ő méltósága bemutatja s előterjeszti Madár Imre főjegyzőnek viselt tiszti rangjáról való végleges lemondását, — s nyugdíjaztatásáért beadott kérését. Ennek kapcsán Molnár József országgyűlési képviselő, bizottsági tag Madár Imre főjegyzőnek a közélet terén kifejtett hasznos és mindig öntudatos működésének elismerésül indítványozza, hogy: 1) kifogástalan, érdemduz szolgálataiért a közgyűlés fejezze ki jegyzőkönyvi hálás elismerését és azt vele írásbelileg is közölje, hogy 2) nyugdíjaztatásánál a nyugdíj választmány tekintettel a visszalépett főjegyző működésére, s tekintettel arra, hogy mint fiatal kezdő tanár is e vármegye nemzedékének érdekeiért küzdött, a nyugdíjazásról alkotott szabályrendelet keretén belül, de minden esetre utólagos jóváhagyás reményében azon tulterjedőleg is t. i. honnan főjegyzősége kezdődik, nyugdíjaztatását hozza javaslatba, s hogy 3) végül a jól kiérdemelt elismerés megörökítve legyen, tegyen a vármegye a csik-somlyói róm. kath. gymnasiumnál „Madár Imre“ név alatt 2000 frtos alapítványt azzal a kijelentéssel, hogy az összeg kamatai felett a legjobb tanuló javára haláláig a rendelkezés őt illesse meg, halála után pedig ezen jog szálljon vissza a vármegye közönségére.

A tett indítványt a közgyűlés lelkes éljenzések között egy-

hangulag elfogadta, s a további teendők iránt határozatul kimondotta : hogy az indítvány első része rövid idő alatt közöltessék ; a II-ik részt illetőleg pedig a beadott kérés a nyugdíj választmány igazgatóságának szintén rövid idő alatt küldessék meg, hogy az elfogadott indítvány értelmében szükséges intézkedés megtehető legyen, s hogy végül a III-ik pont alatti is, miután azt a közgyűlés kegyelete jeléül egyhangulag fogadta el, adassék ki az illetékes hatósághoz, hogy annak helybenhagyása és megerősítése iránt a szükséges lépéseket tegye meg, s hasson oda, hogy az alapítvány már az 1896—7-ik tanévben használatba vehető legyen.

XXI.

Szállásviszonyok, internatus.

A csiksomlyói tanuló ifjuság egy alig 300 házzáig terjedő, keskenyen fekvő és a többi székely községektől miben sem különböző, szerény faluban és annak csaknem kizárólag gazdálkodással foglalkozó egyszerű lakóihoz volt kénytelen magát beszállásolni, s ezen primitív beszállásolás alkalmatlanságai, kellemetlenségei, sőt nyomorusága mellett törekedni az előtte álló erkölcsi és tanulmányi célok felé.

1770-ben, a mely évben a csiksomlyói tanuló ifjuság Névkönyveit vezetni kezdték, — a gymnasiumnak és elemi iskola népességének létszáma 355 főre rugott. Bizonyos, hogy ezen létszámból több mint 300 tanulónak a várdotfalvi és ezzel összefüggő csobotfalvi gazdánál kellett megvonulniok; egy-egy közelebb fekvő, vagy kedvezőbb lakásra 8—10 tanuló is beszorult.

Különös, hogy a mindig fennforgott elszállásolási bajok és általában túltömöttség dacára is a szállástügy szabályozására vonatkozólag az 1848. előtti időkből évkönyveinkben kevés adat van.

1798. január 16-áról kél a csikszeredai székely határőrezred parancsnokságának a csiksomlyói szállásviszonyokat világitásba helyező érdekes átírata, melyben Péchi alezredes a „Norma-Regia“-nak az ifjak elszállásolása és az iskolai fegyelemnek fenntartására vonatkozó fennemlített 6., 7. és 8. §§-ait elég katonás és darabos magyarsággal lefordítva, az iskolai előljárásnak szigorú ahhoz tartás végett átírja.

Minő fogamatja volt ezen katonai, elég szigorú parancsolatnak: érdekesen világitja meg ugyanazon Péchi alezredesnek 1790. jul. 13-ról a zárdafőnökhöz intézett azon felhívása, hogy a várdotfalvi katonák és diákok között történt verekedés kivizsgálása céljából a megvert diákokat Csikszeredába küldje be.

Mindazonáltal, hogy a tanulók szállásai ezen időben is rendesen megvizsgáltattak s a gymnasiumi igazgatóság és tanári kar a „Norma-Regia“ alapján az externus tanuló ifjuság körében is buzgólkodott az iskolai fegyelmet fenntartani: tanusítja P. András Rafael tartom. főnöknek 1819. nov. 23-ról a gymnasium részére általa kiadott rendtartási szabályokhoz csatolt következő utasítása:

„Az externus tanulókra nézve a „Norma Regia“-ban előirt szabványoknak ismefelelőleg a gymn. praefektus egyetértésével megrendeltetik, hogy 2—2 tanár a szállásokat megvizsgálja. Ezek feladata lesz: meg nem engedni, hogy többen egy ágyban háljanak: s minden veszélyt megelőzni, mely által az ifjak egészsége, élete és erkölcsi tisztasága kockáztatnék. Ez lesz a feladata a P. Regensnek is az ő gondjára bizottakra nézve. Tudják meg pedig, hogy ezen veszélyeknek megelőzése céljából a „Norma-Regia“ 38. lapján minden tanulónak szigoruan tiltva van: 1) fegyvert hordozni, vagy pisztolt használni; 2) czivakodásokat és veszekedést támasztani, vagy ilyesmikbe vegyülni; 3) éjszakának idején a kiszabott időn túl a szállásról kimaradni, vagy a mi ennél is veszedelmesebb, ide s tova csavarogni; 4) koresmákat látogatni; 5) nyáron át folyóvizekben feredezni és uszkálni; 6) télben a havon iszánkodni, vagy jégen korszolyázni; 7) tánczokba és színházba járni.“

Az 185^{1/2}. tanéven innen, mikor a csiksomlyói gymnasiumnak is újabb aerája kezdődik, a Tisztség — mint egy 1855. kiadott e tárgyú intézménye tanusítja — készséggel nyújtott segédkezet a tanárok törekvéseihez és nevezetessen a szállásügy szabályozásához.

Mindazonáltal bővebb gondoskodás és szigorubb ellenőrzés tárgyává az externus tanuló ifjuság elszállásolása csak 1856 óta lett, részint azon ténykörülménynél fogva, hogy a tanulók létszámának szaporodásával egyenlő arányban gyarapodtak az elszállásolási kalamitások is; részint külön impulzusnál fogva, mely a tanári testület figyelmét és gondoskodását ezen viszonyokra különösen felhívta.

Ugyanis az 1856. jun. 9-én Fesztl K. iskola-tanácsos jelenlétében tartott tanári értekezleten egyéb kérdések között a tanulók elszállásolása, azoknak, valamint szállásgazdáiknak kihágási is szőnyegre kerülván, elhatároztatott, hogy az ifjak szállásai gyakrabban vizsgáltassanak meg, s ha azokon az erkölcsi és tanulmányi czélokra nézve hátrányos tapasztalatok merülnek fel, az ifjak utasitassanak más alkalmasabb szállásra; s általában gondoskodják a testület, hogy a falusi gazdáknál lakó ifjak alkalmatlan szállásain valamiképen segíteni lehessen.

Ebből kifolyólag Bodó Alajos gymn. igazgató ezen év vége felé a szállásokon szemlét tartván, az 1857. jan. 1-én tartott értekezleten eleven színekkel ecsetelte a magános házaknál szállásoló tanuló ifjak nyomoruságos helyzetét; s felhíván az osztályfőnököket a szállások menél gyakoribb látogatására, azon nagy horderejű kérdést veté fel: nem lenne-e czélszerű egy oly közös lak tervének, mely az egész externus ifjuságot vagy annak nagyobb részét befogadhatná, s melynek eszméje már eddig is tárgya volt a tanárok magán-tanácskozásainak, kivitele érdekében fensőbb helyen lépést tenni? — Egy ily közös lak szükséges és hasznos voltáról, valamint annak kiviteli módja és eszközeiről folytatott huzamosabb tanácskozás után elhatározta e testület, dr. Haynald Lajos

püspök ur ő excellentiájához egy körülményes felterjesztést tenni, s magas pártfogását és támogatását a csiksomlyói gymnasium ezen égető ügyében fíni bizodalommal kikérni, azonban e helyett Haynald a gymnasium kiegészítését és tanítóképezde felállítását eszközölte.

A közös lak eszméje ezuttal elejtetvén: nem maradt egyéb hátra, mint az ifjuságnak eddigi módon való elszállásolását minél szigorubbán ellenőrizni; annál is inkább, mivel 1857. deczember 8-ról a Helytartótanács rendeletet adott ki a szállások megvizsgálására vonatkozólag, mely rendelethez képest a tanári testület 1858. jan. 25-ről a kerületi hivatalnál a szállásgazdák oly összeírását mutatta be, mely a szállások vizsgálatánál, mely a széki orvos közbejöttével szokott történni, irányadóul szolgáljon.

Az 1863. szept. 1-én tartott értekezlet a szállások megvizsgálására bizottságot küld ki, mely a tanoncok szállását megvizsgálja, hogy a hol erkölcsi vagy egészségi szempontból azokat veszély fenyegetné, onnan más, alkalmasabb szállásra rendeltethessenek.

Csikszék ideiglenes tisztsége Both Ferencz gymn. igazgató megtalálása következtében, a tanulókat tartó gazdákat fenyték terhe alatt kötelezte arra, hogy ha a nálok szállásoló ifjak esti harangszó után tánczba, vagy egyéb multságokba mennének, vagy a szállásról bármi szin alatt ki maradnának: a gymn. igazgatóságnak esetről-esetre tegyenek jelentést.

A csiksomlyói tanulók szállásügye néhai Fogarassy Mihály főpástor figyelmét és gondoskodását is magára vonta, ki is 1867. aug. 4-én, 1590. sz. a. elrendelte, hogy a tanulók csak jó házaknál szállásoltassanak el, s mihelyt az igazgatónak tudomására esik, hogy valamely gazdánál az ifjunak vallásos érzülete és erkölce veszélyeztetve van, az ilyent más, jobb szállás változtatására komolyan hívja fel.

Az 1870. decz. 30-án tartott tanári értekezleten a külső szállásokon levő tanulók magaviseletének és tanulmányi tevékenységének szorosabb ellenőrzése céljából formyszerű szállásszabályzat készült és szigoru ahhoz tartás végett minden szálláson kifüggesztetett.

Az 1876/7 tanévben a tanári testület czélszerűnek látta a középt. rendtartás 13. pontja értelméhez képest „A csiksomlyói róm. kath főgymnasium rend- és fegyelmi szabályait“ kidolgozni. Ezen házi szabályokat, melyekben a szállásügyi szabályzat is bennfoglaltatik, a püspöki főhatóság 1877. május 22-ről 1795. sz. a. helybenhagyta és házi iskolai törvényeik gyanánt szigoru érvényesítés végett előírta.

A tanári testület 1879. decz. 6-iki rendkívüli értekezletén az az externus ifjuság elszállásolási szabályzatához még a következő határozatokat hozta: a) Szállásügyi dolgokban az iskolai törv. 43. §-a értelmében a testület önállóan jár el; b) szállásvizsgáló bizottságot a maga köréből önállóan küld ki; különben az állandó szállásfelügyelet felsőbb rendelet szerint is az osztálytanárokat illeti; c) tanév végével a testület

a szállásokat revideálja, és a melyek ellen kifogása van, az olyanokra gymnazistákat elhelyezni jövőre nem szabad. Ez utóbbi pont értelmében a tanári testület tanév végén a szállásokat revideálta, a kifogásoltakat a községi előjárósággal és tanuló ifjúsággal közölte, és ez utóbbit szigoruan utasította, hogy a) kifogásolt szállást bérelni nem szabad; b) gymnasiumi tanulók a tanítóképezdei nagyobb ifjúságtól külön keressek és fogadjanak szállást; c) a szállásügyi szabályzatban meghatározott számnál többen ne torlódjanak egy szállásra.

A tanulók elszállásolására Csik-Somlyón építendő közös lak eszméje 1858-ben elhalasztatott ugyan, de nem ejtetett el és csak alkalomra várt, hogy fölelevenüljön. A szállásviszonyok rendezettek és javultak ugyan, de még sem bírták valami jobb helyzet utáni vágyainkat elnyomni.

Ezen vágy irányt és tárgyat lelt már a 70-es évek elején, midőn Csikszék törvényszéke Somlyóról a régi székhelyről Csik-Szeredába költözött. Csak idő kérdése volt az, hogy a közigazgatási hivatalok is amazt kövessék.

Csikmegye tisztkara 1879. szeptember 24-én vonult ki a csik-somlyói székházból és foglalta el a csikszeredai várkastély egy részét. Benne maradt azonban a volt praetorialis házban a főtiszt, a megyei levéltár; az épület déli részében pedig minden járulékaival együtt a törvényszéki fogház, melyek miatt az épületnek már akkor tanulók szállásul vagy tantermekül leendő alkalmazása nem látszott czélszerűen kivihetőnek még azon esetben sem, ha ebbe a tulajdonos megye beleegyezett volna is. Be kellett tehát várni, míg a tervezett új megyeház felépül.

1881-ben a törvényhatóság egy nagyobb bizottságot küldött ki kebeléből a végett, hogy egy új megyeház fölépítésének kivitelére nézve javaslatot készítsen. Ezen bizottság egyebek közt javaslatba hozta, hogy a csiksomlyói praetorialis ház az ottani iskolák céljaira 40,000 frton adassék el a kath. státusnak s az így beszerzendő összeg is fordíttassék az új megyeház költségeire.

Ez évi október 26-án a gymn. tanári testület a főtanhatósághoz azon feliratot intézi, miszerint, püspök urunk ő excellentiája, egyetértve az egyházmegyei igazgató-tanáccsal, méltóztassék ns. Csikmegye törvényhatóságával az alkudozás fonalát felvenni s a somlyói praetorialis háznak nevelési célra leendő megszerzését érvényre juttatni. Ha pedig ezen régi és a jobbak által táplált tervnek kivitele bármi nem remélt akadályba ütköznék: a testület megújította az externus ifjúság elszállásolása céljából építendő közös lak iránti indítványt, melynek gyakorlati kivitelére jelenleg a körülmények kedvezőbbek.

A fent említett javaslatból kifolyólag 1882-ben a megye közönsége érdeleyi püspök ur ő excellentiáját szintén megkereste az iránt, hogy mint a kath. státus feje, nem lenne-e hajlandó a szóban forgó praetorialis ház megvételeit eszközölni?

Erre nézve a róm. kath. státusnak 1882. november 20-án tartott ülésében előterjesztett, hogy a csiksomlyói megyeháznak tan- és nevelési célra való átvétele végett az előleges lépések megtétettek ugyan, de végleges határozat még nem hozatott.

Az erd. rk. status igazgatótanácsa a főpásztor ur elnöklete alatt 1883 évi július 20-án tartott üléséből azon átiratot intézte Csikmegye főispánjához mt. Mikó Bálint urhoz, hogy a statusgyűlés jóváhagyásának reményében és föltétele mellett a kérdéses megyeházért oly módon, hogy az minden teher és szolgálmány nélkül az erd. kath. status tulajdonába át bocsáttassék, kész a volt-megyeházat megvenni; azonban nem a kérdéses 40.000 frton, hanem tekintettel arra, hogy a ház megvétele éppen Csikmegye fiainak legközvetlenebb érdekeit fogja szolgálni, csak 10 000 forint vételárban.

Ezen ajánlatot a megye közönsége 1883. augusztus 29-én tartott közgyűlésében tárgyalván, azon célból, hogy a csiksomlyói iskolák externus ifjusága azon épületbe beszállásoltathassék és a cs.-somlyói annyira hátrányos szállásviszonyoknak vége vessék, elfogadta és a szerződés megállapítása iránt az alispánt utasította.

A státusgyűlés a javaslatot okt. 10-iki ülésében tárgyalván, tekintettel azon körülményre, hogy a szállásviszonyok Csik-Somlyón roppant gyarlók és sok bajjal járnak, s kiváló tekintettel arra, hogy az együttlakás természetéből kifolyólag a vallás-erkölcsi nevelésben az ifjúságot könnyebben lehet vezetni, elhatározta, hogy a csiksomlyói megyeházat 10000 frton megveszi, a vásár végleges megejtését püspök ur ó nagy méltóságára és az igazgatótanácsra bízván.

Az igazgatótanácsnak az 1884. évi státusgyűlés elé terjesztett jelentése szerint a csikmegyei ház átvétele még eddig azért nem történt meg minthogy a börtönhelyiség ügyében a m. kir. igazságügyi miniszteriummal folytatott tárgyalások még nem értek a rég ohajtott befejezéshez.

Erre a státusgyűlés 1884. szeptember 23-án tartott ülésében elhatározta, hogy miután a csiki megyeház kiürítése a nyert felvilágosítás szerint csak 1886-ban remélhető, az igazgató tanács a már átvehető részeket vegye át és a lehetőségig igyekezzék hasznosítani.

E szerződés föltételei a fennebbiek szerint mindkét részről megállapítván, annak tartalmából czélszerűnek látom a következőket idézni:

1. „Csikmegye közönsége 1884. évi 1286. sz. határozata s a belügyminiszternek 1885. évi 10026. számú helybenhagyó leirata alapján, eladja 10000 frtért a várdotfalvi 226. sz. tjkvben 503. hrsz. alatt foglalt 24 lakrész, udvarral s 1 hold 869 nsz öl területtel felvett csiksomlyói volt praetorialis házat minden tartozékaival együtt az erd. róm. kath. üsztöndij és tanulmányi alapnak következő föltételek mellett:

a) Csikmegye közönségét az említett ingatlan eladására nézve

hozott határozatában a csiksomlyói tanuló ifjuság elhelyezése, illetve ennek neveltetése körüli tanügyi érdekek vezették, miért is azon óhajításának ad kifejezést, hogy a jelen szerződés tárgyát képező épület a csiksomlyói gymnasium künn szállásoló tanuló ifjuságának beszállásolására használtassék;

b) ha az ifjuság elszállásolási igényeinek elég van téve s rendelkezés alatt még helyiségek maradnának fenn, azok részint tantermek, részint tanári lakóhelyiségekül szolgáljanak;

c) ha a gymn. ifjuság beszállásolása mellőztetnék, az esetben a b) pont alatti feltétel is elesvén, a csiksomlyói tanító-képezde ifjusága s tanárai szállásoltassanak be és az intézet tantermei is ide helyeztessenek át.

d) ha az a), b), c) alatti feltételeknek a kath. ösztöndíj és tanulmányi alapok, illetve ezek felügyeletével megbízott hatóságok eleget nem tennének: Csikmegye fentartja magának az ált. ptkv. 168. §-ában körülírt azon jogot, hogy a vásár tárgyát képező ingatlanokat tartozékaival együtt a vételár visszaszolgáltatása mellett visszavásárolhassa, illetve visszaválthassa s a vásárló által tett építkezések birói becsértékben megtéríttessenek.

2. Az erd. róm. kath. tanulmányi alapok képviselősege az előbbi fültételeket elfogadja.

3. A 10000 frt a szerződés megerősítésétől kezdve 10 év alatt fizettetik.

4. A visszavásárlási jog eladó által 10 éven belül érvényesíthető, mi addig a telekkönyvbe is feljegyeztetik.

Lönhart Ferencz püspök ur az igazgató tanácsnak megállapodása nyomán a püspöki bizottmányhoz intézett leiratában kijelenti, hogy a csikmegyei praetoriális háznak tanügyi czélokra felhasználása kérdéséhez érdemlegesen addig nem szólhat, míg előtte nem fekszik egy bár vázlatos helyrajza a kérdésben forgó épületnek.

E leirat következtében a püsp. bizottmány 1886. január 26-án tartott üléséből egy 7 tagu bizottságot azon utasítással küldött ki, miszerint a leiratban foglalt műszaki munkálatokat és tervrajzokat a megyei állami építészeti hivatal által elkészítettvén, készítsen tüzetes véleményt a praetoriális háznak tanügyi czélokra miként leendő felhasználása kérdésében. A téli torna helyisége és berendezése, mint teljesen homogén tárgy, a bizottság munkálatánál combinatióba veendő.

A püspöki bizottmánynak 1885. november 17-én tartott ülésében az államépítészeti hivatal részéről a csiksomlyói székház átalakítása terével megbízott Löwinger Miksa segédmérnök kétágu tervrajzot és javaslatot terjesztett be: a) a finövelde és internátus helyeztessék el a praetoriumban; a praeparandia internátusával együtt és a gymn. tantermek jöjjenek a jelenlegi gymnasium és seminarium épületébe; vagy b) a gym-

nasium és az internátus helyeztessék el a praetoriumban, a finövelde maradjon továbbra is a jeleni semináriumban, a gymnasium épületbe pedig teljesen elhelyezhető a praeparandia.

A püspöki bizottmány a tervezetet az előadó mérnöknek azon kijelentéssel adta vissza, hogy helyi viszonyaink figyelembe vételével a terv olyképen lesz készítendő, hogy a tanítóképezdei ifjuság a gymn. ifjuságtól teljesen elkülöníttessék, az a gymn. internátus és finövelde az egyik épületben, a másik épületben pedig a gymnasium tanhelyiségei és a praeparandia helyeztessék el internátusával együtt.

Az előzményekből kifolyólag 1887. június 20-án dr Szamosi János tud. egyetemi rector és dr Finály Henrik egyetemi tanár és igazgató tanácsosok Csik-Somlyón megjelentek. hogy az itteni tan- és nevelő intézeti épületek combinativ beosztására és átalakítására vonatkozó tervekre nézve a helyszínen közvetlen információt szerezzenek és ezen fontos vállalat alapját személyesen előkészítsék. E végből a következő napon az épületeket és azoknak helyiségeit meg szemlélvén: a június 22-én tartott értekezleten Mikó Bálint főispán és gym. világi gondnok, Becze Antal alispán és az iskolai alapot kezelő püsp. bizottmány elnökei, Bodó Alajos esperes-plébános és gymn. püspöki biztos, a három tanítézet igazgatói s több érdeklődő tanár jelenlétében Löwinger Miksa mérnök előadása mellett megállapították azon tervezetet, mely szerint a mondott épületek átalakítása sokkal nagyobb mérvűvé vált, mint a miképpen az az adott viszonyok szem előtt tartásával az addigi tervezetekben javasolva volt.

Elhatároztatott ugyanis, hogy a semináriumi rész 13 méternyi hosszúságban kitoldatik; a praetoriális rész pedig, hol a börtönhelyiségek voltak, merőben át fog alakíttatni.

Miképpen lett ezen átalakítási és beosztási terv részleteiben megállapítva: kiténik az Igazgató-tanácsnak alábbi jelentéséből, melyet a statusnak 1887. okt. 10. és 11. napján tartott gyűléséhez az évi jelentés 18. pontja alatt betérjesztett, a mint következik:

„Az erdélyi róm. kath. tanulmányi- és ösztöndíj-alap számára megvásárolt csikmegyei praetoriális háznak a vásárló alapokra való tkkönyvi bekebelezése megtörténvén, 10,000 frt vételár évi 1000 frtos törlesztési részletekben a két tulajdonos alapból egyenlő arányban Csikmegye alispánja kezéhez, de a csikmegyei pénztár javára kiutaltatott és az épület Imets F. Jákó gymnasiumi és finöveldei igazgató s Glósz Miksa gymn. tanár, mint kiküldött biztosok által a Status nevében szabályszerű jegyzőkönyv felvétele mellett Csikmegyétől át is vétetett.

Egyik igen fontos feladatunk közé soroztuk ezen már a Status tényleges birtokában levő épületnek tan- és nevelési célokra berendezését és ezzel kapcsolatban a csiksomlyói többi tanintézeteknek is czélszerű elhelyezését.

Ezen célunknak minél tökéletesebb elérése szempontjából dr. Finály Henrik és dr. Szamosi János egyetemi tanárokat s igazgató tanácsunk tagjait felkértük, hogy sziveskedjenek a helyszinre kiszállani s a nagy bizottság által korábban ezen átalakításra és berendezésre vonatkozólag tett javaslatot alapul véve, tüzetes tervezetet készíteni s kimerítő jelentést tenni az egész ügyre nézve. Igazgató-tanácsunk ezen tagjai ki is szálltak a helyszinére, s a teendő intézkedésekre nézve szakszerűen kidolgozott jelentést terjesztettek be igazgató tanácsunk elé.

Ezen jelentés előbb a tanügyi bizottságban, majd annak véleményes jelentésével együtt f. évi július 13-án tartott ülésünkben tárgyalás alá vétetvén, kimondatott, hogy az előterjesztett javaslatok mindenkben elfogadtatnak.

Ezek szerint:

A csiksomlyói bizottságtól tervezett elhelyezése az intézetnek nemcsak minden tekintetben helyes és czélszerű, hanem az adott viszonyok között az egyedül helyes lévén, e szerint a praetorialis épületbe elhelyeztetnék a finövelde és internatus és az igazgatónak, mint regensnek és egy felügyelő-tanárnak lakásai, az élmező konyhája és a többi szükséges mellékhelyiségek, végre a téli torna-helyiség is.

A mostani finöveldebe a gymnasium, a mostani gymnasiumba a praeparandia benlakással együtt helyeztetnék, s a mostani praeparandia elemi iskolává alakíttatnék át.

A berendezés ily módon elfogadtatván, de az átalakítási költségvetés az idő rövidsége miatt akkor el nem készülhetvén, utólagosan felkértük mélt. Mikó Bálint főispán, igazgató-tanácsos és világi gondnok urat, hogy a jelzett átalakítások keresztülvitelére szükséges tervek és költségvetéseket Löwinger Miksa mérnökkel készíttesse meg és terjessze fel.

Minthogy a csiksomlyói rk. tanintézetek ezen tervezettel a kor igényeinek s a tan- és nevelésügyi kívánalmaknak megfelelő módon lesznek nézetünk szerint elhelyezve: méltóztassék ezen javaslatot elfogadni s annak keresztülvitelére igazgató-tanácsunkat felhatalmazni. Mint-hogy továbbá az átalakításokra az eddig hozzávetőlegesen tett számítás szerint — költségvetés még nem állván előttünk — mintegy 16,000 forint kívántatik, méltóztassék a statusgyűlés felhatalmazni arra is, hogy ezen összeget valamelyik alpból kölcsön vehesse s a tanulmányi és ösztöndíj-alpból meghatározott évi részletekben 5%-os kamattal együtt visszafizethesse.“

A status-gyűlés okt. 11-én tartott ülésében ezen jelentést az előkészítő bizottság véleménye nyomán tudomásul vette.

1887. ápril 23-án a képezdei tanulóknak bérelt lakásukból ki kellvén költözniök: hogy az utcán ne maradjanak, bevonultak a volt-szék-

ház azon helyiségeibe, melyekben a börtönfelügyelő lakott. A praetoriálisnak nevezett helyiségeit a megye megbizottjai május 12-én a gymn. igazgatónak tényleg átadták, benne maradván az épület északi szárnyában továbbra is a megyei erdőhivatal.

1888. márcz. 3-áról 358. sz. a. az igazgató-tanács a csikmegyei volt székháznak tan- és nevelési czélokra leendő átalakításával kapcsolatos munkálatok keresztülvitelére és ellenőrzésére Mikó Bálint főispán elnöklete alatt Madár Imre megyei főjegyzőt és Imets F. Jákó t. főesperes, gymn. igazgatót küldötte ki, „hogy ezen igen fontos culturalis ügynek a status érdekében is óhajtott sikeres elintézését elősegítsék.“

Imets Fülöp Jákó igazgató javaslatára az eredeti terven több czélszerű változtatás történvén, az átalakítási munkálatok lassankint a tanítás folyamatának nem csekély akadályai mellett elkészülvén: november 6-án Biró Béla tb. kanonok és igazgató-tanácsi előadó és Gabányi Endre uradalmi mérnök a csiksomlyói építkezések felülvizsgálása czéljából Csik-Somlyóra érkeztek a gymnasiumi, praeparandiai és elemi iskola épületek, valamint az internatus felülvizsgálását megejtették. A helyiségeknek tényleges beosztását és alkalmazását, habár az csekély részben az eredeti beosztástól eltért is, czélszerűnek találták és helybenhagyták s a javítási és építési tervek kivitelével általában meg voltak elégedve.

Az internatus felszerelése teendőinek intézésére a csiksomlyói r. kath. iskolák pénzalapját kezelő püspöki bizottmányt kérte fel püspök ur ő exja.

E czélból Mikó Bálint főispán, mint az említett bizottmány elnöke, a püspök 1887. aug. 29-ről kelt magas leiratát a gymn. igazgatóhoz azon felhívás mellett tette át, „miszerint a tanári testülettel egyetértőleg az internatus háztartási berendezésére, butorokkal való felszerelésére, a felügyelő-tanár utasítására és tisztelet-dijára továbbá a házi fegyelem szabályzatára, valamint a felszerelésekről való költségvetés elkészítésére vonatkozólag készítsen tüzetes javaslatot, hogy a továbbiak iránt a püsp. bizottmány Csikmegye törvényhatóságával együttesen tanácskozva, püspök ur ő nméltóságához javaslatait kellő időben felterjesztesse.“

Igazgató ezen fontos tárgyakban július 17-én a tanári testülettel tanácskozást tartva, a gym. tanár testületnek indokolt javaslatát a püspöki bizottmány némi módosítással elfogadta és a püspökhöz betejesztette. Ezen javaslat és költségvetés alapján az 1888. szeptember 20-dikán megtartott status-gyűlés elé a „csiksomlyó Internatus berendezése“ czim alatt a következőket terjesztette be az erd. kath. status igazgató-tanácsa:

„A mult statusgyűlés határozata értelmében a csikmegyei volt-székházak átalakítása s ezzel kapcsolatos munkálatok kereszt-

tülvitele czéljából mindenek előtt költségszámítást készítettünk, melynek összege eredetileg 19.384 frt 12 kr volt, de mely árlejtés utján 17,397 frt 25 kr-ra szállott le; s az átalakítási munkálatok ezen vállalati ár mellett adattak át Lengyel Gergely vállalkozónak.

Az építés közvetlen vezetésénél Mikó Bálint főispán elnöke alatt Madár Imre főjegyző és Imets F. Jákó igazgató urak személyében kiküldött bizottság önfeláldozó buzgalommal eljárván, az építkezések, csekély módosítással s a finöveldei sütő-, mosó- és cselédház berendezésének és az udvar egyenletessé tételének utólag felvett költségeit is beszámítva, mintegy 1500—2000 frt többmunkával, már be is fejeztettek s a felülvizsgáztatást az uradalmi mérnök közelebről fogja eszközölni.

Magának az ugynevezett internátusnak berendezésére és felszerelésére vonatkozó tervet elkészítésére a csiksomlyói rk. iskolák alapját kezelő püsp. bizottmányt kértük fel, melynek javaslatait erd. püspök ur ő nmltga igazgatótanácsunkhoz áttévén, azokat f. évi aug. 13-iki ülésünkben tárgyaltuk és egyelőre elfogadtuk. E szerint az internátus következőleg lesz berendezve, felszerelve és felügyelve:

1. A háztartást illetőleg: az internátusbeli ifjak élelmezése oly módon történik, hogy a délebed és vacsora élelmezési csoportok szerint a szülők által felfogadott kifőző-házaknál megkészíttések és onnan szegénysorsu, de jó tanuló ifjak által az intézetbe behordassék; mely szolgálatért az ifjut az élelmezési csoport élelemmel látja el, ki egyébiránt minden jogokkal bir, melyekkel a csoportnak bármely tagja fel van ruházva. Egyébiránt azoknak, kiknek módjukban áll, megengedetett, hogy az alapítványosokkal étkezzenek, az élelmezővel az előljáróság közbejövetele folytán köntendő egyezség szerint.

2. A felszereléshez megkivántató 80 drb vaságy, szükséges asztalok, padok, székek, fogasok, mosdók, kemenczék stb. árában 1102 frt 70 kr megszavaztatott, mely összeg azon esetre, ha 100 tanuló ellátásáról lenne szó, 20%-al, vagyis 220 frttal fog emelkedni; de egyben felkéretett ns. Csikmegye, hogy ezen felszerelési összeghez bizonyos arányban hozzájárulni sziveskedjék, minek következtében 800 frtot egyszer s mindekorra meg is szavazott.

Az internátusi tanulók felügyeletére külön tanár neveztetett ki, kinek élelmezése és ellátása oly módon történik, mint az alapítványosokra felügyülelő finöveldei igazgatóé s ennek költségei, valamint évi 80 frt tiszteletdíja is az ösztöndíj alap terhére rendszerezittetik.

4. Az internátusnak fentartására és szükségleteire évenként

állandólag következő összegek kívántatnak: fűtésre 50 öl fa á 6 frt = 300 frt, világításra szükséges petróleumra 50 frt, favágásra 50 frt, első szolgálai állomásra, melylyel a kapusi teendők is össze vannak kötve, 160, második szolgálai állomásra 140 frt, az épület internátusi részének fentartására és évi javítására 150 frt, összesen 850 frt, mely összegből 500 frt részletnek hordozására ns. Csikmegye főlkérendőnek határozatott.

5. Egyik fontos cél lévén, hogy az internátus eszméjének a vidék lakóit minél inkább megnyerni lehessen, s hogy a bennlakás díja a szegényebb szülőknek se legyen igen terhes, a püsp. nagy bizottmány által javaslatba hozott 1 frt benlkási havi díj helyett 50 kr félévi díj állapított meg, mihez a szülők 5—5 frt áru fával tartoznak járulni az internátus fűtő anyagának némi fedezésére.

6. A 4) és 5) pontban felsorolt jövedelmi források összegeinek felhasználása után még fedezetlenül maradó összeg az ösztöndíj alapból évenként kiutaltatik.

Mindenesetre a gyakorlat, az előjárók ébersége és lankadatlan tevékenysége kívántatik meg arra, hogy az erd. rk- státus ezen új intézménye azon hivatásnak, melyet a közérzület hozzá fűz, megfeleljen s idővel hasonló üdvös intézmények létesítésének mintája legyen. Valamint az is tagadhatatlan, hogy a további tapasztalat fogja eldönteni azt is, hogy a mostani berendezés jelenlegi állapotában maradjon-e, vagy módosítva tökéletesebbé tétessék?

A státusgyűlés szeptember 25-én tartott ülésében az igazgató tanács intézkedéseit helyeslő tudomásul vette s a 15-ös bizottság által tett indítványra Csikmegye közönségének — mely a felszereléshez 800 frttal hozzájárult s az évi fentartás szükségleteinek fedezése végett 500 frt hordozására felkérve, remélhetőleg ezen főlkérésnek is eleget tenni áldozatkész leendő — nemkülönben az ezen ügyben Mikó Bálint csikmegyei főispán elnöklete alatt kiküldött s ezen küldetésnek hazafias buzgalommal megfelelt bizottságnak buzgó és sikeres működéséért köszönetet szavazott.

Csikmegye törvényhatósági bizottsága október 25-én hozott határozata szerint az internátus évi költségeihez a nevelési alapból kért és remélt, évi 500 frt segélyt ez idő szerint, pénz hiányában, nem vállalhatta magára. Ennél fogva a státus igazgató-tanácsa utasította Imets F. Jákó internátusi igazgatót, hogy a) az internátus tagjaitól évi 1 frt felügyeleti és bennlakási díj szedendő; b) minden internátusbeli ifjútól 5 frt áru tűzifa vagy ennek megváltási összege; c) a fizetéses tanulók convictoroknak tekintendők és az alapítványosokkal egyenlő elbánás alá esnek, kik is szállás és felügyeleti díj fejében évenként évi 6 frtot fizetnek.

Az így szabályozott díjak mellett is fedezetlenül maradt 347 frt

összeget az ösztöndíj-alapból utalványozta, igazgatót lehető takarékosagra híván fel annál is inkább, „mert az által, hogy Csikmegye a költség-számítási tervbe felvett évi 500 frt hozzájárulást megtagadta, az ösztöndíj-alap váratlanul lett megterhelve.“

Azonban ns. Csikmegye törvényhatósági bizottsága f. évi május 20-án tartott ülésében Lönhart Ferencz püspöknek a főispán által előterjesztett azon megkeresése folytán, hogy a csiksomlyói internátus évenkénti 850 frt költségeiből fedezetlen maradt s az ösztöndíj-alapra nehezedeő 347 frt a megyei tanulmányi alap által hordoztatnék: „a közgyűlés elhatározta, miszerint tekintettel a somlyói főgymnasium mellett alig létesített internátus fennállásának biztosítására, nehogy a tetemes áldozattal megteremtett fontos intézmény csak egy perczig is kockára tétessék, annak fentartási összegéhez való hozzájárulás készséggel megszavaztatik. Mivégből utasittatik a segélyezések iránti javaslattétellel megbizott ötös bizottság, hogy évenként 374 frtot az internátus javára visszatartson s a jelzett összegnek a jövő 1889—90. tanévre utalványozhatása tekintetéből idei aug. 15-ig jelentést tegyen.“

Az előbbieket után konstatálható, hogy a csiksomlyói rk. főgymnasium a nyert külső kiegészítéssel, finöveldeje és internátusával az egész magyar hazában, ha nem is fényére, de egyetemességére s jórészt berendezésére nézve is páratlanul álló tan- és nevelő intézet. Csik-Somlyón a társintézeteket messze megelőztük, finöveldeinkben eddig is érvényben állott azon elv keresztülvitelével, hogy a gymn. összes ifjuságot az internátusban is három alkalom szerint tudjuk el eyezni, t. i. külön nappali, vagyis tan- és tartózkodási termek, külön ebédlők és külön hálószobák alkalmatossága szerint.

Azért Csiksomlyó tan- és nevelő intézeteinek ilyen epochális pontra jutását 1888. november 25-én alexandriai szent Katalinnak, mint a gymnasium védszentjének ünnepén, felavatási ünnepélylyel szentelte meg és tette emlékezetessé.

Az ünnepély után, melyre a megye központjából és közelebbi vidékből nagyszámu és válogatott közönség gyűlt vala be; az érdeklődők kisebb csoportokra oszolva, az újjáalakított tan- és nevelő-intézeteket helyiségről helyiségre bejárták és megszemlélték, és bár egy s más tekintetben észrevételek hallatszottak: a történt változások és újítások kellemes benyomást gyakoroltak a közönség kedélyére.

Az itt előadottakat részletesen tárgyalja Imets F. Jákó a gymnasiumnak az 1888—9. évről kiadott értesítőjében, melyből ezen szavakat kivonatoltuk.

Az új finövelde felállítása véglegesen megszüntette a régi minősíthetetlen szállásviszonyokat, melyek annyi gondot okoztak a tanártestületnek és aggodalmat a tanulók szülőinek. — Ki lett mondva, hogy a csiksomlyói gymnasium minden tanulója a kettős finöveldeben köteles lakni,

kivéve a helybelieket, vagy a szomszéd községekből a szülői háztól iskölába járó tanulókat.

Az internatushoz igazgatónak a gymn. igazgató Imets F. Jákó, ki az intézet felállítása körül kiváló érdemeket szerzett, neveztetett ki 100 frt honorariummal, a tanulm. alap terhére internatusi felügyelőnek pedig Bodosi Lajos tanár és erd. egyházmegyei áldozár évi 80 frt tiszteletdíjjal az ösztöndíjalap terhére; Bodosi Lajos Sz.-Udvarhelyre helyeztetvén át (1892.) a helyébe kinevezett internatus felügyelő, Kassai Lajos tanár és erd. egyházmegyei áldozár áthelyezésekor már a 80 frt honorariumot visszavonta a status igazgatótanácsa.

Az internatus 80 fiura volt tervezve és felszerelve és ez kényelmesen meg is felelt az első évek igényeinek, azonban a 1891—2-dik tanévre a létszám a megelőző tanévi 53-ról 82-re emelkedett, úgy, hogy Bándi Vazul, ki ezen tanévre érdemes elődjétől átvette az internatus igazgatását, kénytelen volt lépéseket tenni a kettős finövelde kibővítésére. Ezen kibővítés 1892. őszén meg is történt oly formán, hogy a finövelde épület északnyugati része alatt levő pinczék átalakítottak konyhává, a tornaterem pedig, mely a mellett, hogy kicsiny, kellőleg szellőztethető sem volt, átalakított étkező teremmé, melyet az internatus és szeminarium közösen használ. Ezen átalakítás által összesen 7 terem maradt az ifjuság rendelkezésére, mire nagy szükség is volt, mert most már az internatusi ifjak száma 125-re, a seminaristáké a két év előtti 66-ról 85-re emelkedett.

Az így átalakított finövelde felső emeletét az internatusi ifjuság foglalta el 2 tanteremmel, 11 hálóteremmel és egy mosdó szobával: az emeleten lakik még az internatusi igazgató és felügyelőtanár.

Habár a finövelde átalakítása által tetemes tért nyert az intézet, még sem volt képes az utolsó két évben, a gymnasiumi tanulók nagymérvű szaporodása miatt, az összes jelentkezőket befogadni, úgy, hogy néhány tanulónak a falusi gazdáknál kellett szállásolni, de most már nem kellett a régi szállásmiseriáktól tartani, mert tetszés szerint lehetett ez ifjaknak a legalkalmasabb szállásokat kiválasztani

XXII.

Internatusi segélyalap.

A gymnasiumnál az utóbbi időkig semmi rendszeresített segélyalap nem volt. Az internatus igazgató, Bándi Vazul 1894. szeptember havában a tanári testület elé azon indítvánnyal járult, hogy ez a gymnasium mellett fennálló internatus javára egy segélyalap létesítését kezdeményezze, egyuttal bemutatván az adakozások gyűjtésére kibocsátandó felhívást; a tanártestület magáévá téve az eszmét megbizta igazgatót a szükséges lépések megtételére; ugy a felsőbb tanhatóság, mint a politikai hatóság részéről a gyűjtésekre az engedély megadatott.

A gyűjtések eredménye kedvező volt. Nagyobb összegekkel járultak az alap gyarapításához Csikvármegye egyes községei, azonkívül az e célra rendezett ünnepélyek bevételei. Fülöp Alajos nyug. lelkész, kinek a csiksomlyói finővelde számára tett nyilvános alapítványáról már megemlékeztünk, az internatus javára 1000 frtot tett, mely összeget az erd. kath. status kezel. Csikvármegye szintén 1000 frttal járult az internatusi segélyalap gyarapításához. A tanártestület az adakozások beszedésével, a pénz kezelésével és kamatoztatásával Bándi Vazul intern. igazgatót és Kassay Lajos internatus felügyelő tanárt bizta meg, kik a gyűjtésnek alig másfél évi eredményéről 5390 frt 69 krral számoltak be a tanári testület 1896. márcz 30-án tartott gyűlésén. Ugyanekkor beterjesztették az internatusi segélyalap kezelésére és a segélyek kiosztására vonatkozólag általuk készített szabályzotot, melyet a tanártestület jóváhagyás végett a felsőbb tanhatósághoz terjesztett.

XXIII.

A volt székely határőrségi visszaszerzett havasi javak, ruházati- és lóbeszerzési alap.

Ezen a gymnasium és finövelde kiadásainak fedezésében és a tanuló ifjuság segélyezésében oly fontos szolgálatokat teljesítő javak története gymnasiumunkra való vonatkozásai miatt méltán követel helyet gymnasiumunk történetében.

Katonai zaklatások czim alatt láttuk azon óriási terheket, melyeket a székely határőrség szervezése s különösen a ruházatnak, a huszároknál a lónak saját költségükön leendő előállítására a csiki és a háromszéki székelyekre rótt. Ezen majdnem kivihetetlennek látszó szervezkedés között: 1769-ben történt a magyar koronatarományok és Törökország közötti határjárás bevégzése, s a határnak lehető pontos kijelölése.

Ez alkalommal Csikszék és Háromszék határvonalán Moldva-Oláhországtól több olyan havas birtokrész szereztetett vissza, mely azelőtt a határvonal bizonytalansága miatt villongás tárgya volt egyrészt az erdélyi, másrészt a moldva-oláhországi szomszédbirtokosok között, vagy a melyet a Moldva-Országiak, felhasználva Erdélynek a 17. és 18-dik század első felében volt szerencsétlen belviszállyait, mindig belebbebb-belebb foglalva jogtalanul eltulajdonítottak.

Az ez alkalommal Erdélyhez vissza foglalt s biztosított havasrészek egyelőre korlátlan szabadbirtoklás tárgyai voltak; alig tíz évi idő alatt azonban az erősebb községek, vagy a hatalmasabb családok, a fegyvert viselő szegényebb osztálynak kizárásával, ezen havasrészeket kizáró birtokukká tették. Ez a katonai hatóságok előtti panaszt — s ennek közvetítésével legfelsőbb helyre történt felterjesztéseket vont maga után.

Az így keletkezett panaszok elintézéséül II. József 1783. évi május 27. 3. 680 sz. a. kelt legfelsőbb elhatározásával a visszaszerzett havasrészeket „a határőr katonaság javára és előmenetelére adatni” rendelte.

Ezen legfelsőbb rendelet következtében tehát a határőri hatóságok, és pedig: az első székely gyalogezred hatósága a Csikszék határvonalába eső havasokat, a 2-dik székely gyalogezred hatósága pedig a

Háromszék határvonalában eső s visszaszerzettnek vélemezett havasokat, a polgári hatóságok közbejötté nélkül, 1784. év tavaszán tetteg elfoglalták s a határőrök javára és nevében a haszonbérbeadás utjáni birtoklást meg is kezdték; — az így bevett haszonbért pedig e határcsaládok között egyenlő arányban évenként felosztották.

A katonai hatóságok ezen eljárása számtalan panaszra adott okot, mely panaszoknak alapos megbirálhatása s rendszeres elintézhete végett a magyar királyi korbátnokság 1785. s 1786-ban elrendelte, „hogy mindazoknak, kik a katonaság által elfoglalt bármelyik havasrészeknek 1769. előtti tetteges és jogos birtoklását hitelesen igazolják, igazolt birtokuk adassék vissza“ — s e czélből a követelő feleknek egy évi határidő tűzetett ki és ez az akkori polgári hatóságok utján közhírré tétetett.

Igényüket tehát ez értelemben közigazgatási uton érvényesítendők a királyi főkormánysszék utján folyamodtak többen.

Ezekkel a folyamodókkal szemben Csikszék közönsége a visszaszerzett havasrészeket kivétel nélkül a szék közös tulajdonául tekintve, ezen jogosultságot 1798. évi december 12-én tartott marchalis közgyűléséből kelt okirat szerint engedményezte a csiksomlyói iskolai finővelde részére, s ezen engedmény alapján P. András József iskola-igazgató folyamodott a kérdéses havasok korlátlan haszonélvezetért.

Ezen folyamodványok a királyi főkormánysszék, az udvari korbátnokság, az erdélyi főhadparancsnokság, a kincstár és a királyi közügyek igazgatósága között tárgyalatva, 1813. okt. 29-én ítélet hozatott néhány havasrésznek tulajdonjogára nézve, az ítélet azonban végrehajtva nem lett azért, mert a határőrség a ruházat saját költségén való előállításának fennebb jelzett terhétől vezetve, — a kérdéses havas haszonbéréből egy ezredi közös ruházati pénztárt alapított, s ezen ruházati pénzalap már az 1808—1812-iki hadjáratok alkalmával jelentékeny teher könnyítés eszkeze volt, —

s mert ez okból a ruházati pénzalap fenntartása egyértelmű volt a a székely határőrség fenntarthatásával,

s mert végre az 1813-ban létezett viszonyoknál fogva, ezen körülmény elegendő fontos volt arra, hogy a katonai hatóságok ellentétes felterjesztései figyelembe vételével a hozott ítélet levéltárba tétetve, végrehajthatlan maradjon.

A székely határőrség által 1784-ben elfoglalt havasok tehát a határőrezredek birtokában maradtak, ezeknek 1851. évben következtet felosztása idejéig, s azoknak évi haszonbér jövedelme az ezredek ruházati pénzalapja növelésére fordítottatott.

Ezen haszonbérileg kezelt havasok jövedelméből a csikszéki és háromszéki huszárcsaládok aránylagos osztalékot kaptak, s ebből a maguk számára külön ruházati pénzalapot gyűjtöttek, a csikszéki és háromszéki

huszárcsaládok által így alakított ruházati pénztár csak a Csikban és Háromszéken alakult huszárosztálynak — nem pedig az egész huszár ezrednek — volt közös tulajdona.

Volt azonban a fennebbi ruházati pénzalapon kívül a székely huszárezrednek egy az egész ezredet illető közös alapja; az úgynevezett „lóbeszerzési pénzalap.“

A huszárcsaládokra a lóvétel s annak folytonos rendszeres tartása által nagy teher nehezült és a székely huszár határőrségnek Erdély több vidékére történt utólagos kiterjesztése által több család tartozott az ezredhez, mint a mennyi az ezred rendes létszáma szerint multhatatlanul szükséges lett volna.

Ezen két körülmény összehatása által született a lóbeszerzési pénzalap.

Azon családokra nézve ugyanis, melyek vagy a szolgálatra alkalmas férfiak hiánya miatt, vagy szolgálati lovak elpusztulása miatt szolgálatot nem tehettek, s a melyek e szerint a hiány megszűnte idejéig úgy a lóvételről, mint a lovas szolgálattól mentesek voltak azon szabály állítottatott fel, hogy:

- a) mentességük ideje alatt annyi összeget fizessenek be évenként a lóbeszerzési pénzalapba, a mennyit elköltenének, ha lovat tartanának és
- b) az így gyűjtött pénzből történjék a lóvétel akkor, ha az összeg már arra elegendő, s ha a család szolgálatképessé vált.

Ezen lóbeszerzési pénzalap tehát a huszárcsaládok kizáró tulajdon vagyonából alakult.

Az 1848-iki események a székely határőr ezredeket a törvényes alkotmány védelmére szólították s majdnem egy egész század alatt katonai gyarmattá alakult székely határőrvidék minden férfiakat katonának, sokkal több erőt fejtett ki, mint azt más vidékek tehették.

Az 1849. utáni katonai kormány a székely határőrezrednek az akkori szomorú viszonyokból önként fejlődött fennebbi magatartását katonai esküszegésnek tekintvén, részint ezért, részint pedig azon károk pótlására, melyeket a székelyek a forradalom tetteles elősegítése által az államnak — katonai vélemény szerint — okoztak, 1851. évben az ezred fenn részletezett összes ingó és ingatlan vagyonát az államkincstár javára elkoboztatta s egyuttal a határőr-intézményt Erdélyben megszüntette.

Az 1848/9. évi események zavarai között a fennemlített pénzalapok kezelési könyvei s az ezekre vonatkozó ügyiratok nagy része eltévedett vagy megsemmisült s így az államkincstár csak azt vehette zár alá, mit a pénztárakban tettelesen talált és ezen pénzalapok nem is lettek az államkincstárba beosztva, hanem külön könyveztettek s az államadósság törlesztése alapjához 3% kamatra átkölesönöztek.

A kormány a lóbeszerzési pénzalapot a huszárcsaládok tulajdonánál elismerve, nem ellenezte, hogy az kiosztassék azon egyes családoknak, melyek azt betették s a melyek a betételt hitelesen igazolják.

A lóbeszerzési pénzalap visszaadási és kiosztási tervezete előmunkálataiból azonban csakhamar kitűnt az, hogy az egyéni igazságos kiosztás lehetetlen. Lehetetlen pedig nem csak azért, mert a pénztári készlet az 1851. évi foglalás alkalmával magyar bankjegyekben találtatott és megsemmisített, de azért is, mert a családok nagy részének letéti könyve a közbejött 18 év alatt elveszett s ezek e miatti igényüket nem igazolhatták, s mert mások már kifizetett letéteket is vesznek igénybe és mindezeket a számadási könyvek hiánya miatt ellenőrizni, kiigazítani nem lehet. Ezen viszony figyelembevételével tehát a kincstár kezelése alatti lóbeszerzési alapnak az igazolt igények aránya szerinti kiosztása hozatott javaslatba.

Haynald Lajos erdélyi püspöknek a csiksomlyói gymnasium kiegészítése egy tanítóképezde és normalis iskola felállítása céljából szükséges pénzalap megteremtése ügyében kifejtett tevékenysége a most említett alapok és havasi javaknak ezen iskolai célokra leendő megnyerésére is kiterjedt.

Látva a főpásztor, hogy az 1857-ben a csiksomlyói iskolák javára begyűlt 53,000 frt a terv kivitelére elégtelen, az alsíki főespereshez, kinek kezében volt letéve az iskolák ügyében teendő intézkedések vezetése, leiratot intéz, melyben a hiányok pótlására a következő forrásokra utal: 1) a Csik- és Gyergyó közös költségén épült székháznak a gymnasium céljára leendő átadása végett folyamodvány intéztessék a Felsőházhoz, 2) ugyanily folyamodvány terjesztendő fel a) „a fennállott szélybeli székely huszárok szervezetének (Regulament) 70. §-a szerint az ezrednek befizetett Remontirungs vagy Fourage-fond“ (lóbeszerzési alap) átadásáért, mely összeget Haynald püspök 52,000 frtra becsül, b) az Erdély és Moldva-Oláhorország közti határ megállapítása alkalmával Erdélyhez átjött havasok jövedelméből keletkezett „Gebirgs Cassa“ vagy „Montour“-alap megnyerése végett; és ezen folyamodvány annál is inkább felterjesztendő, mert „az oláh ezredeket illető Montour-alap, az azelőtt az oláh szélybeli ezrekhez tartozott oláh községeknek ajándékozott 6 cs. k. apostoli felsége által, míg a székely szélybeli ezrek Montour-alapja a cs. k. pénzügyi igazgatóság kezelése alá jött.“

Ezen leirat kapcsán megjegyzi a püspök, hogy ha szintén annyi pénz gyűlné is be az adakozások utján, mennyi Csiksomlyóra az előleges terv szerint elég volna, mégis a tanárok fizetésének javítása, a tanítóképezdébe járó ifjak számára szükséges ösztöndíjnak felállítása, az alsó középiskolai tanárok fizetése, némely székely községben a tanítók jobb díjaztatása stb. mindannyi nagy szükség lesz, melyre azon két alaptól nyerendő pénzsegély jótékonyan volna fordítható.

A püspöki leirat értelmében a szék háza átengedése tárgyában Csik és Gyergyó egy közös folyamodványt intéztek a Felsőházhoz ezen aláírással: „a csikkozmási, szeredai és gyergyószentmiklósi járási hivatalok kebelében

levő összes székelynép. A havasok javainak átengedése tárgyában Gyergyó külön ad be folyamodványt, melyben ezen javakból a gyergyószentmiklósi realiskolára kíván egy részt fordíttatni.

Ugyanezen ügyben a Csikszék részéről felküldött folyamodvány szövege következő:

*Felséges Császár és Apostoli király
Legkegyelmesebb Fejedelmünk!*

A közelebről Csik-Somlyón a belső székelyföld katolikus lakóinak erkölcsi és értelmi művelődésére Püspökünk Haynald Lajos ó Excellentiája által felállítani tervezett főtanoda, mesterképezde és rendes főelemi iskola leendő tanítóinak fizetési alapja, bár egyes jóltevők örök hálaára kötelezőleg járultak a szent célhoz filléreikkel, még közel sem gyarapodott annyira, hogy reményünk lehetne mostanság a tanintézetek teljes életbeléptetéséhez.

Felségednek Európa szerzte hirdetett jótékony kegyessége leendő az, mely hű alattvalóinak reményét rövid időn valószínűsíthető, nagylelkűen átengedvén e tanintézetek pénzalapjának gyarapítására ama pénzösszeget, mely birodalmának keleti határszélein a belső székelyföld tözsomszédságában és ugynevezett „revindikált havasok” évi jövedelméből összegyűlt és több magánosoknál itt a székelység kebelében részint kamatra ki van adva, részint pedig már befizettetett s jelenleg a cs. k. pénzügyigazgatóságnak kezelése alatt létezik.

Legmélyebb hódolattal alulírt hű alattvalók bátorkodunk legalázatosabb kérésünkkel Császár királyi Apostoli Felséged dicső Trónja Zsámolyához annál nagyobb bizalommal folyamodni, mint hogy:

1. A felállítani tervezett intézetektől feltételezett, ezerekre kiáradó művelődés által ezen minden kereskedelmi forrástól elszigetelt, egyedül földművelésből élő nép, valamint Felségednek s hatalmas birodalmának, úgy az egyháznak is hív szolgálatjára képebb leendne.

Mivel az említett havasok, mint erdélyi székely birtokok Verböczi Trip. III. R. IV. Tit., úgy az A. C. III. R. 76-ik art. szerint, de a volt statisztikai s politikai országos fölosztások s a régi törvények történelme — juris historiája — szerint is, itt Jus. Regium nem lévén, saját öröksége — Siculica Haereditása — ezen határszélnélbeli székely népnek ezredet fölülmuló évek, még a primaeva Occupatio óta. Minthogy pedig régi törvényeink, jelesen pedig Felséged boldog emlékü előde I. Leopold fejedelmünk és királyunk assecurationális diplomája 6-ik Pontjában királyilag ígérve és rendelve van, hogy bárkinek is elfoglalt birtokai fegyverrel,

vagy bármiként is szerezteknének az ellenség kezéből vissza, azok a régi tulajdonosnak vagy örökösöknek visszaadassanak: ezen havasaink az 1780—1789-beli határjárás következtében tett revindicatio és reoccupatio által birtokunkból és saját használatunkból el nem eshettek, de el sem estek, mert a revindicatio után is egészen a határórség eltörléséig e nép mindig a nevezett havasok tényleges birtokába volt: Ugyanis:

3. A székely nép felséged boldogemlékü előde I. Leopold, dicsőn uralkodott Fejedelmünk és királyunk diplomája 14. pontja és az Appr: Consti III. R. 76. Tit. 8. Art. szerint a határórség felállítására előtt a hazában maga költségén és ruházatával katonáskodni — a katonai határórség fennállása alatt pedig magát sajátjából ruházni tartozván, Felséged dicső Elődei, atyailag tekintetbe vévén ezen szegény elszigetelt nép terhes állapotját, legkegyelmesebben megengedték, hogy a nevezett havasok visszaszerzése után ezek jövedelmei katonai ruháztatására, tehát nemzeti közczélra fordíttassanak.

4. Mivel a magas kormány ezen havasok kezelésébe egészen a határórség eltörléséig csak mint ellenörködő hatóság, törvényes öre a közjavaknak és atyáskodója a népnek folyt be, miként ma is befoly nemesak erre, hanem más községi birtokokra is, hogy t. i. azok a nép által czélszerűen és minden elidegenítés vagy sértés nélkül annak közboldogságára fordíttassanak; miként fordíttattak ezen havasok jövedelmei a volt nemzeti határőri katonaság ruházására s fordíttathatnának a határórség megszüntetése után legczélszerűbben iskolai czélokra, a hol e nemzet felvirágoztatásában legjobban meghoznák az összes birodalom közérdekében is üdvös kamatjokat;

5. Mivel ezen havasok annyira kizárólag székely nemzeti birtoknak tekintettek, hogy legfelsőbb rendeletek szerint azon havasok pénzalapjából székelyen kívül más nemzetbelinek még csak kölcsönt adni sem volt szabad, mit bizonyítanak a magas cs. k. pénzügyigazgatásnál levő adósok kötlevelei és névsorá.

6. Mivel császári királyi apostoli felséged a román népnek is ilyenmü havasi jövedelmeket, melyek a határórség fennállása alatt az ahoz tartozott erdélyi román határőröknél hasonló czélra fordíttattak, a határórség feloszlatása után iskolai czélokra legkegyelmesebben átadni méltóztatott.

A legmélyebb hódolattal felhozott okokra, még inkább pedig Császári Királyi Apostoli Felséged kifogyhatatlan atyai kegyességére támaszkodva bátorkodunk Felséged Apostoli Trónja zsámolya előtt leborulva esdekelní, méltóztat az ugynevezett revindikált havasok jövedelmeit a bevárando tőkékkel és kamatokkal együtt

a Csik-Somlyón felállítani tervezett tanintézetek életbeléptetésére legkegyelmesebben átadadni, s ez által e szegény, de hű népét, — Császári kegyének és nagylelkűségének örök emlékéül ujonnan megajándékozni.

Legalázatosabb kérésünket megujítva mély hódolattal, hűség-
gel és ragaszkodással öröklünk.

Császári Királyi Apostoli Felségednek

hű jobbágyai és szerető alattvalói

*Csik-Kozmási és Szeredai járások kebelé-
ben lakó összes Székely nép.*

A ruházati és lóbeszerzési alapra a csiksomlyói iskolák számára leendő átadásáért Csik és Gyergyó közösen a következő folyamodványt adják be:

*Felséges császár és apostoli király!
Legkegyelmesebb fejedelmünk!*

Hogy a tudományos előhaladás és erkölcsi művelődés egyes-egyedül nemesítő boldogító terén császári és királyi felséged Erdélyországnak keleti véghatárán elszigetelten élő maroknyi székely nép, mely magának sem kézművi, sem kereskedelmi tekintetben jobb jövőt nem teremthet, felséged uralkodói mindenhol nyílt hálával magasztalt intézete szerint előmehessen: benn a nemzet kebelében és terület központján oly tudományos intézetekre van szüksége, melyekben kevesebb költséggel és még is célszerűen működhessék.

E szükségét hiveinek átlátva erdélyi püspök Haynald Lajos ő excellentiája Csik-Somlyón, a belső Székelyföld központján egy főtanodát, mesterképző intézetet és 4 osztályu fő elemi iskolát tervezett jótevők adakozása folytán felállítani. De ámbár kedves vizsgálgra talált a főpásztor kegyes szózata, azonban törekedését még közel sem koronázta oly siker, mitől reményünk közelebbi valóságát várhatnók, csak császári és királyi apostoli felséged kegyesége és minden alattvalói boldogságát atyai szíven hordozó nagylelkűsége azon biztos horgony, melyhez reményünk minél előbbi valóságát egész bizonyossággal köthetjük.

Amaz időben, mikor a székely huszárezred fennállott, azon családok, kik katonát vagy huszárlovat nem voltak képesek előállítani, tartoztak a reglement 70. §-a szerint bizonyos pénzösszeget évenként az ezrednek befizetni; ezen pénz aztán kiadatott kamatra és alapul szolgált az ugynevezett „Remontirungs“ vagy „Fourage fond“-nak. A katonai határőrség eltöröltetése után megszűnt a határszéli katona és lótartási kötelezettség is s az egyes családok adakozásából alakult, jelenleg mintegy 52,000 forintra nőtt alap a cs. k. pénzügyi igazgatóságnak a kezelése alá került.

Hogy ezen alap a székely családoknak sajátja s a határórség fennállása alatt a székely huszárok ezredéhez tartozó részt illetőleg valóságos székely nemzeti tulajdon, mutatja annak alakulása. Hogy az semmi magasztosabb célra nem fordíthatatnék, mint ezen nép vallásos erkölcsi és tudományos művelődésének előmozdítására, azt nem szükség további indokokkal bizonyítani.

Azért jobbgáyi mély hódolattal folyamodunk császári és királyi felségedhez, kegyeskedjék ezen pénzalapból azon összeget, mely egykor székely katolikus családok által fizettetett vala be, ha eddig másként nem intézkedett róla, a fenn érintett tanintézetek pénzalapjának gyarapítására átengedni.

Minket legalázatosabb alólirtak, azon édes bizalom táplál, hogy a felséges apostoli király, ki fényben milliók felett ragyog, a kegyes fejedelem, kitől senki vigasz nélkül nem távozhatik el, e parányi nép szent célú kérését annyival is inkább meg fogja kegyelmesen hallgatni, mert célunk ugyanaz, mely Felsőged minden kormányzási intézkedéséből kisugárzik, tudnillik a népek szellemi és anyagi előhaladás.

Kik legalázatosabb kérésünket megújítva, jobbgáyi hódolattal és alattvalói hü ragaszkodással öröklünk. Felsőged császár és apostoli király kegyes fejedelmünk hü jobbgáyai és alaivalói

a csikkozmasi, szeredai és gy-szentmiklósi járások kebelében levő összes székely nép.

Ezen folyamodványok habár eredményre nem vezettek, mégis igen fontos momentumul emelkednek ki két irányban, ugyanis:

Csik és Gyergyó, mely a múlt században a csiksomlyói gymnasiumnak átadta ezen javakat, az ezekhez való jogát ismételten a csiksomlyói iskolákra kívánja a felség által ruháztatni, továbbá az ekkor nagy befolyásu püspök ezen kezdeményezése impulsust adott Csiknak jogai érvényesülésére.

Az absolut korszak nem lévén alkalmas jogos igényeink kivására, 1861-ben ez ügy ismét felszínre került és 1864-ben néhány havasrész a jogos igényű tulajdonosoknak visszaadott, a még kincstári kézen maradt havasokra pedig Csikszék hatósága ujbol tulajdonjogi igényt jelentett be.

Az 1861—62-ben megismételt folyamodványok ellenében az akkori kormány a javak különböző eredete szerint különböző jogi állást foglalt el, és pedig: a még kincstári kézen levő havasrészeket ugynevezett „fiscalis“-oknak értelmezte és ez alapon a ruházati pénzalapokat is, mint a havasok jövedékeit kincstári vagyonnak kívánta tekinteni, ellenben a szóban forgó javak visszaadását annyi küzdelem után 1869-ben a m. kir. ministeriumnak a felséghez intézett felterjesztése eszközölte ki. Ezen felterjesztés előre bocsátva az általunk is tárgyalt történelmi adatokat,

kimutatva a hajdani székely határőrség jogosultságát, rámutatva a székely nép szegénységére és legégetőbb szükségleteire, a felterjesztést a következőkben folytatja és végzi be:

„Arra, hogy ezen vidék népessége visszatérjen a természet által kijelölt irányra, s hogy legértékesebb tőkevagyonának az erdőknek kiirtását felhagyja, hogy keletre kedvező kereskedelmi fekvését megértse és felhasználja, — s hogy végre fiainak munkaképességét itthon hasznosíthassa — mindenek előtt szükséges szakértelem minden irányban és olcsó kölcsöntök e.

Mi tehát azon erős meggyőződésünkben, hogy a közérdek is hatalmasan követeli a székely népnek anyagi és szellemi haladását és fejlődését, — hogy missiojának — főként — Orient felé, eleget tehessen, hódolattal véleményezzük:

hogy a felosztatott székely határőrezredek által birt, és fenntebb már elősorolt minden névvel nevezhető ingó és ingatlan javak adassanak vissza kegyelemből és pedig a következő szabállyattal:

1. A felosztatott első székely gyalogezred (csiki) által ruházási pénzalapja alakítására birtokolt és fennebb elősorolt, jelenleg a gyergyó-szentmiklósi és kászonyfalusi államerdősök által az állam javára kezelt szántó, kaszáló, legelő és erdőbirtokok az azokon található építményekkel, felszerelésekkel és telepekkel örökre, feloszthatatlanul, teljes tulajdonosi joggal Csikszék közönségének — az idegenjog épségben tartása mellett.

2. A felosztatott első gyalog székelyezredtől elkobzott ruházati pénzalap és ennek kamatjárulécai, valamint a székely huszárezredtől elkobzott ruházati pénzalap illetékes része és ennek kamatjárulécai Csikszék közönségének; a felosztatott 2-ik székely gyalogezred és székely huszárezred ruházati pénzalapjai és ennek kamatjárandósága Háromszék székely közönségének valláskülönbség nélkül, feloszthatatlanul örökjoggal.

3. Az ugynevezett lóbeszerzési pénzalap és ennek kamatjárulécai a felosztatott huszárezredet alkotó székely huszárcsaládoknak közös és egyenlő jogosultsággal, —

mind a három osztálybeli vagyonok azonban a következő szigorú szabályozás mellett lennének visszaadandók:

hogy a fekvőjavak úgy, mint a ruházati pénzalapok általában soha fel ne osztassanak; lóbeszerzési pénzalap is legfennebb osztályonként (Divisio) osztatnék fel, — de az alább látható megszorítással, hogy a Csikszék közönségének visszaadandó fekvőségeknek évi jövedelme a földmivelés, kézmű, gyáripar, bányászat és kereskedelem emelésére és a nép oktatására fordíttassék, —

hogy a ruházati pénzalapok mint takaré-, illetőleg kölcsön-pénztárak kezeltessenek, lehető olcsó kamattal Csikszék területén,

hogy a fennebb kijelölt irány szem előtt tartásával, a fentebb megnevezett czélok közül azt, melyre a lóbeszerzési pénzalap is fordítandó lesz, a csikszéki huszárcsaládoknak szakaszonként elválasztandó képviselő gyűlése egy miniszteri biztos elnöksége alatt határozza el,

hogy a Háromszék közönségének visszaadandó, — a gyalog és huszárezredeket megillető ruházati alaptőke és ennek kamatai, — továbbá az ezen ezrekhez tartozó, de Háromszék, Miklósvár és Bardócz székek területén fekvő katonai telkek és építmények eladásából befolyandó összegek is a Kézdivásárhelyt és Sepsiszentgyörgyön megnyitandó ipariskolák tőkéihez kapcsoltsanak egyenlően felosztva. Az ezen székbeli huszárcsaládoknak jogában álljon azonban egy szakaszonként elválasztandó képviselő gyűlésekben egy miniszteri biztos elnöksége alatt elhatározni azt, hogy a lóbeszerzési alaptól őket megillető részt ezen két ipariskola közül, melyekre óhajtják inkább fordítani.

4. A borszéki gyógyfürdőben fekvő és a felosztott huszárs és gyalogezred által birt két telek és ház a fenntartási költségekre szükséges rész kivételével, a vagyontalan szenvedő székely betegek számára használtassék ingyen.

5. A székely ezrek területén katonai czélokra használt oskolák, ezeknek számba veendő alapítványi tőkéikkel és ezeknek kamatjával Csik-Szeredában, Kézdi-Vásárhelyt és Sepsi-Szentgyörgyön alakíttassanak át ipariskolákká.

6. Mind a huszár, mind a más két székely gyalogezreknek minden névvel nevezhető telkei és építményei — a mennyiben első sorban a magyar állam céljaira, másodsorban az illető szék közönsége javára nem szükségesek, a magyar belügyminiszter felügyelete alatt adassanak el és a befolyandó pénzüsszeg csatoltassék az ipariskola tőkéjéhez, mely az eladott telekhez legközelebb fekszik.

7. A kincstári kezelés ideje alatt a fekvő javakból 1869-k. január első napjáig befolyt jövedelmek a magyar királyi kincstárt illetik.

A tulajdonos közönségek által ezen javak kezelésére alkotandó alkalmas szabályoknak megerősítése, az általuk elválasztandó kezelő személyzetnek kinevezése, a jövedelmek és kiadások kezeltetése és az évi számadások felülvizsgálatása a magyar belügyminiszter hatáskörébe helyeztessék.

Ezen legalázatosabb előterjesztésünk hosszadalmasságát menteni fogja azon részletesség, melyet a különböző viszonyok fejlődésének előadása okvetlenül igényelt és menteni fogja azon körül-

mény, hogy nemcsak a jogosultságot, hanem egyuttal az ügygyel kapcsolatban az országos érdekeket is akartuk felmutatni Felségednek.

Hódoló tisztelettel kérjük tehát Felségedet, kegyeskedjék a batárőr székelyezredeknek is, mint már kegyeskedett visszaadatni az 1-ső és 2-ik erdélyi oláhezrednek régebben, jelenleg még kincstári kezelés alatt álló — fennebb már elősorolt javaikat, ugy a ruházati és lóbeszerzési pénzalapjaikat, kamatjárandóságaikkal együtt — fentebb megjelölt nemes czélokra és feltételek mellett — legkegyelmesebben visszaadatni — elrendelni.

Budán, 1869. évi január hó 23-án.

<i>B. Wenckheim Béla,</i> bellügyminiszter.	<i>Lónyay Menyhért,</i> pénzügyminiszter.	<i>Horváth Boldizsár,</i> igazságügyminiszter.
--	--	---

Legkegyelmesebb elhatározás.

E felterjesztésben elősorolt mindazon ingó és ingatlan javaikat, ide értve a ruházati és lóbeszerzési pénzalapokat is, kamatjaikkal együtt, melyeket a felosztott első és második székely gyalog és a székely huszár őrezredek birtak és használtak, s melyek jelenleg elkobzás után az állam által használtatnak, azon közhasznu czélokra és feltételek mellett, melyek e felterjesztésben megjelölve vannak, és a melyek a székely nemzet jólétét képesek előmozdítani, részint Csikszék, részint Háromszék közönségének és a mennyiben a lóbeszerzési alap által e szék területén lakó székely huszárcsaládok is érdekeltetnek, ezeknek is, e felterjesztés értelmében, ezennel kegyelemből, az idegen jog épségben tartása mellett, visszaadatni rendelem; — ezen határozatom érvényesítését magyar pénzügy- és bellügyminisztereimre bízván.

Kelt Bécsben, 1869. évi február hó 16.

Ferencz József, m. k.

B. Wenckheim Béla, m. k.

Tájékozásul csatoljunk ide egy kimutatást a visszaszerzett javakból alakult azon alapokról, melyekből Csikvármegye páratlan bőkezűséggel pártolta a nevelés ügyét, s melyek a csiksomlyói gymnasium tanulói segélyezésének és a tanintézetek szükségéi fedezésének is oly jótékony forrását képezik.

Kimutatás

a Csikmegye nevelési pénztárában kezelt s csupán nevelési célra szolgáló alapoknak 1896. márczius 26-án mutatkozó vagyoni állásáról.

<i>Az alap neve</i>	Készpénz		Magán-kötelezvény		Értékpapir	Összesen	
	frt	kr	frt	kr	frt	frt	kr
Ruházati	10114	23	189423	24	150250	349787	47
Birtokválság	150	95	140318	10	96650	237119	05
Nevelési	19519	32	—	—	61400	80919	32
Lóbeszerzési	473	6	24532	50	10600	35605	56
Ipar	85	29	21324	—	—	21409	29
Leányiskola	376	77	2725	—	—	3101	77
Összesen	30719	62	378322	84	318900	727942	46

A kimutatásban feltüntetett ruházati- és lóbeszerzési alapot már ismertettük. A birtokválsági alap a visszaszerzett fekvőségekből a telepítvényesek által megvásárolt birtokokból befolyt összegből származott. A nevelési alap a havasok jövedelméből alakult; a visszaszerzett havasok évi jövedelme idáig átlag 40,000 frt volt, ezen jövedelem a nevelési alaphoz csatoltatik évenként. A visszaadott katonai laktanyák és katonai célokra szolgáló épületek eladattak és az így befolyt összegből származott az ipar-alap. A birtokválsági alaphoz egy rész külön szakítottatott a csikszeredai polgári leányiskola számára, melyből az iskolaépületet emelték; az építkezések és felszerelésekből fennmaradt összeg a leányiskola alap; ezen alap azonban a költségek fedezésére nem elégséges, hanem hozzájárul a kiadások fedezéséhez a nevelési alap, és pedig 6269 frttal. A nevelési alaphoz kap még a csikszeredai gazdasági felsőbb népiskola évi 4300 frtot, a gyergyószentmiklósi polgári fiúiskola 1200 frtot, a gyergyóalfalvi gazdasági felső népiskola hat—hét száz frtot.

A csiksomlyói főgymnasium részére Csikvármegye következő pénzügyi segélyezéseket teljesítette:

1. 1877. május 12-én 534 bgsz. alatt kelt határozattal egy tanár félfizetését 300 frt összegben és 50 frt lakbérben átvállalta, — ez 400 frt és 50 frt lakpénzben állandósított 1881. okt. 19-én 1086. bgsz. alatti határozattal.

2. 1879-ben 26 jksz. alatti határozattal a tanári állás után 20 évig a nyugdíj alapnak 11 frt 62½ kr fizettetik.

3. 1884. aug. 3-án a zenetanár részére 200 frt szavaztatott meg, s október 14-én 1539. sz. a. utalványoztatott. Azóta évenként visszatérőleg állandó.

4. 1890-ben 1130 bgsz. alatt a francia nyelv tanárának 300 frt ajánlatott, de minthogy a status maga részéről csak 200 frtot szavazott meg, azzal egyenlősített. Ez is azóta évről-évre visszatérőleg állandó.

5. 1888. aug. 23-án 234. jksz. alatt az internatus felszerelésére 800 frt szavaztatott meg, s 2260 bgysz. alatt ki is utaltatott.

6. 1890-ben 91 jksz. alatt kelt határozattal az internatus javára 370 frt szavaztatott meg s 451 bgysz. alatt utalványoztatván azóta évről-évre állandó.

7. 1891-ben 61 jksz. alatt a tornaversenyre 440 frt szavaztatott meg s az 836. bgysz. alatt utalványoztatott.

8. 1892-ben 28 jksz. alatt a gymn. padok beszerzésére 1401 frt 97 krt szavazott meg s azt 550 bgysz. alatt utalványozta.

9. 1894-ben 130 jksz. alatt a kolozsvári torna-versenyre 428 frt szavaztatott meg s az 1464. sz. alatt utalványoztatott.

10. 1894-ben 25 jksz. alatt az internatusi segélyalap javára 1000 frt szavaztatott meg, s annak kamatai állandóan folyóvá tétettek 1895. október 3-án 2065. bgysz. utalvánnyal.

A csiksomlyói róm. kath. főgymnasium ifjúsága a megyétől a következő segélyeket kapta:

1887-ik évben 1643. bgysz. és 148 jksz. alatt a nevelési alapból egy tanulóknak 25 frt.

1888-ik évben 1637. bgysz. és 232. jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 60 frttal 2 tanuló, b) nevelési alapból 50 frttal 1 tanuló.

1889-ik évben 1630. bgysz. és 264. jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 30 frttal 1 tanuló, b) nevelési alapból 50 frttal 1 tanuló.

1890-ik évben 1436. bgysz. és 187 jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 40 frttal 2 tanuló, b) nevelési alapból 130 frttal 5 tanuló.

1891-ben segélyeztetett, 195 jksz. és 1795. bgysz. intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 170 frttal 9 tanuló, b) nevelési alapból 465 frttal 24 tanuló.

1892-ben 1944. bgysz. és 184 jksz. intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 405 frttal 18 tanuló, b) nevelési alapból 900 frttal 60 tanuló.

1893-ban 1839. bgysz. és 183. jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 555 frttal 28 tanuló, b) nevelési alapból 805 frttal 23 tanuló.

1894-ben 1876. bgysz. és 229. jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 485 frttal 28 tanuló, b) nevelési alapból 1105 frttal 34 tanuló.

1895-ben 2212. bgysz. és 269. jksz. alatti intézkedéssel a) lóbeszerzési alapból 625 frttal 31 tanuló, b) nevelési alapból 1255 frttal 40 tanuló.

Ezen segélyeken kívül, minden érettséget tett ifju, ki real irányu felsőbb tanulmányra megy, a megyétől a további képzéshez szükséges összeget megkapja; segélyt kapnak még az egyetemi hallgatók és a gymnasiumból ipari pályára menők közül is igen sokan.

XXIV.

A gymnasium kulturális hatása.

Csikvármegye elszigetelt földrajzi fekvésénél fogva a nyugat felől terjedő művelődés elől meglehetősen el volt zárva. A közlekedést megnehezítő hegyei és azokat borító rengetek erdői közé szorult keskeny szűk völgyek termő helyeit csak a tatár betörések megszűnte után a XVII. században kezdték gyarapítani újabban felszegett szántóföldekkel. Ipara csakis a család kezdetleges szükségletei megkészítésére szorítkozott. Kivitelre nem is gondolhatt. A kereskedelem kizárólag a betelepült örmenység kezén volt. Mindazonáltal műveltség tekintetében állott oly magaslaton, mint a Székelyföld bármely vidéke. Ezt az élet nehezen megszerezhető szükségleteinek előteremtése küzdelmeiben kifejlődött fizikai és szellemi előnyeinek kívül somlyói gymnasiumának köszönheti.

Az utolsó évszázadban ez intézet volt Csikban a szellemi haladás egyedüli organuma. A philosophiai és theologiai tanulmányokra itt készültek elő ifjaink; a összes iskoláinak tanítóit, a tisztviselőket ez intézet nevelte. A Magyarországszerte közkedveltségnek örvendő életrevaló székely ifjak az itt nyert képesítéssel előkelő állásokra emelkedtek, s különösen mint gazdatisztek tűntek ki. Az erdélyegyházmegyének kevés kivétellel e gymnasium adta a papokat, a kanonoki stallumokat jórészt ezek foglalták el, sőt Erdélynek több püspöke gymnasiumunk neveltje volt. Maga a szentferenczrendi szerzet, mely ez iskolát tanerőkkel ellátta, innen nyerte tagjai legnagyobb részét.

A tanulmányuk folytán előkelő társadalmi állásokra emelkedettek buzditó példának szolgáltak a székely családoknak gyermekeik neveltetésére. A csiki székely kiváló előszerettel küldötte gyermekét iskolába, miről tanuskodik az, hogy a múlt században volt idő, mikor a tanulók száma négyszázon felül emelkedett; oly szám ez, minőt Erdélynek egyetlen más iskolája sem ért el. Azonban a külviszonyok nagyon befolyásolták a tanulók létszámát, mely a lakosság anyagi jóllétével hullámzott. Az iskolázást nagyban elősegítette a gymnasiumi tanulók szerény igénye, különösen a régebbi időben, mikor ruhára, tanszerekre, tandijra ugyszólván nem kellett költenek; volt eset, mikor egy székely gazdának 4 gyermeke is járt egyszerre iskolába, kiknek élelmezésére egy fejős

tehenet küldött ide; a gabona és főzelék megtermett otthon, ruházatra kitelt a háztól, másnemű költsékezésre nem volt szükség. Ily olcsó szerrel nyújtotta itt az iskola a törekvő családoknak a kiképzést és nevelt egy intelligens osztályt. De ma is alig van hazánkban intézet, mely ily jutányosan nevelné az ifjúságot; az internátusban az ifju 3 frt 50 krért egy óra ellátást nyer, 7 forintért pedig egy évre szállást; a legmagasabb igényeket kielégítő semináriumi ellátásért pedig a nem alapítványos fiu 12 frtot fizet, az alapítványosok ellátása tetemesen kevesebbe kerül; összesen 18 fiu csekély szolgálatért teljes ellátást nyer. Megkönnyíti a tanulást azon körülmény, hogy az utóbbi évek óta minden csiki eredetű felgymnaziumi tanuló, hacsak meg nem bukik, érdeméhez mért segélyben részesül a nevelési alapból, ezen fölül minden érettségezett tanuló, ha tanulmányát tovább akarja folytatni, vagy alapítványra számíthat, vagy a mennyiben ezt nem kap, tanulmányai folytatására a megyétől segélyben részesül. A tanulásnak ezen megkönnyítése kiszámíthatatlan hatással van a különben anyagilag szegény viszonyok közt élő csiki székelység kulturájának emelésére.

A gymnasium kulturhivatásának betöltésében nagy segélyére volt a részben vele közös alapból fenntartott tanítóképezde. Ennek felállítását pedig nagyban elősegítette azon törekvés, hogy a néhány osztályt végzett tanuló, ki magasabb tanulmányra nem alkalmas, vagy a szülők szegénysege miatt iskoláit nem folytathatja, ne legyen kénytelen kenyérszerző állás nélkül maradni, mert Csikban sem kereskedői, sem ipari pályára nem nyílt tere. A tanítóképezde, melynek csak két év előtt is 60 növendéke volt, a gymnasiumból nyerte a contingenszt, melynek legnagyobb része a vizsgálat letétele után Magyarországra ment ki tanítónak, hogy a nép művelődésének hatalmas eszköze legyen. Széleskörben már régóta e gymnasium szolgáltatja a tanítóképezde közvetítésével a néptanítókat. Ez a csiki székelyek kivándorlásának leghelyesebb megoldása, mely kivándorlás utóbbi időben nagyon czélszerűen kitelepítés színét is öltötte magára.

Ugyanis gymnasiumunk 1—2 osztályt végzett tanulóit tömegesen küldetnek állami felügyelet alatt mint iparos tanoncok többnyire állami gyárakba vagy iparosokhoz. Azon körülmény, hogy a gymnasium már egy-két évi tanulás után is képesíti az ifjút valamelyes pályára, előnyösen hatott vidékünk neveltetési kedvére és megszüntette a székely ifjaknak Romániába özönlését, hogy az ott meglehetősen haszonnal kecségető ipari pályáért örökre bucsut vegyenek hazájuktól.

A tanárok kezdetben a tanítás mellett igyidejüleg miszionáriusi tisztelet teljesítettek és a plebániákat az egyházi ténykedésekben kisegítették, ennek folytán az egész vidék intelligentiája fenntartotta az összeköttetést a szerzetházzal és gymnasiumi tanárokkal. A tanárok politikai ügyekben is irányították a közvéleményt; a tatár betörések alatt és a

protestantizmus által a csikiakra vezetett haderő ellen szervezték az ellenálló csapatot, a madéfalvi leveretéskor itt volt a székelyek fegyvertára, II. József abszolút uralkodása alatt innen kerültek ki a tiltakozó iratok, néha kiméletlen pasquilok; a szabadságharcz alatt pedig a tanárokat adó szerzetház nyomdájából kerültek ki a Hadi lapok és proclamatiok; az abszolút időszak alatt a gymnasiumi tanártestület körül csoportosulva beszélte meg Csik előkelősége a haza sorsát és reményeit, 61-ben és az ezt követő korszak mozgalmas napjaiban a tanári testület ott látjuk a vezérszerepet vivők között.

A madéfalvi vész óta a gymnasium a küzdelmek hosszú sorozatát vette fel a katonásító rendszer azon törekvéseivel szemben, mely a tanulásra vágyókat a gymnasiumi oktatástól erőszakkal vissza akarta tartani, e küzdelem kitarzott 1848-ig Hasonló küzdelmet folytatott az elnémetesítő intézkedésekkel szemben külsősen a mult század végével s a jelen század közepén innen, mely hazafias magatartás majdnem az iskola életébe került. A mult században, mikor az iskola nyelve — mindenütt latin volt, a nemzeti nyelv ápolására magyar szavalatokat és szindarabokat ad elé, melyekre némelykor a vidék lakóinak ezrei jelennek meg. Már azon körülmény, hogy Csik-Somlyó idővel kegyhelylyé lett, hová a bucsura néha 10—15 ezer ember eljön, módot nyujtott a vidék lakóinak a tudomány csarnokával is megismerkedni. Csik-Somlyó iskolája nélkül aligha emelkedett volna annyira, hogy Csiknak vallási központja legyen, viszont a vallási kegyelet emlékei tisztelete nélkül az iskola nem tarthatta volna fenn magát; vallás és tudomány e kettő karöltve emelték egymást és Csik kulturáját.

Elévülhetetlen érdeme e gymnasiumnak, hogy a nevelés ügyéért lelkesülő áldozatkész szellemet teremtett maga körül. A csiki székelyek áldozatkészségéről tanuskodik a gymnasium történetének majdnem minden lapja. Mig más gymnasiumok gazdag mecenasokkal dicsekedhettek, a felosztott jezsuita rend vagyonából javadalmaztattak, addig a csik-somlyói gymnasium a szegény „szerzetesek kuldus tarisnyájára“ utaltott; de azért a silány anyagi helyzetű vidék iskolája versenyre kelt a többivel; szerény jövedelmű falusi plebánosok, takarékoságban kiérdemült gazdatisztek és nagy vagyonu örökös nélküli magánzók, mint a gymnasium egykori növendékei adományozták össze azon alapítványokat, melyeket megirigyelhetne tőle bármely gazdagabb lakósu vidék. Manapság pedig a gymnasium közkedveltsége oly áldozatokra ragadta Csik közönségét, mely az ujabb időben páratlanul áll. Ez alapítványok emelték ki igen sok székely ifjut a porból a magasabb állásokra egészen a püspöki székig. A gymnasiumnak virágzó állapota és folytonos emelkedése kellő biztosítékot nyujt, hogy jövőre is a csiki székelység tiszta erköleseinek megőrzésében és kulturájának emelésében páratlan szolgálatokat fog tenni.

Nemes Csikvármegye törvényhatósági bizottsága Magyarország ezeréves fennállásának örömnepét május 16-án tartotta meg. Ez alkalommal a vallás- és közokt. ministerium által felvetett azon eszmének megvalósítására, hogy a csik-somlyói róm. kath. főgymnasium a vármegye központjába, Csik-Szeredába vitessék — a ruházati-alapból százezer koronát szavazott meg.

Ezzel a csik-somlyói róm. kath. főgymnasium történetében egy új korszak kezdődik.

II. AZ 1895—96-ik TANÉV.

XXV. Adatok a lefolyt tanév történetéhez.

1. A tanév tartama.

A tanulók beírása szeptember 1. 2. és 3-án történt; bejegyzetett összesen 313 tanuló, kik közül 4 magántanuló. A létszám szaporodása az előbbi évhez képest 15. Javító vizsgára jelentkezett: 14 tanuló, kik közül javított 10; a felvételi vizsgára jelentkezett 4 polgári iskolai tanuló mindenike sikerrel vizsgázott.

Igazgató a tanévet szeptember 4-én ünnepélyes „Veni Sancte”-val nyitotta meg, mely után a fegyelmi szabályok az egybegyűlt ifjuság előtt felolvastattak, az előadások megkezdődtek s az ünnepek és engedélyezett szünnapok kivételével megszakítás nélkül folytak június 14-éig. A VIII. osztálynak osztályvizsgálója május 13-án, az írásbeli érettségi vizsgák május 19-étől 22-éig, a szóbeli érettségi vizsga a vallástanból május 27-én, a többi tárgyból június 26. és 27-én volt. A vallástani érettségi vizsgán Bodó Alajos püspöki biztos, a többi tárgyak érettségi vizsgálatán Kuncz Elek tanker. kir. főigazgató elnökölt, hol az erd. kath. statut Györffy Gyula országgyűlési képviselő és erd. kath. status igazgató-tanácsi alelnök képviselte. Az évvégi vizsgálatok június 16—24-ig folytak le. Június 28-án „Te Deum” és tanév záróünnepély tartatott, melyen az iskolai bizonyítványok és Értesítők kiosztattak.

2. Valláserkölcsei állapot.

A tanuló-ifjuság a gymnasiumi paptanárok által végzett szent misén a téli hónapok kivételével mindennap jelen volt; vasár- és ünnepnapokon isteni tisztelet előtt exhortatiót hallgatott, melyet Kopatz Patrik vallástanár ur tartott, a délesti isteni-tiszteleteken is részt vett. Kisasszony napján, Mária szeplőtelen fogantatása vigiliáján és husvétkor gyónt és a legméltóságosabb oltári szentséghez járult. A husvétüi szent gyónást és áldozást szent gyakorlatok előzték meg, melyeken a gymnasium tanári kara is megjelent, az ifjúsággal végezte a gyónási és áldozási áhitatosságot. A tanári-testület felügyelete alatt

részt vett a tanuló-ifjúság az egyház szokásos körmeneteiben, valamint a páduai szent Antal tiszteletére 9 kedden át tartatni szokott bucsu áhitatosságban. Mária ünnepein és vigiliáin az ifjúság a Mária-társulat jelvényeinek elővitele alatt ünnepélyes ingressussal vonult az iskolától a templomba, s onnan vissza az iskolához. A tanuló-ifjak másfél század óta Sarlós Boldogasszony napján ünnepélyes szertartások mellett avattattak fel a Mária-társulatba; tekintettel azonban arra, hogy az ifjúság a beavatandók kivételével ezen ünnep előtt a nagy szünidőre haza távozik, az igazgatóság a vallástanárral egyetértve elhatározta, hogy jövőre a beavatások a Mária-társulatba Mária neve napján tartassanak meg, mikor is az összes tanuló-ifjúság együtt van és így az épületes szertartásokon jelen lehet.

Az ifjúság kevés kivétellel a finöveldeben lakván, erkölcsi magaviselete könnyen ellenőrizhető volt, melyhez járult a tanártestület példája és azon körülmény, hogy e faluhelyen hiányzik az alkalom, mely az ifjúság erkölcsait megmételeyezhetné, úgy, hogy az ifjúság vallásos élete buzgó, erkölcsi viselete teljesen megfelelő volt.

3. Egészségügy.

Az egészségi állapot általán kedvező volt; habár a vidéken járványok fordultak elő, gymnasiumunkat e baj megkimélte; áprilban ugyan behurezoltatott a kanyaró, de mindjárt az első fellépésekor elfojtatott; nagyobb betegség miatt két fiu maradt távol hosszabb ideig az iskolától. A kettős finöveldeben lakó ifjúság egészségi viszonyait, a kellő tisztaságot és táplálást dr. Kolonics Dénes az intézet derék orvosa gondosan ellenőrizte, a gymnasium összes ifjúságát havonként megvizsgálta. A trachomás szembetegség az intézetből teljesen kiküszöböltetett.

4. Iskolai ünnepély és látogatás.

A finövelő intézeti ifjúság hagyományos szokás szerint a finövelő intézet védszentjének, szent Mihálynak ünnepét az intézet nagytermében szavalati darabokkal ülte meg, melyen az igazgató buzdító beszédet tartott az ifjúsághoz.

Márczius 15-én szintén az eddigi szokásokhoz híven az ifjúság nemzeti zászlók alatt vonult be Csik-Szeredába; hol az ünnepélyes istentisztelet után a csikmegyei honvéd-egyesület által tartott ünnepélyen szavalat- és énekdarab előadásával szerepelt, Szász Károly tanár pedig alkalmi felolvasást tartott. Délután a gymnasium a maga részéről tartott válogatott közönség előtt szavalati-, ének- és zenedarabok műsorából álló ünnepélyt rendezett, melyen az alkalmi felolvasást Pap András tanár tartotta.

Magyarország ezredéves fennállásának örömmünnepét gymnasiumunk

május 9-én ülte meg, a hivatalos testületek és nagyszámu érdeklődő közönség jelenlétében, a következő műsorral:

A) Délelőtt.

I. A templomban.

9 órakor hálaadó istenisztelet. Ennek végeztével a közönség és az ifjuság az internátusba vonul.

II. Az internátus nagytermében.

1. Megnyitó beszéd. Tartja Bándi Vazul főgymn. igazgató.
2. Király-hymnus. Irta Mihalovits. Énekli a vegyes kar.
3. Ünnepi beszéd. Tartja Pál Gábor főgymn. tanár.
4. Részlet Erkel F. „Bánk-bánk“-jából. Kis zenekarra alkalmazta Korber Imre zenetanár. Előadja a gymn. ifjuság zenekara.
5. Rendületlenül. Irta Arany J. Szavalja Bartha Balázs VII. o. tan..
6. Énekek a XVI. századból. a) „Ave Mária.“ Arcadal Jakabtól (1500—1575). Énekli a vegyes kar. Harmoniumon kíséri P. Kopatz Patrik főgymn. tanár. b) „Ti szegény magyarok.“ Farkas Andrástól 1534). Énekli a vegyes kar. Kíséri az ifjuság zenekara.
7. Csak magyarok legyünk. Irta Dalmady Győző. Szavalja Szász Gyula VI. oszt. tanuló.
8. Hazafias dalok. (Egyveleg). Előadja az ifjuság zenekara.
9. Magyarország czimerének apotheosisa. a) Prolog. Szavalja Madár József V. oszt. tan. b) Magyarország kis czimerét jelmondatok kíséretében összeszerkesztik: Nagy Balázs IV. oszt. tan., Éltés Károly III. oszt. tan., Pál Gábor III. oszt. tan., Bogádi Gábor, Éltés Gyula, Gál József, Kóvári József, Mihály Lajos II. oszt. tanulók, Bójthy Ödön, Földes Zoltán, Kovács Miklós és Pap Béla I. oszt. tanuló. c) A vegyes kar a czimer mellett énekli Kölcsey hymnusát.
10. Fogadalmi beszéd a tanuló-ifjuság nevében. Irta és előadja Imecs János VIII. oszt. tan.
11. Szózat. Vörösmartytól (unisono). Énekli az ifjuság a közönséggel együtt.
12. Rákóczy-induló. Szent-Gálytól. Énekli a főgymn. ifjuság zenekara, kíséri a zenekar.

B) Délután.

A tanuló-ifjuság tavaszi mulatsága (májális).

I. 2 órakor kivonulás a Kis-Somlyó hegy északkeleti oldalára zenével és hazafias dalok éneklése között.

II. Alkonyattól kezdve táncmulatság az internátus termeiben az éjféle órákig.

Nemes Csikvármegye törvényhatósági bizottsága által május 16-án Csik-Szeredában tartott diszgyűlésen, s az ezt megelőző isteniszteleten gymnasiumunk tanártestülete és ifjusága szintén jelen volt; a diszgyűlésen a gymnasiumnak Csik-Szeredába való vitele céljára a vár-

megye 100,000 koronát szavazott meg, melyért Bándi Vazul főgymnasiumi igazgató meleg hangu köszönetet mondott.

Az évváró-ünnepen az ünnepélyes „Te Deum“ után az ifjuság szintén szavalati-, ének- és zenedarabokból álló előadásokat tartott.

Október 17. 18 és 19-én Kuncz Elek tank. kir. főigazg. meglátogatta gymnasiumunkat; a tanárok előadásait meghallgatta, a könyv- és szertárakat megtekintette, valamint a finövelvét is; mindenben előhaladást constatált. Györffy Gyula orsz. képviselő és az erd. kath. status Igazgató-tanácsának alelnöke május 30. és 31-én a tanárok előadásainak meghallgatása, a könyv- és szertárak megtekintése, a kettős finövelő-intézet és igazgatói iroda megvizsgálása által szerzett meggyőződést gymnasiumunk tanulmányi előhaladásáról és a fegyelmi állapotról. A tapasztalt siker és előhaladás felett elismerését fejezte ki s a testületet továbbra is kitartó munkára buzdította.

5. Személyzetiek.

Csathó János tanár a paedagogiai vizsgát letevén, a szokásos illetményekkel rendes tanárrá neveztetett ki. A görögpótló tárgyakat a tanártestület helyettesítések útján tanította. A kiállítás tanulmányozása céljára az erd. kath. status Igazgató tanácsa a tanártestületnek 200 frtot utalt ki, melyet a testület tagjai egyenlő részekben osztottak fel. Az állam folyó tanévre a csik-somlyói gymnasiumnak 4000 frt segélyt helyezett kilátásba.

6. Fontosabb rendeletek és átiratok.

1895-ik év.

Korber Imre tornatanító engedélyt nyert arra, hogy a tornajáték-tanfolyamon részt vegyen. Püspöki 2058. sz.

A rákospataki Wagner Manó-féle 4 osztályu gymnasium nyilvánossági jogot nyer. Miniszt. 41,229. sz.

Az érsekújvári közs. kath. gymnasium V. osztálya nyilvánossági jogot nyer. Miniszt. 26,077. sz.

Magánvizsgára rendkívüli időben az engedélyt a főigazgató adja meg, s a folyamodványok ez iránt nem a miniszterhez, hanem a főigazgatóhoz intézendők. Főig. 518. sz.

A miniszter a szünidő végén rendkívüli phisikai tanfolyamot rendez. Főig. 540. sz.

A Löhne-féle intézet VII. osztálya nyilvánossági jogot nyer. Főig. 577. szám.

A tornatanárok javadalmazása tárgyában megállapított szabályzat megküldetik. Főig. 567. sz.

A karczagi ev. ref. gymnasium V. osztálya nyilvánossági jogot nyert. Főig. 578. sz.

„Pannónia mythológiai emlékeinek vázlata“ Récezeitől a könyvtáraknak megvételre ajánltatnak. Főig. 585. sz.

A miniszter tornatanítóképző tanfolyamot rendez. Főig. 584. sz.

A szilágy-somlyói róm. kath. algymnasium a nyilvánosság jogát végleg megnyeri. Miniszt. 30,718. sz.

A budapesti Fekete József-féle tanintézet nyilvánossági jogot nyer. Miniszt. 21,424 sz.

A segély-alapok létesítésére minden lehető meg kell tenni. Püsp. 2214. sz.

Endrődi Sándor műve „A magyar költészet kincsesháza“ a középiskolai könyvtárakba való beszerzésre ajánltatik. Főig. 696. sz.

A középiskolák számára engedélyezett tankönyvek jegyzéke megküldetik. Főig. 746. sz.

A középiskolák számára engedélyezett fali térképek czimei közöltetnek. Főig. 753. sz.

A magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaság elsőbbségi kötvényei biztosítékul és bánatpénzül elfogadhatók. Főig. 760. sz.

A középiskolai tanári könyvtárak jegyzéke megküldetik. Főig. 854. szám.

Az izgató oláh nyomtatványok és könyvek jegyzéke azoknak az iskola köréből való kizárás végett megküldetik. Püsp. 2913. sz.

A III. osztályozó tanácskozmány alkalmával az alsóbb osztályok tanulói szigorubban osztályozandók. Püsp. 2956.

A makói 4 osztályu gymnasium a szegedi tankerületbe osztatott be. Főig. 1000. sz.

Nemes Csikvármegye nevelési-alapjából az internatusnak 370 frtot, a gymnasiumban a francia nyelv tanítására 200 frtot, az ének- és zene tanítására 200 frtot kiutal. Alisp. 2234. sz.

„Fragmente din autorii romani“ cz. mű a könyvtárakból kitiltatik. Főig. 1123. sz.

Kogutowitz és Társánál megjelent 4 kézi térkép ajánltatik. Főig. 1108. sz.

A nyugdíjasok és kegydíjban részesülők nyugtáin ezeknek állapota a községi előjáróság útján igazolandó. Főig. 1031. sz.

A középiskolai tanárok irodalmi működésük eredményének a millenniumi kiállításra leendő küldésére rendelet. Püsp. 3860. sz.

A Róser-féle algymnasium megszűnt. Főig. 1172. sz.

Az állami vagy közpénztárakból ellátást élvezők nyugtáit a községi előjáróság láttamozza, az erd. kath. status pénzalapjaiból élvezett ellátásnál pedig marad a régi gyakorlat. Püsp. 3518. sz.

A tanulók előadó képessége fokozására kiadott miniszteri rendelet. Miniszt. 4219. eln. sz.

Az „Utasítás a népfelkelési szolgálat alóli ideiglenes felmentésre vonatkozólag“ a „Helyesbitő iv“ szerint javítandó ki. Püsp. 4243. sz.

A középiskolai tanulók osztályozásánál szigorubb mértéket kell használni. Főig. 1314. sz.

1896-ik év.

Vaszary Kolos bibornok-érsek, hercegprimás körirata a millennium alkalmából. Püsp. 173. sz.

A mezőturi ev. ref. gymnasium 3 évre nyilvánossági jogot nyer. Főig. 11. sz.

Millenniumi püspöki körlevél. Püsp. 150. sz.

A dadogók és hebegők oktatás módszerének elsajátítására Budapesten júliusban és augusztusban tanfolyam nyitattik. Püsp. 4678/895. sz.

Az erd. kath. statusgyűlés elé terjesztett igazgató-tanácsi jelentés és költségvetés megküldetik. Püsp. 4671—1895. sz.

A hajdu-nánási ev. ref. gymnasium V. VI. osztályu nyilvánossági jogot nyert. Miniszt. 69,658. sz.

A gymnasiumnak Csik-Somlyóról Csik-Szeredába vitele lehetőségéről jelentés teendő. Püsp. 221. sz.

Az érsekujvári kath. gymnasium V. VI. osztálya nyilvánossági jogot nyert. Főig. 72. sz.

Az iskolai kirándulások irányaira miniszteri rendelet. Miniszt. 69,893. sz.

Dr. Richter „Herbariuma“ a középiskoláknak ajánltatik. Főig. 100. szám.

Nemes Mihály „Magyar viseletek albuma“ megszerzésre ajánltatik. Püsp. 435. sz.

Az oklevelek és bizonyítványok másolatainak és másodlatainak ügyében kiadott rendelet közöltetik. Püsp. 311. sz.

Dr. Brózik történelmi fali térképei megszerzésre ajánltatnak. Főig. 119. sz.

Budapest székesfőváros levéltára a gymnasium történetét magában foglaló Értesítőt kéri. Föv. lvt. 95. sz.

A görögpótló tárgyak helyettesítéseért 300 forint kiutaltatik. Püsp. 556. sz.

A „Hivatalos Közlöny“ a hivatalos közlések jogával ruháztatik fel. Püsp. 481. sz.

Az ének tanítására való képesítés szabályzata. Főig. 183. sz.

A közoktatás állapotáról szóló XXIV. miniszteri jelentés megküldetik. Püsp. 812. sz.

Muresan János balázsfalvi gymn. tanuló az ország összes középiskoláiból kizáratott. Főig. 196. sz.

„A magyar orvosi rend története“ a gymn. könyvtáraknak megszerzésre ajánltatik. Főig. 225. sz.

A millennium emlékére az intézetek környékén fák ültetendők. Püsp. 1214. sz.

A tanulóknak bezárással való büntetése mellőzendő. Püsp. 1253. sz.
Némely fürdők a tanároknak kedvezményeket nyújtanak. Püsp. 1255. sz.

Darvas János alesperes, bácsi plébános a csik-somlyói finövel-
déhez 9000 frt alapítványt tett. Püsp. 1417. sz.

A „Parainesis“ Lampel-féle kiadása jutalmi könyvül ajánltatik.
Püsp. 1631. sz.

A középiskolák számára engedélyezett tankönyvek 54-ik jegyzéke
megküldetik. Főig. 373. sz.

A tanulóknak a kiállítás megtekinthetése végett tömeges kirán-
dulásáról. Kiállit. igazg. 19,548. sz.

Csikvármegye törvényhatóságának millenniumi diszgyűlésén tartott
beszéd, s azon értesítés, hogy e gyűlés a csik-somlyói gymnasiumnak
Csik-Szeredába való vitelére 100,000 koronát szavazott meg, meg-
küldetnek. Alisp. 3643. sn.

Károly Lajos cs. és kir. főherczeg haláláról értesítés. Főisp.
324. sz.

A tanulóifjak a millenniumi kiállítás meglátogatására buzdítandók.
Püsp. 1756. sz.

A kiállítás megtekintésére az erd. kath. status igazgató-tanácsa
a tanári-testületnek 200 frtot utal ki. Püsp. 1754. sz.

Az érettségi vizsgán az erd. róm. kath. statust dr. Györffy Gyula
az igazgatótanács alelnöke fogja képviselni. Püsp. 1817. sz.

Darvas János bácsi alesperes-plébános 9000 frtos alapítványához
még 3000 forintot csatol. Püsp. 1856. sz.

XVI. Tanári testület.

Bándi Vazul, született 1847. június 14-én Csik-Szent-Léleken, gymnasiumi tanulmányait végezte Csik-Somlyón és Budapesten, a papnöveldét Gyula-Fehérvártt; pappá szenteltetett 1872-ben, még ez évben baróthi segédlelkész, majd Gyula-Fehérvártt a püspöki irodában igató, 1873-ban gyergyó-szent-miklósi segédlelkész, szeptemberben pedig ugyanott főelemi iskolai tanító, 1877. márcz. 27-én áthelyeztetett Székely-Udvarhelyre gymnasiumi h. tanárnak, ugyanezen minőségben 1881-ben Kolozsvárra a kegyesrendiek gymnasiumába küldetett, hol egyszersmind az egyetemet is látogatta; 1885-ben a vizsgát a mennyiségtan- és a természettanból letévén, visszahelyeztetett a székely-udvarhelyi gymnasiumhoz mint rendes tanár, ugyanott a következő évben finöveldei aligazgató lett; 1891-ben kineveztetett a csik-somlyói róm. kath. főgymnasiumhoz igazgatónak, ugyszintén seminariumi regensnek és internatusi igazgatónak. Tanítja a vallást az I. III. és VII. osztályban összesen 6 órában.

Irodalmi működése: A csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumban fennálló „Mária Társulat” története az 1894-i gymn. Értesítőben 20 lap. A csik-somlyói róm. kath. főgymnasium története 439 lap; szép-irodalmi, bölesészeti és hirlapirodalmi művei különböző lapok hasábjain jelentek meg.

Csató János, szül. 1863. jun. 6-án Csik-Szent-Imrén. Középsiskoláit Csik-Somlyón és Gyula-Fehérvártt végezte, a hol érettségi vizsgát is tett. Theológiát végzett 1883—1887-ig; s ez év július 14-én áldozó pappá szenteltetett. 1887. augusztus 30-ától kezdve mint segédlelkész működött Kézdi-Polyánban 1890. aug. 30-áig. Ekkor az erdélyi püspök a kolozsvári Ferencz József tud. egyetemre küldötte, hol a természetrajz—földrajzi szakot két évig hallgatta, s e szakból alapvizsgát tett. 1892. szeptember 1-étől kezdődőleg a csik-somlyói róm. kath. főgymnasiumhoz neveztetett ki helyettes tanárnak. Egy év mulva tanulmányai befejezése végett egy évre szabadságoltatott, s ekkor szakvizsgát tett, s előbbi állását újból elfoglalta. 1896. május 16-án a

Irodalmi működése: A menykőcsapások hatásai. (Közművelődés 1896. I. sz.)

paedagógiai vizsgát sikeresen kiállván, tanképesítő oklevelet nyert. Tanárkodásának évei: 4. Tanította: a vallástant a II. V. osztályban, magyar nyelvet a III. osztályban, a földrajzot az I. osztályban, a természetrajzot a IV., V., VI. osztályokban. H. ó. sz. 19.

Glósz Miksa, szül. Tamásfalván, Szepesmegyében 1845. október 12-én. Középiskolai tanulmányait Lőcsén, Nagyváradon és Besztercebányán végezte, hol is 1866-ban érettségi vizsgálatot tett. Felsőbb tanulmányait a budapesti m. kir. tudományos egyetemen és pedig előbb jogot, azután a bölcsészeti tudományokat hallgatta. 1874. márcz. 21-én a nmgu. m. kir. ministerium Nagy-Szebenbe helyettes tanárnak rendelte, a hol ugyanezen év október végéig működött, a mikor is Fogarasi Mihály erdélyi püspök Csik-Somlyóra tanárnak kinevezte. 1882-ben oklevelet nyert a classica philológiából, s ezen idő óta mint rendes tanár szakadatlanul a helybeli főgymnasiumnál működik. Tanítja a latin nyelvet a IV. és VIII. osztályban, a görög nyelvet a VII. és VIII. osztályban. Heti óráinak száma 20.

Irodalmi működése: 1. Egyes apróbb, többnyire a csiki viszonyokat ismertető cikkek a „Hermanstädter Zeitung“-ban, melynek sok ideig rendes levelezője volt. 2. Apróbb elbeszélések, novellettek és fordítások a „Székely Föld“-be és a „Csiki Lapok“-ba (Hernádvölgyi álnévvel). 3. Értekezések: Visszapillantás Imets Fülöp Jákó főgymn. igazgató 25 éves működésére, csik-somlyói Értesítő 1887. A csik-somlyói róm. kath. főgymnasium tanári könyvtárának vázlatos történelme és szakkatalogusa. A csik-somlyói róm. kath. főgymn. Értesítőjében 1886. és 1888. A csik-somlyói főgymn. magyar és erdélyi érmei a csik-somlyói r. k. főgymn. 1893. Értesítőjében. — Önálló munkái: Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der slowakischen Sprache. Budapest 1870. Zweite vermehrte Auflage. Budapest 1887. Gyakorlati tót nyelvtan, saját második német kiadása után. Budapest 1888. Második kiadás (jelenleg sajtó alatt). A csik-somlyói szent ferencz-rendi szerzetesek nyomdájában az 1662—1884-ik évig megjelent könyvek és nyomtatványok teljes czimtára, Csik-Somlyón a zárda betüivel 1884. A csik-somlyói szent Ferencz-rendi szerzetesek könyvtárában található régi magyar könyvek jegyzéke. Csik-Somlyón a zárda betüivel 1885.

Haydn J. Hugó, született 1860. október hó 7-én Brassóban (Brassó megye). Elemi és gymnasiumi tanulmányait Gyula-Fehérvártt végezte, a hol az akkori püsp. lyceumon 1878-ban érettségi vizsgát tett. Ugyanazon év szeptember havában a kolozsvári m. kir. Ferencz József tud. egyetemen a bölcsészeti- nyelv- és történettudományi karnál a magyar—német nyelvi tanszakra beiratkozott. Az átmeneti intézkedésekbe beleesvén 4 évig hallgatta szaktárgyait s 1882-ben alapvizsgálatot tévén, ugyanazon év szeptember 1-étől kezdődőleg kine-

veztetett a gyulafehérvári róm. kath. gymnasiumhoz fizetés nélküli gyakorló-tanárnak. 1885-ben tanképesítő oklevelet nyert. 1886. szept. 1-étől kezdve a brassói róm. kath. főgymnasiumnál helyettes tanár s 1887. szept. 1-étől rendes tanár. 1890. szeptember 1-étől fogva a csik-somlyói róm. kath. főgymnasiumnál rendes tanár. — Tanította a német nyelvet a III—VIII. osztályokban. H. ó. sz. 18. Tanárkodási éveinek száma 14.

Jakab Antal, szül. Kézdi-Almásán, Háromszék megyében 1852. június 8-án. A gymnasiumot Kézdi-Vásárhely—Kantában, Kolozsvártt és Gyula-Fehérvártt elvégezvén, ez utóbbi helyen érettségi vizsgálatot tett. Az egyetemet Kolozsvártt végezve 1878—79. tanévben nevelő Nagy-Ernyén. 1879. január 8-án a mennyiségtan s természettanból tanári vizsgálatot tett s még ez évben a csik-somlyói főgymnasiumhoz h. tanárnak és 1882-ben rendes tanárnak neveztetett ki. Világi, okleveles főgymn. tanár, a kir. m. Természettudományi Társulat és a Math. Phys. Társulat rendes tagja. Tanította a mennyiségtant a II., III., V., VII., s a természettant a VII. osztályban. Heti óráinak száma 18.

Irodalmi működése: A föld helyzete, alakja és nagyságára vonatkozó vélemények a legrégebb kortól a jelen korig. (Csik-Somlyói róm. kath. főgymn. Ért. 1880.)

Kassai Lajos született Gyergyó-Szentmiklóson, Csikvármegyében, 1858. augusztus 27-én. A középiskola hat osztályát végezte Csik-Somlyón, a 7-ik és 8-ik osztályt pedig és a theológiát a gyulafehérvári papnevelő intézetben. 1883-ban pappá szenteltetett s ugyanakkor a kolozsvári tudomány egyetemre küldetett. 1886-ban Székely-Udvarhelyen nyert alkalmazást mint helyettes tanár és második káplán. A helyette s tanári évek leteltével, 1889-ben mint okleveles tanár ugyanott a magyar és latin nyelv rendes tanárává neveztetett ki. 1891-ben a finevelőház (seminarium) aligazgatója volt. 1892-től fogva a csik-somlyói főgymnasium tanára és az internátus felügyelője. Az 1895/6-ik tanévben tanította a magyar nyelvet a VI., VII., VIII. osztályban, a görög-pótló tárgyakat és a latin nyelvet a VI. osztályban.

Heti óráinak száma 17. A VI. oszt. főnöke és az önképzőkör vezetője.

Irodalmi működése: Báró Orczi Lőrinc emlékezete. Halálának százados évfordulója alkalmából. 1789—1889. — Megjelent a székelyudvarhelyi róm. kath. főgym. 1888—89. évi értesítőjében. (1—39. oldal.)

A csik-somlyói róm. kath. főgymnasium önképzőkörének 25 évi működése. 1870—1895. — Megjelent a csik-somlyói róm. kath. főgymn. 1894—95. évi értesítőjében. (1—36. oldal.)

P. Kopatz J. Pátrik szent Ferencz-rendi áldozár r. hittanár született Csicsóban, Csikmegyében 1854. ápril 6-án, középiskolai tanulmányait végezte a csik-somlyói, kolozsvári és gyulafehérvári r. k. főgymnasiumokban. A kolozsvárt felállított sz. Fer.-rendi házi studium-

ban kinevezett püspöki biztosok felügyelete alatt a theologiai tanfolyamot elvégezvén és hittani vizsgáit sikerrel kiállván, 1880. augusztus havában helyettes tanári minőségben a csiksomlyói róm. kath. főgymnasiumhoz küldetett, s ezen minőségben töltött 14 év után tekintettel hosszas tanári sikeres működésére a hittanári vizsgáló-bizottság meghallgatásával 1894-ben a hittanári vizsga letételének kötelezettsége alul felmentetvén 1895. jan. 1-től kezdődőleg rendes hittanárrá kineveztetett.

Tanítja a hittant a IV., VI., VIII., a latinnyelvet a III. V. osztályban, főgymn. exhortator, a Sarlós-Boldogasszonyról nevezett Mária társulat elnöke. Heti óráinak száma 18, tanárkodási éveinek száma 16.

Nagy István, született 1844. augusztus 9-én Pécsen, (Baranyamegyében) gymnasiumi tanulmányait végezte Maros-Vásárhelytt, Csik-Somlyón, Székely-Udvarhelytt, a papnövelvét Gyula-Fehérvártt, pappá szenteltetett 1868. április 14-én, még ez évben zetelaki, majd székelyudvarhelyi segédlelkész, később parajdi, vágási helyettes lelkész, 1871—1875-ig székelyudvarhelyi, 1875—1880-ig gyulafehérvári gymnasiumi tanár, erdélyegyházmegyei számvevőszéki ülnök, szegények ügyvéde, finöveldei aligazgató, marosportusi helyettes lelkész, 1880. óta csiksomlyói gymnasiumi tanár és finöveldei aligazgató. 1883. évben 2866. szám alatt a tanári vizsgálat letételének kötelezettsége alól felmentetett és rendes tanárnak nyilvánított. Tanítja a magyar- és latin nyelvet a II. osztályban, a latin nyelvet a VII. osztályban.

Pap András, született Hatolykán, Háromszékmegyében, gymnasiumi tanulmányait az I—IV-ik osztályig végezte a kézdi-vásárhelykantai, az V—VIII-ik osztályig a székely-udvarhelyi róm. kath. gymnasiumokban, felsőbb tanulmányait pedig a kolozsvári m. kir. tud. egyetem bölcsészeti karánál. Tanári vizsgát ugyancsak a kolozsvári tud. egyetemenél tett 1879-ben; ez év szeptember 1-től 1882. szeptember 1-ig ideiglenes tanári minőségben, 18—82-től pedig mint rendes tanár működik a csik-somlyói róm. kath. főgymnasiumban. Jelenleg tanítja a magyar- és görögnyelvet az V., a történelmet pedig a IV., V. és VIII. osztályban heti 17 órán. Tanárkodási éveinek száma 17.

Irodalmi működése: A magyar nemzet királyválasztási- és a Habsburgok örökösödési jogának kérdése a mohácsi vészig. (Csik-somlyói r. k. főgymn. Ért. 1881.)

Pál Gábor, született 1852. január 19-én Bethlenfalván, Udvarhelymegyében, középiskolai tanulmányait végezte a maros-vásárhelyi és székely-udvarhelyi r. kath. gymnasiumban, egyetemi tanulmányait 1874—1876-ig Kelozsvártt. 1876-ban neveztetett ki jelenlegi állására; 1880-ban oklevelet szerzett és rendes tanárrá lépett elő. A jelen tanévben tanította a természettani és mennyiségtani földrajzot a III-ik, a mennyiségtant a IV., VI. és VIII-ik, a természettant a VIII-ik és a bölcsészeti előtant a VII. és VIII-ik osztályban.

Irodalmi működése: Csik-Somlyó földrajzi fekvése I. és II. közlemény. (Csik-Somlyói r. k. főgymn. Ért. 1882., 1883.)

Petres András, született Csik-Várdotfálván, 1851. jul. 24-én. Gymnasiumi tanulmányait végezte Csik-Somlyón és Sz.-Udvarhelytt, az egyetem bölesészeti cursusából pedig két évet a budapesti és egyet a bécsi tud. egyetemen. Az erd. róm. kath. status szolgálatában van 1877. óta. Ezen 19 évből kettőt (1877—1879.) a brassói, tizennégyet (1879—1873.) a gyulafehérvári főgymnasiumnál töltött. Az 1883. XXX. t.-cz. 29. §. értelmében a tanári vizsgálat kötelezettsége alól 1893. június hó 23-án 17,480. számú miniszteri rendelettel felmentetett és a csik-somlyói főgymnasiumhoz rendes tanári minőségben eddigi szak-tárgya — a classica philologia tanítására áthelyeztetett, hol jelenleg is működik. Tanítja a magyar és latin nyelvet a VI. osztályban. Heti óráinak száma 18. Az I. osztály főnöke.

Szász Károly, született 1849. október 24-én Csik-Csatószegben. Középkolai tanulmányait végezte a csik-somlyói és a székely-udvarhelyi róm. kath. főgymnasiumokban. Érettségi vizsgát tett a székely-udvarhelyi r. k. főgymnasiumban 1872. június 18-án. Egyetemi tanulmányait végezte a kolozsvári m. kir. tudomány egyetemen, ugyanitt tanári vizsgát tett 1878. június 8-án a történelem és földrajzi szakból. Középkolai tanárrá kineveztetett a csik-somlyói róm. kath. főgymnasiumhoz 1877. április 1-én, hol mint helyettes tanár 1881. szeptember haváig volt alkalmazva; — ez időtől e gymnasiumnál mint rendes tanár működik. Az 1895/6. tanévben tanította a földrajzot a II. történelem-földrajzot a III., magyar nyelvet a IV., görög-pótló magyart az V., történelmet VI. és politikai földrajzot a VII. osztályban. III-ik osztály főnöke, a történelem-földrajzi muzeum öre. Tanárkodási éveinek száma 19.

Sipos Sándor, szül. Kézdi-Márkosfalván, Háromszékmegyében április 17-én 1843-ban, világi tanár. Tanulmányait Sepsí-Szentgyörgyön és Székely-Udvarhelytt végezte. 1872-ben helyettes tanár csik-somlyói gymnasiumnál. 1874-ben Budapesten a m. kir. orsz. Rajztanárképezdében mint rendes tanuló tanulmányait kibővítette. 1891—92., 93—94-ben a magas m. kir. ministerium által rendezett rajztanári póttanfolyamot a négy nagy szünidőn át teljesen elvégezte. 1894-ben rendes rajztanárnak neveztetett ki a helybeli főgymnasiumhoz. Tanította a számtant az I. oszt., a rajzoló geometriát az I—IV., a szépirást a I—II. oszt., a görög-pótlórajzot a V—VIII. oszt. Tanította a rajzot és szépirást a tanítóképezdében is. Heti óráinak sz. 23. Tanárkodási éveinek sz. 24.

Korber Imre, született Mezőhegyesen, Csanádmegyében 1853. szeptember hó 12-én. Középkolai tanulmányait Bordeauxban és Pozsonyban végezte. 1881. szeptember 2-án az érsekújvári róm. kath. gymnasiumhoz neveztetett ki az ének, zene, torna és francia nyelv

tanszékre, hol 1889. október hó végéig működött, a mikor is Lónhardt Ferencz erdélyi püspök a róm. kath. Status-Igazgató-Tanácsával egyetértve, a csik-somlyói főgymnasiumhoz nevezte ki az ujonnan rendszerített ének- zene és franczianyelv tanszékre. 1890. szeptember 1-én a tornatanitással is megbízott. 1889. június hó 22-én oklevelet nyert. 1895. június hó 22-én Budapesten képesítést nyert a torna-játékokból. A kir. magyar Természettudományi-Társulat, a Magyarhoni Földtani-Társulat, a Budapesti Philologiai-Társaság és az Erd. Kárpát-Egyesületnek rendes tagja. A „Korberianum“ tojásgyűjteménynek örökös tiszt. óre és ellenőre. Tanítja az éneket, zenét, franczianyelvet és tornát az I—VIII. osztályban. Heti óráinak száma 22.

XXVII. A bevégzett tananyag.

I. Rendes tárgyak.

I. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Petres András.**

Hittan, heti 2 óra. Az ember rendeltetése és végcélja; a hit; az apostoli hitvallás 12 ágazata; Istennek tiszta és anyaszentegyház öt parancsa; a bűnök-, erények-, szentségek- és szentelményekről szóló tan. Részletek a kath. egyház történetéből. — Tankönyv: Egri közép Katekizmus.

Tanította: **Bándi Vazul.**

Magyar nyelv, heti 6 óra. Próza- és költői olvasmányok, különösen népmese, klasszikus mythos, magyar történelmi monda, továbbá pedig részletek a földrajz és természetrajz köréből. Az olvasott darabok tartalmának magyarázása és elbeszélése, versek szavalása. Egyszerű mondat és mondatrészek a teljes alaktan egészen. Szóképzés. Havonként két iskolai írásbeli gyakorlat. Tankönyv: Dr. Szinyei J. „Iskolai Magyar Nyelvtan“-a és „Olvasókönyv“-e.

Tanította: **Petres András.**

Latin nyelv, heti 7 óra. Olvasás, névragozás, melléknevek fokozása, névmások, számnevek, a „sum“ igének ragozása. A nyelvtan egyes részeinek megfelelő gyakorlatok fordítása. Ezekon kívül a következő mesék fordítottak: Taurus et musca. Sol et stellae. Poena rixae. Nomen amici vulgare, sed fides rara est. Haedus et lupus. Equus et aper. Pavo et Juno. Vacca, capra, ovis et leo. Equus et asinus. Pastores et lupus. Sturnus et cuculus. Luscinia et acanthis. Corvus et vulpes. Promptum Laconis responsum. De aedificiis Romanorum. Cervus ad fontem. De Simonide poeta. Hetenként egy iskolai gyakorlat, kézikönyv: Dr. Szamosi János: „Latin Nyelvtana“ és Latin Olvasókönyve. Az öt első mese emlézve.

Tanította: **Petres András.**

Földrajz, heti 4 óra. Tankönyv: Visontay-Borbás: „Földirat“. Lange-Cherven: Iskolai atlas. Tananyag: Általános földrajzi alapfogalmak, a magyar állam, az osztrák császári birodalom és Európa többi államainak földrajza, a legjellemzőbb állat-, növény- és ásványvilág ismertetésével, főbb tekintettel a térképkészítés elsajátítására.

Tanította: **Csató János.**

Számtan, heti 3 óra. Tizes számrendszer. Római számjegyek. A négy alapművelet egész számokkal, tizedes és közönséges törtekkel. Különböző mértékek és pénznemek ismertetése. Kézikönyv : Dr. Mocnik F. és Dr. Schmidt A.: Számtan.

Rajzoló geometria, heti 3 óra. K. k. Fodor L. és Dr. Wagner A. „Rajzoló Planimetria”. Planimetriai idomok különböző tételei, geometriai ornamentális rajzolás, egyenes és görbealaku idomok, táblarajz után rajzeszközökkel és szabadkézzel.

Szépírás, heti 1 óra. Nagy S. szépírása mintái után, magyar folyóírás és a német írás alapvonalai, a szépírás szabályainak magyarázata mellett, táblai előírás nyomán.

Tanította : **Sipos Sándor**.

II. OSZTÁLY.

Osztályfőnök : **Nagy István**.

Hittan, heti 2 óra. A külső isteni tisztelet szüksége. A sz. helyek, idők, egyházi készletek és az isteni tisztelet sz. cselekményei. Tk. Pokorny Emanuel : Katholikus Szerartástana.

Tanította : **Csató János**.

Magyar nyelv, heti 6 óra. Az I. osztály tananyagának ismétlése. A határozók, az egyszerű és összetett mondat, mondatrészek ; a mellé- és alárendelt mondatok, viszonya és képletei ; szóképzés, szinimák, ikerzavak. Próza olvasmányok : „A kevély császár,” „A két hü barát,” „Erdei kunyhó,” „Erte,” „Hogyan fogott a huszár ellenséget,” „Jótét helyébe jót várj,” „Farkas kaland,” „Deák Balázs hős tette,” „Leonidas,” „Nagy Sándor és orvosa,” „A koldus gyermek,” „Egy pár papucs,” „Furesa faluk,” „A Tisza,” „Külföldi fanemek,” „A tülevelü fák,” „Géza fejedelem megtérése,” „Szent István király,” „Korona és kard,” „Szent László és a kunok,” „Kálmán és utódai,” „A magyar kereszties hadjárat,” „Nándorfehérvár ostroma,” „Görögpersa háboruk,” „Szent István és a gyilkos.”

Költőiek : „Szent László füve,” „IV. Béla,” „A pusztá télen,” „Buvár Kund,” „Isten hozzád,” „A gazdag,” „A megfagyott gyermek,” „A rab,” „Alkony,” „Eji látogatás,” „Tavasszal.”

Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kézikönyv ; dr. Szinnyei I. „Iskolai magyar nyelvtana” és „Olvasókönyve.” II. r.

Tanította : **Nagy István**.

Latin nyelv, heti 7 óra. Az I. osztály tananyagának ismétlése után az igék ragozása ; áttekintése perfectumok és supinumok szerint. Rendhagyó, hiányos és személytelen igék. Előjárók. Határozók. Kötőszók. Indulatszók. Szóképzés. Olvasmányok : „Pavo et Juno,” „Satur-nus et cuculus,” „Corvus et vulpes,” „Cervus ad fontem,” „A tavasz,” „Asinus et vulpes,” „De vitiis hominum,” „Canis fidelis,” „Musca et equus,” „Leo et vulpes,” „A holló és a róka,” „A fülemile és a tengelicz,” „Leo, asinus et vulpes,” „Blimax,” „Agricola et filii,” „Jupiter és a békák,” „Leo et mus,” „Asinus pelle leonis indutus,” „Gallus,” „Pica et columba,” „Lupus et haedus,” „Vulpes et ciconia,” „Mures et felis,” „Canis carnem ferens,” „De mundo,” „De sole,” „De luna,” „De stellis,” „De terra,” „De montibus,” „De arboribus,” „De frugi-

bus." „De Argonautis, „Herculis duodecim labores," „Stephanus et Martinus," „Pater et filius," „Brutus consul suorum filiorum iudex," „De bello Trojano," „De origine urbis Romae," „De septem Romanorum regibus," „Coriolanus."

Hetenként egy iskolai dolgozat. Kézikönyv: dr. Szamosi János „Latin nyelvtana" és „Olvasókönyve."

Tanította: **Nagy István.**

Földrajz, heti 4 óra. Tárgy: Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália földirata oro-, hydro- és ethnographiai tekintetben; kiváló tekintettel az egyes földségek legnevezetesebb természeti tárgyaira.

Tankönyv: Visontai-Borbás, Kézi atlasz Lange Cherwen.

Tanította: **Szász Károly.**

Számтан, heti 4 óra. Az I. osztály tananyagának ismétlésével kapcsolatosan számolási rövidítések és korlátolt pontosságú eredményhez vezető számtani műveletek. Közönséges tört átváltoztatása tizedes törtté és viszont. Egyszerű arányok és aránypárok. Hármasszabály. Százalék számítás százról, százra és százban. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Mocnik-Schmidt „Számтан."

Tanította: **Jakab Antal.**

Rajzoló geometria, heti 3 óra. Stérometriai elemek. Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. „Rajzoló Stereometria." Egyszerűbb testidomok szemléltetése, ábrázolása, rajzolása, hálózata és modelljeinek elkészítése. Planimetria ornamentális rajzolás, táblarajz után. Sodrony- és bádogtestminták távlati rajzolása, árnyékolva.

Szépírás, heti 1 óra. Nagy S. mintái után. Kalligraphiai magyar és német folyóirásai gyakorlatok, kellő magyarázatok mellett, táblai előírás után.

Tanította: **Sipos Sándor.**

III. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Szász Károly.**

Hittan, heti 2 óra. Tankönyv Róder F. „Ó és Ujszövetségi" bibliai történetek. I. r. Tananyag: az ószövetség története.

Tanította: **Bándi Vazul.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Az egyes beszédrészek ismétlése után a mondattan egészen. Prózaolvasmányok: Egiháboru. A magyar becsületszó. Mátyás király udvara. A rómaiak mindennapi élete. Kőd, felhő, eső és hó. Japán. Egy régi udvarház. Az első török háborúk. Hunyadi János. A földindulás. Az éjszaki sarkvidék lakói. Hunyadi László. Mohácsi vész. Az olympiai játékok. Tűzokádó hegyek. Amerika felfedezése. Költői olvasmányok: Családi kör. A szegény asszony könyve. Mátyás király. Mátyás király Gömörben. A félkezű koldus. Mátyás anyja. A tudós Hunyadi. Az elhagyott lak. A jó öreg koresmáros. Emlézendők: Családi kör. Kont. Hymnus. Szózat. Hunyadi. Mátyás anyja. Mátyás király. Zivatar. A jó öreg koresmáros. A tűzokádó hegyek.

Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Tank. ifj. Szinnyei József „Rendszeres magyar nyelvtana és olvasókönyve." III. r.

Tanította: **Csató János.**

Német nyelv, heti 4 óra. Az alaktan megfelelő gyakorlatok alapján. Olvasmányok: Der Morgen. Der Abend. Die halbgefüllte Flasche. Das Lamm im Walde. Ein theurer Kopf und ein wohlfeiler. Die Hirtenflöte. Die drei Brüder. Der Wolf und der Mensch. Des Königs Münster. Müsiggang ist allen Laster Anfang. Heracles Jugend und erste Thaten (XII). — Költemények: Das Kirchlein am Berge. Die Schatzgräber. An den Mai. — Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. — Tank. Felsmann J. „Német Grammatika és Gyakorlókönyv“ és Harrach J. „Német Olvasókönyv I. k.“

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra K. K. dr. Szamosi János: „Latin mondatana.“ Elischer József: „Latin olvasókönyve.“ és Pirchala Imre: „Latin gyakorlókönyve.“ A szótan főbb vonásokban való ismertetésével a mondatrészek egyeztetése, az esetben és a viszonyszók, a főnevek, melléknevek és névmások.

Olvasmányok: Róma története: Előkor, a királyok kora és a köztársaság kora. Költői olvasmányok: Phaedrus meséiből: „Lupus et agnus,“ „Canis per fluvium carnem ferens,“ „Vacca et capella, ovis et leo,“ „Vulpes et corvus,“ „Canes famelici,“ „Leo senex, aper, taurus et asinus,“ „Canis fidelis,“ „Rana rupta et bos,“ „Vulpes et ciconia,“ „Aquila, feles et aper,“ „Pullus ad margaritam,“ „De vulpe et uva,“ „Vulpes et caper,“ „De Simonide,“ Pirchala: esettanra vonatkozó gyakorlatai.

Könyv nélkül tanult darabok: Phaedrus meséiből: „Lupus et grus,“ „Cervus ad fontem,“ „Musca et mula,“ „Lupus ad canem,“ „Viatores et latro,“ „Calvus et musca.“

Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat.

Tanította: **P. Kopatz J. Patrik.**

Történelem—földrajz, heti 4 óra. a) Történelem. Magyar nemzet történelme a honfoglalástól az 1867-iki kiegyezésig. Bevezetésül a honfoglalás előtt hazánk földjén lakott történelmi nevezetességű népek és nemzetek rövid előadása után nemzetünk politikai, állami, művelődési és alkotmányos viszonyainak bővebb ismertetése mellett századok szerint Európa legfontosabb eseményei teszik e tananyag legfontosabb részét. — Tankönyv: Ribáry F. „Magyarország történelme.“ — b) Földrajz: Az osztrák-magyar monarchia földrajza. c) Mindkettőnek hegy- és vízrendszere és éghajlata. 2. Magyarország vármegyéi és az osztrák örökös tartományok egyenként. — 3. A magyarországi vármegyék, — úgy az autonómikus tartományok legnevezetesebb községeinek eltanítása után a népességi viszonyok, vallás, mezőgazdaság, ipar, közlekedés, kereskedelem, szellemi műveltség, alkotmány, törvényhozás és közigazgatás.

Tankönyv: Cherwen F. „Az Osztrák-Magyar monarchia földirata.“

Tanította: **Szász Károly.**

Mathematikai és fizikai földrajz. Heti 2 óra. Fizikai előismeretek: természet, tűnemény, erő, nehézség, gravitatio, cohaesio, halmazállapot, suly, sűrűség, fajsuly fogalmak ismertetése. A folyadékok tulajdonságai közül: gördülékenység, fenéknnyomás, oldalnyomás, közlekedő edények, források, felfelé ható nyomás, a testek uszása.

A levegő nyomása és ennek mérése. A hőről: hőmérséklet, hőmérők, áramlás, a meleg és a halmaz állapot viszonya. A fényről: Egyenes vonalú terjedése, visszaverődése, törése, színszóródás, szivárvány. A lencsék, nagyítók és messzelátók elemi ismertetése. A delejes- és vilamos tüneményekből a vonzás és taszítás törvénye, az iránytű, a dörzsölés és osztatás által keltett villamosság és a légköri villamosság. A matematikai földrajz elemei: a föld alakja és ábrázolási módjai, a szárazföld tagosultsága, a víz és levegő áramlásai. Az égboltozat látszólagos mozgása, a föld mozgása saját tengelye és a nap körül. Földünk állása a naprendszerben. Kk. Scholtz Albert és Ráth Arnold: A matematikai és physikai földrajz elemei.

Tanította: Pál Gábor.

Számtan, heti 3 óra. Az összetett arányok és aránypárok. Összetett hármasszabály. Kamatszámítások. Leszámolás. Időhatárszámolás. Egyszerű és összetett arányos osztás. Egyszerű és összetett vegyítési szabály. Láncszabály. Kamatos-kamat számolás. Kéthetenként egy iskolai írásbeli dolgozat a közelebb tárgyalt tananyag köréből. Kézik. Mocnik-Schmidt: Számtan.

Tanította: Jakab Antal.

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constructiv Planimetria. Kézik. Fodor L. és dr. Wagner A. A planimetriai nevezetes idomok kibővítése, fontosabb constructiv feladatok. Továbbá az idomok és a természetben a területek felmérése, ábrázolása és meghatározása mérőszállal.

Tanította: Sipos Sándor.

IV. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: Glósz Miksa.

Vallástan, heti 2 óra. K. k. Róder Florent: „Uj szövetség története“. Tananyag: Az új szövetség története és az apostolok cselekedetei.

Tanította: P. Kopatz J. Pátrik.

Magyar nyelv, heti 4 óra. Tárgy: Az egyszerű és szépírály szabályai megvilágítva megfelelő olvasmányokkal: Az idősebb Cato életéből 4 szakasz. „Nevelés Zrinyi korában“. „Visegrád“. „Magyar alföldi pusztá“. „A zsoleray hős“. „Salustius Jugurthájának bevezetése.“ 2 szakasz. „A madarak vándorlása“. Emlézendő darabok: „Honfidal“ Petőfitől. „Fohászzkodás“ Berzsenyitől. „Távolból“ Petőfitől és „Kikeletkor“ Tompa M.-tól.

Cajus M. Coriolanus származása és jellemének néhány vonása. 5 szakasz. „A várnai magyar sirhalmak“. „Hunyadi János emlékezete.“ „A zsebrák“. Emlézendők: „Kis kunság“ Petőfitől. „Erdei lak“ Tompától. „Erdély“ Gyulai P.-tól.

„Természeti képek“ olvasmány. Emlézendők: „Mátyás anyja“ Arany J.-tól. „Budai harcjáték“ Kisfaludi K.-tól. „V. László“ Arany J.-tól. „Elhagyott anya“ Vörösmarty M.-tól.

Arany J. Toldija XII. énekben. Kéthetenként 1 isk. írásbeli dolgozat. Tankönyv: Névi László „Statisztika I. r.“ és Arany Toldija, magyarázza Lehr Albert.

Tanította: Szász Károly.

Német nyelv, heti 3 óra. Az alaktan folytonos ébrentartása mellett a mondattanból a szóegyeztetés, szóvonzat, szórend, igeidők és módok használata, megfelelő gyakorlatokkal. Olvasmányok: Das Loch im Aermel. Der Lügner. Die Fliegen im Honig. Der Fuchs und der Bock. Die Eiche und das Rohr. Das Hirtenbüblein. Die Raubthiere des Waldes im Winter. Das Federkleid der Vögel. Völliger Frühling. Ein Blumengarten im Frühling. Das Getreidefeld. Der Sommermorgen. Költemények: Was ich werden möchte. Stilles Gottlob. Sonntag. Lied vom Winter. Morgenlied. Mit Gott an's Werk. Kein Mensch zu Haus. Kéthetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Tk. Felsmann J. „Német Gramatika és Gyakorlókönyv“ és Deutsches Lesebuch I. Th.“

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. A mondattan befejezése. Olvasmányok: a) Liviusból: A plebliusok és patriciusok egyenetlenkedése. A decemvirek. b) Ovidiusból: Romulus és Remus halála. Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. Phaëton. Daedalus és Ikarus. Philemon és Baucis. Romulus és Remus halála. Gabii városának bevétele. A Fabiusok veszte. Daedalus és Ikarus emlézve. Szemléltetés: Baumeister, Rich és Wagner nyomán. Hetenkint 1 iskolai írásbeli dolgozat. Kézikönyv: Dr. Szamosi János „Latin mondattana“. Elischer József „Latin Olvasókönyve“ és Pirchala Imre „Latin gyakorlókönyv“.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Történelem, heti 3 óra. A keleti népek és görögök történelme egészen a rómaiaké a császárság felállításáig. Tankönyv Vaszari Kolos Világtörténelem I. rész.

Tanította: **Pap András.**

Algebra, heti 3 óra. Alapfogalmak. A négy alapl művelet algebrai egész számokkal, a szorzásnál kiterjeszkedve a hatványozásra, az osztásnál a geometriai haladványok ismertetésére. Tényezőkre bontás, legnagyobb közös osztó és legkisebb közös többes felkeresési módjai. Törték összeadása és kivonása. Elsőfoku egy ismeretlenű egyenletek. Arányok és aránypárok. Havonkint 2 iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Mocnik-Klamarik-Wagner Algebra.

Tanította: **Pál Gábor.**

Rajzoló geometria, heti 2 óra. Constructiv Planimetria. Kk. Dr. Fodor L. és dr. Wagner A. Planimetriai szerkesztések, testmértani alaptételek tárgyalása. Elipsis, hyperbola és parabola — származása, szerkesztése s különböző tételei. A pont, egyenes és görbe vonal, szög és lapidomok s testek ábrázolása, helyzete és projectioi a sikon. Építmények, a homlok és alaprajzok és azok átmetszeteinek ismertetése.

Tanította: **Sipos Sándor.**

Természetráajz, heti 3 óra. Tankönyv Kriesch-Koch: „Ásvány-, kőzet és földtan.“ Az alapvető vegytant elemi ismeretek megszerzése után az ásványok alaki, physikai és vegyi tulajdonságainak ismertetése. A leíró ásványtan. Egyszerű és összetett kőzetek. A földtanból a korok és a földtani alakulások tényezőinek ismertetése. Kedvező időben geologiai kirándulások.

Tanította: **Csató János.**

V. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Pap András.**

Hittan, heti 2 óra. A kath. vallás alaptana, nevezetesen: Jézus istensége és a róm. kath. egyház isteni tekintélyének bebizonyítása. Kk. Dr. Wappler Antal: A kath. egély. tankönyve. I. rész.

Tanította: **Csató János.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A szép irály kellékei. A szerkezet törvényei; az anyaggyűjtés, a tétel kidolgozása, az előadás főbb formái. A prózai műfajokat megvilágító olvasmányok. Magyar balladák fejtegetése. Szavlatok. Havonkint egy házi írásbeli dolgozat. Kézi könyv. Névy László „Stiliztika“ II. r. Greguss Ágost és Beöthy Zsolt „Magyar balladák.“

Tanította: **Pap András.**

Német nyelv, heti 3 óra. Herder Cid románcaiból 1—9., 15—18. 21—39., 42—49., 50—56., 62—70. Prózai olvasmányok: Alles zum Guten. Das wohlfeile Mittagessen. Herodots Leben und die Blüthe von Athen. Die Akropolis. Die Cimbern und Teutonen. Die Religion der alten Germanen. — Magy. ném. ford. Péczeli J. 12 meséje. — Szavlatok. Hetenkint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. Kk. Heinrich G. „Herder Cid-románcaiból“ és Harrach J. „Németh olvasókönyv III. k.

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, Heti 6 óra. Kk. 1) „Titi Livii ab urbe condita“ edidit Stephanus Dávid. Vol. I. Libros XXI—XXV. continens. 2) „Anthologia latina.“ Szemelvények a lírai és didacticus költészetből, Pircsala Imre III. kiadás. Olvastattak: Liviusból: a XXI-ik könyv. Az anthológiából: Cn. Naevius és Qn. Ennius „Saját sirjára, G. Valerius Catullus „Testvérenek sirjánál.“ P. Vergilius Maro „Ecloga I. IX. Ex Georgicon libris. „A méhek életmódja,“ „A zivatar,“ Quint. Horatius Flaccus: „Bucus Vergiliustól,“ „Tavaszi dal,“ „Az arany középszer,“ „A boldog falusi élet,“ „A rómaiakhoz.“ Sest. Propertius: „Az actiumi győzelem,“ „A régi Róma.“

Könyv nélkül megtanulandó darabok: T. Livii ab urbe condita: lib XXI. cap. 40. 41. P. Ovididius Naso: „A világ négy kora“ versus 62. Met. I. 253—312. vesus, „A víz özön.“

Az olvasmányokkal kapcsolatban egyes írók és költők élete és műveinek ismertetése, tárgyi és széptani magyarázatok. A régiségtanból a rómaiak hadügyének ismertetése, extemporálék. Havonkint 2 írásbeli dolgozat.

Tanította: **P. Kopacz J. Pátrik.**

Görög nyelv, heti 5 órában. Az attikai alaktanból a névragozás és ómega végű igeragozás. Olvastatott 15 kisebb mese és 9 apró elbeszélés. Ezekből emléztetett: Itt van Rhodus, itt ugorjál. Tantalus és Ibykus. Tankönyv dr. Szamosi János Görög nyelvtana és olvasó könyve.

Tanította: **Pap András.**

Görögpotló magyar, heti óra 2. Tárgy: Prózaolvasmányul, Kármán József műveiből „Urania”, „Remekek a düsseldurfi képpalotában. Leírása egy palotának Berlinben. Kazinczy és Berzsényi leveleiből 6 levél. Kölcei szónoki beszédeiből „Védelem P. J. számára.” Salamon Ferencznek török hódítás című művéből „a Hunyadiak kora.” Emlézve: Kölcei Ferencznek Kazinczy felett tartott emlékbeszéde. — Szemelvények Thukidideszből: Halottak ünnepe. Perikles halotti beszéde. A halálvész kitörése, leírása és hatása. Perikles utolsó beszéde. Plataea ostroma és a menekülés. Kerkiniai vérfürdő és végül a görögök erkölcsi állapota. Irodalmi olvasmányul: Kazinczy és Berzsényi levelei egymáshoz és más személyekhez, (Emlézve: Emlékbeszéd Berzsényi felett.) Kölcei szónoki műveiből: „Magyar játék szin.” „Magyar nyelv ügyében.” Görög állami régiségekből: A görög államok alakulása. Időszámítás. Athén szervezete. A nép. Közhatalom és a jogviszonyok. Költői olvasmányul, Berzsényi verseiből vállagatolt 3 drb. Emlézve: Berzsényi verseiből: „Magyarokhoz. Fohászkodás. A felkölt nemességhez.” Egész éven át három házi dolgozat. Tankönyvek: Dr. Janesó Benedek. Magyar irodalmi olvasmányok. Szilasi Mór. Szemelvények Thukidideszből. Szerelemhegyi Tivadar. Görög állami régiségek.

Tanította: Szász Károly.

Történelem, heti 3 óra. a) Az ó-kor történelméből a római császárság kora a nyugat római birodalom bukásáig. (476.) b) A középkor történetéből. A népvándorlás korszakától a fölfedezések korszakáig. (1492.) Tankönyv: Vaszary Kolos. „Világtörténelem”. II. rész.

Tanította: Pap András.

Mathematika, heti 4 óra. a) Algebra h. 2 óra. A több ismeretlenű egyenletek megfejtési módjai. Hatványmennyiségek: a kéttagúak magasabb hatványai; Pascal-féle háromszög és ezzel kapcsolatban a számtani haladvány; a több tagúak 2-ik és 3-ik hatványra emelése. Gyökmennyiségek: a gyökvonás fogalmából folyó tantételek, négyzetgyök és köbgyök kivonása és ezzel kapcsolatban a négyzetes egyenletek megfejtése. b) Mértan heti 2 óra. Planimetria. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria.

Tanította: Jakab Antal.

Természetrész, heti 2 óra. Az organographia fogalmai. A növények szövettana. A nevezetesebb virágtalan és virágzó növények ismertetése és rendszerbe foglalása. Kirándulások növénygyűjtésre és munkálatok a botanikus kertben. T. k. Kriesch-Simkovich „A növénytan iskolakönyve”.

Tanította: Csató János.

Szabadkézirajz, heti 2 óra. Mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy. Általában a diszitmények körvonalai, az árnyékolt és világított rész különböző fokozatainak általános ismertetése. Görög, arab, goth és középkori stílusú síkdiszitmények, továbbá stilizált levelek, szalagdiszkek és virágok rajzolása falitáblák után.

Tanította: Sipos Sándor.

VI. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Kassai Lajos.**

Vallástan, heti 2 óra. K. k. Dr. Wappler: A kath. egyh. tan-
könyve. II. rész. Isten léte és tulajdonai, a Szentháromság tana. Az
angyalok, anyagvilág és az ember teremtése. Az ősszülők bűnbeesése,
a bűn következménye, az emberi nem megváltásának ígérete, teljesedése,
az ember újjá születése és megszentelése, a szentségek és szentel-
mények által. A négy utolsó dologról szóló tan.

Tanította: **P. Kopatz J. Pátrik.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. A történetírás, szónoki beszéd és
értekezés elmélete és története. Olvasmányok: Mutatványok a régibb
és újabb történetírókból: Kölcsey, Eötvös, Deák, Kossuth, gr. Széchenyi
beszédeiből. Értekezések. Szavalatok. Havonkint egy házi írásbeli dol-
gozat. T. k. Névy L. „Rhetorika“ és „Olvasókönyv a rhetorikához“.

Tanította: **Kassai Lajos.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bürger, Goethe és Schiller életrajzának,
a német ballada és románcz fejlődésének ismertetése után olvastattak:
Leonore. Der wilde Jäger. Das Lied vom braven Mann. Der Fischer.
Lied des Fischerknaben. Erlkönig. Mignon. Der Sänger. Der Zauber-
lehrling. Sanct Peter mit der Geiss. Die wandelnde Glocke. Prózai
olvasmányok: Der Pfening. Die erste Seeschlacht der Römer. Macbeth.
Die Mongolen in Ungarn. Tod der Maria Stuart. Erste Olynthische
Rede. Des Pericles Leichenrede. Denkrede auf Jean Paul. Szavalatok.
Magy. ném. ford. Andersen „Képeskönyv képek nélkül“ (O. K.) Havon-
kint egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. K. k.
Heinrich G. „Német balladák és románczok“ és „Deutsches Lehr- und
Lesebuch I. B.“

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 6 óra. Olvastunk Vergelius Aeneiséből két
éneket (I. II.), Sallustius Jugurtájából 40 fejezetet és Cicero beszé-
deiből egyet „De imperio Gn. Pompei.“ Emléztetett több részlet az
Aeneisből Sallustius Jugurtájából. Az olvasmányok folyamán előfor-
duló tárgyi magyarázatok mellett rendszeresen foglalkoztunk a rómaiak
vallásával. A szemléltetésnél segédeszközül szolgáltak Rich és Bau-
meister idexágó művei. Két hetenkint volt egy iskolai írásbeli dolgozat.

Kézikönyvek: Sallustis Crispi De Couiuratione Catiliuse et De
bello Jugurtino. Edidit Mathias Holub. 2. P. Virgillii Aeneis. Edidit
G. Némethy. 3. Ciceronis Orationes selectae. Edidit Stephanus Dávid.

Tanította: **Kassai Lajos.**

Görögnyelv, heti 5 óra. Tk. Dr. Szamosi János „Görög Nyelv-
tan“-a és Horváth-Elischer Xeuophon Chrestomathiája. A nyelvtan főbb
pontjainak ismétlése után a „omega“ és „mi“ végzetű igék jelentésében.
Ékezetek. A mondattan főbb vonásokban. Xeuophon Anabasisából:
Xenophen a hadsereg élére lép. Vonulás a Karduchosok országán ke-
resztül. Xenophon Anabasisából emléztetett 51 sor. Havonkint két is-
kolai írásbeli gyakorlat.

Tanította: **Petres András.**

Magyar irodalmi olvasmány, görög irodalom és művelődési történelem, heti 2 óra. A görög államrégiségek ismétlése után tanulmányoztuk a gör. vallást és művészetet. Olvasmányaink voltak: 1. Mutatványok a régibb és magyar történetírókból, u. m.: Mindszenti Gábor naplója, Szalárdi síralmas krónikájából, Kemény János Önéletrírásából, Cserey Mihály Historiájából, Apor Péter Metamorphosisából, Mikes. Zrínyi Miklós, Pázmány, Faludi, Horváth M. és Salamon Ferencz műveiből. 2. Homéros Iliásából szemelvények. 3. Homéros Odysseája egészen. — Évharmondoként volt egy házi írásbeli dolgozat. — Tankönyvek: 1. dr. Geréb József, A görög vallás és művészet. — 2. dr. Csengeri János, Homéros Iliása. — 3. dr. Gyomlay Gyula, Homéros Odysseája.

Tanította: **Kassai Lajos.**

Történelem, heti 3 óra. Európa államainak története az ujkor századaiban és a legujabb kor története. Az események okainak és az ezekből folyó következmények tárgyilagos megvilágítása mellett, irodalom, művészet s általában a műveltség eszközeinek századok szerinti fejlődése jelen korunkig. — Tankönyv: Vaszary Kolos „Világtörténelem.” III. rész.

Tanította: **Szász Károly.**

Mennyiségtan, heti 3 óra. a) Algebra. A hatványozás műveletének általánosítása. Számrendszerek összefüggésének ismertetése. Logarithmusok és alkalmazásaik. Kitevői és logarithmusi egyenletek megnevezett kupszelet-vonalak sajátosságainak ismertetése és a trigonometria a maga egészében. Havonkint 1 iskolai dolgozat. K. k. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria.

Tanította: **Pál Gábor.**

Természetrész, heti 3 óra. Az állati test fejlődése és szervei életani vonatkozásokkal. Az emberi test egyes részeinek ismertetése. Az állattypusok, osztályok, rendek és családok rendszeres ismertetése, neme és fajok felemlítése. Kirándulások rovargyűjtésre.

Tanította: **Csató János.**

Szabadkézi rajz, heti 2 óra. Mint a görög nyelvet helyettesítő tárgy. Renaissance s különféle stilü diszitmények és építészeti részek rajzolása graphikus és domboru mintákról egész árnyékolással.

Tanította: **Sipos Sándor.**

VII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Jakab Antal.**

Hittan, heti 2 óra. Kk. dr. Wapler: a kath. egély tankönyve. Tananyag: Az isteni akarat és teljesítésének feltételei; a cselekmények erkölcsi volta és beszámítása; erények és bűnök; a megigazulás szükségessége és lefolyása, a külső isteni tisztelet erényei. Isten, önmagunk és felebarátunk iránt tartozó kötelmeink. A keresztény családi és társadalmi élete, a keresztény tökéletesedés eszközei.

Tanította: **Bándi Vazul.**

Magyar nyelv, heti 3 óra. Rövid bevezetés az aesthetikába. A verstan tüzetes tárgyalása. A lyrai, epikai és drámai költészet elmélete és története. Olvasmányok: I. Lyrai költemények. 2. Számos kisebb epikai költeményen kívül a „Szigeti veszedelem” egészen, „Zalán futása” szemelvényekben, mutatványok: Dante „Pokol” cz. költeményéből, a Kalevalából és Camoens Luziadájából. 3. Katona „Bánk bán”-ja egészen és mutatvány több jelesebb magyar drámából. Szavaltattak kisebb elbeszélő és lyrai költemények. — Havonként volt egy házi írásbeli dolgozat.

Tankönyvek: Névy László: „Poetika és Olvasmányok a poetikához.”
Tanította: **Kassai Lajos.**

Német nyelv, heti 3 óra. Bevezetés Goethe „Hermann und Dorothea”-jához. Ezen idylli eposz olvasása a kellő magyarázatokkal. Prózai olvasmányok: Die Schlacht vor Raben. Gudrun. Lohengrin. St. Rochus. Aus „Don Quijotte.” Kleider machen Leute. Das Wunder. Der sterbende Schwan. Herr v. Münchhausen erzählte. Szavalatok. — Magy. ném. ford. Kazinczy F. „Magyarországi utak” (O. K.). — Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. — Kk. Weber R.: Goethe „Hermann und Dorothea” és Heinrich G.: „Deutsches Lehr- und Lesebuch II. B.”

Tanította: **Haydn J. Hugó.**

Latin nyelv, heti 5 óra. Olvastatott Virgiliusból: Az Aeneis V. könyve. Ciceróból: Philippica in M. Antonium I-a et XIV-a. 12 válogatott levél. T. Maccius Plautus Trinumusa, nyelvi, tárgyi és aesthetikai fejtegetések mellett. Mindhárom szerzőtől olvasott tananyag részben emléztetett is. Római államrégiségek. Extemporálék.

Kéthetenként egy iskolai dolgozat. Kézikönyv: Virgilius ed. Némethy. Ciceronis orationes selectae, ed. Dávid. Cicero válogatott levelei, ed. Köpesdy. T. Maccius Plautus Trinumusa, ed. Gerevics. Szemléltetés: Baumeister és Rich nyomán.

Tanította: **Nagy István.**

Görög nyelv, heti 4 óra. Kézikönyv: dr. Csengeri János. Homer Iliasa és David István Herodoti Epitome. Az ó-jon nyelvjárás ismertetése mellett olvastatott I. A dögvész, Achilleus haragja (I. ének egészen) II. Glaukos és Diomedes találkozása. (VI. ének 119—236. versig.) III. Hektor és Andromache VI. 369—529. IV. Hektor halála (XX. é.). Az új ion nyelvjárás ismertetése mellett Herodotból: De Arione citharoldo. Babylonis discriptio. De fontibus Nili. De moribus Per sarum. Havonként egy írásbeli dolgozat. Emlézve Hom. Ilias I. énekéből 100 vers és Herodotból: de Arione Citharoedo. Szemléltetés Baumeister, Rich és egyéb munkák nyomán.

Tanította: **Glósz Miksa.**

Politikai földrajz, heti 2 óra. Európa államainak, ugyszintén az európai államokhoz tartozó, s más világrészekben fekvő birtokaiknak rövid történelmi áttekintése után, azok földjének természeti jellemzése, őstermelés, ipar, kereskedelem, lakosság és államszervezet. Hasonló modorban Amerika államai és Ázsia azon országai, hol az európai befolyás érezhető; ugyszintén Afrika és Ausztrália is. Tankönyv: Schultz A. Politikai földrajza.

Tanította: **Szász Károly.**

Mathematika, heti 3 óra. a) Algebra h. 1 ó. A másodfoku egyenletek általános elmélete, a képzetes gyök s mértani ábrázolása, a másodfoku s a másodfokuakra redukálható magasabb foku egyenletek. A haladványok s alkalmazásaik: tőkefelszaporodás, járadék és törlesztési számítások kamatos-kamattal. b) Mértan h. 2 óra. A testmértan h. 2 óra. A testmértan egészben. Hetenként egy iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Mocnik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria.

Természettan, heti 4 óra. Általános és részletes erőműtan: szilárd, cseppfolyós és légnemű testek egyensúly- és mozgástana. Hangtan. Fénytan. Kk. Fehér Ipoly: Kísérleti természettana.

Tanította: **Jakab Antal**.

Bölcsészeti előtan, heti 2 óra. A lelki jelenségek csoportosítása. A testi mozgalmasság befolyása a lelki tehetségek kifejlődésére. A test és lélek kölcsönhatása. A testi érzékenység és az erkölcsi érzelmesség nyilvánulásainak, az értelem tényeinek, az akarat fejlődésének és az emberi természet kettősségének ismertetése. Kk. Joly Henrich: Philosophiai propaedeutika.

Tanította: **Pál Gábor**.

VIII. OSZTÁLY.

Osztályfőnök: **Pál Gábor**.

Vallástan, heti 2 óra. Kk. Dr. Wappler: „A kath. egyház története.” A kath. egyház története annak alapításától a legújabb korig tekintettel terjedésére, beléletére, küzdelmeire a felmerülő tévtanok és politikai viszonyok folytán.

Tanította: **P. Kopatz J. Pátrik**.

Magyar nyelv, heti 3 óra. A magyar irodalom története s ezzel kapcsolatban mutatóványok a fontosabb írókból, kiválóbb irodalom-történeti értekezésekből. A tananyag befejezése után a magyar nyelv törvényeinek összefoglaló ismertetése. Havonként egy írásbeli házi dolgozat. Tankönyv: Beöthy Zsolt, A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése.

Tanította: **Kassai Lajos**.

Német nyelv, heti 2 óra. A német vigjáték elmélete és fejlődésének ismertetése után olvastatott: Lessing „Minna von Barnhelm”-je. Die Kunst unter Hadrian. Griechenland nach Natur und Bevölkerung. Was ist Aufklärung? Die Sage. Das Märchen. Szavalatok. Magy. ném. ford. Pulszky F. „Martinovics és társai” (O. K.). Havonként egy iskolai írásbeli dolgozat, fordítás magyarról németre. Kk. Heinrich G.: Lessing „Minna von Barnhelm” és „Deutsches Lehr- und Lesebuch III. B.”

Tanította: **Haydn J. Hugó**.

Latin nyelv, heti 6 óra. Kk. Horatius Pozder-féle kiadás, Dávid-Pozder: Tacitus szemelvények. Olvasmányok: Horatius életrajza és műveinek méltatása után, satiráiból az I. könyv 3. 7. 9 satira, a II. könyvből az 1. és 5. satira; a liber epodonból a 2. 6. 7. 13. és 16

epodon; az ódákból az I. k. 1. 4. 8. 11. 14. 16. 28.; a II. k. 16 III. 12. IV. 5. 7. 10. Leveleiből az „Ars poëtica” egészen. Tacitusból: Augustus. Tiberius. A római legiók lázadása Germániában. A felségsértésre vonatkozó törvények. Germania és a Germánok. Szövegemlézés. Kéthetenként egy írásbeli iskolai dolgozat. A régiségtanból a családi régiségek. Extemporalék. Szemléltetés Baumeister, Rich. Laugl egyéb munkák nyomán.

Tanította: Glósz Miksa.

Görög nyelv, heti 4 óra. Dr Csengeri János: Homer Odysseája. Dr. Szamosi János: Szemelvények Platóból. Elischer: Homeri szótár. A nyelvtan ébrentartása mellett Homer Odysseájából: Athene és Telemachos. Telemachos a népgyűlésben. Telemachos utrakelése. Ithaka felé. A hü Eumaiosnál. Odysseus otthon. Kibékülés. Platóból: Részletek az Apologiából. Szövegemlézés. Extemporalék. Havonkint egy írásbeli iskolai dolgozat. Szemléltetés mint fennebb.

Tanította: Glósz Miksa.

Történelem, heti 3 óra. Magyarország oknyomozó történelme a magyarok bejövetelétől 18—67-ig. Tankönyv. Horváth Mihály: „A magyarok története” rövid előadásban.

Tanította: Pap András.

Mennyiségtan, heti 2 óra. Kapcsolástan. Newton binomialis tételének lefejtése és alkalmazása mértani feladatok megfejtésére. Koordináta-rendszerek és két pont távolságának elemező meghatározása. Ezután az egész algebrai és mértani tanulmányok csoportokba szedett és gyakorlati példák kidolgozásával kapcsolatos ismétlése. Havonkint egy iskolai írásbeli dolgozat. Kk. Moenik-Klamarik-Wagner: Algebra és Geometria.

Tanította: Pál Gábor.

Természettan, heti 4 óra. A fénytani tanulmányok kiegészítéseül a kettős törés és fénysarkulás tüneményeinek ismertetése. Az erély fajtái, átalakulásai és az erély megmaradásának elve. A vegytan alap vonalaiból: a vegyületek törvényei, egyszerűbb vegyületcsoportok, ezek összetétele és főbb tulajdonságaik. Továbbá a hőtán, magnesség és villamosság tüneményei és végül a cosmographia. Kk. Fehér Ipoly: Kísérleti Természettan.

Tanította: Pál Gábor.

Bölcsészeti előtan, heti 2 óra. Logika. Analysis és synthesis. A deductiv kutató-módszer és a syllogismus. Az inductiv-módszer és ennek tényezői. A tudományok osztályozása és sajátosságai alapján módszereik minőségének ismertetése. Kk. Joly Henrich: Philosophiai Pro-paedeutika.

Tanította: Pál Gábor.

Tornászat, kirándulások.

A gymn. ifjúság 4 külön-külön csoportra osztatott, még pedig az I. oszt. az 1-ső, a II. és III. oszt. a 2-ik. a IV. és V. osztály a 3-ik: és a VI., VII., VIII. osztálybeliek a 4-ik csoportba.

1. *Csoport: I. osztály*, heti 2 óra. Rend-, járó- és szabadgyakorlatok. Kirándulások, labdázás, kötélhuzás és társasjátékok.

2. *Csoport: II. III. osztály*, heti 2 óra. Sor-, rend- szabad- és szergyakorlatok; kirándulások, labdázás, kötélhuzás és társasjátékok.

3. *Csoport: IV. V. osztály*, heti 2 óra. Rend- és szabadgyakorlatok ismétlése; kanyarodás, fejlődés; műrend- és társas-gyakorlatok; támfekvés, vivő- és rohamállások; futás. Szertornázás csapatokban: a) Mászás; az előbbi gyakorlatok ismétlése; versenymászás. b) Korlát: ismétlés; támszökdelés, lóbálás; szögtámaszgyakorlatok, ülésből; henger; korlátugrás. c) Nyújtó; ismétlés; kelepfellendülések; lóbálás és függéscsere; forgások és átugrások zsinegre. d) Gyűrűhinta: ismétlés: hintázás közben egyszerű gyakorlatok. e) ugrások: magasan és messzebb akadályokon át; versenyugrás. f) Ló; ismétlés; ülécserék; átugrások, nehezebb kivitellel; szabadátugrások. Távgyaloglás. Kirándulások. Birkozás. Társas játékok.

4. *Csoport: VI., VII., VIII. osztály*, heti 2 óra. Ugyanaz, mi az V., VI. osztálynak, csak hogy nehezebb kivitellel; menetgyakorlatok; távgyaloglás; társas játékok.

Tanította: **Korber Imre.**

A természetrajz tanára gyakrabban rendezett rovargyűjtő, botanikai és geologiai rövidebb kirándulásokat a megfelelő osztályokkal. Ápril 20-dikán a gymnasium összes ifjúsága tanárai vezetése alatt kivonult a Hargitai erdőségbe, hogy onnan a Magyarország ezeréves fennállásának emlékére ültetendő fákat beszerezze; az erdőségből gondal kiválasztott különböző fajú, összesen 100 darab fának a tornakertbe való elültetésénél az összes ifjúság közreműködött, mely alkalommal hazafias dalokat énekelt, az igazgató pedig alkalmi beszédet tartott.

Június 6-dikán a gymnasium 93 tanulója Csátó János és Haydn Hugó tanárok rendezése alatt, kikhez csatlakoztak még Glósz Miksa Sipos Sándor és Jakab Antal tanárok, a Gyemes felé vezető vasuti munkálatok megtekintésére indultak. A közbeeső falvak megtekintése után különösen behatóbban megfigyelték a karakói 62 méter magas viaductot, a robbantási munkálatokat az 1200 meter hosszú alagutat, Ugy az állami mind a vállalati mérnök urak mindenütt legnagyobb előzékenységgel szolgáltak az ifjúságnak a műszaki magyarázatokkal s kalauzolták a vasut tanulságosabb szakaszain át.

Hálával kell még megemlékeznünk a vendégszerető szíveségről, melylyel a vasuti mérnökök a via ductnál az összes kirándulókat frissítő itallal látták el, ép így Szépvíz községében Rózenfeld Lajos; az alagutnál Gerson Bódog osztálymérnök adott lucullusi ebédet; a vízszatéró ifjúságot pedig Szépvíz községének derék elöljárói és polgárai Dr. Zakariás buzgolkodása mellett lelkes ovatiokban részesítették és vacsorával látták el. Köszönet érte!

2. Rendkívüli tárgyak.

É n e k.

1. Gymn. ifjúság az énekben 2 csoportba osztatott, ugymint: kezdők, a) haladók és b) haladók, miután alattirt zenetanár által a mult tanévben a 4 alsóbb osztály a kezdők és a 4 felsőbb osztály a haladók oktatásában részesült.

1 *Kezdők*. Az I. osztály tanulói és oly ifjak, kik más intézetből jöttek. Ehhez képest az alapismeretekből u. m. vonalrendszer, a hangjegyeknek ezen rendszerbe való beillesztése; a hangjegyek írásmódja, mennyisége és értéke, ütemek, térközök; továbbá az egyszerű és kettős keresztel jelentősége és használata; feloldó jel, hegedű vagy g-kulcs, pontok különféle helyei, szün-, ismétlő-, zár-, köt- és előadásjelek, segédelőadásjelek hangkapocs (syncope). A hangjegyek és lépcsők gyakorlati kifejezése, a hangszervek idomitása, előbb előhangoztatás és éneklés mellett, később az egyeseknél, azután csoportokban. — Fokozatos gyakorlatok a rendszeres hangjegyolvasáshoz és énekléshez. Egyházi énekek és választékos irányu könnyebb világi dalok betanulása.

2. a) *Haladók*. A II., III. és IV. osztály tanulói, minthogy a mult tanévben már a kezdők oktatásában részesültek, röviden ismételtetett a mult elméleti és gyakorlati rész. A már énekelt egyházi és világi énekek áttanulmányozása s újabbaknak betanulása. Kk. Zsaskovszky-Bartalus.

b) *Haladók*. Az V., VI., VII. és VIII. osztály tanuló. Ugyanaz, mi az a) haladóknak, csakhogy nehezebb kivitellel; szigorubb átvitele, alkalmazása és összeolvasztása az elméleti résznek a gyakorlati részbe. Heti egy óra.

4. *Dalkör*. Az ifjuságl dalkör a haladók jobbjaiából alakított (65 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor választékos irányu dalokat adtak elő, szolo, kettős, négyesben, továbbá férfi- és vegyeskarban: különben az egész ifjuság is egy „monstre-dalkört” képezett a mennyiben négy külön hangu (Soprán, Alt, Tenor és Bassus) együtt több egyházi és világi dalt tanult be, s az az ünnepélyek alkalmával együttesen adta elő.

Tanította: **Korber Imre.**

Z e n e.

A zenei oktatásnál is az ifjuság (60 ifju) a folyó tanévben épen ugy, mint az éneknél, mint „kezdők”, „a) haladók” és „b) haladók” tanítottak. Összesen heti 7 órában.

1. *Kezdők*. A kezdőknek a jelen tanévben (szám szerint 30 ifju) előadattak: a zenei alapismeretek oly forma egymásutánban, mint az éneknél jelezve van, azon különbséggel mégis, hogy a hol az énektanításnál a hangszervi gyakorlatok kezdődnek; ott a zenénél a hangszerek alkalmazása és kezelése vette kezdetét. A hangszer leírása és egyes részeinek elnevezése, a test és hangszer tartása, felszerelése és hangolása, a nyirettyü egyensúlyos kezelése, az ujjak szabályszerű elhelyezése. Ezután a rendes gyakorlati zene, zeneiskola fokozatok, de minnél biztosabb haladással. Kk. Huber Károly.

2. a) *Haladók*. A haladók csoportja a mult tanévben sikerrel végzett kezdők sorából alakított (30) ifju. A mult tanévi elméleti és gyakorlati rész rövid ismétlése után folytatása az Etudesnek egy, két, három b-vel és keresztel, nyolczadok, tizenhatodok és harminczkettedek játszása a kötött és staccató-hangjegyek kivitele, továbbá a második fekvés ismertetése, végre összjáték, ugy mint duett, quartett és egész zenekarban. Kk. Huber K.

3. b) *Haladók*. Ugyanaz mi az a) haladóknak. Azon felül keresztek és b-k teljes számbani használata. A második és harmadik fekvés ismertetése és betanulása. Összhangtan elemei.

4. *Zenekar*. Az ifjúsági zenekar az a) haladók és b) haladók jobbjából alakított (24 ifju), kik ünnepélyesebb alkalmakkor a nemzeti és classicus zenéből vonó hangszereken darabokat adtak elő ugymint: szolo, duett, quartett és egész zenekarban. Folyó tanévben az ifjúsági zenekar 2 egyházi, 28 magyar népdalt, 3 táncdarabot és 9 classicus (Mozart) zenedarabot tanult be s adott elő.

Tanította: **Korber Imre.**

Francia nyelv.

A francia nyelvet tanuló ifjúság ezen tanévben is 3 csoportra, azaz „kezdők“ „haladók“ és b) haladók csoportjára osztott. Összesen heti 4 óra.

1. *Kezdők*, heti 2 óra. Kk. Dr. Ploetz; Syllabaire. Tananyag: Hangtan a francia olvasás szabályai. Az egyszerű mondatból kiindulva az ige-hajlítás, állító, kérdő, tagadó és kérdő tagadó alakban. Körülírt igeragozás. A határozott, határozatlan és részelő névelő. Főnevek ejtgetése. A melléknevek neme, egyeztetése és fokozása. A számnevek. A névmások. Szótanulás. Fordítások. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

2. *Haladók*, heti 1 óra. Kézik. Hoffer Károly „Rendszeres francia nyelvtan“; a beszédrészek nyelvtana részletesen, a rendes és rendhagyó igék ragozása behatóan. Olvasmányok. Szótanulás. Fordítások. Költemények és mesék betanulása. Havonként egy írásbeli iskolai dolgozat.

b) *Haladók*, heti 1 óra. Kézik. Hoffer Károly „Rendszeres francia nyelvtan“ és Kohn Adolf „Olvasókönyve“; rendes és rendhagyó igék ismétlése behatóan. Olvasmányok fordítása francziából magyarra és magyarból francziára. Költemények és mesék betanulása. Francia társalgás.

Tanította: **Korber Imre.**

XVIII. Írásbeli tételék.

1. Magyar dolgozatok tételai a felsőbb osztályokban.

V. OSZTÁLY.

1. „Az ősz“ (leírás). 2. A „Kis- és Nagy-Somlyó“ leírása. 3. A „macska.“ 4. A barátság. 5. A tél. 6. Ki korán kel, aranyat lel. 7. Zrinyi önfeláldozása. 8. Mátyás király jellemzése. 9. Az utazás haszna és kellemes volta. 10. A pütkösi bucsu.

VI. OSZTÁLY.

1. Kötelességeink az élet különböző szakáiban.
2. Amerika felfedezésének jelentősége közgazdasági, politikai, erkölcsi és művelődési szempontból.
3. Szeptember és október havi magánolvasmányaim.
4. Szent László király dicsőítése. Szónoki beszéd sz. László halálának nyolcz századik évfordulója alkalmából.
5. Boldog, ki korán megérti, hogy a lét az élettől különbözik.
6. „Idegen nyelveket tudni szép, a hazait lehetőségig művelni kötelesség.“ (Kölcsey). Szónoki beszéd.
7. Kölcsey „Védelem P. J. számára“ című beszédének szónoklattani elemzése.
8. Husvétii örömeink forrásai.
9. Lengyelország felosztásának okai.
10. Coriolanus Shakspeare tragédiájában és Plutarchusnál.

VII. OSZTÁLY.

1. A műveltség és a művészetek kölcsönös hatása.
2. A költőt tisztelet illeti meg.
3. A magyar kath. egyházi énekköltés kiválóbb termékeinek ismertetése.
4. Az öröm és fájdalom.
5. A csodaszarvas regéje. (Arany János költeményének összehasonlítása kézzel előadásával.)
6. Az ima.

7. Egy szabadon választott történeti regény költészettani ismertetése.

8. Vörösmarty, Tompa és Petőfi allegóriái. (Poetikai tanulmány.)

9. Érzéki csalódásaink és azoknak lélektani s természettani magyarázata.

10. A keresztény erkölcsi világnézetnek minő hatása volt az époszra és a drámára?

VIII. OSZTÁLY.

1. Az ezredéves nemzeti nagy ünnep indító okai.
2. Emlékbeszéd Pázmány Péter születésének 325-ik évfordulóján.
3. A természettudományok hatása a XIX. században.
4. A vallásosság és hazaszeretet költészetünkben a legrégebb időktől a nemzetietlen korig bezárólag.
5. A munka és a hit. Jelige: „Mondottan ember: küzdj és bizva bizzál.” Madách.
6. Miért korszakalkotó Kisfaludy Károly költői munkássága?
7. Vörösmarty hazafias lyrája.
8. Nemzeti multunk főbb politikai és művelődési mozzanatainak hatása az irodalomra.
9. Tanulságok az egyháztörténetből.

2. Az írásbeli érettségi vizsgálat tetelei.

a) *A magyarból*: 1. Ismertessenek azok a nevezetesebb szép-irodalmi művek, melyek a reformkorszak eszméivel és törekvéseivel összefüggésben vannak.

Jelesen dolgozta 2, jól 3, elégségesen 1.

2. Magyarország mint az európai keresztény műveltség védelmezője. Dolgozta 6. Ezek közül 1 jeles, 5 jó.

3. Mi a viszony a testek halmazállapota és a hő között? Dolgozta 2. Ezek közül 1 jeles, 1 elégséges.

b) *A német nyelvből*: „Non scholae sed vitae discimus”. (Endrei A. Német stílusgyakorlatok.) Fordítás magyarról németre. Jelesen dolgozott 4, jól 6, elégségesen 4.

c) *A latin nyelvből*: „Ninus és Semiramis” (Cserny Károly és David.) I. Latin stílusgyakorlatok II. r. Fordítás magyarról latinra. Dolgozott jelesen 3, jól 5, elégségesen 4.

d) *A görög nyelvből*: „Odysseus beszélgetése Penelopével.” (Homer Odyssea XIX. ének 219—249. vers.) Dolgozott: Jelesen 4, jól 9, elégségesen 1.

I. Egy léghőmérőben a higanycsepp által elzárt levegő 112 cm^3 tért foglal el, 0° hőmérsékletnél és 700 mm . légnyomásnál; mekkora a hőmérséklet emelkedése, ha az elzárt levegő 115.5 cm^3 tért tölt be,

holott ugyanakkor a légnyomás 718 mmre emelkedett? Megjegyzendő, hogy a levegő tágulási tényezője a C. fokoknak megfelelőleg $\frac{1}{273}$.

2. Egy nyitandó alagutnak A és B pontokban kijelölt kapui egy alkalmason kiválasztott harmadik C pontból láthatók. AC és BC távolságok, valamint ezek hajlásszöge pontosan megmértvén, az első 765·4, a második 567·8 méternek, a szög pedig 1170°46' találtatott. Meghatározandó az alagut hossza és a mindkét oldalról eszközlendő ásás irányának kijelölése céljából meghatározandók azok a szögek, melyeket az alagut iránya az AC és BC távolságokkal alkot.

Jelesen dolgozott 6, jól 3, elégségesen 5.

XIX. Önképzőkör.

Alakuló gyűlését a vezető tanár felügyelete alatt szeptember 11-én tartotta.

Tisztviselőkké választottak: elnökké Imets János VIII. o. t., főjegyzővé Éltes Béla VIII. o. t., titkárrá Király Sándor VIII. o. t., aljegyzővé Bartha Balázs VIII. o. t., pénztárossá Szabó Lajos VII. o. t., bírálóká Gecsy István és Kozma Dénes VIII. o. t., Eröss József és Márton Gábor VII. o. tanulók. A IV. rendes gyűlésen Kozma Dénes tisztéről lemondott és helyébe Sándor Gyula választatott meg.

Az alakulón kívül tartott a kör 12 rendes, 3 nyilvános és 1 diszgyűlést. Körünknek ebben a tanévben 39 működő és 45 rendkívüli tagja volt.

A bíráló bizottsághoz összesen 89 mű érkezett be. Ezek közül 72 eredeti és 17 fordítás. Az eredetiekből 9 vers és 63 próza. A fordításokból 7 vers és 10 próza; a versek közül 5 latinból és 2 németből, a prózaiak közül 5 latinból 7 németből és 2 francziából ültetett át. A bírálók a „*Haladás*“ című emlékkönyvbe való beírásra méltónak ítélték 35 darabot és pedig 12 verset s 23 prózát. A prózai művek között vannak ismertetések, fejtegetések, jellemrajzok, elmélkedések, életképek, értekezések és irodalomtörténeti tanulmányok. A költemények között pedig van dal, bölcselő ének, himnus, óda és hős költemény.

Figyelemre méltóbb művek: 1. Elnöki megnyitó beszéd. 2. „Emlékbeszéd Eötvös József báró fölött halálának 25 éves fordulóján.“ Irta és felolvasta Imets János VIII. o. t. 3. „Néhány szó Chateaubriandnak „Kereszténység szelleme“ című művéről. Irta Imets János. 4. „A reformkorszak szónokai.“ Irta és felolvasta Gecsy István VIII. o. t. 5. Kempis Tamásnak „Krisztus követése“ című művéről. Irta Gecsy. 6. „Föltámadás.“ (Rajz.) Irta Gecsy. 7. Hymnusok a Breviarium Romanumból. Fordította Gecsy. 8. „Trója feldulása.“ (Verg. Aen. II.) Fordította Gecsy. 9. „Attila jelleme a Niebelung-énekben.“ Irta Csiszér Gábor VIII. o. t. 10. „Petőfi hazafisága.“ Irta Csiszér G. 11. „Előkészület a választandó életpályára.“ Irta Imets János. 12. „Az aradi tizenhárom.“ Elmélkedés. Irta és az október 6-iki gyűlésen felolvasta

Gencsy I. 13. „Az önismeret hatása az erkölcsiségre.“ Irta Balló Máté VIII. o. t. 14. „Az ősmagyarok jelleme.“ Irta Sántha József VIII. o. t. Szavaltat volt 77. E téren kitüntek: Imets János, Sántha József, Bándi Ignác, Bartha Balázs, Váradi Albert, Daradics Félix és Szász Gyula.

A VI. rendes gyűlésen versenyszavaltat volt, melyben részt vettek: Imets János, Bartha Balázs, Bándi Ignác, Váradi Albert és Bíró Sándor. A kör Imets Jánost és Bartha Balázst mint legjelesebb szavatókat 3—3 koronával jutalmazta meg.

Febr. hó 9-én Eötvös József báró halálának 25-ik évfordulója alkalmából a gymnasiumi ének- és zenekar közreműködésével a tanári testület és a helybeli értelmiség élénk érdeklődése mellett diszgyűlést tartottunk a következő műsorról:

1. *Emlékbeszéd.* Tartotta Imets János a kör elnöke.
2. *Tündörcsilló és a hold.* Ballada. Karra alkalmazta Beliczay Gyula. Énekelte a vegyeskar.
3. *Eötvös József emlékezete.* Irta Várady Antal. Szavaltta. Bartha Balázs VII. o. t.
4. *A reformkorszak szónokai.* Irta és felolvasta Gencsy István VIII. oszt. t.
5. *Népdal-egyveleg.* Előadta a kis zenekar.
6. *A vár és kunyhó.* Irta Eötvös. Szavaltta Sántha J. VIII. o. t.
7. *A megfagyott gyermek.* Irta Eötvös. Szavaltta Szász Gyula, zenével kísérték: Imets János, Fejér József, Tóth Vilmos, Pitter Ferencz és Lakatos János.
8. *Amadé-toborzó.* Dallamát írta Arany János. Énekelte a vegyeskar.

Körünk még közreműködött a márczius 15-iki és az ezredéves ünnepélyen.

Ha az egész évi munkásságon végig tekintünk, örömmel lehet jelezni, hogy a kör tagjai az alapszabályok iránt kellő tiszteletet s az önképzés magasztos eszméje iránt pedig nagy foku lelkesedést tanúsítottak. Külön elismerés illeti Gencsy István VIII. o. tanulót, a ki bírói tisztének bokros teendői mellett is gyakran lépett fel jeles dolgozatokkal s nagyban emelte a kör munkásság színvonalát. Érdemének elismeréséül a kör 10 koronával jutalmazta meg. Komoly irányu és emelkedett szellemű munkásságáért 10 korona jutalomban részesült még Imets János VIII. o. t.

Gyűléseinken való megjelenésökkel jótékonyan hatottak az ifjúság tevékenységének fokozására: Adorján Imréné, Kolonics Dénesné, Pál Gáborné urnők, Pál Gizella kisasszony, Adorján Imre nyugdíjas tanár ur, dr. Kolonics Dénes ur, Adorján Ágoston főhadnagy ur, dr. Fodor Antal ur, Bándi Vazul igazgató ur, Glósz Miksa, Pál Gábor,

Haydn Hugó, Pap András és Csató János tanár urak. Fogadják hálás köszönetünket!

A kör olvasta a *Magyar Szemlét*, a *Vasárnapi Ujságot*, a *Tanulók Lapját* s *Jelenkor* című kritikai folyóiratot.

Fájdalommal kell e helyen megjegyeznünk, hogy a Magyar Tudományos Akadémia előttünk ismeretlen okból az *Értesítőt* ebben az évben tőlünk megvonta.

A pénztár állása:

a) Bevétel.

1. A mult évről maradt készpénzben	39 frt 73 kr.
2. A mult évi hátrálék	17 " 20 "
3. Az 1895/96. évi tagsági és birságdíjából	54 " 50 "
Összesen	111 frt 43 kr.

b) Kiadás.

1. Három fiu jutalmazására	13 frt — kr.
2. Egy szegény tanuló ifjunak segélyül	4 " — "
3. Az irattár számára készített szekrényért	12 " — "
4. Vasárnapi Ujságért	8 " — "
5. Magyar Szemléért	6 " — "
6. Tanulók Lapjáért	2 " — "
7. Eötvös József arczképének megrajzolá- sáért és a keretért	4 " 20 "
8. Postai költségekre s más dologi kiadásokra	1 " 05 "
Összesen	50 frt 25 kr.

A kiadást a bevételből levonva marad készpénzben 61 frt és 18 krajczár.

Csik-Somlyón, 1896. jun. 9-én.

Kassai Lajos,
az önképzőkör vezetője.

XX. Tanszerek gyarapodása.

1. Könyvtárak.

I. A tanári könyvtár az 1895—96. iskolai évben a következő művekkel gyarapodott:

1. **Hittudomány:** *Fischer Lajos:* Lelkigyakorlatok kézikönyve. Budapest. 1888. (V. U.) — *Lakatos Ottó:* Szent beszédek. Nagy-Bánya. Budapest. 1895. (V. U.) — *Vásárhelyi Gergely:* Jézus Mária. Esztendeő által az aniazentegihaztol rendeltetett vasarnapokra Epistolae és azoknak Summája. Beczbe 1618. — A Mária-társaságba való beigtatási Rend. Csik-Somlyó 1869. 4 r.

2. **Magyar nyelv és irodalom:** *Balasfi Tamás:* Tsepregi Iskola. Eger. 1775. (V. U.) — *Balassa József:* A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése. Budapest. 1891. (V. U.) — *Beóthy Zsolt:* Képes magyar irodalomtörténet. Budapest. 1886. 2. köt. (V. U.) — *Deák Ferencz* beszédei. Kiad. Kónyi Manó. Budapest. 1889. 2. k. (V. U.) — *Emlékbeszédek* a magyar tud. Akadémia elhunyt tagjai fölött. Budapest. 1895. VIII. k. — *Endrődi Sándor:* A magyar költészet kincsesháza. Budapest. 1895. (V. U.) — *br. Eötvös J.* költeményei. Budapest. 1896. (V. U.) — *Gyulai Pál* költeményei I. II. k. Budapest. 1894. (V. U.) — Ugyanattól: Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. XVI. k. Budapest. 1895. (V. U.) — Ugyanattól: Madách Imre összes művei. Budapest. 1895. 1—3. k. (V. U.) — *Sziládi Á.:* Régi magyar költők VI. köt. Budapest. 1896. — *Kállay Fer.:* A magyar nemzetiségről. Pesten. 1836. (V. U.) — *Molnár V.* Husvétii tojások. Budapest. 1890. — *Simonyi Zs.:* Antibarbarus. Budapest. 1879. (V. U.) — *Szinnyei J.:* Magyar írók élete és munkái. Budapest. 1895. (V. U.) — *Ugyanattól:* Magyar Tájszótár. Budapest. 1895. (V. U.) — *Váczi:* Berzsenyi Dániel életrajza. Budapest. 1895. (V. U.) — *Zichy Antal:* gróf Széchenyi István beszédei. Budapest. 1887. (V. U.)

3. **Classica philologia:** *Alvári:* De institutione Grammatica. Claudiopoli 1729. *Bender H.:* Grundriss der römischen Litteratur. Leipzig. 1889. V. u. — *Krebs-Schmalz:* Antibarbarus der lateinischen Sprache. Basel. 1887. 2 Bde. V. u. — *Dr. Pape:* Griech.-deutsches und deutsch-griechisches Wörterbuch. Braunschweig 1888. 4. köt. V. u. — *Patousa:* Encyclopaedia philologica. — *Dr. Róthfuchs:* Beiträge zur Methodik des altsprachlichen Unterrichtes. Marburg. 1893. V. u. — *Stoll H. W.:* Handbuch der Religion und Mythologie der Griechen und Römer Leipzig. 1875. V. u.

Modern philologia: *Bizonyfi:* Angol magyar- és magyar-angol szótár. Budapest. 1886. 1 és 2 k. V. u. — *Engelien Aug.:* Gram-

matik der neuhochdeutschen Sprache. 4 Aufl. Berlin C. 1892. V. u. — *Goetringer*: Deutsche Dichter. Aarau. 1877. 2 Bde. V. u. — *Dr. Heinrich G.*: A német irodalom története. 1. és 2. köt. Budapest. 1887. V. u. — *Kaufmann*: Deutsche Mythologie. Stuttgart. 1893. V. u. — *Dr. Kummer*: Deutsche Schulgrammatik. Prag. Wien. Leipzig. 1892. V. u. — *Mártonfi Frigyes*: Teljes francia-magyar és magyar-francia szótár. Budapest. 1879. 1 és 2. k. V. u. — *Hayer Elard H.*: Germanische Mythologie. Berlin. 1891. V. u. — *Willmanns*: Die Orthographie in der Deutschen Schulen. Berlin. 1887.

5. **Történelem és régészet**: *Barczay Oszkár*: A hadügy fejlődésének története. I. II. k. Budapest. 1895. V. u. — *Fraknoi Vilmos*: Mátyás király levelei. Külügyi osztály. II. köt. Budapest. 1895. Akad. V. u. — *Dr. Hampel József*: Archaeologiai közlemények. Budapest. 1895. — *Pauer Imre*: Értekezések a történeti tudományok köréből XVI. köt. Budapest. 1895. V. u. — *Dr. Suchhardt-Öreg J.*: Schliemann ásatásai Troja stb. Budapest 1892. — *Szilágyi S.*: Erdélyi országyűlési emlékek VIII kötet 1683—1686. Budapest. 1895. — *Thury József*: Török történetirők. II. k. Budapest. 1896. N. 8-r.

6. **Földrajz. Utleírás. Statisztika**: Az osztrák-magyar monarchia írásban és képen. Budapest. 1895. V. u.

7. **Mennyiségtan és csillagászat**: *dr. Lengyel B.*: Matematikai-és természettudományi közlemények XVI. köt. Budapest. 1895. akad. — *Szabó J.*: Értekezések a matematikai tudományok köréből. Budapest. 1895. V. u.

8. **Természet- és vegytan**: *Czögler A.* Fizikai egységek. Budapest. 1891. V. u. — *Glarebrook—Stoesser*: Einführung in das physikalische Praktikum. Leipzig. 1888. V. u. — *Dr. Lommel*: Lehrbuch der Experimentalphysik. 2. Aufl. Leipzig. 1895. V. u. — *Szabó J.*: Értekezések a természettudományok köréből. Budapest. 1895. V. u.

9. **Természetrajz és orvostudomány**: *Dr. Fejér D.* A torok diphtheria helybeli gyógyításáról. Budapest. 1895. — *Ugyanattól*: Asepsis a bábáknál. Budapest. 1895. — *Ugyanattól*: A sebgyógyításról. (Az „Egészség“ külön lenyomata.) — *Dr. Goebel K.*: Grundzüge der Systematik und speziellen Pflanzenmorphologie. Leipzig. 1882. V. u. — *Leunisz*: Synopsis der drei Naturreiche. Hannover 1875—1886. V. u. — *Schaarschmied A.*: Tabulae anatomicae. Viennae 1777. *dr. Nagy Ferencz* honvéd ezredorvos ur ajándéka. — *Dr. Schubert—Dr. Borbas*: A növények természetrajza képekben. Budapest. 1882. V. u. — *Dr. Schubert G. H.—Borbás*: A hüllők, kétéletűek, halak, puhányok stb. Budapest. 1877. 2. r. — *Dr. Schubert—Paszlatszky J.*: Az emlősök természetrajza képekben. Budapest. 5 kiad. 1895. V. u. — *Ugyanattól*: A madarak természetrajza képekben Budapest. 1890. V. u. — *Vangel Jenő*: Az állatok conserválása, gyűjtemények számára. Budapest. 1892. V. u.

10. **Bölcsészet. Neveléstudomány Aesthetika**. *Dr. Baumeister A.*: Handbuch der Erziehung und Unterrichtslehre I—IV. Thl. München. 1895. V. m. — *Burckhard Jakab*: A renaissancekori műveltség Olaszországban, ford. Bánóczy. Budapest. 1895. I. k. V. u. — *Felméri L.*: A nevelés-tudomány kézikönyve. Kolozsvárt. 1890. V. u. — *Greguss Gy.*: Camoens Luziadaja. Budapest. 1874. 16. r. V. u. — *Jäsch e*: Imanuel Kant's Logik. Leipzig. 1876. V. u. — *Paulsen Fr.*:

Einleitung in die Philosophie. Berlin. 1895. V. u. — Ministeri jelentés a közoktatás állapotáról XXIV. k. Budapest. 1895. a. u. — Ministeri jelentés a tanítói nyugdíj- és gyámalapjáról. Budapest. 1895. a. u. — *Zeller A. dr.*: Grundriss der Geschichte der griechischen Philosophie. Leipzig. 1893. V. u.

11. **Művészeti szakmák**: *Mayer F. S.*: Systematisch geordnetes Handbuch der Ornamentik. Leipzig. 1895. V. u. — *Pasteiner Gy.*: A művészetek története. Budapest. 1885. V. u.

12. **Folyóiratok és lapok**: Akadémiai Értesítő. Budapest. 1895. a. u. — *Alexander Bernát*: Országos közélettanodai Tanáregyesület Közlönye. Budapest. 1895—96. évfolyam. V. u. — *Arany D.*: Középsiskolai Matematikai Lapok. Győr. II. évf. 1895. v. u. — *Bartonick Géza és Rados*: Matematikai és Fizikai Lapok. Budapest. 1895. v. u. — *Berecz Antal*: Földrajzi Közlemények. Budapest. 1895. V. u. — *Csengery J.*: Magyar Paedagógia. Budapest. 1895. V. u. — *Gyulai Pál*: Budapesti Szemle. Budapest. 1895. V. u. — *Dr. Hampel József*: Archaeologiai Értesítő XV. kötet. Budapest. 1895. V. u. — Hivatalos Közlöny. Budapest. 1895. III. évf. — *Dr. Kiss János*: Hittudományi folyóirat. Budapest. 1890—95. (Ftdő Benke Pál kilényfalvi alesperesplébános ur ajándéka.) *Ugyanattól*: Bölcsészeti Folyóirat. Budapest. 1895. — *König Gyula*: Matematikai és Természettudományi Értesítő. Budapest. 1895. V. u. — Magyar Történeti Életrajzok. Budapest. 1895. — *Némethy G. és Petz G.*: Egyetemes Philologiai Közlöny. Budapest. 1895. V. u. — *Porzolt József*: Hercules. Budapest. 1895. — *Szarvas G.*: Magyar Nyelvőr. Budapest. 1895. — *Szilády Aron*: Irodalomtörténeti Közlemények. Budapest. 1895. V. évf. — *Szilágyi S.*: Századok. Budapest. 1895. — *Szily Kálmán*: Természettudományi Közlöny. Budapest. 1895.

II. Az ifjusági könyvtár gyarapodása. a) **Vétel útján**: *Tóth S.* Az utolsó kurucz 1 k. Hatszáz magyar nemzeti dal 1 k. *Csengeri-Pasteiner* Görög földön 1 k. *Endrődy S.* A magyar költészet kincsesháza 1 k. *Madách I.* Összes művei 3 k. *Kiss J.* költeményei 1 k. *Szász K.* Kisebb költeményei 2 k. *Bartók L.* Kárpáti emlékek 1 k. *Névy L.* A drámai középfajok elmélete 1 f. *Geréb J.* Az Olympos 1 k. *Vaszary K.* Történelmi életrajzok 1 k. *Gr. Lázár K.* Hasznos és kártékony állatainkról 2 pld. *Hankó-Szterényi*. Természettudományi olvasmányok 1 k. *Molé* Franciaország és magyar szótár 2 pld. *Roth R.* Stanley utazása 1 k. *Termtud. Társ.* Kirándulók zsebkönyve 1 k. *Vámbéry Á.* Középkézsi utazás 1 k. *Verne Gy.* A föld felfedezése 2 k. A Jangada 1 k. *Strogoff Mihály* utazása 1 k. *Szabó K.* kisebb történelmi munkái 2 k. *Andersen.* Regék és mesék 1 f. *Bánfi J.* Egyszer volt, hol nem volt 1 k. Tündérek közt 1 k. Legszebb regéfűzér 1 k. Magyar László utazásai 1 k. *Sándor A. Br.* Münchhausen kalandjai 1 k. *Swift-Vajdalfy* Gulliver utazásai 1 k. *Aldor I.* Az első magyar király 1 f. Két Rákóczyné 1 f. *Gaál M.* Virág Palkó 1 k. *Génin.* Egy valódi hős 1 k. *Hohenauer I.* A napkeleti regék gyöngyei 1 k. Elbeszélések a magyar történelemből 1 k. Magyar királyok és hősök csarnoka 1 k. Magyar hősök a XVI. században 1 k. Erzsébet 1 k. Keresztes vitézek 1 k. Ötödik László 1 k. Mária Terézia és a magyarok 1 k. *Jókai M.* Kis Dekameron 1 k. *Benedikty J.* Nilusi emlékek 1 k. *Beóthy Zs.* A névtelenek 1 k. *Bernstein A.* A természet könyve 5 k.

Capes W. Livius élete és történetírói munkássága 2 pld. *Cserép J.* Római régiségek 2 pld. *Cottin A.* sziberiai száműzöttek 1 k. *Tóth B.* Szájrul-szájra 1 k. *Lévay J.* Összes költeményei 2 k. *Br. Eötvös J.* Magyarország 1514-ben 3 k. Költemények, elbeszélések, színművek 2 k. *Szilágyi S.* A magyar nemzet története (folyt.) 31 f. *Palotásy Gy.* 50 kedvelt magyar népdal 1 k. *Gyurits A.* Aranka 1 k. Az ifjúság öröme 4 k. Az ifjúság könyve 1 k. Szabad órákra 1 k. *Demény D.* Vallásosság és kincsvágy 1 k. Laurencia 1 k. *Szabó J.* A falu őrangyala 1 k. Ifjúsági okmányok 1 k. Hasznos olvasmányok 1 k. Falusi gyermekek könyve 1 f. A testvérek 1 f. *Dozsey-gyuricska.* A lelkiismeret 1 k. Hasznos mulattató 1 k.

b) **Ajándék utján:** *Imets F. J.* kanonok urtól: Szépirodalmi kert 1 évf. *A gymn. ifj. önképző körtől:* Vasárnapi Ujság 1 évf. Magyar Szemle 1 évf. Tanulók lapja fél évf. Jelenkoz $\frac{1}{14}$ évf. *Kaszab G.* IV. o. tanulótól: Huszár Anna 1 k. *Péter E.* II. o. tanulótól: Petőfi Sándor elbeszélő költeményei 1 k.

Ez évi gyarapodás: 79 példány 40 füzet 89 kötet.

Mult évi állomány: 968 " 362 " 1072 "

Összes állomány: 1047 példány 402 füzet 1161 kötet.

2. Szertárak.

I. A történelem-földrajzi szertár szaporodása. 1. *Térképek:* A föld képe, féltekékben vászonra huzva. Magyarország politikai térképe. Magyarország hegy és vízrajzi térképe. Európa hegy- és vízrajzi térképe. Európa politikai térképe.

2. *Földrajzi képek:* Kirschhoff Rassenbilder-Tafeln 12 drb. Ethnografiai képek. 6. Geographische Bildertafeln.

II. Az érem- és régiségi gyűjteményhez adakoztak: *Dr. Lakatos Antal* plébános ur 3 ezüstpénz és 1 nick érem. *Dr. Nagy Ferenc* honvéd ezredorvos ur 2 ezüstpénzt. *Ambrus Dénes* megyei pénztári tiszt ur 1 emlékérmét, *Bogádi Gyula* megyei jegyző ur egy nickel pénzt. *VIII. osztályból* Balázs József 3 ezüstpénzt, Csiszér Gábor 1 ezüst, 1 rézpénzt. *Az V. osztályból:* Boeskor B. 3 drb rézp., Botár Béla 1 drb rézp., Fejér Gy. 6 drb réz, Glósz Oszkár 2 ezüst 1 nicklpénzt. Klára A. 6 drb rézp., Szántó 1 drb ezüstp. *IV. osztályból:* Bajko A. 2 drb rézp., Bakó A. 1 drb bronz. Benke A. Biró K., Gál E. 1—1 drb rézp. Kaszab G. 2 drb ezüstp. Kovács A. 1 rézp. Krausz I. 3 drb ezüstp. László D. 1 ezüst és 1 rézp. Márkos E. 1 drb, Pál D. 1 drb, Pál Ignác 2 rézpénzt. *A III. osztályból:* Ifj. Glósz Miksa 1 drb ezüstpénzt. *A II. osztályból:* Bartha I. 3 drb rézpénzt. Bogáthi Gábor 1 drb ezüstpénzt, Kóvári József 1 rézp., Koós Ferenc 3 drb rézp., László K., 1 drb rézp., Orosz L. egy 5 frtos Kossuth bankót, Sándor A. 1., Székely A. 1 és Székely Jenő 2 drb rézpénzt. *Az I. osztályból:* Csató János 2 drb rézp., Csiszér Abel 1 drb ezüst és 1 drb rézpénzt. Kovács Miklós ajándékozott a régiségtárnak 1 kisebb és egy nagyobb ércsisakot, 1 sodrony panczélinget és 1 mellvértet. Várad Albert VII. o. t. egy kéziratot. Bándi Vazul igazgató 4 darab mozaikot.

III. A természettani szertár gyarapodása: Achromatikus prizma, állványon; uránüveg-koczká; kautsukrud, dörzsölő szerrel;

Franklin-tábla; vertikál-galvanometer; izzólámpa 4 drb; lég-thermometer, Kiss-féle; drótspirális a hullámmozgás bemutatására; vezető-drótok és kapeselő-szorítók; zinklapok, a villamos palaczkemek megújításához; kénaether; kéneső-fogó; főző-lombik 15 drb; főző pohár 6 drb; szarukanál 3 drb; kaucsukcsövek, különböző vastagságban; olvasztó tégelyek porcellánból 6 drb, vasból 6 drb; görekek tubussal és a nélkül 18 drb; rézdrótháló; szűrőtölcsér; tégelyfogó nickelezve; üvegrudak; üvegharang; vasháromláb büretta Gay-Lussac-féle 1 drb és Mohs-féle 1 drb; biztosító-tölcsér 3 drb; Reichert-féle kézi mikrotom; praeparatum-üvegek különféle nagyságban és mangen hyperoxid 3 kgr.

IV. Természetrizsi szertár gyarapodása. a) **Ajándék útján:** 150 drb. mikroszkopi készítmény (állattani) Betegh Lajos állatorvostani hallgatótól. Aranytól átszótt rostos gypsz, Sylvanit, dr. Lukács Antal plébános urtól. Gyurgyalog, dr. Kolonics Dénesné ő nagyságától. Csikóca (Hippocampus) dr. Kolonics Dénes körorvos urtól. Róka és farkas koponya Lakatos Izra képezdei tanár urtól. Elkoresosult borjulás és bárányláb Simó Ignác éllemezőtől. Mikroszkop- és borszesz készítmények 15 drb. a szaktanártól. Vándor sólyom, Balácsi Lajos urtól. Görög teknősbéka és tojások Szláma Ottó IV. oszt. tanulótól. Pókgyűjtemény a VI. oszt. tanulóitól. Nepenthes kancsóslevele, Korber Imre tornatanár urtól. Sertéskoponya, Sándor István intézeti szolgától. 19 darab balánbányai kőzet Kovács Miklós I. oszt. tanulótól. Kőzetgyűjtemény dr. Nagy Ferencz honv. ezredorvos urtól.

b) **Vétel útján:** Egy rovaremészto készüléke. Egy halkopoltyu készüléke. Egy bogár rendszere. Reichert-féle botanikai mikrotom. 42 drb. üveg, borszeszkészítményekhez.

Botanikus kertben az V. osztály tanulóí természettek 153 faj növényt.

XXXI. Finövelő intézet.

1. Seminarium.

A csik-somlyói róm. kath. főgymnasium mellett fennálló kettős finövelő-intézetnek seminariumi részében e tanév folytán 37 nyilvános, 18 magánalapítványos tanuló nyert teljes ellátást és pedig az alapítványos növendékek évi 97 frt 20 krért a fizető növendékek évi 120 forintért; ezeken kívül 5 servitor növendék az asztal körül tett fel szolgálásáért nyerték az ellátást. Az ifjuság felügyeletét és nevelését Bándi Vazul régens és Nagy István subregens vezették.

A nyilvános alapítványosok közül élveztek:

Közalapítványt :	Albert Péter, Király Sándor, Kozma Dénes	VIII. oszt.
	Gergely Tamás, Korber Ernő, Márton Gábor, Veress Árpád	VIII. "
	Daradies Félix, Potovszky András	VI. "
	Bálint Péter, Botár Béni, Gábosi Dénes, Klára András, Kovács András	V. "
	Benke Antal, Kurkó Ignác, Petrics Gusztáv	IV. "
Apor-félet :	Becze László	VII. "
Báthori-félet :	Madár József	V. "
Biró-félet :	Bodó Ferencz	V. "
Bors Bálint-félet :	Csedő András	V. "
	Márton Sándor, Tulit Áron	IV. "
Csomortáni-félet :	Kovács Gyárfás	IV. "
Dénes-félet :	Imets János	VIII. "
Fogarasy-félet :	Szabó Lajos	VII. "
Fülöp Alajos-félet :	Kádár Mátyás	VI. "
Fülöp Elek-félet :	Fülöp József	III. "
Haller-félet :	Pitter Ferencz	VI. "
Kedves Zsuzsanna-félet :	Tódor Béla	VI. "
Kovács Miklós-félet :	Bartha Balázs	VIII. "
	Elthes Zoltán	IV. "
Lukács Mihály-félet :	Gábosi Lajos	V. "
Molnár József-félet :	Márton László	VI. "
	Lakatos János	V. "
Sántha-félet :	Eröss József	VII. "
Tankó-félet :	Koródi István	VII. "

A magánalapítványosok közül élveztek :

Bocskor Elek-félét :	Szóke Mihály	VII.	oszt.
Bors Bálint-félét :	Pál Ignác	III.	"
Buzás Mihály-félét :	Bodó Dénes	III.	"
Eröss Elek-félét :	Szász Gyula	VI.	"
Ferenczy-félét :	Fórika Antal, Vértesi Gyula	VI.	"
	Ferenczy Miklós, Tódor Árpád	V.	"
	Péter Antal	IV.	"
	Domokos Sándor	II.	"
Haller Mária-félét :	Blénesi Balázs	III.	"
Molnár Balázs-félét :	Éltes Béla	VII.	"
	Koós Ferencz, Molnár Imre	II.	"
Nagy István-félét :	Nagy Ignác	III.	"
Péterffi-félét :	Antal Dénes, Eröss József	VI.	"
	Veress Gyárfás	IV.	"

A seminarium a finővelő-intézeti emeletes épület földszinti részét foglalja el; van 4 tanterme, 9 hálóterme, az internátussal közös étterme és betegszobái; subregensi lakás; konyha és kamra helyiségek. Felszerelése mintaszerű, az élelmezés ugy mennyiség, mint minőség tekintetében kifogástalan.

2. Internátus.

Az internátusban 113 ifju nyert lakást, fűtést, világítást és kiszolgálást Bándi Vazul internátus igazgató és Kassai Lajos internátus felügyelő gondos vezetése alatt. Az internátusi ifjuság a kettős finővelő intézeti épület emeleti részét foglalta el 3 tanterem- és 11 hálószobával, ugyanitt lakott az igazgató, felügyelő és egyik internátusi szolgál.

Az ifjak magaviselete egy fiut kivéve, ki consilium abeudit kapott, általában jónak mondható; az egészségi viszonyok megnyugtatók voltak.

Az internátus kiadásainak fedezésére szolgált az egyes növendékek által lakás- és fűtési illeték czimén befizetett 8 frt, továbbá nemes Csikvármegye törvényhatósági bizottsága által a nevelési-alapból évről-évre kiutalni szokott 370 frt. A servitorok benlakás czimén 1 frtot, fűtési illetékben 4 frtot fizettek.

Az ifjak élelmezése oly módon történt, hogy a fiuk csoportokká alakultak (8 fiu egy csoportba), a csoport minden tagja egy hétig élelmezte az egész csoportot a szülők által előre közösen megállapított élelmiszerekből, melyeket vagy természetben szolgáltatottak át a főzőnőknek, vagy pedig az élelmiszerek helyett 7 frtot fizettek, melyből a főzőnő egy hétig ellátta a csoportot; a főzőasszonyok fáradságáért minden tarisnyaszeres növendék egész évre 6 frtot fizetett. A folyó évben 13 csoport alakult, mindenikhez egy szolgálattelvő servitor volt beosztva, kik a 3 kifőző-háztól hordották be az ebédet és vacsorát, s ezen szolgálatukért ellátásban részesültek.

Az előljáráóság felügyelt, hogy az ételek mennyiség- és minőség tekintetében kifogástalanok legyenek.

A seminarium- és internátusba való felvétel módozatai ezen Értesítő végén feltalálhatók.

A gymnasiumi kölcsönkönyvtár állása 1895—96-ik tanév végével.

a) Pénzben:

A mult tanévről maradt	446	frt	76	kr.
Használati díj a könyvekről	397	"	63	"
Kamat ezimen bejött	28	"	57	"
Könyvszállítmányok után való 10 ^o / _o	10	"	37	"
Tőketörlesztés	82	"	—	"
Összes bevétel	965	"	33	"
Ebből kiadatott	155	"	26	"
Pénzkészlet	810	"	07	"
Ebből a csikszeredai takarékpénztárban tőkésített	4	"	92	"
Egyeseknél el van helyezve	832	"	—	"

b) Könyvben:

A mult tanév végén volt	3130	kötet.
Jelen évi szaporodás, vétel utján	152	"
Összes könyvvállomány:	3282	kötet.

A kölcsönkönyvtár kezelője Nagy István tanár volt.

XXXII. Az ifjuság érdemsorozata.

Az érdemsorozatban előforduló számjegyek jelentése.

I. Erkölcsi magaviselet:

1 = jó; 2 = szabályszerű; 3 = kevésbé szabályszerű.

II. Előmenetel az egyes tárgyakban:

1 = jeles; 2 = jó; 3 = elégséges; 4 = elégtelen.

Rövidítések: al. = alaptványos, int. = internátusi-, fiz. = fizető növendék (a seminariumban); ism. = ismétlő; fm. felmentve.

I. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajz, geometria	Szépíráás	Torna	Enek
Antal Vidor fiz.	2	4	3	4	4	4	3	3	3	4
Balázs Lázár int.	1	2	1	2	2	2	1	3	2	4
Balló Károly int.	1	2	2	2	2	3	2	3	2	3
Beke Miklós int.	1	1	2	2	2	2	2	1	2	3
5 Bicsak József fiz.	1	1	1	2	1	1	1	2	3	3
Biró Ferencz int.	1	2	1	1	1	1	1	2	3	3
Boeskor Gyula int.	1	2	3	2	3	3	3	3	3	3
Borbáth Béla int.	1	3	3	2	2	1	1	3	3	1
Bors István int.	1	2	1	2	2	2	1	3	1	2
10 Botár Gáspár	1	3	2	2	3	2	2	3	3	—
Bőjthy Ödön	1	1	1	1	1	1	1	2	fm	—
Csató János int.	1	3	2	3	3	3	2	2	2	2
Csató Károly int.	1	3	4	4	4	4	3	3	3	3
Csedő Gergely ism.	1	2	3	2	3	2	2	3	3	—
15 Csergő Venczel int. ism.	1	3	2	2	1	2	1	3	2	3
Csibi Károly int. ism.	1	3	3	3	3	3	2	3	fm	3
Csiszér Abel int.	1	1	1	2	1	2	2	3	3	3
Csomortáni Ignác	1	3	4	4	3	2	2	3	2	—

I. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajz. geometria	Szépíráás	Torna	Enek
Czirják Gyula	2	2	2	2	3	2	2	3	3	2
20 Dávid Dénes	1	1	1	1	1	1	1	2	3	2
Dávid Károly	1	2	3	3	2	1	1	2	3	—
Dávid László	1	2	1	1	1	1	1	2	4	—
Elekes Márton int.	1	1	1	1	1	1	1	2	3	2
Ferencz Imre int.	2	3	2	2	2	3	3	3	fm	3
25 Fodor Izra int.	1	2	3	3	2	3	3	2	3	3
Földes Zoltán	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1
Gál Béni ism.	2	3	3	3	3	3	1	3	3	2
Gegő Dénes	2	2	3	4	3	2	2	3	2	—
György Gábor	1	3	2	2	2	1	1	1	2	—
30 Hajnód László	1	2	3	2	3	1	1	2	3	—
Holló Gábor ism.	2	3	2	3	2	1	1	2	4	—
Imets Izra int.	1	3	3	3	3	2	2	3	1	3
Id. Imre János	1	2	2	2	2	1	2	3	1	3
Ifj. Imre János	1	1	2	2	2	1	1	3	2	2
35 Jakab Antal int.	1	2	3	4	3	2	2	3	1	1
Karda Gergely	2	3	4	4	3	4	3	3	2	—
Koncsag Károly ism.	2	3	3	3	3	1	1	2	2	—
Kovács András	1	3	3	3	1	2	2	2	3	—
Kovács Kálmán int.	1	3	3	3	2	3	2	2	2	2
40 Kovács Miklós	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
Könese Antal int.	1	2	3	4	3	3	2	3	3	3
Kőszegi Lajos int. ism.	2	2	2	3	3	2	1	2	3	2
Krausz Árpád ism.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	—
Lacz Kálmán int.	1	3	4	4	3	4	3	3	3	2
45 Márton Ferencz int.	1	2	2	3	2	3	2	2	1	3
Mezei Ferencz	1	2	2	2	3	3	3	3	3	1
Olti Géza	2	3	4	4	3	3	3	2	3	3
Pap Árpád	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1
Pap Béla fiz.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2
50 Péter Sándor	1	3	3	2	2	1	1	2	2	—
Petres Elek	1	3	4	4	2	4	3	3	1	3
Potyó Antal	2	3	4	4	3	4	3	3	2	3
Posta János	2	4	4	4	3	4	3	3	3	3
Rusz János	1	3	1	2	3	3	2	3	2	1
55 Rózenfeld Salamon izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—
Sándor István ism.	2	3	3	4	3	3	3	3	2	3
Sprencz György int.	1	2	3	3	3	3	2	3	fm	—
Székely Ödön int.	1	3	3	4	3	3	3	3	1	1

I. osztály.

A tanuló neve		Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számтан	Rajz. geometria	Szeűírás	Torna	Enek
	Simon Sándor int. ism.	1	3	1	2	2	3	3	3	3	3
60	Szőke Antal	2	3	2	3	3	3	3	3	3	—
	Tompos Péter int.	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3
	Vass András	2	2	3	4	2	1	1	2	2	—
	Vitos Pál int.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	1
	Vizi Ferencz int.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	3
65	Wéger Béla ism.	1	3	3	3	3	3	3	3	2	2
	Zakariás Kristóf int. ism. . . .	2	1	3	3	3	3	2	3	2	3

Kiléptek : Angerer János, Bruszt Elek és Kaszab Imre.
 Magántanulók : Fekete Imre, Hochbaum László.

Összesen : 71.

II. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló geom.	Szépíráás	Torna	Enek	Zene
	Bartha József	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Balint Károly int.	1	2	1	1	3	2	2	2	2	2	2
Beke Konrád	1	2	3	3	3	3	2	1	2	2	—
Bocskor László int.	1	1	2	2	1	2	1	1	3	3	3
5 Bogády Gábor	1	2	1	1	1	2	1	1	2	2	3
Czirják Jenő	1	2	3	3	3	3	3	3	3	1	—
Daradies Illés	1	2	2	3	3	3	3	3	3	1	—
Dávid Antal int.	1	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3
Domokos Sándor al.	1	1	2	2	2	2	1	1	3	3	—
10 Elthes Gyula	1	2	2	2	1	2	1	1	2	—	—
Fazakas András int.	1	1	3	3	2	3	3	3	3	1	—
Fazakas József	1	3	3	3	2	2	3	3	2	3	—
Fejér István fiz.	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—
Gál József	1	1	3	3	2	2	1	2	1	—	—
15 Gál Kálmán int.	1	1	3	4	3	3	1	2	2	3	—
Gegő Imre ism.	1	2	3	3	3	4	1	2	3	—	—
Gondos József int.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—
Gyórbiró István fiz.	1	1	3	3	3	3	1	1	2	1	—
György István	1	3	3	4	4	3	3	3	2	—	—
20 Imre Kálmán ism.	1	2	3	3	2	3	2	3	2	—	—
Incze János int.	1	2	3	3	3	3	1	1	2	2	2
Jakab Imre	1	3	3	3	4	3	2	3	1	—	—
Kardos Árpád int.	1	2	2	2	3	2	1	2	3	3	—
Kábdebó László int.	1	2	3	4	3	3	3	2	3	3	—
25 Keresztes Gyula ev. ref.	1	—	3	4	3	3	3	3	2	—	—
Koós Ferencz al.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	3	—
Koródi János int.	1	2	3	3	3	3	1	2	3	3	—
Köllő Rudolf	1	1	3	4	2	3	1	2	2	3	—
Kövári József	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—
30 Lajos Károly ism.	1	3	3	3	3	3	1	1	2	3	—
Lakatos József ism.	1	2	3	3	2	3	3	3	2	3	—
Lakatos Mihály ev. ref.	1	—	1	2	1	1	2	2	fm	—	—
László Kálmán	1	1	3	3	3	3	3	3	2	—	—
Márkos Sándor	1	1	3	3	2	3	1	1	2	1	—
35 Márton Tamás	1	3	3	4	4	4	1	1	2	—	—
Mihály Lajos fiz.	1	2	3	3	2	2	2	2	2	2	—
Molnár Imre al.	1	2	2	2	2	1	1	3	2	2	—
Oláh Gyula int.	1	3	3	4	3	3	1	2	1	3	—
Orbán Mihály	1	2	2	2	1	1	1	1	1	—	—
40 Orosz Lajos int.	1	2	3	4	3	3	1	1	3	3	—

II. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet		Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számtan	Rajzoló geom.	Szépirás	Torna	Ének	Zene
	1	2									
Péter Elek ism.	1	3	3	4	3	3	3	3	3	—	
Rancz László	1	1	1	1	2	2	1	1	4	—	
Salamon Imre ism.	1	3	3	3	3	3	3	2	2	—	
Sándor Adolf int.	1	3	3	3	3	3	3	3	1	3	
45 Sipos Lázár int.	1	1	2	3	2	2	1	1	2	2	
Solnai János int.	1	3	3	3	3	3	1	3	3	2	
Szász Bálint ism.	1	2	3	4	3	3	1	1	3	—	
Száva Kristóf int.	1	1	3	3	2	2	2	3	2	1	
Székely András	1	2	3	3	3	3	3	3	2	—	
50 Székely Jenő int.	1	1	3	3	2	1	3	2	2	1	2
Takó Albert int.	1	1	2	3	2	1	2	3	3	2	
Tompos Gábor	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	
Vadai László int. ism.	1	2	3	3	3	3	2	1	3	3	

Kimaradtak: Antal József, Bartalis Lajos, Puskás Gyula, Tuzson Ferencz.

Összesen: 57.

III. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Term. földrajz	Számítan	Rajz. geometr.	Torna	Enek	Zene
	Anda Géza int.	1	2	2	2	3	3	3	3	2	3	1
Baka János int.	1	1	2	2	3	2	1	2	3	4	3	—
Balázs Béla int.	1	2	3	2	3	3	2	3	3	3	—	—
Balázs István	1	3	2	3	3	4	3	3	3	3	—	—
5 Bálint Alajos	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	—
Bálint Sándor int.	1	3	2	2	3	3	3	3	3	2	1	—
Bándi Béla int.	1	3	2	3	4	4	3	4	3	3	3	—
Beke András	1	2	3	3	4	3	2	3	1	3	—	—
Blénesi Balázs al.	1	1	1	2	2	2	2	1	1	3	1	—
10 Bodó Dénes al.	1	1	1	2	2	2	2	1	1	2	2	—
Botár Adolf	1	1	1	2	1	2	2	2	1	2	—	—
Csibi Lajos int.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—
Deáki Lajos ism.	2	1	2	2	2	1	1	2	2	3	3	—
Demes Elek int.	1	3	3	4	4	4	3	3	2	2	3	—
15 Eránosz Jeremiás fiz.	2	3	2	3	4	3	3	3	3	3	3	—
Eröss Lázár	1	3	3	3	3	3	3	3	2	fm	—	—
Éltes Károly fiz.	1	1	3	3	3	2	3	3	2	3	3	—
Ferencz István	2	3	2	3	4	4	3	3	3	1	2	—
Fülöp József al.	1	2	3	3	3	3	2	3	1	2	3	—
20 Glósz Miksa	1	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	—
Jakab Jenő	1	2	2	2	3	3	1	1	2	2	2	2
Kóródi Imre ism.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	—
Kóródi Mihály int.	1	3	2	3	3	3	3	3	2	3	3	—
Kovács József	1	1	2	2	2	2	2	1	1	2	—	—
25 Mánya Márton int.	1	1	1	2	2	1	2	1	2	3	1	—
Nagy Tamás int.	1	2	2	3	3	2	1	3	2	1	2	—
Orbán Sándor ism.	1	3	3	3	4	3	2	2	3	3	—	—
Pál Gábor	1	1	1	2	2	2	1	1	1	2	2	—
Péter József int.	1	3	2	2	2	2	2	2	3	2	2	—
30 Pók János fiz.	1	1	1	3	3	1	1	3	1	1	1	—
Potóczyk Dávid fiz.	1	3	2	3	3	3	3	3	2	2	1	—
Potóczyk Ferencz fiz.	1	1	2	3	3	2	3	3	2	2	1	—
Salamon Márton	1	3	3	3	3	3	2	3	2	1	2	—
Sándor Árpád int.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	—
35 Sánta Béni int.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—
Szultán János	1	3	2	3	4	4	3	3	1	2	—	—
Tatár János	1	1	2	2	2	2	1	2	1	1	1	—
Tódor János int.	1	2	1	2	2	3	2	1	1	1	2	—
Vass Dénes	1	3	3	2	3	3	2	2	1	fm	—	—

Kimaradtak : Mátyás Ignác, Nagy Ignác, Zakariás András.
Magántanuló : Ernői Olivér. Összesen : 43.

IV. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettan	Memorizáltan	Rajzoló mértan	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv
	Bajkó András int.	1	2	2	3	3	2	2	3	2	3	3	—
Bakó Albert ism.	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—
Balázs Dénes int.	2	2	3	3	3	3	3	4	2	2	2	—	—
Bartalis Béla	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—
5 Benke Antal al.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—
Élthes Zoltán al.	1	2	2	2	2	1	2	2	2	1	2	2	—
Ferencz Domokos	1	2	3	2	2	3	3	2	3	3	—	—	—
Gábor Ferencz int.	1	2	3	3	3	3	3	4	3	2	2	—	—
Gál András int.	1	3	3	2	3	2	2	2	2	3	2	—	—
10 Gergely Győző g. k. int.	1	1	3	2	2	2	2	2	2	2	1	—	—
Gondos Sándor int.	1	1	3	3	3	2	1	3	2	2	1	1	—
Kaszab Géza izr. fiz.	1	1	2	1	2	2	2	2	2	3	3	—	—
Kedves Péter ism. int.	1	1	2	2	1	1	2	2	1	3	1	—	—
Kovács Albert int.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	3	3	—	2
15 Kovács Gyárfás al.	1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	2	—	2
Krausz István	1	1	3	2	3	1	2	3	2	2	—	2	—
Kurkó Ignác al.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	—	1
László Dezső int.	1	3	3	3	3	2	2	3	3	2	1	1	—
Lázár Jenő fiz.	1	1	2	2	2	2	1	2	2	1	2	—	2
20 Márkos Endre	1	1	2	2	2	2	1	1	2	1	2	—	—
Márton Sándor al.	1	1	2	3	3	2	2	2	3	3	—	—	—
Márton Venczel int.	1	1	1	2	1	2	1	2	2	3	3	—	—
Máthé Mihály int.	2	3	4	3	4	3	3	3	3	3	3	—	—
Minier Lajos int.	2	3	4	4	3	4	3	4	3	2	3	—	—
25 Nagy Balázs fiz.	1	2	2	2	3	2	2	3	2	2	1	—	—
Oláh Báliut int.	1	2	3	3	3	3	2	3	3	2	3	—	—
Pál Dénes int.	1	1	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	—
Pál Ignác al.	1	3	3	3	3	3	2	2	3	3	3	—	—
Péter Antal al.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	1
30 Péter Imre	2	3	3	4	3	3	4	4	3	2	2	—	—
Péter Sándor al.	1	3	3	3	3	3	2	2	2	3	2	—	—
Petrics Gusztáv al.	1	1	1	2	1	1	1	3	1	1	2	—	—
Pók Gyula fiz.	1	2	3	3	3	2	2	3	2	1	1	—	—
Siklódy Péter int.	2	3	4	3	3	3	3	3	3	2	3	—	—
35 Simon Elek int.	1	2	3	3	3	2	3	3	3	1	3	—	—
Száva Lukács fiz.	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—
Szláma Ottó fiz.	1	1	2	2	2	2	1	2	1 fm	—	—	—	—
Szopos Gáspár	1	1	2	2	2	1	2	2	1	2	—	2	—
Szopos Sándor	1	2	3	3	2	3	1	2	1	3	—	—	—

IV. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Történelem	Természettudj	Mennyiségtan	Rajzoló mértan	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
	40 Tódor Gyula	1	3	3	3	3	2	3	3	3	2	—	—
Tulit Áron al.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	—	2
Veress Dénes int.	1	2	3	3	3	2	2	2	2	3	3	—	—
Veress Gyárfás al.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	—	2
Vida József	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Kimaradt: Barra Mihály.

Vizsgálatlan maradt: Biró Károly.

Összesen : 46.

V. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Vallásán	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Görögpótló magyar	Természettud.	Mennyiségtan	Görögpótló rajz	Torna	Ének	Zene	Francia nyelv
Albert Gábor int.	1	2	2	2	2	3	2	—	2	2	—	2	2	—	—
Antal Áron int.	1	1	1	1	2	2	1	—	2	2	—	4	2	—	2
Antal Imre fiz.	2	2	2	2	3	3	2	—	3	4	—	1	4	—	—
Bálint Péter al.	1	1	2	3	3	3	2	—	2	3	—	3	3	—	—
5 Bocskor Béla int.	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	—	1	2	—	1
Bodó Ferencz al.	1	1	1	1	1	1	1	—	1	1	—	3	2	—	—
Botár Bénéiam al.	1	2	1	1	1	2	2	—	2	2	—	3	3	—	—
Buttyán Sándor	2	1	3	3	2	3	2	—	2	3	—	2	2	2	2
Czimbalmos A. int.	1	1	2	3	2	2	2	—	2	2	—	1	2	—	—
10 Csedő András al.	1	1	1	1	2	2	1	—	1	2	—	3	3	—	—
Darvas Dávid	1	2	3	2	3	—	3	3	3	3	2	2	—	—	—
Dóczy Kálmán	1	1	2	2	1	—	1	2	1	2	1	2	—	2	—
Fejér Gyula fiz.	1	1	2	2	2	—	3	3	2	2	2	2	1	—	—
Ferenczy Miklós al.	1	2	2	3	3	3	2	—	2	3	—	3	2	—	—
15 Gábosi Dénes al.	1	1	1	1	1	2	2	—	2	1	—	3	2	—	—
Gábosi Lajos al.	2	2	2	3	3	3	2	—	2	3	—	1	1	—	—
Glósz Oszkár	1	3	3	2	3	2	—	—	3	3	—	1	2	2	—
Imre Béla	2	3	2	3	3	3	—	—	3	4	—	2	—	—	—
Klára András al.	1	1	1	1	2	1	—	—	1	1	—	2	1	—	—
20 Kovács András al.	1	2	2	2	2	2	—	—	2	2	—	3	3	—	—
Lakatos János al.	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	—	1	1	1	—
Lárencz László	1	2	2	3	3	—	2	1	2	3	2	1	—	1	—
Madár József al.	1	1	2	2	3	—	2	2	1	3	1	1	2	1	—
Onács Aurél	1	3	2	2	3	3	3	—	3	4	—	1	2	2	—
25 Simon Sándor	1	1	2	2	2	2	—	—	1	2	—	3	2	—	—
Szántó István int.	1	1	2	2	2	2	—	—	1	3	—	3	2	—	—
Szebeni Lukács int.	1	3	2	3	3	3	—	—	2	2	—	3	2	—	—
Székely András int.	1	2	2	3	3	3	—	—	3	3	—	3	2	—	—
Tódor Árpád al.	2	2	3	3	3	—	3	2	3	3	2	2	2	2	—
30 Veress Domokos	1	1	2	2	2	—	2	2	2	3	2	2	—	2	—
Zlamál Károly int.	1	3	2	2	3	3	—	—	3	3	—	1	3	—	—

Kimaralt: Gegő Sándor.

Összesen : 32.

VI. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Rajz	Torna	Enek	Zene	Francia
Antal Dénes al.	1	2	2	2	3	2	—	3	2	2	—	1	1	—	—
Balázs András . .	3	3	3	4	4	2	—	3	4	4	—	3	—	2	—
Baricz Dénes int.	1	3	2	2	3	3	—	2	2	3	—	3	3	—	—
Biró Sándor int.	1	2	2	2	3	3	—	2	1	3	—	2	1	—	—
5 Csató József int.	2	3	3	3	4	—	2	3	2	4	1	2	1	—	—
Daradics Félix al.	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	1	2	—	1
Drágos Gyula . .	1	1	2	2	2	3	—	1	2	2	—	2	3	—	—
Erős Béla int. . .	2	3	2	3	3	3	—	3	3	2	—	1	3	—	—
Erős József al.	1	2	2	2	3	2	—	2	1	2	—	2	3	—	—
10 Fehér Imre . . .	1	1	1	2	2	2	—	2	1	2	—	2	2	—	—
Gábor János . . .	1	2	2	3	3	2	—	2	2	3	—	1	3	—	—
Gál Sándor	1	3	3	3	3	3	—	3	2	3	—	2	—	—	—
Gegő Béni	1	2	2	3	2	3	—	2	3	3	—	2	—	—	—
Hochschild Gy. al.	1	2	2	2	3	—	1	2	1	2	1	1	2	—	2
15 Jakabfy Endre fiz.	1	2	2	2	3	3	—	2	2	2	—	2	1	1	—
Kádár Mátyás al.	1	2	2	3	3	3	—	3	1	3	—	2	2	—	—
Mihály József int.	1	1	2	2	2	2	—	2	2	2	—	3	3	—	—
Nagy Károly int.	1	2	1	2	1	1	—	2	1	1	—	1	1	1	—
Pitter Ferencz al.	1	1	2	2	2	2	—	1	1	2	—	1	1	1	—
20 Potovszky And. al.	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	—	3	1	1	2
Szász Gyula al. . .	1	2	2	2	3	—	1	1	1	3	1	2	2	1	—
Tódor Béla al. . .	1	2	2	1	1	1	—	2	1	2	—	1	2	—	1

Magán tanuló: Forika Antal.

Összesen: 23.

VII. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görög pótló	Földrajz	Természettan	Számítan	Bölcsészeti előtan	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv
	Bartha Balázs al. .	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—
Bálint János . .	1	1	2	3	2	2	—	2	2	3	2	2	2	—	—
Bándi Ignác int. .	1	1	2	2	1	1	—	2	2	1	1	1	1	—	—
Báthory Oszkár .	1	1	1	1	2	—	1	1	1	1	1	2	—	—	—
5 Blénesi Béter int. .	1	2	2	2	2	—	—	2	2	3	2	3	2	—	—
Eröss József al. .	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—	—
Fejér József int. .	1	2	2	2	3	3	—	3	3	2	2	1	1	1	—
Ferenczy Ernő int.	1	1	1	2	3	1	—	1	1	2	2	2	1	—	—
Filep Imre int. .	1	2	2	2	3	2	—	1	2	3	2	2	1	—	—
10 Gergely Tamás al.	1	2	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3	1	—	—
Gál Zsigmond int.	1	1	3	2	3	3	1	1	3	3	3	2	3	—	—
György Gyárfás int.	1	1	2	3	3	1	—	3	2	2	2	1	1	1	2
Győrpál Árpád int.	1	3	2	2	3	3	—	2	3	3	2	3	2	—	—
Korber Ernő al. .	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	—	1
15 Koródi István al. .	1	3	2	2	3	2	3	2	3	2	2	2	1	—	2
Kopatz Mózes . .	1	3	3	3	3	3	1	3	3	3	2	1	2	—	—
Lajos Ignác int. .	1	3	2	3	3	2	—	2	3	3	3	1	1	—	—
Márton Gábor al. .	1	1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	2	1	—	1
Márton László al. .	1	2	2	2	2	2	—	1	2	2	2	2	1	—	2
20 Puskás József int.	2	3	1	2	2	2	—	2	2	2	2	2	2	—	—
Szabó Lajos al. .	1	2	1	2	1	1	—	1	2	2	1	1	1	—	2
Szopos Lajos int. .	1	3	3	2	3	3	—	2	2	3	2	1	1	—	—
Szóke Mihály al. .	1	1	2	2	2	1	—	1	2	2	2	1	2	—	2
Tamás Lázár int. .	1	3	3	2	3	3	—	2	3	3	3	2	1	1	—
25 Tóth Vilmos öszt. .	1	1	1	1	1	1	—	1	1	2	1	2	1	1	1
Váradi Albert öszt.	1	2	2	2	3	2	—	2	3	2	2	2	1	—	—
Veress Árpád al. .	1	1	1	1	1	1	—	1	1	2	2	3	2	—	1

Kimaradt: Becze László.

Összesen: 28.

VIII. osztály.

A tanuló neve	Magaviselet	Hittan	Magyar nyelv	Német nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcsészeti előtan	Torna	Enek	Zene	Francia nyelv
A'bert Péter al. . .	1	2	2	2	3	3	2	2	2	2	2	1	—	2
Balázs József . . .	1	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2	—	—	—
Balló Máté al. . . .	1	2	2	3	3	2	2	2	2	2	2	3	—	—
Bottlik István int. .	1	2	2	1	3	2	1	3	2	2	—	—	—	—
5 Csizsér Gábor int.	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	—	—
Éltes Béla al. . . .	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	—
Gál Antal int. . . .	1	2	2	3	2	2	2	2	2	2	1	1	—	—
Gencsi István int. .	1	2	1	3	2	2	1	2	2	2	3	1	—	—
Imecs János al. . . .	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
10 Király Sándor al. .	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	2	1	—	—
Korber Imre	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	—	1
Kozma Dénes al. . .	1	2	2	3	2	3	2	2	1	2	1	1	1	—
Sándor Gyula int. . .	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	—	—
Sántha József fiz. .	1	2	2	3	3	2	2	3	2	2	2	1	—	—

Összesen : 14.

XXXIII. Jótékonyosság.

1. Adakozás.

Darvas János bácsi alesperes-plébános e tanév folytán egy ízben 9000 forintot, újabban ismét 3000 forintot tett le alapítványkép, melynek kamataiból a csik-somlyói róm. kath. finövelében 4 fiu lesz ellátandó.

Az internátusi segélyalap ez évben — jótékonyosság folytán — tetemesen gyarapodott, úgy, hogy ez alap meghaladja a 3500 forintot.

Az ifjuság között kiosztandó jutalmakra adakoztak: Konez István tuzsnádi lelkész, dr. Filep Sándor járásorvos, Belényessy Alajos államasuti hivatalnok, Csató János tanár 10—10 koronát, Bándi Vazul igazgatótanár 12 koronát.

A csik-somlyói jótékony nőegyesület gymnasiumunknak egy igen szép zászlót ajándékozott, mely 250 frtnál magasabb összegbe került, e zászló felszentelése jövő tanévre maradt.

Tetemes értékű adománynyal gyarapította még a régiségtárt Kovács Miklós I. oszt. tanuló.

Baráczai Sándor brassói r. kath. gymn. tanár 10 drb „Hellas“-t ajándékoz a jobb tanulók között leendő kiosztás végett.

2. Segélyezés.

Segélyben részesültek:

1. A Röck Szilárd-alapból: Tóth Vilmos VII. oszt. tan. 100 frt.
2. A Fogarassy püspök-alapból: Szabó Lajos VII. oszt. 30 frt.
3. A jövedékbírsági-alapból: Váradi Albert VII. oszt. 100 frt, Csiby Lajos III. oszt. 60 frt.
4. Allami segélyben: Kővári László II. oszt. 100 frt.

A csikmegyei nevelési- és löbeszerzési-alapból pénzsegélyben részesültek a következők:

- a) A nevelési alapból: Gál Antal VIII. oszt. 40 frt, Imets János VIII. oszt. 50 frt, Korber Imre és Ernő VIII—VII. oszt. 50 frt.
- Bartha Balázs VII. oszt. 40 frt, Blénessy Péter VII. oszt. 30 frt, Eröss József VII. oszt. 40 forint, György Gyárfás VII. oszt. 30 forint,

Györgypál Árpád VII. oszt. 30 frt, Lajos Ignác VII. oszt. 30 forint, Márton Gábor VII. oszt. 30 forint, Márton László VII. oszt. 30 forint, Puskás József VII. oszt. 30 forint, Szabó Lajos VII. oszt. 30 forint, Szopos Lajos VII. oszt. 20 forint, Szóke Mihály VII. oszt. 40 forint, Tamás Lázár VII. oszt. 30 forint, Tóth Vilmos VII. oszt. 40 forint, Váradi Albert VII. oszt. 30 forint, Veress Árpád VII. oszt. 40 forint.

Daradies Félix VI. oszt. 40 frt, Forika Antal VI. oszt. 20 forint, Kádár Mátyás VI. oszt. 30 frt, Nagy Károly VI. oszt. 20 frt, Potovszky András VI. oszt. 40 frt, Szász Gyula VI. oszt. 30 frt.

Buttyán Sándor V. oszt. 15 frt, Czibalmas András V. oszt. 15 frt, Darvas Dávid V. oszt. 15 frt, Dóczy Kálmán V. oszt. 15 forint, Gábosi Lajos V. oszt. 15 frt, Szebeni Lukács V. oszt. 15 frt.

b) A lóbeszerzési-alapból: Albert Péter VIII. oszt. 25 frt, Balázs József, Balázs András, Balázs István VIII.,- VI.,- III. oszt. 40 forint, Csiszér Gábor VIII. oszt. 30 frt, Sándor Gyula VIII. oszt. 30 frt

Eröss Béla VI. oszt. 20 frt, Eröss József VI. oszt. 30 frt, Gá Sándor VI. oszt. 20 frt, Mihály József VI. oszt. 25 frt.

Albert Gábor V. oszt. 25 frt, Antal Áron V. oszt. 25 frt, Botár Benjámín V. oszt. 40 frt, Csedő András V. oszt. 25 frt, Ferenczy Miklós V. oszt. 15 frt, Gegő Sándor V. oszt. 15 frt, Veress Domokos V. oszt. 20 frt.

Biró Károly IV. oszt. 10 frt, Kovács Albert IV. oszt. 20 forint, Kovács Gyárfás IV. oszt. 25 frt, Márton Sándor IV. oszt. 15 frt.

Balázs Béla III. oszt. 10 frt, Bándi Béla III. oszt. 10 frt, Vass Dénes III. oszt. 10 frt.

Beke Konrád II. oszt. 15 frt.

Márton Tamás I. oszt. 20 frt.

3. Jutalmat nyertek :

Imets-félét Korber Imre VIII. o. t., mint a ki a német nyelvből jeles előmenetelt tett, 15 korona.

Béldy és társai-félét Bartha Balázs, mint a ki a VII. osztályt jelesen végezte, 15 korona.

Adorján-félét Imets János VIII. o. t., mint a ki a magyar nyelvből legjobban dolgozott, 10 korona.

Konez István-félét kapni fogja, ki a legjobb érettségi vizsgát teszi, 10 korona.

Dr. Filep Sándor járásorvos urtól 10 koronát a legjobb magaviseletért Király Sándor VIII. o. t.

Belényesi Alajos vasuti tiszt urtól 10 koronát a magyar irodalomban tanusított kiváló előmenetelért Gencsy István VIII. o. t.

Bándi Vazul igazgatótól Fejér József VII. o. t., mint ki az énekben és zenében legnagyobb előmenetelt tanusított, 6 korona.

Váradi Albert VII. o. t., ki a meteorologiai észleletek vezetésében egész éven át segédkezett, 6 korona.

Csató János tanártól Pitter Ferencz VI. o. t. legszebb rovargyűjteményért 5 korona, Madár József V. o. t. legszebb növénygyűjteményért 5 korona.

A 40 frt jutalmi-általányból vásárolt könyvekből:

I. osztályosok: Bőjthy Ödön, Dávid Dénes, Elekes Márton, Kovács Miklós, Pap Béla, Rosenfeld Salamon, Vitos Pál, Bicsok József, Biró Ferencz, Dávid László egyenként egy-egy „Szeresd a hazát,” Földes Zoltán „Kis szindarabok,” Csiszér Abel, Bors István, Beke Miklós, f. Imre János, Balázs Lázár, Pap Árpád, id. Imre János egyenként egy-egy „Örangyal” cz. imakönyv.

II. osztályosok: Gondos József „Parainesis,” Arany J. „Balladái,” Kővári József „Parainesis,” „Buda halála,” Tompos Gábor „Parainesis,” „Buda halála,” Bogády Gábor, Rancz László, Booskor László, Orbán Mihály egyenként egy-egy „Szent koszoru,” Domokos Sándor, Bálint Károly, Elthes Gyula, Molnár Imre, Takó Albert egyenként egy-egy „Örangyal” cz. imakönyvet.

III. osztályosok: Bálint Alajos, Kórodi Imre, Sándor Árpád egyenként egy-egy „Parainesis,” „Hellas,” „Toldi,” Sántha Béni „Balladák,” „Hellas,” „Római régiségek,” Glósz Miksa, Pál Gábor, Blénesi Balázs egyenként egy-egy „Hellas,” „Szent koszoru.”

IV. osztályosok: Péter Antal, Kurkó Ignác, Vida József egyenként egy-egy „Képes természetrajz,” Veress Gyárfás, Benke Antal, Tulit Aron, Petrics Gusztáv egyenként „Parainesis,” „Balladák,” Márton Venczel, Szopos Gáspár, Márkos András egyenként „Hellas,” „Szent koszoru.”

4. Tandijmentesség.

Egész tandijmentességben részesült 16, fél tandijmentességben 16 ifju. Az elengedett tandij összege 182 frt 50 kr.

Tandijból befolyt: 1846 frt 50 kr, nyugdíjilleték czimén 936 frt, beiratási illeték czimén 312 frt, ifjusági könyvtárilleték czimén 156 frt, értesítői illeték czimén 156 frt, összesen 3406 frt 50 kr.

XXXIV. Statisztikai táblázat.

I. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Létszám			Vallás ¹⁾			Nyelvi és nemzeti-ségi viszonyok		A szülők polgári állása				Előmenetel									
	beiretott	elmaradt	a tanév végéig megmaradt	római katolikus	görög katolikus	ev. református	mózes vallású	magyar-székely	magyar-német	magyar-román	értelmiség	őstermelő	kereskedő és iparos	tisztviselő	szolga és munkás	vizsgálatlan mar.	jeles	jó	elégséges	elégtelen	haladó ²⁾	ismétlő ³⁾
I.	71	3	68	64	2	1	1	67	1	—	10	38	11	8	1	11	12	25	18	53	13	66
II.	57	4	53	50	1	2	—	53	—	—	8	19	11	14	1	2	12	23	16	49	4	53
III.	43	3	40	39	1	—	—	40	—	—	5	21	7	7	—	2	11	17	9	35	5	40
IV.	46	1	45	43	1	—	1	44	1	—	5	27	5	8	—	6	12	20	7	42	3	45
V.	32	1	31	30	1	—	—	30	—	1	8	14	4	4	1	4	9	17	1	31	—	31
VI.	23	—	23	23	—	—	—	23	—	—	4	11	6	6	—	2	9	8	3	20	2	22
VII.	28	1	27	27	—	—	—	27	—	—	4	14	7	7	—	5	10	12	—	27	—	27
VIII.	14	—	14	14	—	—	—	14	—	—	2	6	4	4	1	2	6	6	—	14	—	14
I—VIII.	314	13	301	290	6	3	2	298	2	1	46	150	43	58	4	25	81	128	54	271	27	298

¹⁾ Ezen és a következő rovatokban is csak az év végéig megmaradt tanulók száma van felvéve.

²⁾ A haladók közé az egy tantárgyból bukott és jó magaviseletű tanulók is felvételnek.

³⁾ Azaz: a kik több tantárgyból buktak, vagy egy elégtelen mellett szabályszerű viseletük volt.

4. Származási hely szerinti áttekintés.

Lakhely	O s z t á l y								Összesen
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	
Helybeli	4	4	5	1	1	—	2	1	18
Csikmegyei	58	41	34	36	24	18	21	7	239
Alsó-Fehérmegye	—	—	—	—	1	2	—	—	3
Aradmegyei	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Győrmegyei	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Háromszékmegye	3	4	1	2	4	3	2	5	24
Hevesmegyei	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Jász-Nagykun-Szol.	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Kolozsmegyei	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kis-Küküllőmegyei	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Maros-Tordamegyei	—	—	—	1	1	—	—	—	2
Mármarosmegyei	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Nagy-Küküllőm.	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Nógrádmegyei	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Pest-Pilis-Solt-Kiskunm.	1	—	—	1	—	—	—	—	2
Szebenmegyei	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Temesmegyei	—	—	—	2	—	—	—	—	2
Tolnamegyei	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Torontálmegyei	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Udvarhelymegyei	—	6	1	1	1	—	1	—	10
Ungmegyei	—	—	1	—	—	—	—	—	1
Stájerországi	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Összesen	71	57	43	46	32	23	28	14	314

5. A június 26. és 27-dikén tartott érettségi vizsgálatok eredménye technikai nehézségek miatt ez évben nem volt közölhető.

XXXV. Meteorológiai észleletek.

A csik-somlyói állomás fldr. hossza: 49°32'; fldr. szél: 46°29'; tenger feletti magassága 707 m.

Hónap	Légnyomtat			Hőmérséklet C. sz.			Páraanyag- más			Ned- vesség			Csapadék m. m.		Szélirány				Szélerősség (közép)		Felhőzet (közép)		Jegyzet		
	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	közép	legnagyobb	legkisebb	havi	24 órai	ennek napja	fő uralkodó ¹⁾	másod "	harmad "	negyed "	3	2	1		2	1
Január	706.4	711.6	690.1	-13.5	-11.8	-18.2	1.6	3.3	0.5	83	98	59	17.9	7.6	21	E	NE	W	S	3	5	3	5	5	váltakozó
Február	698.4	701.2	684.0	6.5	4.6	-24.3	3.8	7.1	3.4	69	100	43	74.2	33.0	4	N	W	NE	S	2	6	2	6	6	nagy hideg
Március	701.8	703.3	679.2	5.5	-11.1	-19.0	3.9	6.8	0.4	86	100	51	20.5	10.0	8	N	S	W	NW	3	6	3	6	6	enyhe
Április	695.0	704.5	690.5	6.2	19.2	-8.2	4.7	8.2	1.3	80	97	73	76.4	3.2	3	S	N	NE	W	4	5	4	5	5	nedves, hűvös
Május	707.0	714.8	689.8	17.0	26.3	5.0	6.4	10.2	3.5	78	99	46	62.8	25.4	8	W	E	N	S	3	3	3	3	3	enyhe, borras
Junius	690.9	702.2	691.1	14.3	22.8	8.1	9.1	14.5	5.8	73	98	45	114.5	19.4	5	NE	W	NE	W	2	6	2	6	6	kellemes
Julius	706.1	706.4	696.1	17.5	34.3	11.1	10.9	14.1	8.5	92	91	61	142.3	28.6	8	S	W	E	N	2	4	2	4	4	száraz, forró
Auguszt.	693.9	707.7	693.8	19.5	24.2	11.1	10.6	14.4	5.8	75	94	41	52.7	20.4	12	NW	NE	W	S	2	3	2	3	3	kellemes
Szeptem.	690.6	709.7	696.4	12.3	26.8	3.0	8.2	13.5	3.4	83	97	42	30.2	11.1	16	NE	W	N	E	1	2	1	2	2	dortült
Október	700.9	707.6	695.2	8.4	19.5	-4.2	6.4	12.4	2.4	80	96	53	45.8	13.8	15	N	W	S	NW	2	3	2	3	3	zordon
Novem.	704.0	714.0	695.6	-18.0	-14.0	-12.1	3.0	8.1	0.6	58	100	26	36.3	11.0	23	W	N	SE	E	3	4	3	4	4	hideg
Decem.	704.4	705.1	680.1	6.2	0.0	-23.3	3.2	4.3	2.8	86	100	95	48.2	10.0	15	NE	S	N	W	3	7	3	7	7	dortült, hideg
Évi közép	690.7	704.7	701.5	7.8	4.9	-3.9	5.8	9.9	3.9	77	97	53	59.9	16.7	-	NE	W	N	S	2	5	2	5	5	középszerű

¹⁾ A használt angol jelek: N=észak; E=kelet; S=del; W=nyugat.

Észlelő: **Bárdi Vazul**, főgyüm. igazgató.

Az 1895. évi észleletek hivatalos eredményét a következő táblázat mutatja.

XXXVI. Figyelmeztető.

1. A tanulók szabályszerű *felvétele* és beírása szeptember három első napján történik. A beírandó tanulók tartoznak az igazgatónál keresztlevelüket vagy ezt helyettesítő hiteles okirat és a közelebbi osztályból nyert iskolai bizonyítványukat mulhatatlanul bemutatni.

2. Az 1887. évi XII. t.-cz. 4. és 5. §§-ai értelmében azon tanulók, kik nem igazolják, hogy életük 12 évéig újraoltottak vagy 5 éven belül sikeresen beoltva lettek, vagy valóságos himlőt álltak ki az illetékes egészségügyi hatóságnak bejelentetnek és a gymnasiumban véglegesen addig fel nem vehetők, a míg a netalán kiderült hiány pótolva nem lesz, vagy nem igazolják azt, hogy az újra-oltás kötelezettsége alól törvényszerűleg fölmentettek. — Közelebbi tájékozás céljából forduljanak a t. szülők és gyámok gyermekeikkel a legközelebbi járási- vagy körorvoshoz.

3. Felvétel az internátusba.

Mindazon nem-alapítványos gymn. ifjak, kik nem a tanoda székhelyén vagy a tőszomszédos helyiségekben lagnak *collegális benlakásban* (internátusba vagy semináriumban lesznek beszállásolandók. Az internátusról tudni kell: a) hogy az ifjak az internátusban kényelmes lakást, fűtést, világítást és felügyeletet nyernek; b) ellenben a kosztbeli ellátásról a régi tarisnyarendszer szerint maguk gondoskodnak; c) az internátusi ifjak együttes ételmezése céljából a szülők vagy gyámok szomszédsága szerint 8—9 tagu csoportokká alakulnak; d) minden csoporthoz 1 servitor-növendék osztatik be, kit szolgálat fejében a csoport ingyen lát el étellemmel; e) a csoportok számára lehetőleg az intézethez közel eső gazdákkal a kifőzésre nézve az internátusi előljáróságtól kikért előleges utasítás után a szülők szerződnek; f) az ételmezési csoportoknak két rendbeli abroszra van szükségük, melyeket vagy a szülők, vagy a szerződés szerint a kifőzőházak szolgáltatnak; ellenben g) asztalkendőről és evőszőkről az egyes ifjak gondoskodnak; h) bennlakási díj fejében minden internási növendék után 1 frt fizettetik; fűtési anyagul pedig 1 öl kemény tűzifa szállítandó be. Ha ezen illetmény szeptember 20-ig be nem szállítatik: az illető szülő vagy gyám annak fejében egy öl faárát a csiksomyói árfolyam szerint köteles szeptemberben lefizetni.

4. Felvétel a semináriumba.

A semináriumba vonatkozólag megjegyzendő, hogy azon alapítványos tanulók, kik a semináriumban az alapítványos ifjakkal kívánnak lakni és kosztozni: az egész tanévre 120 frtért lakást és teljes ellátást nyernek a

semináriumban, mely összeget előleges részletekben a semináriumi igazgatónál tartoznak lefizetni. Miután a semináriumban csak korlátozott számmal vétetnek kosztosok, azért a felvétetni akarók jó előre lehetőleg aug. elején legalább levél által jelentkezzenek.

5. Tandijra vonatkozó szabályzat.

Az 1894. évi statusgyűlés jegyzőkönyvének XXII. pontja alatt foglalt határozat alapján Püspök excellentiája az egyházmegyei Igazgató-tanáccsal egyetértőleg a gymnasiumok tandija ügyében következőleg intézkedett:

1. Minden tanuló kivétel nélkül minden tanintézetben és minden osztályban valláskülönbőség nélkül évenként a beírás alkalmával 1 frt beírási díjat fizet, a melynek fizetése alul senki sem mentetik fel.

2. Minden tanuló minden intézetben és minden osztályban fizeti az országos tanári nyugdíjalapba az 1894. évi XXVII. t.-cz. 3. §. c) pontja szerint fizetendő 3 frt évi járulékot; továbbá értesítő és ifjúsági könyvtárdíj czímen fizet 1 frtot. Ezeknek fizetése alul sem mentetik fel senki.

3. A tulajdonképeni tandíjat illetőleg a tanintézetek közötti különbségnek fentartása mellett a felső négy osztály tandija magasabb, mint a négy alsó.

4. Ezen 3. alatti pontnak alapján fizetnek a kath. vallásu tanulók:

a) Csik-Somlyón, Maros-Vásárhelyen, Székely-Udvarhelyen és Kantában (Kézdi-Vásárhely) az I—IV. osztályban 5 frtot, az V—VIII. osztályban 10 frtot.

b) Brassóban, Gyulafehérvárt és Kolozsvárt az I—IV. osztályban 10 frtot, az V—VIII. osztályban 15 frtot.

5. Nem katolikus vallásuak ezen 4. alatt megállapított tandijnak kétszeresét fizetik.

A fentebbiek szerint a kath. vallásuak összesen fizetnek:

a) Csik-Somlyón, Maros-Vásárhelyen, Székely-Udvarhelyen és Kantában az I—IV. osztályban (1+1+3+5) 10 frtot, az V—VIII. osztályban (1+1+3+10) 15 frtot.

b) Brassóban, Gyulafehérvárt, és Kolozsvárt az I—VI. osztályban (1+1+3+10) 15 frtot, az V—VIII. osztályban (1+1+3+15) 20 frt.

A nem kath. vallásuak összesen fizetnek:

a) Csik-Somlyón, Maros-Vásárhelyen, Székely-Udvarhelyen és Kantában az I—IV. osztályban (1+1+3+10) 15 frtot, az V—VIII. osztályban (1+1+3+20) 25 forintot.

b) Brassóban, Gyulafehérvárt és Kolozsvárt az I—IV. osztályban (1+1+3+20) 25 frtot, az V—VIII. osztályban (1+1+3+30) 35 frtot.

6. Az 1. és 2. pont alatti díjak fizetése alul senki sem lévén felmenthető, ezek együtt 5 frtot tesznek, a mely 5 frt tehát minden tanév elején a beírás alkalmával minden tanulótól minden osztályban befizetendő. A 4. és 5. pont alatt részletezett tulajdonképeni tandíjak fizetése alul felmentésnek lévén helye; azok három egyenlő részletben is fizethetők, még pedig mindig november 15-éig, január 15-éig és márczius 15-éig, mi által az 1200—1889 szám alatt kiadott tandijmentességi szabályzat 7. §. módosul.

7. Tandijmentességért azon tanulók is folyamodhatnak, a kik két tárgyból kaptak ugyan elégségest, de a többi tárgyból jó előmenetelt tanúsítottak; ez által az 1200—1889. sz. alatt kiadott tandijmentességi szabályzat 2. §-nak b) pontja és 4. §. módosul.

8. A tandijmentességet illetőleg a fősúly a félmentességre helyezték, egész mentesség csakis kiváló szorgalom és előmenetel mellett valóban szegényeknek adatik.

9. A tandijmentességről szóló szabályzatba felvételik a következő pont: „A ki igazolja, hogy ez idő óta 3 fia jár közép- vagy felső iskolába (gymnasium, reáliskola, akadémia, egyetem, műegyetem) s ha az illető tanuló előmenetele a 2. §. b) (jelen rendelet 7. pontjával módosított) pontjának megfelel, a tandij felének fizetésétől felmenthető egyszerű kérelemre, még ha nem is egészen szegény.

10. Az összes díjak beszolgáltatandók az igazgató tanácshoz a központi főpénztárba, mivel az egyes intézetek határozott évi átalányokat kapnak.

Ezen intézkedés az 1895—96. tanév kezdetével lépett életbe.

Kellő tájékozás végett álljon még itt az 1889. évi ápril 1-ről 1200. sz. a. kiadott és a fennebbieken is hivatolt

„Tandijmentességi szabályzat.“

1. §. Az erd. róm kath. status gymnasiumban a statusgyűlésről megállapított (Csik-Somlyón 6 frt) tandij fizetendő, mely alól rendszerint senki sem mentetik fel.

2. §. Kivételképen azonban a főtanhatóság elengedheti az egész vagy a fél tandij fizetést jó erkölcsi magaviseletű és egyuttal jó igyekezetű, tehetséges tanulóknak, ha :

a) a szülők vagyontalanságát az illető politikai hatóságtól kiállított (és a róm. kath. lelkésztől is aláírt) bizonyítvány igazolja¹⁾;

b) az előző tanévről szóló gymnasiumi bizonyítvány szerint erkölcsi magaviselete legalább szabályszerű volt, s az egyes tantárgyakból legfeljebb csak egyetlen elégséges osztályzatot bír, a többi jeles és jó lévén;

c) a tanártestület a díjmentességre ajánlja.

4. §. Olyan tanulók kérvényét, a kiknek bizonyítványa kevésbé szabályszerű magaviseletet, avagy egynél több elégséges érdemjegyet tartalmaz, az igazgatók el nem fogadhatják; hanem a jelen szabályzatra való hivatkozással visszautasítják, s a tandijfizetésre határidőt tűznek ki.

5. §. Elemi iskolai bizonyítvánnyal kizárólag csak akkor lehet tandijmentességért folyamodni, ha annak érdemjegyei mind jelesek és jók.

6. §. A tandijmentességi kérvények minden tanév elején legkésőbb szeptember 15-éig az illető gymnasium igazgatóságánál adandók be. A tanártestület tartozik a kérvényeket még a szept. hóban tartandó ülésen lelkiismeretesen tárgyalni, s véleményét minden egyes folyamodóra nézve jegyzőkönyvbe venni. Az összes iratokat az igazgatók okt. 1-éig a főtanhatósághoz felterjesztik, hogy az igazgató-tanács októberi rendes közgyűlésén végleg határozhasson. Fel nem szerelt vagy később beadott kérvények figyelembe nem vétetnek.

7. §. A tandij beszédéséről az illető igazgatók felelősök.

9. §. A jelen szabályzat a gymnasiumi Értesítőben közzéteendő.

5. A tandijon kívül minden gym. tanuló tartozik ifjusági könyvtári illetők gyanánt 30 krt és „Értesítőre“ szintén 30 krt előre fizetni.

¹⁾ A melléklendő szegénységi bizonyítványban kitüntetendő folyamodó szülő által a legközelebbi évben fizetett adó összege.

6. Vizsgálatok.

A pótló-, javító-, valamint fölvételi vizsgálatok augusztus 31-én tartatnak meg. A javító vizsgálatok iránt folyamodványokat és alapítványi kérelmeket is rendszeresen július 3-áig az igazgatósághoz be kell adni. A javító-vizsgálatokat a tanulók azon tanodánál kötelesek kiállani, melynél megbukottak, vagy azokat letenni elmulasztották. A fölvétel feltételei: jó sikerrel végzett elemi IV. osztály, vagy hasonfoku tanodák s az ezektől kiállított bizonyítvány. Különböen pedig a mindenkire nézve köteles fölvételi vizsgálat tárgyai: értelmes magyar olvasás, a magyar nyelvtanból, az alaktan főbb részeinek ismertetése, jól olvasható diktandó írás és a négy alapművelet közönséges és törtszámokkal; a polgári iskolából jött tanulók a latin nyelvből fölvételi vizsgát tesznek.

A tanulók, valamint a szülők és gyámok is figyelmeztetnek az iskolai bizonyítványok megőrzésére; minthogy ezek másolatai az eredeti elvesztését bebizonyító kérelemmel és e mellett kivált az érettségi okmányé sok nehézséggel állítható ki. Figyelmeztetnek továbbá a szülők és gyámok, hogy az évharmadi Értesítőket szorgalmasan vegyék át iskolázottjaiktól és azokat jól betekintve, írják alá, vagy maguknak megmagyaráztatva, más hiteles ember, jelesen a plébános ur által irassák alá, hogy ne csupán az évvégi bizonyítványból és így későn ébredjenek arra, hogy a fiok vagy gyámoltjok elvesztegette a drága tanidőt és iskola évet.

Az ifjak tankönyveiket a kölcsönkönyvtárból illő 0/0 mellett nagyobb részt beszerezhetik.

Csik-Somlyón, 1896. június 28-án.

Bándi Vazul,
főgymn. igazgató.

TARTALOM.

Lap.

I. A gymnasium keletkezésétől Lukács Mihályig	1
II. Lukács Mihálytól Mária Terézia tanügyi rendeletéig	7
III. Mária Terézia rendeleteinek kiadásától II. József intézkedéseinek visszavonásáig	25
IV. A gymnasiumnak a szabadságharcz utáni visszaállításától a m. kir. vallás- és közoktatásügyi tanterv életbeléptetéséig	66
V. A m. k. vallás- és közoktatásügyi miniszterium által kiadott első gymnasiumi tanterv életbeléptetésétől mostanig	101
VI. Katonai zaklatások	126
VII. A csiksomlyói róm. kath. iskolák pénzalapját kezelő Püspöki Bizottmány működése	144
1. Az iskolai pénzalapot kezelő bizottmány.	
2. A bizottmány tagjai.	
3. A bizottmány hatásköre.	
4. A bizottmány tagjainak kötelessége.	
5. A pénztárnok és pénzbegyűjtő díja.	
6. A pénztár.	
7. A jelenlegi bizottmány személyzete.	
Rendszabály	169
1. Kamatozási szabályok.	
2. Kezelési szabályok.	
Kimutatás	175
VIII. Tanmenetek tantervek	176
XI. Tankönyvek	209
X. Vallás-erkölcsi állapot	230
XI. Iskolai törvények, fegyelmi szabályok	245
XII. Tanárok fizetése	277
XIII. Tanulók száma	280
XIV. Önképzőkör	282
XV. Szinjátékok	286
XVI. Könyv- és szertárak, felszerelés	293
XVII. Uszoda, tornatér és faiskola	302
XVIII. Jutalmi alapok	307
XIX. A finövelő intézet (seminárium) története	311
XX. Finövelő intézeti alapítványok	350
XXI. Szállásviszonyok, internátus	409
XXII. Internatusi segélyalap	422
XXIII. A volt székely határórségi visszaszerzett havasi javak, ruházati- és lóbeszerzési alap	423

	Lap.
XXIV. A gymnasium kulturális hatása	436
XXV. Adatok a lefolyt tanév történetéhez	440
1. A tanév tartama.	
2. Valláserkölcsei állapot.	
3. Egészségügy.	
4. Iskolai ünnepély és látogatás.	
5. Személyzetiek.	
6. Fontosabb rendeletek és átiratok.	
XXVI. Tanári testület	447
XXVII. A bevégzett tananyag	453
XXVIII. Írásbeli tételek	369
1. Magyar dolgozatok tételei a felsőbb osztályokban.	
2. Az írásbeli érettségi vizsgálat tételei.	
XXIX. Önképzőkör	472
XXX. Tanszerek gyarapodása	475
1. Könyvtárak.	
2. Szertárak.	
XXXI. Finövelő intézet	480
1. Seminarium.	
2. Internatus.	
A gymnasium kölesönkönyvtár állása 1895/96. tanév végével	482
XXXII. Az ifjuság érdemsorozata	483
XXXIII. Jótékonyság	495
XXXIV. Statistikai táblázatok	498
1. A tanulók általános áttekintése.	
2. A tanulás eredményének tárgy- és osztályonkinti áttekintése.	
3. Magaviselet, életkor és szállás szerinti áttekintés.	
4. Származási hely szerinti áttekintés.	
XXXV. Meteorologiai észleletek	502
XXXVI. Figyelmeztető	503

